

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

LAİKLİK

AYTUNÇ ALTINDAL

ENİGMA'YA
DÖNÜŞEN
PARADİGMA

AYNAÇILAR
KİTAPLARI

**AYTUNÇ ALTINDAL'ın YAYINEVİMİZDEN
ÇIKAN DİĞER KİTAPLARI**

TÜRKİYE'de KADIN (1992)
ÜÇ İSA (1993)

ANAHTAR KİTAPLAR YAYINEVİ

Klodfarer Cad. İletişim Han No/7 Kat: 2 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 518 5442 Fax: 638 1112

AYTUNÇ ALTINDAL

LAİKLİK

Enigma'ya Dönüşen Paradigma

Bu kitaba Yarehce

Zekasıyla En

Anlamla Katkıya

Yapın Burçin'e

Dostlukla.

7 Ekim '94

A. Altındal

Laiklik/Aytunç Altındal

©

Birinci Basım: Süreç Yayınları, 1986

İkinci Basım: Anahtar Kitaplar, 1994

Sahibi ve Yayın Yönetmeni: Mehmet Atay

•

Dizgi: Gözde Dizgi

Kapak Filmi ve Baskı: Ebru Grafik

İç Baskı: Yön Matbaası

Cilt: Umut Ciltevi

•

ISBN 975-7787-41-8

AYTUNÇ ALTINDAL

LAİKLİK

Enigma'ya Dönüşen Paradigma

Beni yeniden hayata bağlayan
ve yaşama sevinci veren
evlatlarım,

Zeyno, Emine ve Ahmet Mustafa'ya
armağanımdır.

"İnsan hiç şüphesiz hüsrân içindedir. Ancak inanıp yararlı iş eyleyenler, birbirlerine gerçeği tavsiye edenler ve sabırlı olmayı tavsiye edenler bunun dışındadır..."

Asr Suresi, 2-3
Kur'an

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN	9
1. BÖLÜM	
1.1. Giriş	21
1.2. Sekularizm	25
1.3. Laiklik	32
2. BÖLÜM	
2.1. İslamiyet ve Sekularizm	36
2.2. Osmanlı Devleti ve Sekularizm	46
3. BÖLÜM	
3.1. Cumhuriyet ve Laisizm	62
3.2. Devlet Laisizm'i ve Şariat Devleti	67
3.3. Son Söz	79
AÇIKLAMALAR, TANIMLAR, NOTLAR	83
EK-I: Genel Olarak Çeşitli Dinlerde Hoşgörü ve İnsan'a Tanınan Haklar	86
EK-II: Muhammed Peygamber'in Hristiyanlarla Yaptığı Mukavelenin Tam Metni	97
LAİKLİK ÜZERİNE GÜNCEL YAZILAR	
Cumhurbaşkanına Açık Mektup	105
Sahte Tarih, Sahte Kimlik Demektir	109
Türk Casusunun Gizli Mektupları	112
Şeytan Ayetleri ve Aziz Nesin	116

Avrupa Müslüman Toplulukları İşbirliği Toplantısı	119
Arafat Müslüman mı?	122
Orta doğu’da Roller Değişiyor	125
İsrail Laik mi?	128
Edward Said Yazıyor	131
Dünden Bugüne Türkiye-İsrail İlişkileri	135
ABD-İsrail İlişkileri Değişiyor	138
Belediye Seçimleri Yaklaşırken	141
Türkiye’de Laikler Ne Kadar Laikler... ..	144
Türkiye’de Laikler ve Laiklik	147
Laiklik ve Koalisyon	154
Laiklik Buzdolabında	157
Diyanet mi, Hilafet mi?	160
Yunanistan Laik mi?	164
Ayasofya’ya UNESCO Gözetimi	167
Altı Soruda Demokrasi	171
Laiklik Elden Gitmedi	175
Tri-Lateral Komisyon ve İslam	178
İnsan Hakları Tarikatı mı?	182
Laik misiniz? O da Ne?	186
İsrail’de Dinsel Gericilik	189
Türkler ve Ortodokslar	193
Türkiye-İsrail İlişkileri	197
Demokrat, Laik ve ANAP’lı	200
Refah’ın Geliri	204
Laiklik ve İrtica	208
Eleştiriler ve Yanıtlar	215
Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan:	
"Ordu Bize Karşı Darbe Yapmaz"	218
"İktidar"a Gelip de "Muktedir" Olamamak...	
Refah’ı Bekleyen En Büyük Tehlike	222
"Ya Kendisinde ya da Çevresindekilerde Bir Bozukluk Var":	
"Çiller’in İlanı Devletin İflası"	226
İslam ve Avrupa Kültürü (1-6)	230

BAŞLARKEN

"Santa Maria Magdalena xe sora le
done del mondo."

"Mecdeli Meryem yeryüzündeki tüm
evli kadınların koruyucusudur."

Katolik Kilisesi'nin Azizler
Dizini, Venedik, 14. yüzyıl.

Bu kitabın başlığı "*LAİKLİK*". Altında bir başlık daha var: *Enigma'ya Dönüşen Paradigma*.

Bu ikinci başlığı okuyunca her halde sıkılmışsınızdır. Öyle ya Laiklik de, Enigma da, Paradigma da Türkçe değiller. Ne anlatmak istiyorsan şunu Türkçe sözcüklerle anlatamaz mıydın, diye sorduğunuzu duyar gibiyim.

Bu soruya olumlu yanıt vermem mümkün değil.

Anlatamazdım!

Çünkü Türkçe yeterli değildir. Çünkü Türkiye, son 70 yılda hem *Tarihsizleştirilmiş*, hem de *Dilsizleştirilmiştir*. Bunun ceremesini bugün bizler çekiyoruz.

Bu kitapta daha birçok "*Yabancı*" kavram, deyim ve terim çıkacak karşınıza, hazırlıklı olun!

Bu yabancı sözcüklerin başında da "*Seküler*" kavramı gelmektedir. Bu kitapta "*Laiklik*", "*Sekülerlik*" ve "*Ateistlik*" anlatılıyor. Aralarında ki farklara işaret ediliyor. Seküler'i, ister istemez, "*Dünyevi/Cismani/Bu Dünya'ya Ait Olmaklık*" gibi sözcüklerle açıklamak gerekiyor. Ama bu sözcük "*Çağdaşlaşma*" anlamında, bunun karşılığı olarak kullanılageldi. Bu kitapta "*Seküler*" olmanın "*Çağdaşlaşmacılık*" (Modernizm) olmadığı vurgulanıyor; Dünyevi ile Zamansal (Çağ) olanın özdeşliği anlatılıyor.

Enigma'ya Dönüşen Paradigma ne demek?

Paradigma, en kestirme açıklamasıyla bir tasarımlar ve görüşler sistematığındeki (bütünlüğündeki) modelleştirilmiş bir veçhe (pattern)dir. Örneğin Hristiyanlık'ta İsa'nın yanındaki kadınlardan eski fahişe Mecdeli Meryem, modelleştirilerek bir Paradigma halinde insanlara sunulmuştur. Tanzimat'tan bu yana Osmanlı-Müslüman-Türkiye toplumuna sunulmuş olan Paradigma, Sekülerizm ve Laisizm'in *eklektik* bileşiminden oluşan "*Devlet-Laisizmi*"dir.

Enigma ise, kasıtlı olarak esrarengiz, anlaşılması zor, muğlak hale getirilmiş olan sözlü ya da yazılı metinlerdir. Enigma, insanlar için de kullanılır. Karizmatik lider denildiği gibi, *Enigmatik Düşünür* vb. gibi nitelendirmeler de yapılabilir. Örneğin Mustafa Kemal için karizmatik lider denilebilirken, ona muhalif olanlar arasından Dr. Rıza Nur, Enigmatik bir şahsiyete dönüşmüştür. Herhangi bir fikir, tasarım ya da model Enigma'ya dönüşünce, onu ortaya atmış olan şahıs(lar)ı aşar ve çoğunlukla gizemli hatta metafiziksel ama yine de cazibesi olan bir veçhe ve anlamsallık kazanır. İdeolojilerin ve dinlerin bazı vehçeleri Enigma'ya dönüşürler. Örneğin Stalinizm bir enigma olmuş ve onu ortaya atmış olanları bile aşarak içinden çıkamadıkları, korkutucu, ürkütücü bir anlamsallık ve işlevsellik kazanmıştır. Dinlerde ise, bazı sözler, dogmalar, işaretler ve hikmetli deyişler Enigma'ya dönüşmüşlerdir. Örneğin Yahudilik'te (Erkek) Tanrı Yahveh'nin Kabala'da (Dişi) Şekina'ya dönüşmesi; Hristiyanlıkta Haç'ın Kurtarıcı'ya dönüşmesi ve fahişeyken tövbekar olan Meryem'in evli kadınlara örnek olması gibi...

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde Laiklik, bir Paradigma olarak, Fransa'dan getirilmiş ve zamanla, ne olduğu tam anlaşılamayan, içinden çıkılmaz (muğlak), bazıları için cezbedici, diğerleri için de korkutucu ve ürkütücü bir Enigma'ya dönüşmüştür. Bir tür "*Bulmaca*" sorusu gibi havada asılı durmaktadır bu Laiklik anlayışı.

Bu kitap işte Enigmatize edilmiş olan bir Paradigma'nın (Laiklik ve Sekülerlik) incelenmesi amacını taşımaktadır.

*
**

Laiklik kavramı T.C. Devleti'nin Anayasası'na 1937 yılında sokuldu. Ve o günden bu yana bazen gizli bazen açık ama çoğunlukla yasak-

lı olarak tartışma konusu yapıldı. Laiklik kavramının ne olup olmadığı son 60-70 yıldır tartışılmaktadır ama "*Seküler*"lik hemen hiç tartışılmamıştır. Bazı araştırmacılar Seküler ile Laik kavramlarının bir ve aynı olduklarını sanmakta ve bu anlayışla kullanmaktadırlar. Bu nedenle de Türkiye'de sürmekte olan kavram ve anlamsallık tartışması bir türlü açıklık kazanamamaktadır.

Örneğin, "*Devlet Laiktir, yurttaş Laik olamaz*" diyen bu çevreler, "*Sekülerliği*" (dünyeviliği) atlayarak, Laiklik tanımını Din ve Devlet'in ayrılması olarak yapmaktadırlar. İşte metodolojik yanlıgı ve yanlısı buradadır. Çünkü Din ve Devlet ayrımına dayandırılarak yapılacak Laiklik tanımlarında daima bir temel unsur dıştalanmaktadır. Bu temel unsur, *Dünya*'dır. Diğer bir anlatımla Laiklik olgusu Din ile Devlet'in ayrıştırılması olarak değil, *Din-Devlet-Dünya* üçlüsünün tek tek ve birbirleriyle bağlantılı olarak ele alınmasıyla anlaşılabilirlik kazanır. Sadece Din-Devlet ayrımını yaparak iki alanlı bir yorum oluşturan Laizm'den ayrı olarak, Sekülerizm Din, Devlet ve Dünya'dan kurulu üç alanlı bir tezin seslendiricisidir.

Batı'dan Türkiye'ye Laiklik anlayışını getirenlerin bu nedenle gözlemlerinden kaçırdıkları bazı başka hususlar daha vardır. Bunlara da kısaca değinmek gerekiyor.

Türkiye'deki "*Sofu*" Laikler, dediğim gibi, Laikliği Din ile Devlet'in ayrılması olarak tanımlamaktadırlar. Oysa Batı'da Din ile Devlet'in değil, çok önemlidir ki, Kilise ile Devlet'in ayrılması esası vardır. Kilise ile Devlet'in ayrılması başka, Din ile Devlet'in ayrılması başkadır. Ayrıca Din ile İdeolojinin ayrılması vardır ve bu da temel esastır. Yine Batı'da Kilise ile siyasetin ayrılması ilkesi vardır ki bu da Din ile İdeolojinin ayrılmasından farklı bir olgudur. Kısacası Türkiye'de anlaşıldığı ve kullanıldığı şekliyle Din ve Devlet ayrımı Batı'da yoktur. Dolayısıyla buna binaen yürürlüğe sokulmuş bir Laiklik de yoktur.

Devlet Laik olur mu? sorusu da çok önemlidir. Bu sorunun yanıtı kesinlikle OLAMAZ şeklindedir. Devlet'in Dini olamayacağı gibi, Laikliği de olamaz. Neden? *Çünkü Seküler olan (Laik değil) yeryüzündeki KENT'tir, ŞEHİR'dir, Devlet değil de ondan. Geçmişte "Kutsal" sayılan*

KENTLER, zamanla SEKÜLARİZE olmuşlar, Dünyevileşmişlerdir. Halen de kutsal kentler vardır. Örneğin Roma 115 yıl öncesine kadar Kutsal Kent'ti, artık değildir. Geçmişte çeşitli yollar, mekânlar hatta Ateşler de Kutsal sayılıyorlardı. Bunlara çeşmeler, nehirler, ormanlar da eklenmişti. Bunlar da artık Kutsal değildirler.

Türkiye'deki "Sofu" Laiklerin görmedikleri başka bir husus da Devlet'in değil, gerçekte ANAYASA'NIN SEKÜLER olduğu hususudur. Gerçekten de tüm ANAYASALAR, Seküler kimliktedirler. Çünkü bunlar Tanrı yapımı değil, Kul-İnsan yapımı metinlerdir. Anayasalar'ın kaynağı KENT'tir. Anayasalar Seküler olan Kentlerin, Seküler nitelikteki belgeleridirler. Geçmişte her KENT'in biri esas olmak üzere birçok Tanrısı vardı. Bu zamanla yıkıldı. Hristiyanlık Kent Tanrısının yerine her Kent'e bir *Patron Aziz* tayin etti. Bugün Batı'da her Hristiyan şehrinin bir esas, koruyucu Aziz'i vardır. Benzer şekilde her iş ve ticaret kolunun da –örneğin balıkçılık, ayakkabıcılık vs. – bir Aziz'i vardır. Antik Yunan'da Kent Tanrıları vardı. Antik Mısır'da ise Devlet Tanrıları vardı. Firavunlar ölünce Devlet Tanrısı yapılırlardı.

Tanrı'nın Yasası "*Şeriat*" ile Kent'in Yasası ANAYASA Tek-Tanrılı dinlerde daima birarada bulunmuşlardır. Çünkü ikisinin de öznesi, İNSAN ve onun cemaatsel-toplumsal faaliyetleridir. Tanrı Yasası, Şeriat, Tek-Tanrılı dinlere Yahudilik'le girmiştir. Yahudilik'te Şeriat, Yahudi ile –gerçekte İbrahim ve Musa Peygamberlerle – Tanrısı arasında yapılmış bir Sözleşme = *Covenant*'dan kaynaklanır. Kent'teki insanın –özellikle de Aristokratların – yaptığı ANAYASA ise, Yurttaş ile Devlet arasında varılmış olan bir "*Egemenlik*"ın tasarrufu Sözleşmesi'dir. Dolayısıyla, tarafların öngördükleri önermeler farklıdır. Örneğin İslamiyet'te, Şeriat'a göre, *Allah'a Kulluk* esastır (Muaz İbni Cebel/Hz. Muhammed). Yine aynı kaynağa göre, Kulların da Allah "*Üzerinde*" hakkı vardır. Bu, Allah'ın onlara azab etmemesi hakkıdır. Seküler bir sözleşme metni olan Anayasa(lar)da ise, Kulluk değil, Devlet'le yurttaşlık bağı kurabilme HAKKI vardır. Herkesin böyle bir hakkı yoktu, geçmişte. Allah'a Kulluk etmek HAKKI ile DEVLET'e YURTTAŞ olmak HAKKI, Dinsel ile Dünyevi olanın birlikteliğidir. Allah'a Kulluk

etmek isteyen Devlet'in Yurttaşı olamaz demek, Sekülerliğe aykırı, despotik bir tavrıdır. (*)

Şeriat, Allah'ın açıklanmış iradesidir. Allah'ın kendisi değildir. Anayasa da Devletin açıklanmış iradesidir, kendisi değildir. Allah-Devlet-Yasalar üçgeni her bireyin hayatını belirleyen üç köşetaşdır. Tanrı'yı reddeden Ateist de, Devlet'i reddeden Anarşist de olsa Allah-Devlet ve Yasaları'ndan etkilenirler. Çünkü içinde yaşadıkları toplumda tüm reddiyelerine rağmen Kulluk ve/veya Yurttaşlık HAKKI yine de bu unsurların YASALARIYLA belirlenmiştir.

Türkiye'deki "*Laiklik*" tartışmalarında dikkat edilmemiş olan bir diğer önemli husus da "*Seküler*" öğelerin Tek-Tanrılı dinlerde, özellikle de Yahudilik'te, "*Habitat*" ve "*Autochtony*" ile olan bağlantısıdır. Bu iki kavram Türkiye'de çok incelenmemiş ve araştırılmamıştır. Bunlardan "*Habitat*" bitkisiyle, hava şartlarıyla, iklimiyle ve canlılarıyla tüm yerleşim/doğal yaşama alanı anlamına gelir. Yahudilik'te "*Habitat*" kavramı özellikle, buhurdan, adak, yemek yasağı vb. gibi alanlarda "*Helal ve Haram*" olanı belirler. Örneğin Yahudilik'te Habitat Takvimi'ne göre bazı hayvanlar ve otlar Tanrı'ya "*Adak*" olarak sunulabilirler, bazıları sunulamazlar. "*Autochtony*" ise, belirli bir Habitat'da daimi olarak yaşayan insan kümelerinin o Habitat'ta edindikleri kültürel yapılarına anlamına gelir. Özellikle Yahudilik'te ve İslamiyet'te *Autochtony* çok önemli bir yer tutar. Yahudilik tarafından *Sekülerize* edilmiş olan bazı Habitat öğeleri Hristiyanlık tarafından, *Autochtony* nedeniyle yeniden "*Dinselleştirilmişlerdir*".

Türkiye'deki "*Sofu*" Laiklerin, İslamiyet'i, bilgisizce kötülemeleri ve küçük düşürücü şekilde lanse etmeleri de Laiklik'ten hiçbir şey anlamadıklarını gösteren başka bir husustur. Örtünme konusu bu alanda en çok örneklendirilen veçhelerden biridir. Tıpkı Cinsellik ve Aile-içi ilişkilerde olduğu gibi.

(*) Katolik Kilisesi'ne göre de "*İnsana Değil, Tanrı'ya İtaat Şarttır.*" Vatikan zaman zaman Piskoposlar Konferansı düzenleyerek, *Dogmatik* diye bilinen bu hususu Katoliklere hatırlatır. Yakın zamanlarda bu önemli çağrı yeniden yapılmıştır (Bkz: January 25, The Catholic Bishops Conference, Doc.1986: "*We Must Obey God, Rather Than Men.*").

Örneğin İslamiyet'te iki kadın tanık bir erkek tanığa değer bulunmuştur. Hristiyanlık'ta ise, Aristo'dan alınarak, *Aziz Aquinalı Thomas* tarafından konulan kaziyeyle kadının tanıklığı hiç KABUL edilmemişti! Aziz Thomas'ın koyduğu bu kural, gerçekte İsa'da ve Yeni Ahit'te yoktu.

Tamamen Hristiyan Şeriatı'na aykırı, dıșsal ve Seküler (Düneyevi) bir olguydu. Çünkü kendisi Tek-Tanrıcı olmayan Aristoteles'in fikirlerinin Hristiyanlığa bir Din-Buyruğı gibi sokulmuş olmasıydı. Aziz Thomas, gerçekte Seküler bir *Kült* olan Hristiyanlığa, böylesine bir kaziyeyi sokmakta bir beis görmemişti. (*)

Dıșsal-Seküler öğeler Yahudilik'te de, İslamiyet'te de vardılar. Örneğin *Hikmet* (İbranicesi, *Hokmah*) Yahudiliğe Hellenizm'den geçmiştir. Özgün Yahudi Şeriatı'nda (10 Emir) yoktur. Benzer şekilde İslamiyet'te de Seküler (Dıșsal) olgular vardır. Örneğin günümüzde İslam dinini TAM yetkiyle temsil ettiklerini öne süren bazı çevreler Müslümanlardan ne kadar çok çocuk sahibi olurlarsa o kadar "*sevaba*" gireceklerini söylemekte ve bunun Şeriat'a uygun olduğunu vaaz etmektedirler. Oysa Kur'an'da bunun tam tersi yazılıdır: Kur'an'da *Tekasür Süresi*'nde (102) şöyle açıklanmıştır Allah'ın iradesi: "1-2. Çoğunluk olmak iddianız sizi o kadar meşgul etti ki, mezarları ziyaretle oradakileri de sayacak kadar oldunuz. 3. Hayır; Öyle olmayın; yakında bileceksiniz..." (Diyanet, 1983).

Mümkün olduğu kadar çoğalın diyen ve bunun İslami Şeriat'a uygun olduğunu söyleyen, vaaz eden ve kendisinin katıksız Müslüman olduğunu öne süren birisi gerçekte, bilmeden, İslamiyet'e, Seküler-Dıșsal bir olguyu sokmaktadır. Çünkü "*Çoğalın*" emri, gerçekte, Müslümanlar'a değil, Yahudiler'e verilmişti –İsrail'in Tanrısı tarafından! Yahudi Şeriatı'na göre, Yahudi'nin Tanrısı'na özenme ve öykünme (*Imitatio Dei*) hakkı vardı. Tanrı'ya atfedilen güzel huylara özenmek ve bunları yaygınlaştırmak için "*Çoğalmak*" zorunluluğı vardı. Yahudi, çoğalmayı "*Bu-Dünya'da*" yapmak zorundaydı; çünkü Yahudilik'te

(*) İsa ve Sekülerliği konusunu ayrıntılarıyla okumak isteyenler benim "*Üç İsa*" adıyla Türkçe'ye çevrilmiş olan kitabıma başvurmalıdırlar. Anahtar Yayınlan, 1993.

"Öbür Dünya-Ahret"e inanç yoktur; Yahudiler, "Öbür Dünya"yı değil, "Gelecekte Tanrı'nın Kıracığı Dünya'yı" beklerler. İslamiyet'teki Ahret fikri Yahudilik'te, bire bir, yoktur. Bu nedenledir ki Yahudiler, İsrail'in Tanrısı'na "*Şükranlanmı*" bu dünyada kazandıkları, edindikleri mülkleriyle (Çocuk ve Aile de mülktür) sunmak zorundadırlar, öbür dünyaya inançla değil (adak yoluyla). Buradan çıkan ve Hristiyanlığa ve İslamiyete giren bir husus da yine Dışsal bir olgu olan "*Zekat*"tır. İbranice "*tz'daqa*" diye yazılan "*Sadaka*" kavramıyla bağlantılı olan Zekat, İ.Ö. 2. yüzyılda yazımı tamamlanan Eski Ahit'e, Çok-Tanrılı olan Mısır'dan edinilen bilgilerden geçilerek girmiştir. Benzer şekilde Tanrı'nın "*Rahman*" olması keyfiyeti de, (İbranicesi; *haRahman*) aslen Aramice'dir ve önce Yahudiliğe sonra da Hristiyanlık ve İslamiyet'e geçmiştir. Yine dışsal-seküler olan bir kavram da "*Egemenlik*"tir. Hakim-i Mutlak olan Firavun'a karşı, onun gazabından kaçan Yahudiler, Egemenlik kavramını, kendilerinin Kralı olmadığı için, İsrail'in Tanrısı Yahveh'ye yakıştırmışlardır. Buna göre, Tanrı, Egemenliği'ni hiç kimseye devretmez (*Shabbat 55 a*). Şunu da eklemek gerekiyor ki, Yahudilik'te Tanrı'nın Kabala dışında iki değişik vehçesi vardır. Birincisi "*Baba*" sayılan *Elohim*'dir (Allah kelimesi buradan gelir). Elohim, bağışlayıcı, şevkatli, acıyan, koruyan, seven Tanrı'nın adıdır. Bu özellikler, görülebileceği üzere "*Dişice*"dir. Tanrı'nın diğer vehçesi ise Yahveh'dir. Yahveh Elohim karşısında, "*Analığı*" temsil eder. Ama tüm "*Erkekçe*" özellikleri ortaya koyar. Yargılayan, cezalandıran, acımasızca azaba uğratan, kıskanç ve öfkeli olan vb. odur. Bu nedenle de Yahudi ailesinde Kadın/Ana, kendi alanında tam Egemen sayılmıştır.

Yahudi Şeriatı'na göre Egemenlik işte bu Tanrı anlayışı, Yahveh'in özelliğidir; Baba, Rahman ve Rahim olan Elohim'in böyle bir vehçesi yoktur, çünkü Egemenliğe = Hakimiyet'e "*İhtiyacı*" olmaz, olamaz. Elohim'in gücü Egemenlik'in çok üstündedir; çünkü O, Egemenlik dahil her şeyin yaratıcısıdır. Egemenlik, bu dünyanın işleri için vardır.

Burada ilahiyat açısından bir hususu açıklamak gerekiyor. Tanrı'nın Varlığı'nı kabul etmek, buna iman etmek, kesin inanç beslemek Tanrı'nın "*Ne*" olduğunun bilindiği anlamına gelmez. Diğer bir anlamıyla, Tanrı'nın Varlığı'nı kabul etmek, aynı zamanda O'nun ne oldu-

ğunu bilmek demek değildir. İşte bu husustur ki, Ateizm'in (Tanrıtanı-mazlığın) ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bir Ateist, Sekülerliği ve Lai-sizm'i savunanlardan ayrı olarak, belirli bir Tek-Tanrılı dinin kendisi-ne vaaz ettiği Tanrı'nın Varlığını, "Önce" kesin kabul edip, "Sonra" ke-sin reddeden bireydir. Ateist'in tartışması Tanrı'nın Varlığı-Yokluğu tartışmasıyla sınırlıdır. Bu nedenle de *Anlamsız*'ın (Absurd) tartışılması-dır. İlahiyat açısından Ateist, henüz olgunlaşmamış –ilkel denilir– fi-kirleri, çok önemliymiş gibi tartışmak isteyen *protagonist* (kavgacı) ol-maktan öte değer taşımamaktadır; ciddiye alınmamaktadır.

İslamiyet'e dıșsal-seküler olarak girmiş olan bir diğerk hüküm de "El-Kesme" cezasıdır. Günümüzde Şeriat'ın yani Allah'ın açıklanmış iradesinin bir tecellisiymiş gibi bazı İslami rejimlerde ender de olsa uy-gulanan bu ceza tipi, gerçekte Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından yasalaştırılmıştı. Jüstinyen, kendi yaptırdığı Anayasa'da (*corpus juris ci-vilis*) el kesme cezasına resmen yer vermişti. İslamiyet'in doğuşundan yaklaşık yüz yıl önce konulmuş olan bu ceza, ilginçtir ki, Bizans'ta hır-sızlara değil, fikir suçlularına uygulanmaktaydı! (6. yüzyıl). Özellikle 11. yüzyıldan itibaren Yahudilik, bu kez Araplar'dan ve İslamiyet'ten etkilenererek bir dönem Seküler-Dıșsal kabul ettiği bazı "İslami" değerkleri kendi bünyesine almıştır. Örneğın 12. yüzyılın önemli Yahudi düşü-nürü *Bahya İbn-i Pakuda*, tez olarak "Hidayet" kavramını ele almıştı ve bunu Yahudilik'le bütünleştirmişti. 16. yüzyılda ilkin İstanbul'a, oradan da Sultanın iradesiyle Filistin'e yerleşmesine izin verilen en ünlü Yahu-di "Fıkıhçısı" Joseph Caro (1488-1575) günümüzde Yahudi Şeriatı'nın temel kitaplarından biri olan "Shulhan Aruk"da bazı verilerin ışığında, Sefarad ve Eşkenaz Yahudileri için günümüzde de geçerli olan yeni bir yorumu Yahudi Şeriatı'na –Halaka denilir– entegre etmişti.

Bir de kısaca "Örtünme" konusuna değinmek gerekiyor. Örtünme ve Çıplaklık, değışik yorumlamalarla günümüze kadar tartışılarak gel-miştir. Yahudilik'te ve İslamiyet'te "Örtünme" çok önemli bir yer ve rol oynamaktaydı. Bu iki sistematikte "Örtünme" bir haktır. Hristiyanlık'ta ise Örtünme değil, belki şaşırtıcı olacak ama, "Çıplaklık" insanın Tanrı karşısındaki "Masumiyeti"nin bir nişanesidir. Günümüzde Batı'nın tüm Hristiyanca değerlerinde "Çıplaklık" temel bir işleve sahiptir. Şunu ek-

leyebilirim: *Cinsiyeti İnsan'ın Örtüsüdür*. Bu nedenle "*Çıplaklık*" Hristiyanlık'ta temel bir sorunsal değildir. İsa'nın çivilendiği Haç'da İsa, sadece *genital* kısmı örtülü olarak sunulmaktadır. Yine Hristiyanlık'ta *Madonna* (İsa'nın annesi Meryem) ile *Magdelen* (fahişe Meryem) reka-beti vardır. Hristiyanlık kadınlığı dört kategoride algılamıştır. Kadın önce günahkar kılınmış (*peccatrix*); sonra kutsanmış günahkar (beata *peccatrix*=*beatrix*) yapılmıştır. Hristiyanlık'ta bu iki özelliği çoğunlukla Meryem Ana (Bakire Meryem) temsil eder. Ama kadının iki özelliği daha vardır. Kadın aynı zamanda ruhen baştan çıkarıcı, (Kadının Ruh'u Cinselliği, cazibesidir ilkesi gereği) yani, *meretrix*'dir. Kadın cazibesıyla erkeği baştan çıkarabildiği için de *Illuminatrix* (Işık-taşıyan, aydınlatan) durumundadır. Bu son iki özelliği de fahişeyken nadim olup İsa'nın havarileri arasına katılan ve Havariler'e Havarilik yapan kadın olarak tanınan Maria Magdalena, yani Mecdeli Meryem temsil eder. Hristiyan Batı'nın dinsel, toplumsal, kültürel ve aile-içi yapısında Kadınlığın bu dört özelliği yaklaşık 2000 yıldır yeretmiştir. Orta-Doğuda böyle bir gelenek 9. yüzyıla kadar vardı. Örneğin Göreme'deki Tokalı Kilisesi'nde Kutsal Kadın Mecdeli Meryem çıplak olarak (saçla-nyla örtülü) verilmekteydi.

Bu iki kadın paradigmasının dört özelliğine tekabül eden dört ayrı çıplaklık anlayışı ve bunlara dayandırılarak oluşturulmuş çıplaklık kültürü, estetiği ve ahlaki vardır. Hristiyanlık'ta "*Çıplak*" olmakla kendi isteğiyle örtünmeyi dışlamak iki ayrı yorumdur. Çıplak olmak, *nuditas naturalis*'tir, ki insanın dünyaya gelişi ve gidişi (ölümü) sırasındaki durumunu verir. Bu anlamında Çıplaklık, İlahi Hakikat (gerçek değil) demektir. İkinci çıplaklık, *nuditas temporalis*'tir. Buradaki çıplaklık dünya nimetlerine itibar etmeme keyfiyetidir ve İsa ve Havarileri işte bu anlamında "*Çıplak*"tırlar, yoksuldurlar. Üçüncü çıplaklık tipi, *nuditas virtualis*'dir. Burada kastedilen Adem ile Havva'nın temsil ettikleri Tanrısal Masumiyet'tir. Bu nedenledir ki tüm Adem ile Havva tasvirleri "*Çıplak*" olarak resmedilmişlerdir. Dördüncüsü *nuditas criminalis*'tir. Bu çıplaklık "*Faziletsiz*" çıplaklıktır. Bu çıplaklığı uygulayan kadın ya da erkek, doğal olmak amacıyla değil, (dikkat) *Hedonizm* ve *Lechery* (şehvetperest) olmak amacıyla bedenini kullanmaktadır. İşte bu neden-

le 'Hristiyanlık'ta kabul edilemez davranış olarak değerlendirilmiş olan tek çıplaklık budur.

Bu çıplaklık tipi, inanışa göre, Nuh Peygamber'le başlamıştır. Nuh Peygamber, Şeytana uyararak onun hazırladığı şarabı içmiş ve sarhoş olarak kabilesinin önünde soyunup bedenini kullanmak amacıyla teşhircilik yapmıştır. Durumu gören oğullarından *Ham* ise, bir ip bağlayarak babasının cinsel organını çekip kopartmış, onu cinsiyetsizleştirdikten sonra da ona *Sodomy* uygulamıştır. İşte bu dehşet verici sahne ünlü Tufan olayında rol oynamıştır. Yahudilik'te Nuh'un başına gelenler bu tip çıplaklaşmanın Tanrı'nın mutlak gazabına yolaçacağı şeklinde anlaşılmaktadır ve bu nedenle çıplaklıktan korkulmaktadır. İslamiyet için de her tip çıplaklık sakıncalı kabul edilmiştir.

Kısacası; kadın çıplaklığı Hristiyan Batı kültürünün vazgeçilmez, dinsel ögesidir. Hatta şu bile söylenebilir: Batılı kadın kendini *nuditas virtualis* (Havva gibi) anlamında çıplaklaştırdıkça daha "*Masum*" olabileceğine inanır. Çıplaklaşması onu Hristiyanlığı'ndan uzaklaştırmaz, tersine, özgün şekliyle Hristiyanlığa yaklaştıır. Çünkü İkinci Adem sayılan İsa ile onun "eşi, sevgilisi" sayılan Mecdeli Meryem (pişman olmuş Havva) çıplaktırlar. Çıplaklık Hristiyanlık geleneğinin "*Nesnel Gerçeği*"nin bir parçasıdır.

Sözü başörtüsüne getirmek istiyorum. Türkiye'de başörtüsü sofu Laikler açısından "Uygarlığa, Çağdaşlığa" aykırı bulunmaktadır. Hatta "İnsan Hakları" ile "*Köktenci*" Feminist literatürün de teması yapılmaktadır. İki bin yıldır "*Çıplaklığı*" kendi dinlerinin vazgeçilmez gerçekliği sayan Hristiyanların koydukları standartları, "*Çağdaş*" (Modern) olacağız diye, 1400 yıldır, "*Çıplaklığı*" sadece yukarıda belirtilen dördüncü anlamıyla algılamış ve yaşamış olan insanlara empoze etmek, kanımca, "*Uygarlığa*" aykırıdır. Hristiyanlar bir *Kült* olarak (Din değil) çıplaklık geleneğine sahiptirler diye, Müslümanlardan ve Yahudilerden de aynı geleneğe uymalarını istemek ne insan haklarıyla, ne İnanç'la, ne de Sekularizm'le bağdaşır.

Ama Türkiye'de belirli çevreler kendi çarpık Laiklik anlayışlarını her yola başvurarak empoze etmeyi Laikliğin ön-şartı saymaktadırlar. Bir örnek olayı aktararak bitireceğim. Ama önce küçük bir hatırlatma.

Türkiye’de uygulamaya sokulmuş olan Laiklik anlayışı temelinde tıpkı Fransa’daki gibi *Anti-Klerikalizm*’e (Dinadamlı düşmanlığı) dayan-
dırılmıştır. Avrupa’da, Hristiyanlık gereği dinadamları bir "*Sınıf*"tır-
lar. Hristiyanlık’ta insanla Tanrı arasında işte bu sınıf vardır. Bu sınıf
başlıca iki grup dinadamından oluşur. Bunlar papazlar ve keşişlerdir.
Papazlar Kiliseler’de, keşişler (*monks*) Manastırlarda görevlidirler. Av-
rupa’da 11. yüzyıldan itibaren Manastır keşişleri, papazların yönetim-
deki Kiliseler’e, Papalar’a ve Prensler’e karşı halkı (köylüleri) defalar-
ca isyana teşvik etmişlerdir. Avrupa’da köylü ve işçi ayaklanmaların-
dan önce keşişlerin ayaklanmaları ve isyanları vardır. Avrupa’da An-
ti-Klerikalizm işte bu nedenle çok güçlüydü. İslamiyet’te ise bu Ruh-
ban sınıfı yoktur. Cumhuriyet sonrasında yaşanan Kubilay olayı, dina-
damlarının kışkırtmasıyla olduğu öne sürülerek toplu cezalandırmayla
sonuçlandırılmıştır –tıpkı Fransa’da Laiklerin 1789 İhtilali’nden sonra
keşişlere yaptıkları gibi!

Şimdi örneğe bakalım. 1989 yılında (Temmuz) Anayasa Mahkeme-
si, başörtüsü konusunda gerekçeli bir karar yayınladı. Bu karara göre
aynen, "*Türkiye’de Dini ve mezhep bağının yerini Türk ulusculuğu bağı
almıştır,*" denilmekteydi. Bu durumda Türkiye’de müminler *Anayasa*
Mahkemesi’ne göre; Türk ulusculuğu bağının gereği olarak namaz kıl-
makta, oruç tutmakta, Hacca gitmekte, kurban kesmekte, zekat ver-
mekte vb. idiler; bağlılık duydukları İslamiyet (din ve mezhepsel bağ)
gereği olarak değil! Böylesi bir zırva *Anayasa Mahkemesi*’nden çıktığı-
na göre sormak gerekir: Namaz kılmayan, oruç tutmayan, camiye ve
Hacca gitmeyen vb. Laikler Türk ulusculuğu bağı ile T.C. Devleti’ne
bağlılık duymuyorlar mı? Öyle ya, namaz-oruç-zekat Türkiye’de dini
ve mezhep yerine konulmuş olan Türk ulusculuğunun gereği olarak ya-
pılıyorsa, bunları yerine getirmekten nefret eden sofu Laikler, örneğin
Anayasa Mahkemesi Başkanı Yekta Güngör Özden, Türk ulusculuğu
bağını ihlal ediyorlar demektir.

Kanımcı bundan daha vahim olan ise şuydu: Kararda "*Türk Uluscu-
luğu*" denilmişti. Ve bu ibareyi bizzat *Anayasa Mahkemesi* kullanmıştı.
1982 *Anayasa*’sının dibacesinde "*Türk Ulusculuğu*" diye bir madde, ya
da ibare yoktur. Türk Devleti "*bile*" denilmekten özellikle kaçınılmış

ve "*Türkiye Devleti*" denilmiştir. Anayasa'da olmayan, olması da sakıncaları dikkate alınarak engellenmiş olan Türk Ulusculuğu ibaresi, bizzat Anayasa Mahkemesi tarafından kendi çarpık Laiklik anlayışını savunmak, empoze etmek ve manipüle etmek amacıyla bir Anayasa Mahkemesi kararına sokulmuştur.

Türkiye'de Laiklik paradigması'nın nasıl içinden çıkılmaz hale getirildiğinin, Enigmatize edildiğinin, bundan daha iyi örneği yoktur, kanı-sındayım.

*
**

Kitapta, 1986'da yayınlanmış olan Laiklik kitabımı, bu konuda yazdığım çeşitli yazılardaki Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'teki Hoş-görü, Sekülerizm ve Laiklik'i okuyacaksınız. Amaç, Türkiye'de nasıl bir Din-Devlet-Dünya ilişkileri dengesi (Equilibrium) kurulabilir, bunu araştırmaktır.

Aytunç Altındal
(Ağustos 1994, İstanbul)

1. BÖLÜM

1.1. Giriş

T.C. Devleti'nin Anayasası değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez nitelikte şu dört maddeyle başlar.

"1. Kısım

Genel Esaslar

I. Devletin Şekli

Madde 1. Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

Madde 2. Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

III. Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı, milli marşı ve başkenti

Madde 3. Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçe'dir.

Bayrağı, şekli kanunda belirtilen, beyaz ayyıldızlı al bayraktır.

Milli Marşı "İstiklal Marşı"dır.

Başkenti Ankara'dır.

IV. Değiştirilemeyecek hükümler

Madde 4. Anayasanın 1'inci maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile ikinci maddesindeki Cumhuriyet-

tin nitelikleri ve üçüncü maddesi hükümleri değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez."⁽¹⁾

Bu durumda her Türk yurttaşı, T.C. Anayasası'nın öngördüğü "... demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletinin" üyesidir. Açıkçası, her Türk, T.C. Anayasası'na göre "*Laik bir Cumhuriyet Devletinin*" yurttaşıdır.

Nedir ki, T.C. Anayasası'na göre her Türk, laik bir Cumhuriyet Devletinin yurttaşı olmasına rağmen, ilginçtir ki, yine aynı Devlet tarafından "Müslüman/İslam" olarak kabul ve tescil edilmiş durumdadır. Nasıl mı? Nüfus kağıtlarına bakılsın yeter. T.C. Anayasası'na göre laik bir Cumhuriyet Devletinin yurttaşı olan Türkler, aynı devlet tarafından verilen nüfus kağıtlarında –pasaportlarda ve diğer resmi evrakların tümünde– "Müslüman" kabul edilmektedirler. Diğer bir anlatımla her Türk aynı anda hem "Laik" hem de "Müslüman" olmak zorundadır –azınlıklar hariç. Türkiye'de, 1986 yılında, Cumhuriyet Devleti "Laik", aynı Cumhuriyet Devletinin yurttaşı "Müslüman"dır. Ve onun Müslüman olduğuna karar veren de, onun Müslümanlığını onaylayan ve onaylatan da laik T.C. Devleti'dir. Dahası, T.C. Anayasası'na sözkonusu maddeleri yazarak T.C. Devleti'nin niteliğini ve kimliğini "Laik" ilan edenler de, yine aynı devletin verdiği nüfus kağıtlarına göre "Müslüman" dırlar. Yani T.C. Devleti'ni "Laik" yapanlar da, ilginçtir ki, nüfus kağıtlarına göre Müslüman sayılan birtakım yetkililerdir!

Türkiye'nin kendine özgü birçok garipliklerinden biri olan bu durumu iki tasarımsal örnekle biraz daha açalım.

Sıradan bir Türk yurttaşını alalım ele. Bu yurttaş yurduna, milletine ve ordusuna yürekten bağlı, kendisine öğretildiği ve istenildiği kadar anti-komünist, tam düzenin istediği, ağzı var dili yok, büyüklerimiz her şeyi bizden iyi bilirlerci bir yurttaş olsun. Bu örnek yurttaş, günün birinde, T.C. Devleti'nin, doğumuyla birlikte kendisine verdiği nüfus kağıdına bakıp da, orada kendisinin bizzat T.C. Devleti tarafından "Müslüman" olarak kabul ve tescil edildiğini görse ve bunu ciddiye alarak, "*madem ki benim T.C. Devletim beni Müslüman olarak görüyor ve kabul ediyor, öyleyse ben de TAM BİR MÜSLÜMAN gibi, yani İslamiyetin*

koyduğu yasa ve hükümlere FİİLEN uyarak yaşayayım" derse ne olur? Bakın ne olur. T.C. Devleti'nin bizzat verdiği nüfus kağıdındaki *"Müslüman"* sın ibaresini ciddiye alıp ona göre –İslami esaslara göre– hayatını ve çevresini düzenleyerek yaşamaya başlayan yurttaş, ona *"Müslüman"* sın diyen ve/fakat kendisi "*Laik*" olan Cumhuriyet Devleti tarafından Cumhuriyet'in Ceza Yasalarını ihlâlden yargılanır ve şahıs ısrar ettiği takdirde de mahkumiyeti cihetine gidilebilir.

Bu yurttaşın başına gelenlere üzüлüp onu savunmaya kalkışacak olan bir başka şahıs –veya mazallah bir örgüt– ise yine aynı T.C. Anayasası'nın BAŞLANGIÇ bölümünde yeralan aşağıdaki şu ibareyle safdışı bırakılır. Direnirse o da aynı akibeti paylaşır, olur biter.

"Hiçbir düşünce ve mülâhazanın Türk milli menfaatlerini, Türk varlığının, Devleti ve ülkesiyle bölünmezliği esasının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin, Atatürk milliyetçiliği, ilke ve inkılâpları ve medeniyetçiliğinin karşısında korunma göremeyeceği ve laiklik ilkesinin gereği kutsal din duygularının Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılmayacağı,"(2)

Çıkan sonuç şudur ki, Türkiye'de insanlar resmi anlamda kendi özgür seçimleriyle ya da gelenekleri gereği olarak değil, T.C. Anayasası'nın BAŞLANGIÇ bölümünde yer alan "*.... laiklik ilkesinin gereği*" olarak kutsal din duygularına sahip olabilmektedirler. Laiklik ilkesinin gereği olmayan kutsal din duygularına ise asla sahip olamazlar! Kısacası Türkiye'de insanlar Cumhuriyet Devleti'nin indinde "*laiklik ilkesinin gereği*" kadar "*Müslüman*" dırlar. Bundan ne fazla ne de daha az "*Müslüman*" olamazlar! Tabiatıyla, "*... laiklik ilkesinin gereği*" olarak kutsal din duygularına sahip olmadan "*Laik*" de olamazlar! Ölçü budur. Budur ama T.C. Anayasası'nda sözü edilen "*kutsal din duygularının*" neler olduğuna şahıslar değil, T.C. Devleti karar verir.

Şimdi de bunun tersi durumu görelim. Bu kez de "çağdaş" olmak hevesiyle yanan, İslamiyeti küçümseyen, bir an önce Batılılaşmak isteyen, Amerikalılara gönülden ve göbekten hayran bir Türk yurttaşını ele alalım. Bu örnek yurttaş da, günün birinde nüfus kağıdını değil de, T.C. Anayasası'nın sözkonusu hükümlerini ciddiye almış olsun. Ve kendisini "*Müslüman*" olarak değil de "*Laik Türkiye Cumhuriyeti Devleti*"-

nin Laik Türk Yurttaşı" olarak tescil ettirmek istesin. Örnek yurttaş bundan böyle nüfus kağıdında Müslüman olarak değil de "Laik" olarak görülmek istemektedir, olamaz mı? Olamaz. İlginçtir ki, "Laik" Türkiye Cumhuriyeti Devleti, yurttaşının nüfus kağıdına "Sen Laiksin" diye yazamaz. Yurttaş ısrar ederse, önce bir başvuru formuyla mahalli makamlara başvurması istenir kendisinden ve yurttaşın hevesi daha gideceği ilk karakolda kursağında kalır. Sözkonusu Amerikan hayranı yurttaş, T.C. Devleti'nin karakollarından birinde, gayet bilgili ve tecrübeli bekçi ve polislerce kullanılan "münasip dille" Müslüman olmasının ve böyle kalmasının kendisi için ne kadar hayırlı ve uğurlu olduğunu ve olacağını öğreniverir. Türk polisine duyacağı şükran ve minnet duygularıyla "sapık ideolojilere kapılmaktan" vazgeçer, evine döner. İsrar ederse ne mi olur? Deneyen görür.

Kısacası Türkiye'de yaşayan insanlar, doğum ve ölüm safhalarında Müslüman, yaşamları süresince ise "laik" olmak zorundadırlar. Doğum ve ölüm safhalarında dedim, çünkü şimdiye dek T.C. Devleti'nde ne "Müslüman" doğup laik yaşamak zorunda kalacak olan bir bebek için, ne de Müslüman doğmuş, laik yaşamış ve ölünce tekrar (!) Müslüman olmuş bir yurttaş için nasıl bir dini cenaze töreni yapılabileceği keşfedilebilmiştir. T.C. Devleti, bu karışıklığı önlemek için olmalı ölümlerde "laik cenaze töreni" değil, "İslami cenaze törenleri" yaptırmaktadır.

Ne acıdır ki, şaka gibi gelen bu durumlar Türkiye toplumunun gerçekleridirler. Yürürlükteki "Laiklik" anlayışı değiştirilmedikçe de sürüp gidecektir bu traji-komik durum. T.C. Devleti, çeşitli mülahazalarla, Türkiye'de tam bir "Müslüman" gibi yaşamak isteyen(ler)in de, Batılı toplumlardaki gibi bir "Laik" olarak yaşamak isteyen(ler)in de başına çeşitli sorunlar çıkartabilir, her dilediği ya da gerekli gördüğü anda. Çünkü Türkiye'de yurttaş/birey "Devlet için" vardır; yurttaş/birey için Devlet ilkesi yoktur. Olmadığı için de, Türkiye'de yurttaşlar Devlet'in izin verdiği kadarıyla bireyselleşmektedirler.

T.C. Devleti hayatın her alanında, her sınıftan insan üzerinde etkili bir rol oynamakta, onları yönlendirmekte ve CIVIC anlamında bağımsız-birey olarak kararlar alabilmelerini engellemektedir. Türkiye'de "Laiklik" devletin denetim ve koruması altındadır. Kendiliğinden geliş-

miş değildir. Bu, "Resmi/Devlet Laisizmi" ile, Türkiye’de çok özenilen Batılı toplumlardaki "Laisizm"e ulaşılacağı varsayımı bir hayalden öteye anlam taşımamaktadır.

Bu kitabın konusu işte bu "Resmi/Devlet Laisizmi’nin" eleştirisi ile Türkiye’de nasıl bir laiklik olmalıdır sorusuna yaklaşımı kapsamaktadır.

Türkiye’de "Laiklik" denildiğinde, tüm resmi açıklamalarda, "*Laikliğin Din ile Devlet işlerinin ayrılması*" olduğu vurgulanır. Yine aynı resmi demeç, açıklama ve belgelere göre, "*Laiklik, dinsiz olmak değil, Tanrı ve Kul arasına hiçbir kişi, kunduş ve/veya aracı sokmamaktır.*" Yine aynı belgelere göre, "*Laiklik tam bir vicdan özgürlüğüdür ve her yurttaşın inancının tamamen kendisine ait olması keyfiyetidir.*"

Laiklik, dinsizlik olmadığına göre, her Türk yurttaşının bir dini olacaktır. AMA BU SADECE KENDİSİNE AİT OLACAKTIR. Türkiye’de yürürlükte olan ve yeryüzünde eşi bulunmayan bu "Devlet-Laisizmi" ile özellikle Batı Avrupa’da yürürlükte olan "Sekülerizm ve Laisizm" arasında büyük farklar vardır. Batı’daki "Din ve Devlet" ayrımı görüşünü/zihniyetini daha yakından anlayabilmek için, "Laisizm"den önce, Türkiye için, göreceli olarak yeni sayılan bir başka kavramı açmakta yarar vardır. Bu, Sekülerizm’dir.

1.2. Sekülerizm

Diğer birçok kavram, deyim ve terim gibi "Sekülerizm" kavramı da Türkiye toplumuna dışardan gelmiş/getirilmiştir. Türkiye toplumunda özellikle Tanzimat’tan bu yana, egemen sınıf içinde varolan "Aktarmacılık" ilke ve zihniyetinin kaçınılmaz sonuçlarından biridir bu. Nedir ki, "Sekülerizm" kavramı, örneğin bir Laisizm, bir Kapitalizm, bir Sosyalizm ... vb. bazı kavramlar gibi onyıllardır tartışılan, bilinen araştırılmış bir kavram değildir. Belirli ve çok dar bir çevrenin dışında kalan geniş halk yığınlarınca hiç duyulmamış –duyulmuş olması gerekli mi, değil mi ayırır – bilinmemiştir.

Nedir Sekülerizm?

"*Secularism*" kavramı Latince kökenlidir. Batı dünyasındaki diğer birçok kavram gibi bu da Latince’den alınmıştır. (L. Saecularis) Özel-

likle Protestan ve Anglikan inanç sistemlerinde ve İngilizce ve Almanca'da kullanılmakta ve/fakat Katolik ve Ortodoks inanç sistemlerine ve Fransızca'ya bağlı kitlelerce kullanılmamaktadır. Latince anlamı itibariyle "Sekülerizm" çok geniş kapsamlıdır ve en önemlisi, ortaya çıkışı itibariyle tek tanrılı dinlerin – Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet – değil, çoktanrılı pagan toplumlarının ürünüdür. Diğer bir anlatımla tek-tanrılı dinlerden önce ortaya çıkmış, kitlelerce benimsenmiş ve gündelik hayatı belirlemiş bir düşünce ve yaşama tarzı, *modus vivendi*, olarak günümüze dek uzanmış bir kavrayıştır. Dolayısıyladır ki, İngilizce'de ve Almanca'da, bu görüşü benimseyenlere, "Secular" denilir. "Laik" denmez.

Latince anlamı itibariyle, "Sekülerizm"i, paganca olan, yeryüzüne ait olan; içinde yaşanılan çağa ait olan; ömür boyu – lifetime – olan; dine ve kiliseye bağlı/bağımlı olmayan; ruhbanlara –clergy– ait olmayan; toplumsal ahlâk standartlarının dine ve dinlere göre değil, güncel hayata göre düzenlenmesinden ve ayarlanmasından yana olmak; ve güncel-dünyevi hayatı ilgilendiren her konuda ve/veya her özel konuda dinsel yargıları dışalamak veya kasten dışalamak şeklinde özetleyebiliriz.⁽³⁾

Sekülerizm anlayışı, özellikle Roma İmparatorluğu'nda yüzyıllarca egemen olmuştu. Şu resmi tarih kitaplarında okutulan ünlü "Roma oyunları, sirkleri, arenaları" vs. tümü "Seküler Oyunlar"dı. Her türlü siyasal faaliyet bu oyunlarda törenler aracılığıyla kitlelere iletilirdi. Bu oyunlar sırasında, pagan tanrı ve tanrıçalarına adaklar, armağanlar sunulur ve taraflara ayrılan gruplar siyasal eylemlerini bu oyunlar sırasında ortaya getirirlerdi. Sekülerizm, "*siyasal-kültür*"ün vazgeçilmez bir temel taşıydı. Bu törenler sırasında okunan ilâhilere, ağıtlara ve şarkılara da –ki, bir çoğunda erotizm işleniyordu– "Secular Hymns" deniliyordu.

"Sekülerizm" özellikle Roma İmparatorluğu'nda hem doruk noktasını hem de iniş ve yasaklanmış dönemlerini yaşadı. Romalılar, inançları itibariyle, Paganizm'e bağlıydılar. Paganizm, "Çoktanrıcılık"dı ve kesin ve buyurgan "Dini" sistemlerden ayrı olarak, "Merkezi" değil, "Ademimerkeziyetçi" ve mutlakiyetçi-olmayan bir tapınma/tapınış sistemi-

ğiydi. Paganların bu inançları, nomad ve barbarlarda yoktu. Nitekim, Pagan Roma İmparatorluğu'nu Barbar akınları yıktı. Dolayısıyla ki, Paganları, yerleşik anlamda kullanılan nomadik ve barbar topluluklara karıştırmamak gerekir.

Paganlar –ki kelime anlamıyla Şehirli (citydweller) demektir– Secular olmak zorundaydılar, çünkü Çoktanrılı olabilmeyin önkoşulu diğer tanrılara saygı göstermekten ve "vicdan özgürlüğünden" geçiyordu. O günlerin Roma İmparatorluğu sınırları içinde birçok tanrı vardı ve her Pagan dilediği kadarına tapıyor ya da adakta bulunabiliyordu. En önemlisi, hiçbir tanrı diğerlerini tam ve mutlak egemenliği altına almış ve kendisinden başkasına varolmak izni vermemiş değildi. İlk Hıristiyanlar (Katolikler) Roma'da kendi dinlerini yaymaya başladıklarında diğer tüm tanrıları yadsıdılar ve kendi tanrılarından başka bir Tanrıyı kabul etmediklerini ve etmeyeceklerini açıkça belirttiler. Ama Paganların "Sekülerizmi"ne sığınmamazlık da etmediler ve bundan sonuna kadar yararlanmanın –hatta birçok halde bu anlayışı istismar ve sabotage ederek– yollarını da buldular, kullandılar. Roma İmparatorları ise bu asi ve tanrıtanımaz "Ateist"⁽⁴⁾ azınlığa diğer inançlarla aynı toplumsal statüler tanımayı bazı siyasal ve iktisadi nedenlerle kabullendiler. Ki, bunların başında Roma İmparatorluğu'nun bölünmesini önlemek ve iktisadi gücünü arttırmak fikri yatıyordu. (NOT: Roma'da Katolikler askerlik yapmayı reddetmişlerdi. Bizim dinimizde adam öldürmek yasaktır ve yoktur diyorlardı. Ayrıca bazı vergileri de vermiyorlar ve törenlere katılmıyorlardı. Buna karşılık ölüm cezasına bile katlanıyorlardı. Şu ünlü Hollywood filmlerinde aslanların önüne atılan ilk Hıristiyanların çoğu, gerçekte Roma'nın İsa'ya ve Hıristiyanlığa duyduğu öfkeden değil, vergi vermemek, askere gitmemek ve siyasal kimlikli oyunlara katılmamakta direnmekten dolayı öldürülüyorlardı. İsa ve Hıristiyanlık "Pontifex maximus" (başrahip) pozisyonundaki Roma İmparatorlarının umurunda bile değildi, hatta belki böyle birinin adını ve dinin özelliklerini duymuş bile değillerdi.) Bu fikre binaen, "Sekülerizm" in ilk yazılı metinleri ve beyannameleri özbeöz Pagan olan Roma İmparatorları tarafından kaleme aldırıldılar. Bunlardan İmparator Galer, Nikomedi'de 311 yılının Nisan ayında yayınladığı bildiride vergi

vermeyen, askere gitmeyen, törenlere katılmayan Hristiyanlara artık ceza verilmeyeceğini, buna karşılık onların da İmparatorluğun içine sürüklendiği maddi ve siyasi bunalımlardan kurtarılmasına koşmak zorunda olduklarını ve devletin selâmeti için kendi tanrılarına yakarmaları gerektiğini bildirdi. 313 yılının Şubatı'nda ise İmparator Konstantin ünlü Milan Fermanı'nı yayınladı. Fermana Paganların ve Hristiyanların diledikleri tanrıya müdahalesiz bağlılık duyabileceklerini vurguluyordu. Ayrıca Hristiyanlardan da diğer Tanrılara saygı göstermeleri isteniyordu. Bu gelişmelere rağmen içerde Yahudi ve Hristiyanların çıkarları doğrultusunda yürürlükteki faaliyetler ve dışardan gelen Barbar saldırıları sonucunda Büyük Roma İmparatorluğu çöktü (Bizans ayrıldı). Daha sonra İmparatorluğa sahip çıkmak için Pagan Sekülerizmi'ne karşı olan iki din cemaati, Katolikler ve Yahudiler –ki, Paganlar Sekülerizm gereği bunlara yedi yılda bir Sabbath adına vergi muafiyeti uyguluyorlar, para veya mal almıyorlardı – mücadele ettiler. Yahudilik, etnosantrik, ırkçı esaslara dayalı ilk ve tek din olduğu ve kendi soyundan gelmeyenlerin Yahudi olamayışları nedeniyle Evrensellik iddiasındaki Katoliklik önünde tutunamadı. Roma'da Hristiyan İmparatorlar dönemi açıldı ve çok ilginçtir ki, bugün "Tolerans/Hoşgörü"yü İsa başlattı diyen katoliklerin ilk işi Pagan Sekülerizmi'ni ortadan kaldırmak oldu. Daha sonra korkunç Engizisyon Mahkemeleri'ni kurdu.

Uzun bir baskı döneminden sonra "Sekülerizm"in yeniden ortaya çıkışı, İslamın Hristiyanlık karşısında zorlayıcı etken durumuna gelmesi ve üretim tarzlarında değişikliklere yolaçması sonucunda gerçekleşti. 13. ve 14. yy.'da Batı Avrupa'da Sekülerizm yeniden güçlenmeye başladı. 11. yy.'da gerçekleştirilen büyük Beguin ve Beguard soykırımlarının ertesinde bu gelişme rastlantı değildi. 15. ve 16. yy.lara ulaşıldığında Avrupa'da Sekülerizm artık güçlü bir akım haline gelmişti. Bu dönemde, 13. yy.'da ağırlığını duyuran Nominalizm⁽⁵⁾ akımının etkisiyle "Birey" ağırlık kazanmaya başladı. Tanrı'nın değil ama Katolik Kilisesi'nin karşısında "Birey" güçlendi. Bunun sonucu olarak ilkin Protestanlar Sekülerizmi savunmaya başladılar. Amaçları Katolik Kilisesi'nden ayrılmaktı –ayrıldılar. Sonra İngiltere –ki, Roma Kilisesi, İngiltere'yi fifetimar kabul ederek kendi mülkü sayıyordu– ünlü 8. Henry önderli-

ğinde başkaldırdı.⁽⁶⁾ Eşlerini boşamakla ünlendirilen 8. Henry gerçekte İngiltere topraklarını Roma'daki Kilise'nin elinden kurtarıp Krallığa maletmek istiyordu; eşlerini boşaması –Katoliklikte boşanma yoktur– Roma'yla arasını açmak için başvurduğu bir bahaneydi. 8. Henry'nin cesur girişimi sonucunda İngiltere Roma'dan ayrıldı. 15. yy.'ın sonlarından itibaren Milli Monarşi'nin çıkarlarını savunan ilk "Milli Kilise" de (National Church) böylelikle ilk kez İngiltere'de bağımsızca örgütlenebilme ve kendini ulusal düzeyde onaylatabilme olanağına kavuştu. İşte Sekülerizm olayında dikkat edilmesi gereken en önemli özelliklerden biri budur. Bugün Batı'da, özellikle de İngiltere'de "Milli Kilise"siz (National Church of England) bir Sekülerizm düşünülemez. Daha sonra Polonya ve Rusya'da da Milli Kiliseler doğdular ve halen de varlar. Çünkü o günlerde Sekülerizm denildiğinde, Roma'daki Papa Devleti'nden bağımsızlaşmış, Kral'dan (Devlet) ayrı ve tamamen özerk Kilise sahibi olmak anlaşıyordu. Milli Kiliseler, bu başarılarını Sekülerizm'e ve Seküler güçlere borçluydular. Nitekim bu Kiliselerde o günlerden beri dinsel yöneticilerin yanı sıra Seküler yöneticiler de –Kilise hiyerarşisi içinde– resmen görevlidirler, Kilise'nin çalışmalarına "Seküler" mütevelli heyetlerinin üyeleri olarak tek tek veya topluca katılmaktadırlar. Daha sonra bu "yeni" gelişme Vatikan tarafından da benimsenmiştir ve bugün Vatikan'da da "Ruhban/Clergy" olmadan "Lay" Konsey üyeleri görev almaktadırlar. Diğer bir anlatımla günümüzde "Ruhban" olmayan birçok meslek sahibi erkek, Vatikan'da üst kademelerde görevlidirler. (Kadınlardan ise sadece hizmet alanında yararlanılmaktadır.)

Bu kısa açıklamalardan sonra "Sekülerizm"in özelliklerini şöylece sayabiliriz.

13. yy.'dan itibaren Sekülaristler kendi tezlerini savunurlarken asla inanç düşmanlığı yapmamışlardı ve Tanrı-tanmazlık (Ateizm) çizgisine geçmemişlerdi. Tanrı ile Din'i, Din'le Devlet'i ve Kral'ı ayrı ayrı birimler ve güçler olarak görmüşler ve değerlendirmişlerdi. Bu dördünden, koşullar gereği, bazen Devlet'le ve bazen de Kral'la birlikte olmuşlardı. Sekülaristler için en önemli iki husus "Bireysel Katılım" ve "Bilim"di. Hatta "Bilim'i" en yüce güç olarak görmüş oldukları söylene-

bilir. (NOT: Tabiatıyla kastedilen o çağların koşulları çerçevesindeki Bilim ve anlayışdır.) "Katılım" (Participation) ise, Seküleristler'e göre zorunlu bir toplumsal gelişmeydi. Din ve Devlet konusunda ise "Din/-Dinler Kaldırılsın" gibi bir tez veya istekleri olmamıştı. Bu konudaki tüm istekleri Din ile Devlet'in birbirlerinin faaliyet ve alanlarına müdahale etmemesiydi. O yüzyıllara dek Din'in (Kilise ve Sinagog'un) denetiminde olan evlilik, miras, ölüm, kadastro, vergi, eğitim, doğum gibi kurumsal işlemlerin yürütülmesinde devletin de söz hakkı sahibi olmasını istiyorlar, ama aynı kayıtları Kilise'nin tutmasına da karşı çıkmıyorlardı. Sekülerizm için mücadele Devlet'e egemen olma uğraşındaki yeni bir sınıfın, Burjuvazi'nin –teşbihte hata olmaz, bunlara Neo-Paganlar da diyebiliriz– yapması kaçınılmaz olan bir mücadeleydi. Çünkü ancak dinsel tartışmaların üstesinden gelmiş güçlü bir Devlet, Burjuvazi'nin egemenliğini koruyabilir ve onu rakip Burjuvalar karşısında savunabilir. "Sekülerizm", tarihte Burjuva sınıfıyla başlayan "Uluslaşma" olgusunun da bir önkoşuluydu, çünkü Dinsel Özerklik sağlanmadıkça Ulusal bütünlük de sağlanamıyordu.

Toparlarsak; a) Sekülerizm'in genelde İngiltere'de "Clericus/Ruhban" diye bir karşıtı olmamıştı, çünkü Seküleristler Din'e karşı değillerdi, Din'in Devlet'ten ayrı ve "Özerk" olarak varolması gerektiğini vurguluyorlardı, b) Seküleristler "Milli Kiliseler"in ortaya çıkmasında etkili oldular, Kilise'nin ortadan kaldırılmasını ya da kapatılmasını istemediler, c) Seküleristler, Monarşilerle genelde anlaştılar, Hanedanlara karşı çıkmadılar, d) Sekülerizm, toplumda "Katılım"ı öngördüğü için Demokratikleşme ve Liberalizm eylemleriyle içiçeydi, e) Seküleristler, Milliyetçiliğin ısrarlı ve kararlı savunucularıydılar ama hiçbir zaman Irkçılık ve Şovenizm'e ağırlık tanımamışlardı, f) Seküleristler Enternasyonalizm'e karşı, Burjuva Humanizmi'nin savunucularıydılar, g) Felsefe bağlamında "Kuşkululuk"u ve "Rasyonalizm"i savunuyorlardı, h) Seküleristler için önemli olan "Birey"di ve onun davranışlarıydı, Halk değildi.

Buraya kadar anlatılanları özetlersek, Seküleristler, "Birey"i'nin üstünlüğünün ve "Bireycilik"i'nin ve onun düşünsel ve ahlâksal ve davranışsal bağımsızlığının –Dinsel dogmalardan arkaizm'den Obskurantizm'den,

klerikalizm'den ve sacerdotalizm'den (*) bağımsızlığının – savunucularıydılar diyebiliriz. (13. yy.'dan itibaren.)

Nedir ki, yukarıdaki şu kısa tanım, 1971'den bu yana Türkiye'de yaygınlaşmış olan "*Sekülerizm Eşittir Çağdaşlaşma*" görüşüyle çelişmektedir. Çünkü "Sekülerizm" kavramının yakın dönem Türkiye'sindeki ilk izdüşümü bu yıllara rastlamıştı ve Kemalist Yeni Kadro'da yeralan bir bilimadamı bu kavramı "Çağdaşlaşma" olarak Türkçeleştirmişti.⁽⁷⁾ Yazara göre "Laiklik" ve "Sekülerizm" farklı kavramlardı ama "ayrı sözcük köklerinden geldikleri halde birbirlerine uyuyorlardı."⁽⁸⁾ O yıllardan bu yana Türkiye'de "Sekülerizm" kavramı hemen hiç kullanılmadı ama "Çağdaşlaşma" kavramı hem çok kullanıldı, hem de baştacı edildi. Atatürk'ün "Çağdaş Uygarlık Düzeyi" hedefi sürekli vurgulandı, ama bunun ne olduğu bir türlü tanımlanamadı.

"Sekülerizm" gerçekten de "Çağdaşlaşma" kavramıyla karşılanabilir mi? Kanımca hayır karşılanamaz.⁽⁹⁾ Neden karşılanamaz, kısaca görelim. Birincisi, Batı dillerinde ve düşüncesinde "Çağdaşlaşma" kavramının karşılığı "Modernism ve Modernisation"dır. Bu da kelimenin tam anlamıyla "Yeni Tarz" edinmedir. Eğer içinde yaşanılan dönem kastediliyor ise bunun karşılığı da İngilizce'de "Contemporary"dir, yine "Secularism" değildir. "Modernisation" kavramı Avrupa'da 17. yy.'ın başlarında ünlü 30 yıl savaşları sırasında ortaya çıktı ve o günlerde münhasıran "*Modern Ordu ve Askeriyenin Modernizasyonu*" anlamında kullanılıyordu. Avrupa devletlerinin amacı, "Modern Orduya" ve "Modern Silahlara" sahip olmaktı, halkı, özellikle de köylüyü "Modernize" etmek gibi safdil bir gayretleri yoktu. Üretimi "Modernize" etmek değil, teknoloji aracılığıyla Rasyonalize etmekte hedefleri. Toplum için öne sürdükleri kavram ise, "Renovation" yani "Yenileştirilme"ti. Bütün bu kavramlar ilk bakışta aynı kapıya çıkıyor gibi gözükseler de öyle değildirler.

İkincisi, "Sekülerizm" Roma'daki Pagan (Şehirli) toplumda ortaya çıkmıştı ve benimsenmişti. Roma bir İmparatorluktu, minik bir Grek site devleti değil! Buradaki üretim tarzı ve ona tekabül eden kavramlar-

(*) Bu kavramlar kitabın 3. Bölümü'nde ele alınmaktadır.

larla, Atina'dan ve Grekçe'den gelen "Laik" kavramını bire bir özdeş saymak mümkün değildir. Atinalılar Pagan değil, "Politikon"dular (Şehirde yaşayan ve siyaset yapabilme, seçme ve seçilme hakkına sahip toprak ve mülk sahibi kişi).⁽¹⁰⁾ Pagan ve Politikan arasında pek çok fark vardı. Kısaca ikisine değinelim: Atina'da Aristo'nun anlattığına göre sadece Politikon, Tanrılara "Şeref" sunabiliyordu, diğerleri yani kadınlar, yaşlılar, hastalar, çocuklar, yabancılar, esirler ve köleler Tanrıların yanına bile yaklaşamazlardı. Paganlar'da böyle bir gelenek yoktu. Kim hangi tanrıya tapıyorsa ona "Şeref" (!) sunabilirdi, hiçbir şekilde inanç, dil, cinsiyet, renk vd. ayrımlar yoktu. Pagan tanrıları hiyerarşik bir düzen içinde değildiler AMA EŞİT DE DEĞİLDİLER. Atina'da ise güçlü bir Tanrılar hiyerarşisi ve onun güçlü savunucuları vardı. Atina'da inanç sahibi olabilmek hakkı belirli bir elitin elinde ve yönlendiriciliğindeyken, Paganlar arasında şu klasik deyişle, tam bir "vicdan özgürlüğü" vardı.

Bu kısa açıklamalardan sonra "Sekülerizm", "Çağdaşlaşma" ve "Laiklik" kavramlarının bu kitapta niçin birbirlerinin yerine kullanılmadıkları, umarım açıklık kazanmıştır. Şimdi de "Laiklik"ın özelliklerini görelim, kısaca.

1.3. Laiklik

"Laiklik" Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde en belirleyici ve önemli kavramlardan biridir. Son altmış yılın, (günümüzde 70 yılın) hemen her günü, bazen yasal bazen gizli "Laiklik" tartışmalarıyla geçmiştir, denebilir.

Nedir "Laiklik" ve özellikleri nasıl sıralanabilir?

"Laik" kavramı Grekçe "Laos" kelimesinden türetilmiştir. (L. laicus) Bu kavram Türkçe'ye "Halk" olarak çevrilmişse de, gerçekte "Avam" ya da "Ahali" hatta "Reaya" veya "Lalettayin" kavramlarına daha yakındır. Anlam itibarıyla, dinsel olmayan; dine ait olmayan; din-dışı unsurlara ait olandır. Osmanlıca'da "La-dini" (Dinsiz) kavramıyla da karşılanmıştır. (NOT: Tanrısız değil).

"Laik(lik)" özellikle Katolik Hıristiyanlığın etkili ya da egemen olduğu ülke ve dillerde kullanılmış bir kavramdır. Protestan dini için geçerliliği yok denecek kadar azdır, kullanımı son derece sınırlıdır. "Laios"un karşısı "Clericus" yani Katolik dininin hiyerarşik bir yapı çerçevesinde Papa'ya kadar uzanan ve tam anlamıyla dinsel "emir komuta" zinciri içinde yeralan "Ruhban(lar)"dır, Kilise babalarıdır.

İngilizce ve Almanca'da "Laie", "Lay" ve "Laity" kavramları aynı Grekçe kökenden türetilmiştir. "Lay" ve "Laity" İngilizce'nin en karışık kavramları arasındadır. Tam çevirileriyle, meslek sahibi olmayan, okuma-yazma bilmeyen, dinsel öğrenimi ve pozisyonu olmayan (Cahil) kişi ve kişiler anlamına gelir. (NOT: Katolik Kilisesi'nin egemenliğinin sürdüğü dönemlerde eğitim bu kurumun tekelinde olduğu için sadece din adamları ve onların yetiştirdikleri seçilmiş kişiler okuma-yazma biliyorlardı, büyük kitle, Osmanlıca deyişle "Ümmi" idi). "Laik" kavramı ağırlıklı olarak ilkin 1790'lardan sonraki Fransa'da başlamış ve özellikle Katolik ve Fransızca konuşulan ülkelerde ve topluluklarda etkili olmuştur. "Laik" kavramı Müslüman Araplar arasında da "Sekülerizm" kavramından daha çok kullanılmıştır. Örneğin, Libya, Cezayir, Tunus, Lübnan, Ürdün ve Filistin'de bu kavram daha yaygın olarak tanınmakta ve kullanılmaktadır. (En yoğun olarak Tunus ve Suriye'de.)

Din ve Devlet'in (Kralın) ayrı ayrı özerk ve bağımsız kurumlar olmalarını savunan "Sekülerizm"den ayrı olarak "Laiklik" Din'in Devlet'in kesin denetimi altında olması görüşünü savunur. (Öz. 19. yy.'dan bu yana.) Kanımızca, bu anlayışın kaynağı ilk kez Bizans'ta ortaya çıkmıştır. Bizans'ta Kilise İmparatorluğun kesin denetimi altındaydı. Oysa Batı Roma İmparatorluğu'nda Kilise, Devlet'i denetlemekte ve yönlendirmekteydi. Bizans'taki bu sistemin o günkü -ve şimdiki- adı "Caesaropapizm"dir. Laikler, tarihleri boyunca Papalarla ve onların devletleriyle mücadele ederek, toplumlarında kendilerine bir yer açmayı başardılar. Kısaca şunları da belirtmek gerekir ki, "Laikler"in dünya görüşü, özellikle Pozitivizm'in ve Darvinizm'in "Evrimcilik" kuramının birer felsefi akım olarak ortaya çıkmalarıyla birlikte güçlenmiş ve yaygınlaşmıştır.

Laikliğin diğer özelliklerini şöylece sıralayabiliriz: a) Laiklik, özellikle Cumhuriyetçilik anlayışıyla bağlantılıdır; b) Laiklik, Jacobence Radikaldır/Devrimciliktir; c) Laiklik, Demokratizm'in değil, Devletçilik'in üstünlüğü ilkesinin savunucusudur; d) Laiklik, Asker-Sivil-Aydın kesimlerinin Elitizm'ini savunur, Devlet'e bunların Katılımı'nı destekler; e) Laiklik, "Hanedan"a karşıdır; f) Laiklik, "Eşitlikçidir" *primus inter pares*, eşitler arası ilk, ilkesini savunur; g) Laiklik, Dinsel-Doğuş Dogmasına karşı (Şariat ve Canonic Law) "Evrin"i savunur; h) Laiklik, Din yerine Eğitim'i, Monarşi yerine de Merkezi Devlet'i en yüce değerler olarak savunur; Kilise'nin (Vatikan) hiyerarşik-bürokratik yapısına karşı "Parlamentarizm"i savunur, Tanrı konusunda toplum içinde tarafsız ve agnostik kalır; bazı "özel" durumlardaysa "Teizm"i değil "Deizm"i savunur. (Ör. Laik-Masonlar bu tavrı sergilerler.)

Görülebileceği üzere "Sekülerizm"den ayrı olarak "Laisizm" başlı başına bir akımdır. Kaba gözlemlerle bakıldığında aralarında benzerlikler olduğu, hatta bir ve aynı oldukları varsayılabilir. Ancak, "Laisizm"ın ve "Sekülerizm"ın sınıfsal niteliklerine bakıldığında bunların aynı toplumsal-sınıftan yani Burjuva ve Küçük Burjuva'dan kaynaklanmış olmalarına rağmen AYRI YAPILANMALARİ öngördükleri anlaşılır. Buna bağlı olarak savundukları dünya görüşleri de, genel hatlarıyla Liberalizm ve Radikalizm'dir. "Sekülerizm" Liberal akımlar aracılığıyla hedeflerine varmayı öngörürken, "Laisizm", Radikal dönüşümler ve Reformları önerir. Sekülerizm, toplumsal yaşamda "Fair" (Adil/Adaletli) kavramını vurgularken, Laisizm, bütün ağırlıkla Equality (Eşitlik) kavramını yerleştirmeye çalışır. Sekülerizm, siyasal ilişkilerde "Dialog ve Consensus/Uzlaşma" yollarını sonuna kadar savunurken, Laisizm, "Antagonist" (dediğim dedikçi tavır) görüşünde ısrar eder. Tarihi yorumlayışları itibariyle, Sekülerizm, Tarihi Bireylerin yarattığı görüşünü savunurken –genelde– Laisizm, Tarihi, Pozivistçe yorumlar, dolayısıyla de Tarih'i, esas itibariyle insanlar değil, insanların da çeşitli roller üstlenmiş oldukları "Olaylar" yaratmıştır görüşündedir. (NOT: Laisizm Devrimleri savunur, ancak Marksist-Leninist terminolojide yerini ve anlamını bulan "Devrim" (İhtilal) olayıyla, Laisizmin terminolojisindeki Devrim (İnkılap) birbirlerine karıştırılmamalıdır.) Siyasal örgüt-

lenmeler itibariyle, Seküleristler çoğunlukla Liberal ve Sosyal-Demokrat partilerde toplanırlarken, Laikler ise Radikal ve Sosyalist partilerde toplanırlar, bunları tercih ederler. İki akımın ortak yanlarından biri esasları itibariyle, "Proletarya Diktatörlüğüne" karşı oluşlarıdır. Öte yandan Seküleristler her tür diktatörlüğe karşı çıkarlarken, Laikler'in bazı özel Diktatörlük tiplerine –örneğin De Gaulle gibi– olumlu yaklaşımında bulundukları görülmüştür. Bir başka ortak husus da iki akımın da "Ateizm'e karşı oluşlarıdır. Sekülerizm ile Laisizm arasındaki bir başka benzerlik de iki akımın da "Hümanizm'i ve "Filantropizm'i savunmalarıdır.

Toparlarsak, Türkiye'de sanıldığıнын tersine, "Sekülerizm", "Laisizm" değildir diyoruz.(*). Bu bir. Aralarındaki yüzeysel benzerlikler, aralarındaki esas "Fark"ı ortadan kaldırmaz diyoruz. Bu iki. Bunlardan "Sekülerizm"in Osmanlı döneminde, "Laisizm'in de Cumhuriyet döneminde etkili olduklarını söylüyoruz. Bu üç.⁽¹¹⁾

Bu genel açıklamalardan sonra şimdi zorunlu olarak kısaca İslamiyet-Şeriat ve Sekülerizm ilişkilerine girebiliriz. İslamiyeti ele almaksızın Osmanlı Devleti'ne bakabilmek olası değildir. Çünkü İslamiyetsiz bir Osmanlı yoktur ve *zaten* olmamıştır – Türkiye'de bu sözlerin tersini düşünen birçok "Laik" olsa bile!

(*) İhtar B. Tarhanlı, "Müslüman Toplum, Laik Devlet" adlı kitabında (AFA, 1993) benim Milliyet Gazetesi'nde Özcan Ercan'ın yaptığı bir görüşmede artık Sekülerizm ile Laisizm'in arasında fark görmediğimi ve eski görüşümden vazgeçtiğimi belirttiğimi yazıyor. (s.152; n.481) Bunun bir yanlış okumadan kaynaklandığını sanıyorum. İki kavramın birbirlerinden işlevsel olarak farklı oldukları şeklindeki görüşümden hiç vazgeçmedim.

2. BÖLÜM

"Yeryüzünde yerleşip dolaşanlar melek olsalardı, biz de onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik."

Kur'an

2.1. İslamiyet ve Sekülerizm

İslam dininin ve kurucusu Muhammed'in ortaya çıkışları İ.S. 7. yy.'ın başlarına rastlar. Bu çağda Arap aşiretleri bir bütünlük halinde değil, yerleşik ve/fakat dağınık topluluklar olarak yaşamaktaydılar. Her birinin kendine özgü yaşama tarzı ve anlayışı vardı. Aralarında çatışmalar ve savaşlar eksik değildi. Ancak hiçbir aşiret, diğerleri üzerinde tam bir egemenlik sağlamış ve "Merkezi Otoriteyi" –Devlet'i– kurabilmiş değildi. Merkezi Otorite boşluğu nedeniyle ortada bir "Yasatanımsızlık" hali vardı. Ama bu tam ve mutlak "Yasasızlık" anlamına gelmemektedir. Tam tersine, aynı soydan gelmelerine karşın, her aşiretin kendine özgü yasaları, töreleri, adetleri ve gelenekleri vardı. İşte bu "başınabuyruklu" nedeniyle –bir anlamda her kafadan bir ses çıkması hali– Arap aşiretleri arasında uzlaşma sağlanamıyordu. Muhammed'in bir peygamber olarak ortaya çıkışı, bu çatışmaların doruk noktasında olduğu yıllara rastlamıştır.

İlkin hemen şunu belirtelim ki, Arapların "Cahiliyye" dedikleri bu dönemde gerçekte bir "Üretim" ve "Kavramlar" kargaşası yaşanıyor. Muhammed'in, belki de en büyük başarısı bu "Üretim ve Kavramlar" kargaşasına son vermesidir. Muhammed, Araplar arasındaki bu kargaşaya karşı, o günkü koşullar çerçevesinde, "Rasyonel" bir çözüm önermiştir. Bu: "Kitap"tır. O çağa kadar, Yahudi ve Hristiyanlar "Kitaplı" dinlerin temsilcileri iken, Araplar'ın onlarınki gibi bağlayıcı bir "Kitabı" yoktu. Müslüman-Araplar'ın Kitabı, Kur'an, bu nedenledir ki, İkti-

sadi ve Siyasi koşulların ortaya çıkardığı bir toplumsal-tarihsel "Bağıntılar/İlişkiler Manzumesi"dir. Kur'an'da esas itibariyle dört tip "İlişki" birbirlerinden soyutlanamayacak ve tecrit edilemeyecek tarzda ele alınmışlardır. Bunlar; a) Birey'in üretim faaliyetiyle ilgili ilişkiler, b) Bireyin düşünsel-inançsal faaliyetleriyle ilgili ilişkiler, c) Birey-Toplum (ce-maat) ilişkileri ve d) Birey-Tarih ilişkileridir. Kur'an işte, bireyin bu ilişkilerinin "Düzenleyicisi"dir, bazılarınca sanıldığı gibi sert bir "Emirler ve Cezalar Kitabı" değildir. Anakronik olmayan bir değerlendirmeye ele alınırsa, o çağın "Akılcı" girişimidir. (*) O çağda Hristiyan dünyasında, "Felsefe Din'in emvindedir" (St. Augustine) dogması nedeniyle, Kilise-Realizm'i egemendi ve buna göre de "Akıl" değil, "Tanrısal-İrade" Gerçek'ti. O günlerin Hristiyanlığına göre "İnsan" sadece bir "Suret"ten ibaretti, o kadar. Oysa Kur'an'da, dikkat edilirse, kendilerine hitap edilen hep somut bireylerdir, yani Muhammed'tir ve/veya inanmış –ya da inanmamış– "İnsanlar/Bireyler"dir. Hristiyanlıkta bilindiği üzere, Tanrı'nın biricik oğlu –ya da bazı yorumlara göre ta kendisi– "zavallı" insanları "Doğru Yol"a davet etmektedir; sonra da onlar adına acı ve işkence çekerek ölmektedir. Bu düşsel orientasyona karşı, Muhammed, hayatın bilfiil içindedir. Ticaret yapmaktadır, savaşmaktadır, evlenmekte çocuk sahibi olmakta, düşünmekte ve eylemlerde bulunmaktadır. Tıpkı tüm insanlar –özel olarak da tüm Araplar– gibidir. Bu nedenledir ki, M. Watt, İslam dininin çöl Araplarının değil, gerçekte ayakları dünyaya basan tüccarların dini olduğu görüşündedir. (12)

İslam dini, Hristiyanlığın tersine "Monastisizm"e karşıdır. (13) Bu nedenle de Kilise Babaları tarafından "Anti-Christ" olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Gerçekten de İslam dini, Manastır ibadetinden değil, "Zühd"den yanadır. İslam'da birey, son tahlilde "Takva"dan yargılanır/değerlendirilir, ibadetinden değil.

(*) Sosyalist düşünür *Auguste Bebel*, 1883'de yayınlanan "*Hz. Muhammed ve İslam Kültürü*" (Türkçesi: Veysel Atayman, Süreç Yay., 1987) adlı kitabında bu Akılcılığı derinlemesine incelemiş ve İslami Kültürün, Hristiyan Kültüründen çok daha insanlığın yaranna olduğunu belirtmiştir. Özellikle bkz. s.99-103.

Kur'an'da bireyin şimdiki zamanı soyut ve tecrit edilmiş olarak değil, geçmiş ve geleceğin bir ÖZDEŞLİĞİ halinde ele alınmıştır. Buna da Arapça'da –o günlerin– şimdiki zaman ve gelecek zaman kiplerinin olmayışı neden olarak gösterilmiştir. Bunda gerçeklik payı vardır ama Muhammed'in asıl hedefi de buydu denilebilir. Çünkü "Şimdiki zamanda" yaşayan Araplar, "Biz atalarımızdan ne gördüysek BUGÜN de onu yaparız, başka yasa tanımayız" diyorlardı. (NOT: Bu anlayış tarzı Yahudi "Atavizmi"nden kaynaklanmaktaydı. Yahudiler, o çağda "Atavizm" in (Atacılık) savunucularıydılar. Araplar aynı soydan gelen ve/- fakat "Seçkin" oldukları kendi Tanrılarınca onaylanmış olan Yahudiler'den etkilenmişlerdi.) Muhammed ise, BUGÜN'ü değiştirmeye uğraşıyordu; yeni bir "Düzen" kurmak istiyordu. Kur'an'da aynen şöyle yazılmıştır:

"Ey insanlar! Yeryüzündeki temiz ve helâl şeylerden yiyin, şeytana ayak uydurmayın, zira o sizin için apaçık bir düşmandır. Muhakkak size, kötülüğü, hayasızlığı, Allah'a karşı da bilmediğiniz şeyi söylemenizi emreder. Onlara; "Allah'ın indirdiğine uyun" denilince, "Hayır, atalarımızı yapar bulduğumuz şeye uyarız" derler; ya ataları bir şey akledemeyen ve doğru yoldan olmayan kimseler idiyseler."⁽¹⁴⁾ "Böylece sizi insanlara şahid ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık. Peygamber de size şahid ve örnektir."⁽¹⁵⁾

Yüzyıllardır "Ata"larını taklitle yetinen, bu nedenle de diğer inanç topluluklarıyla hiçbir alanda rekabet edemez duruma düşmüş olan Araplar'ı, daima düşmanca karşıladıkları özgün ve yeni fikirlere çağırarak ve onlardan bu "Yeni"ye kesin itaat ve iman göstermelerini istemek pek kolay bir girişim değildir, sanırım. Muhammed bunu başarmıştır. Öylesine başarmıştır ki, çok kısa bir süre içinde aynı İnanç Birliği içinde toplanan Araplar, bir yandan etki alanlarını, diğer yandan da egemenlik alanlarını İspanya'dan Hazer Denizi kıyılarına kadar yayabilmişlerdir. Muhammed öldüğü sırada (632) sadece Mekke, Medine, Neşed, Taif, Okaş, Bedr, Ceber bölgelerinde etkili ve egemen olan İslamiyet, Ebu Bekir (634) döneminde İran sınırlarına dayanmıştı, 656'da ise Tunus ve Hazer kıyılarına uzanmış, 661-750 yıllarındaysa İspanya'dan Fransa'ya geçerek Rhone (Arles) kıyısına dayanmıştır.⁽¹⁶⁾

Bu dönemde Arap dünyasının ticaret hayatında da büyük bir gelişme olmuş ve Araplar gözkamaştırıcı zenginlikleriyle Hristiyan Batı dünyasının husumet ve garezini üstlerinde toplamışlardır. Nedir ki, bununla kalınmamıştır. Araplar, felsefe, sanat, edebiyat ve bilimde de – özellikle astronomi ve matematikte – Hristiyan dünyasını geçmişler ve yoğun tarzda etkilemişlerdir.⁽¹⁷⁾

Özetlersek; İslamiyet, getirdiği yeni unsurlarla değerlendirildiği takdirde devrimci (İnkılabcı anlamında) niteliği olan bir inanç olarak ele alınabilir. Şöyle ki, esas itibariyle İslam, Anayasası olan bir inanç sistemidir. İslam'ın Anayasası Şeriat'tır ve bu da bireyin yaşam tarzını düzenler ve yönlendirir. Dolayısıyla ki, Şeriat'ın üstünlüğüne oaiğılı olan Ortodoks Müslümanlarca – Ör. Hanefi, Hanbeli – İslamiyet diğer dinler gibi bir "Tektanrılı" din değil, ve/fakat aynı zamanda bir Yaşama tarzıdır. İslamiyette Şeriat'ın Devlet üstündeki etkisi tartışılmaz. Bu nedenledir ki, İslami Devlet, esas itibariyle, Şeriat Devleti'dir. Ve bu Devlet'in Anayasası da bizzat Allah tarafından yazdırılmıştır! Siyasi/İdeolojik düzeyde İslam kesinlikle Radikal'dir. Toplumsal olarak ise Gelenekçi'dir. Yeni – ilerici – görüşleri sadece kendi toplumsal geleneğine uyduğu takdirde benimser, aksi halde "yeni" ne denli kâr ve kazanç getirici olursa olsun red edilmeye mahkûmdur; Şeriat'a aykırı olduğu için kabul edilemez. Çünkü Şeriat, "Allah'ın açıklanmış iradesidir. Müslüman cemaati denetler ama kendisi denetlenmez."⁽¹⁸⁾ Ve klasik geleneğe göre Şeriat, her zaman ve her yerde geçerli olan her devlet ve toplumla çakışan (örtüşen) ebedi standartlar manzumesidir.⁽¹⁹⁾ Dolayısıyla ki, Kur'an ve Şeriat, birbirlerinden koparılamaz bir bütünlük ve uyum içindedirler.

Bu kısa açıklamalardan sonra sorumuzu sorabiliriz: Kur'an'da "Seküler" öğeler var mıdır?

Eğer "Sekülarizm", "Çağdaşlaşmak"a indirgenmişse ve çağdaşlaşmacılıktan da son ikiyüz yılın Batı Avrupası'ndaki –son 65 yılın SSCB'si ve son 40 yılın Sosyalist ülkeleri hariç tutularak – Yahudi-Hristiyan geleneğinin ortaya çıkardığı ve adına "Çağdaş Uygarlık Düzeyi" denilen etik, estetik, düşünsel vd. standartlar anlaşılıyorsa –ve sadece bunlarla sınırlandırılıyorsa – kuşkusuz Kur'an'da "Seküler" öğeler

yoktur. Ama eğer "Sekülerizm"i, bireyin önemsenişi ve kendisi hakkında özgür iradesiyle ÖZEL KARARLAR ALABİLMESİ VE DİNSEL DOĞMALAR DAN AYRI OLARAK Cismani/Dünyevi yaşamını örgütleyebilmesi ve sürdürebilmesi olarak anlıyorsak, o zaman Kur'an'da, çok şaşırtıcı gelecek ama, tıpkı T.C. Anayasası'nın BAŞLANGIÇ bölümüne benzer tarzda, ama "... *Şeriat'ın gereği olarak*" Sekülerizm vardır. Nasıl mı? Görelim.

1) Kur'an'da insan(lar)dan öncelikle kendi kendilerine "Düşünmeleri ve Akıletmeleri" istenmektedir. (NOT: Kur'an'daki surelerin hemen hepsinde bu tema işlenmiştir, onun için örnek vermiyorum.) Allah'ın tekliğine ve varlığına inanmalarının istenişi bundan sonra gelmektedir. Diğer bir anlatımla insan(lar)dan "Önce İnan, Sonra Öğren" değil, "Önce Düşün/Akılet, Sonra İnan" istenmektedir. Dolayısıyladır ki, Kur'an'da insan(lar)dan Akıllarının ve vicdanlarının –yani bilinçlerinin– yol göstericiliğine güvenmeleri istenmektedir. İnsanları, doğru yola getirmek/çağırarak için onların Akıllarına hitap eden sayısız örnek ve kıyas olanağı verilmiştir. İnsan(lar)dan bunlara bakarak sonuçlar çıkarmaları istenmektedir.

2) Kur'an'da her insan – Muhammed dahil – inancında sadece kendisinden sorumludur. Allah'tan başka hiçbir kişi –Allah kişi değil, tabii– veya kuruma "Kulluk" etmek zorunluluğu yoktur – Muhammed'e bile. Hatta insan dilerse, Allah'a dua ve ibadet de etmeyebilir. Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir – tabiatıyla bir insanın dua ve ibadetine de. Allah'a kulluk eden insanın dua ve ibadet etmesi sadece hayırlı bir uğraştır ve "Ecri" vardır, o kadar. İnsanın asıl ereği çalışmasıdır, o olmalıdır.

3) İslam dininde zorlama yoktur. Başta Muhammed olmak üzere hiç kimse diğer bir kimseyi Müslüman olmaya zorlayamaz. İslamiyeti seçiş, tamamen bireyin özgür iradesine bırakılmıştır –Kur'an'da. Muhammed ise sadece bir "Tebliğci"dir, o kadar. O da hiç kimseyi zorlamaz Müslüman olmaya.

4) Kur'an'da insan(lar)dan Doğa'ya ve Evren'e bakarak dersler çıkartmaları istenmektedir. Doğa'yı ve Evren'i inceleyen insan, Allah'ın yarattığı her varlığın diğerinden "Farklı" olduğunu anlayacak (Akılede-

cek) ve kendisinin de "Farklı" olduğunun (En şerefli Mahluk) bilincine erecektir. Dolayısıyla ki, Kur'an'da istenilen insan tipi, "Kendi Varoluş Bilincinin Farkına Varabilmiş" insan tipidir. Bu da, İnsan'ın bir "Şey" (Kendi-İçinde-Şey) olmaktan çıkıp bir "Birey" (Kendi-İçin-Şey) haline geçebilmesi keyfiyetidir. (NOT: Yahudilik'te ise tüm Yahudiler "Eşit" ama diğer insanlardan farklı ve üstündürler. Çünkü onlar insanlar arasında KENDİ Tanrıları tarafından "Seçilmiş" insanlardır. Kur'an bu tür "Seçilmişlik, Eşitlik ve Üstünlük" inanışlarına KESİN karşıdır, tıpkı Kavmiyetçiliğe karşı olduğu gibi.)

Şimdi saydığımız bu hususları aşağıya sadece oniki tanesini alabildiğimiz örneklerden izleyelim. Tabiatıyla örnekleri en az yirmi misli çoğalttırmak mümkündür.

1) "Bizim yaptıklarımız kendimize, sizin yaptıklarınız da kendinize aittir. (.....) Onlar geçmiş birer ümmettir. Kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız da sizedir. Onların yapmış olduklarından sorumlu değilsiniz."(20)

2) "Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın."(21)

3) Ey inananlar! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin; yalnız Allah'a kulluk ediyorsunuz, O'na şükredin."(22)

4) "Dinde zorlama yoktur."(23)

5) "Ey Muhammed! Eğer seninle tartışmaya girişirlerse, "Ben bana uyanlarla birlikte kendimi Allah'a verdim" de. Kendilerine Kitap verilenlere ve Kitapsızlara: "Siz de İslam oldunuz mu?" de, şayet İslam oldularsa doğru yola girmişlerdir, yüz çevirirlerse sana yalnız tebliğ etmek düşer. Allah Kullarını görür."(24)

6) "Sizden önce neler gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin de, yalancılara sonunun ne olduğuna bir bakın. Bu Kur'an, inananlara bir açıklama, sakıranlara yol gösterme ve bir öğüttür."(25)

7) "Ey Muhammed! Allah yolunda savaş; sen ancak kendinden sorumlusun."(26)

8) "Her biriniz için bir yol ve yöntem kıldık; eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi denemesi içindir."(27)

9) "İnsanlara doğruluk rehberi geldiği zaman, inanmalarına engel olan sadece: "Allah peygamber olarak bir insan mı gönderdi?" demiş olmalarıdır. De ki, "Yeryüzünde yerleşip dolaşanlar melek olsalardı, biz de onlara gökten peygamber olarak bir melek gönderirdik." De ki "Benimle sizin aranızda şahid olarak Allah yeter."(28)

10) "İnsan ancak çalıştığına erişir."(29)

11) "Allah hiçbir şeye muhtaç olmadığını ortaya koymuştur. Doğru-su mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır."(30)

12) "Ey inanmış kullarım! Benim yarattığım yeryüzü geniştir. O hal-de güven içinde olacağınız yere gidip Bana kulluk ediniz."(31)

İslamiyetin kitabı Kur'an'da, bir kez daha vurgulayalım ki, somut insanlar vardır ve onlardan düşünceleri istenmektedir. Kur'an'ın he-men her suresinde birkaç kez, bu insanlara hitap edilerek, "Düşünmez misin(iz)?" ya da "Akıletmez misin(iz)?" diye sorulur. Düşüncenin sınırları ise, "Şeriat gereği olarak" Allah'la sınırlı ve tanımlıdır. Ama Allah, her yerde ve her şeydedir. Öyleyse, insanoğlu her şeyi düşünebilir; buna Allah'ın varlığı ve yokluğu dahildir, -bunun için hiçbir kul ya da kurumdan icazet alması ya da emir alması gerekmez. Dahası, Muhammed sadece bir "Tebliğci"dir. İslamiyette sadece Allah'a kulluk vardır, Hristiyanlıkta olduğu gibi Kilise'ye ve Ruhbanlar'a kulluk yoktur. Zaten bu nedenledir ki, İslamiyette "Ruhban/Clergy" yoktur, olamaz da.

Öte yandan, İslami inanca göre, her yerde ve her şeyde olan Allah, "HAKK"tır. Müslüman da zaten "Hakk"a kesin teslim olmuş şahıs demektir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, Müslüman'ın, herhangi bir kişiye ya da put'a, ya da Tanrı'ya değil, sadece Allah'a (Hakk) teslimiyeti keyfiyetidir. O'na ulaşmak için de her şahısa AYRI bir YOL ve YÖNTEM sunulmuştur; yolunu ve yöntemini seçmekte Muhammed dahil, her Müslüman sadece KENDİSİNDEN sorumludur. Her şahıs, malları -bunları ediniş tarzı- ve çocukları -onların rızkını temin-aracılığıyla bir imtihana tabidir. Her şahıs ancak çalıştığına erişebilmekte; zorla din edinmemektedir. Kendi yaptıkları kendine, başkasının yaptıkları da başkasınadır. vs. vs.

Tabiatıyla bu anlatılanların tümü, Kur'an'a göre böyledir. Muham-

med ve dört halifesi döneminde bu kurallara en yakın gelebilecek uygulamalarda bulunulmuştur. Ama daha sonra, özellikle de, Emeviler döneminde bu hükümlerin yerlerini "despotik" ve keyfi uygulamalar almıştır. Ancak bunlar Muhammed'i ve Kur'an'ı bağlamazlar. Nitekim öylesine bağlamazlar ki, Muhammed, Medine'ye Hicret'in dördüncü yılının dördüncü ayının son gününde Hristiyanlar'la bir "Mukavele" kaleme almıştır. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin tanıklıkları ile Hristiyanlar ve Müslümanların önünde Muaviye tarafından yazılan bu "Mukavele" Karmel dağındaki Fryars Manastırı'nda imzalanmıştır. Daha sonraki yıllarda Fransa'ya götürülerek Kraliyet Arşivi'nde saklanmıştır. (NOT: İlginçtir ki, Araplar bu "Mukavele"nin varlığını kabul ederlerken, Osmanlılar özellikle de 15. yy.'dan itibaren Muhammed ile Hristiyanlar arasında böyle bir anlaşma olduğunu kabul etmemişlerdir.)

Bu mukavelede Muhammed, kendi dininin temsilcisi olduğunu ama Hristiyanlar'ın da kendi inançlarına "Tam" bir özgürlükle sahip olabileceklerini, ve onları ve onlara ait her tür mülk ve emtiayı kendisinin ve tüm Müslümanların koruması altında olacağını vurguladıktan sonra "Kişi Hak ve Özgürlüklerine" gelerek ezümle şöyle demektedir:

"Papaz ve Keşişler'den vergi alınmayacaktır; kendi istekleriyle bir ödeme yapmaları dışında. Vergi zengin tüccardan ve balıkçının İncisi'nden, Madencinin değerli taşlarından, Altını'ndan ve Gümüşü'nden, ve diğer varlıklı ve zengin Hristiyanlar'dan alınacaktır ve yıllık 12 şilini geçmeyecektir. (.....) şahıslardan güçleri ve yeteneklerinin üstünde vergi talep edilmeyecektir. Müslümanlarla birlikte düşmana karşı savaş gitmeleri –Hristiyanlar'dan– istenmeyecektir. Ama Müslümanlar onları korumak ve kollamakla yükümlü olacaklardır. Hristiyanlar ve Müslümanlar tasada ve kıvançta ortaklardır. Hristiyanlar kızlarını Müslümanlar'la evlendirmek zorunda değildirler. Damat adayı olmaları halinde sırf Hristiyan oldukları için red edilmeyecekler ve taraflar kararlarını tamamen özgürce (on their free-well and pleasure) vereceklerdir. En önemlisi. Eğer bir Hristiyan kadın bir Müslüman'la evlenir..e, kocası kendisine, dinine dilediği ve bildiği gibi ibadet edebilme serbestiyesini vermekle yükümlüdür. Müslüman koca bu yüzden Hristiyan eşini boşamakla tehdit edemez, susturamaz."⁽³²⁾ (NOT: Bu mukavele-

nin tamamı kitabın sonuna eklenmiştir. Dileyenler ayrıntıları izleyebilirler.)

Bunlara karşılık Muhammed'in isteği de Hristiyanlar'dan İslam'ın düşmanlarına yardımcı olmamaları, onlara evlerini ve kucaklarını açmamalarıdır. Muhammed, Müslümanlara tanınmış olan hak ve ödevleri, Müslümanların denetimindeki Hristiyanlara da tanımaktan çekinmemiştir. Kısacası, Muhammed'e göre onlar da "... Şeriat'ın gereği olarak" Hristiyanlardır. (NOT: Yukarıdaki (8) numaralı ayet anımsansın.)

Nedir ki, Muhammed'in kurduğu bu düzen ve getirdiği bu anlayış, çok değil, elli yıl sonra büyük değişikliklere uğramıştır. Daha sonraları Hristiyan Batı'dan önce İslam'da bir tür Engizisyon mahkemesi kurulmuş ve en ünlü din bilginleri, başta İbni Hambel, buralarda yargılanmışlar acı ve işkence çekmişlerdir. Ama bu düzmece mahkemelerin İslamiyette yeri olmadığı da kısa zamanda ortaya çıkarılmış ve egemenler tarafından yönlendirilen bu mahkemeler yok edilmişler ve sorumluları da ağır cezalara çarptırılmışlardır.⁽³³⁾ (NOT: İslami Engizisyon mahkemesine "Minha" deniliyordu. Bu, Hicri 218-234 yılları arasındakiki sorgu dönemidir.)

İslam'da "Mihna"nın kurulabilmesi, Şeriat'tan değil, "Örfi Hukuk"tan kaynaklanmıştı. Bu ise, Allah'ın Yasası değil, egemen kulların koydukları kurallar ve yasalar toplamıydı. Örfi Hukuk, İslam'da, Batılı gözlemcilerin de belirttikleri gibi⁽³⁴⁾ "Lay" kadroların elindeki ve uygulamasındaki hukuktu, Kur'an'ın bizatihi öngördüğü bir kurum değildi. Şeriat'a göre önce Kitap (Kur'an) ondan sonra Sünnet (Gelenek) sonra İcma (Sehabe) sonra da Kıyas geliyordu. Kıyas, tamamen "Akla" dayanmaktaydı ve yargıç ya da yöneticinin konu/sorun hakkında akli bir sonuca varması gerekmekeydi.⁽³⁵⁾

Kısaca, şu son yılların ünlü kavramı "Cihad" üzerinde de durmak gerekiyor. Bu kavrama, Batılı Basın'ın ya da Orientalistler'in "Bizlere" öğrettikleri tarzda bakarsak, bu kanlı bir Hristiyan soykırımı gibi gelir. Canavar, gerici ve orta çağcı – çağdışı – Müslümanlar kana susadıkları için, zavallı ve uygar Hristiyanları kesmektedirler vb. "Cihad" kavramını dış ve iç anlamlarıyla ele alırsak; a) Dış anlamı itibariyle

"Cihad" İslam'ın savunulması anlamına gelir. İslam, ölüm pahasına da olsa düşmana karşı savunulacaktır. b) "Cihad, iç anlamı – esas anlamı – itibariyle kişinin nefsiyle yaptığı ve yapacağı mücadeledir. Her Müslüman, kendisiyle "Cihad" halindedir. Ve Muhammed'e göre, "İslami Cihad"ın önemi bundandır. Muhammed'e göre dış anlamıyla "Cihad" az kutsal bir savaştır; asıl büyük ve kutsal olan iç anlamındaki "Cihad"tır.⁽³⁶⁾ "Cihad"ı dış anlamıyla mutlaklaştıran ilk Devlet Emeviler olmuştur, ondan sonra ise en geniş çapta Osmanlılar yaymışlardır.

Çıkan sonuç şudur ki, Kur'an'a ve Şeriat'a göre, bireye, o çağların Hristiyanlığında ve Yahudiliğinde olmayan bir serbesti alanı tanınmıştır. Prof. Bahri Savcı'nın da belirttiği gibi, "İslamiyet, önce hayat tarzını, hırsızlıktan, intikamdan alakoyucu, uzaklaştırıcı; hırsızlığı, intikamı, gasbı reddedici; başkasının hakkına, mülkiyetine riayet ettirici bir hukuk telakkisi getirmiştir ki, bunlar bugün anayasalarda ve haklar beyannamelerinde gördüğümüz bazı özel kişi haklarına benzemektedirler." (Şahsi masuniyet hakkı dahil).⁽³⁷⁾

Prof. Bahri Savcı'nın sözünü ettiği Anayasalar ve insan hakları beyannameleri çağımızda tam anlamıyla "Seküler" nitelikteki belge ve anlaşmalardır. Günümüzden yaklaşık 1400 yıl önce "Bireylere" çağımızın Anayasalarındaki ve insan hakları beyannamelerindeki "Seküler" hüküm ve kararlara BENZER ÖZEL HAKLAR sağlamış/getirmiş olan inanç sistemi de İslamiyettir ve onun kutsal kitabı Kur'an'dır. Günümüzden 1400 yıl önce Kur'an'da Allah, insanlardan "Düşünmelerini ve Akıletmelerini" istemişti; 1986 yılında Türkiye'de *Düşünce Suçu*" gerekçesiyle onyıllarca –hatta yüzyıllarca– hapis cezasına çarptırılanlar bulunduğu ve bu insanların acı ve işkence çektikleri anımsanırsa ve "Kıyaslanırsa" T.C. Devleti'ndeki Bireysel-Laik özgürlüklerle, İslam'ın KENDİNE ÖZGÜ –yani Şeriat'ın Gereği Olan– "Sekülerizmi" arasındaki "Fark", çok daha iyi anlaşılır, kanısındayım.^(*)

(*) Şimdi 1994'deyiz. 24 Temmuz'da Lozan'ın 71. ve Basın'dan sansürün kaldırılışının 86. yıldönümleri kutlandı! Yapılan açıklamalara göre T.C. Cezaevleri'nde tam 91 gazeteci ve yazar düşünce suçluları olarak günlerini doldurmaktaydılar. Osmanlı'nın hiçbir döneminde bu kadar çok sayıda düşünce ve fikir suçlusu hapisaneyeye düşmemiştir.

Şimdi de Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalara kısaca değinelim:

2.2. Osmanlı Devleti ve Sekülerizm

Hristiyanlık öncesi Roma "Pagan"dı, Grekler ise "Politikon"dular. Bu iki "Şehirli" tipe karşılık, İslamiyet-öncesinde Türkler (Türkik kavimler) "Nomadik", Normanlar, Hunlar, Gotlar, Vandallar, Tötonlar, Saxonlar vd. "Barbarik" topluluklardı. Bu dört değişik kategori, aynı zamanda, dört değişik yaşama tarzını ve anlayışını temsil ederler. Bir "Pagan" için "Özel Mülkiyet" ne denli önemliyse, bir "Politikon" için *"Özel Mülkiyetin kendisinden çok onun İktidar'la olan bağlantısı, yani ideolojik/siyasal yansımaları"* o kadar önemlidir. Roma'da bir Pagan, özel mülkiyetini yitirse bile yine "Pagan"dı (Şehirliydi); Grekler'de ise özel mülkiyetini yitiren Politikon, toplumsal statüsünü de –yani iktidarını da– yitiriyordu. Paganlar için, "Res-Publica", yani, "Kamuya-Ait-Oluş" (Cumhuriyet) fikri önemliyken, siyasal düzeyde, Politikon için, "Demokrasi" (Temsili Hükümet) fikri önemliydi. Bir "Barbar" içinse, bunların ikisi de, son tahlilde "bir anlam" ifade etmemekteydiler. Onun için en önemli değer, "Şiddet"ti. Barbar, "Şiddet'e tapıyordu ve onları birarada tutan "Şiddet Dengesiydi". Bir Nomad ise, diğerlerinden şu hususlarda ayrılıyordu. 1) Nomad, Şiddet'e değil, "Güç'e" bağlılık duyuyordu, daima onu elde etmek çabasındaydı. 2) Nomad, esas itibariyle, Barbar gibi "Yağmacı" (Plunder) değil, "Toplayıcı-Avcı" idi. 3) Nomad, Politikon gibi "Köle sahibi değil, yerine ve zamanına göre, kendisi "Köle" olabilen şahıstı. 4) Nomad, Pagan gibi "Politeist" değil, "Panteist"ti. (Evren'i üstün bir İrادی Güç'ün yarattığı ve yönettiği fikri.) 5) Askeri yapısı itibariyle, Barbar, "Para-Militer" bünyedeyken, Nomad, her zaman "Düzenli-Ordu" özlemindeydi. 6) Pagan ve Politikon için "Servet ve Zenginlik" ne denli önemliyse, Nomad için "Töre ve Yurt" o denli önemliydi.

Türkler, İslamiyete bağlanıncaya kadar –ki bu 11. yy.'ın sonlarıyla 12. yy.'ın başlarına rastlar, İslamiyetin çıkışından yaklaşık 500-550 yıl sonra– Nomadik karakterlerini korudular.⁽³⁸⁾ İslamiyeti benimseyişle-

rinden sonraki yüzyıl boyunca da, Araplar'a Acemler'e ve İslami güçlere, paralı askerler ve köleler olarak hizmet verdiler.

13. yy.'a gelindiğinde Anadolu'da tam bir "Fetret" (belki düzensizlik, anarşik denebilir) dönemi yaşıyordu. Bir yandan Moğollar'ın önelerine katıp sürdükleri Türkmen boyları, diğer yandan Bizans'ın kendini güvence altında tutabilme çabaları, 4. Haçlı Seferi sırasında çöküşü ve 1261'de Paleologos tarafından yeniden zaptı, Selçuklular'ın çözölüşü ile çeşitli din, dil, soy ve renkten insanların özellikle Anadolu'ya ve Anadolu içlerine dağılan göçleri bu dönemin en belirgin özellikleridir. Bu büyük ve kanlı göç eylemleri ⁽³⁹⁾ sırasında Anadolu'da çeşitli beylikler kurulmuştu. Sakarya dolaylarındaki minik Osmanlı Beyliği de bunlardan biriydi.

Özellikle son kırk yılın en çok sorulan sorularından biri, nasıl olup da bu küçük beyliğin yüzyıllar sürecektir bir İmparatorluğu kurabilmiş olmasıdır. Gerçekten de son derece önemli bir sorudur bu. Ve bu soruya verilmiş çeşitli yanıtlar vardır. Bunların ayrıntılarına girmeden doğrudan doğruya şu söylenebilir: O dönemde Osmanlılar, çok önemlidir ki, NESNEL AMAÇLARI olan belki de TEK BEYLİK durumundaydılar. Diğer Beylikler için, önce EGEMENLİK ve SALTANAT mücadelesi geliyordu. 1299'dan itibaren OSMANLI için bu sorunun kalmadığı ve bunun yerini İSLAMI YAYMA AMACI'nın aldığı bellidir. Bu amaç, Nomadik-Panteist yapıya ve geçmişe de uyuyordu. Osmanlılar kendilerinin Selçuklu Devleti'nin bir ve tek varisi ve temsilcisi olamayacaklarının bilincindeydiler. Dağılan bir devletin güçsüz üyeleri olup, yeniden başkalarının buyruğu altına girmektense, göreceli olarak uzak, küçük bir beylikte özerk bir yönetim kurmak çok daha tutarlı bir davranıştı. Bu nedenledir ki, Osmanlılar, diğer beylikler gibi EGEMENLİK ve SALTANAT mücadelesine girmediler – giremediler. Buna karşılık Anadolu'da İslami güçlerin birliğini sağlamak için esas hedefin bu olması gerektiğini açıkladılar. Bu sayede de Anadolu'daki yozlaşmamış tüm GAZİLERİ'ni bünyelerinde toplamayı başardılar, çok kısa bir sürede. Söz konusu GAZİLER için "Kafirlerin" tutsak edilmeleri çok büyük "Sevap"tı. Ama, Halil İnalcık'ın da belirttiği gibi, birçokları için

bu tutsakların satılarak "Para" getirmeleri de çok önemliydi.⁽⁴⁰⁾ "Fetret" döneminin anarşisinden, diğer bir anlatımla AMAÇSIZLIĞINDAN kendisini kurtarıp, NESNEL bir AMAÇ uğruna cihad etmek, İslamiyetin esası ve Allah'ın "açıklanmış iradesi, Şeriat"ın önkoşuluydu. Müslüman olduğunu beyan eden her "Er" önce bu amaca hizmetle yükümlüydü. Yeryüzü nimetleri – bu arada EGEMENLİK ve MÜLK edinmecilik – geçici bir hevesti, aslolan, kalıcı olan Allah'tı ve ona Kulluk'tu. Osman Gazi'nin ve Osmanlı Beyliği'nin İslami öğretiyi sahip çıkmaları onların İslami öğretiyi çok iyi bilmelerinden ileri gelmiyordu. Hatta şu bile söylenebilir, Osmanlılar İslamiyetin ne olup olmadığını diğer köklü beyliklere ve devletlere oranla belki de en az bilendirlerdi. Ancak diğerlerinden ayrıldıkları husus "Egemenlik/İktidar" sorunuuydu. Diğerleri "Saltanat ve İktidar" mücadelesi vererek hem kendilerini, hem de Anadolu'daki İslamiyeti zayıflatıyorlardı. Osmanlı kendini bunlardan uzak tuttu. Askeri eylemlerini, kendini en güçlü hissettiği döneme kadar, Batı'ya yöneltti. Osmanlı İstanbul'u zaptettiği sırada bile Anadolu'ya tam ve mutlak anlamda sahip ve egemen olmamıştı. Osmanlı'yı diğerlerinden ayıran bir özellik de, İslami gelenek gereği olarak, tıpkı Muhammed'in döneminde olduğu gibi, Beyliği –bir anlamda Cemaati – ilgilendiren her konuda "Aşiret"i'nin tüm üyelerinin alınacak kararlara doğrudan katılmalarını öngörmesiydi. Diğer Beyliklerde ise, bu "çoktan" terkedilmiş bir yöntemdi ve Selçuklu – daha önce de Emevi ve Abbasi örnek alınarak – Sultanları'nın "Merkeziyetçi, Mutlakiyetçi" yönetim tarzını benimsemişti. Osmanlı, küçük olmasına rağmen, Muhammed'in yöntemini izledi. Aşiret'in her bireyini kararlara katılmaya çağırırdı, gerekli gördüğü alanlarda Hristiyanlıkla dialog kurdu, hatta onları düşmanlarına karşı korudu, somut anlaşmalar yaptı. Bunlardan hiçbirisi, Acem, Emevi ve Abbasi geleneğine bağlı Müslümanlarca onaylanmadı – ama sonunda tümü Osmanlı'ya boyun eğdi. İslamiyeti yayınak ve Allah'ın açıklanmış iradesini yeryüzünde egemen kılmak AMACIYLA savaşılan – Cihad eden – Müslümanlar, Osmanlı sancağıyla başarıya ulaştılar; diğerleri hizip ve iktidar kavgalarıyla bölünüp yok olurken, Osmanlı dünya tarihinin en güçlü ve çok-uluslu İmparatorluğu'nu kuruyordu. Muhammed'in Araplar'ın "Cahilliye" döneminden ev-

rensel bir din çıkartışı gibi, Osmanlılar da, Anadolu'daki "Fetret" döneminden evrensel bir devlet çıkarttılar. Çünkü çöken, yozlaşan ve çürüyen "Üretim ve Kavramlar"ın yerini, daima bir üst düzeydeki iktisadi, siyasal, toplumsal, tarihsel –dolayısıyla dinsel ve kültürel– örgütlenmelerin alması/alışı bir kural gereğidir, rastlantı değil.

Kuruluş dönemindeki Osmanlı Devleti'ni diğer Beylikler'den ve geçmişteki diğer Türkik Devletler'den ve İslami Devletler'den ayıran iki önemli husus daha vardı. Bunlardan biri, "Kültürel Asimilasyon" sorunu, diğeri de "Yönetim Anlayışı/Zihniyeti" sorunudur. 13. yy.'a kadar kurulmuş olan Türkik Devletler bu iki konuda Çin modelini uygulamışlardı. Zaptedilen topraklarda yaşayan insanları kültürel asimilasyona tabi tutmak ve bunları "Merkeziyetçi, Mutlakiyetçi" bir anlayışla yönetmek fikri ve bunun bir devlet ideolojisi olarak kabulü, ilkin İ.Ö. 3. yüzyılda Çin'de ortaya çıkmıştı. Orta Asya kökenli Devletler'in hemen hepsi bu kurala uymuşlardı denilebilir. Emevi ve Abbasi gibi güçlü İslam devletleri ise bunu İslami Cihad anlayışına uygun bir dış politika olarak yorumlamış ve uygulamışlardı. Osmanlılar ise, başlangıçta "Kültürel Asimilasyon" tezine değil, ilginçtir, "Kültürel Katılım/Participati-on" tezine dayandılar. Ele geçirdikleri topraklarda yaşayan, özellikle Hristiyan cemaati ve onların gelenek ve göreneklerine sahip çıktılar, korumaları altına aldılar ve onları yönetime "Katılmaya" çağırdılar; sadece dinsel nedenlerle dışalamadılar. Bu tavır Osmanlılar'a kendileri için yeni kültürleri ve anlayışları edinebilme olanağını sağladı. (NOT: Selçuklular da özellikle evlilik ve ticari ilişkilerinde benzer yolu izlemişlerdi. Osmanlı bunu Selçuklular'dan tevarüs etmişti, denilebilir.) Yönetim anlayışı itibariyle de Osmanlılar, Fatih dönemine kadar "Merkeziyetçi, Mutlakiyetçi" anlayışı değil, bir anlamda "Çoğulculuğu" uyguladılar. Çeşitli konularda Hristiyanlar'la işbirliği yapmaktan ve onlarca öne sürülen fikirleri benimseyerek birlikte eylemlere girmekten çekinmediler, kaçınmadılar. Kısacası, yabancı kültürlere, deneylere ve fikirlere açık olmaları ile yönetimde çoğulculuğu uygulamaları Osmanlı'yı başarıya götüren etkenlerin başında gelirler. Öteyandan, Osmanlı toplumu gelip geçmiş tüm devletleşmiş toplumlar gibi sınıflı bir toplumdur. Çünkü Devlet'in olduğu yerde, sınıf(lar) da vardır. Dolayısıyla Os-

manlı toplumunun bu bakımdan atipik bir yönü yoktur. Gelmiş geçmiş devletlerin iktisadi-siyasi örgütlenişlerine ve toplumsal-tarihlerine uygun bir yapıdadır, Osmanlı. Ancak bir toplumda "Sınıflar"ın varlığı, o toplumun mutlaka ve kesinlikle diğer toplumlarla aynı gelişmeleri yaşayacağını belirtisi değildir. Bu da bir kuraldır. Diğer bir anlatımla, Devletleşmiş toplumların tümünde "Sınıflar" vardır ve/fakat bunların arasındaki mücadele –ve yapısalılık mutlaka birbirinin aynısı veya eşi değildir – "Farklı"dır. Yani sınıflar vardır, ama bunların ortaya çıkışları, toplumsal bünyeleri farklıdır. Örneğin Hindistan'da, Türkiye'de ve İngiltere'de sınıflar vardır. Ancak bunların yapıları son tahlilde farklıdır. Tabiatıyla sözkonusu ülkelerdeki sınıfsal bilinç de farklıdır. Örneğin İngiltere'de sınıflar vardır ve sınıfsal bilinç yerleşmiştir. Türkiye'de ise, Kıvılcımlı'nın da belirttiği gibi, "Sınıflar vardır ama sınıfsal bilinç henüz yoktur."⁽⁴¹⁾ Hindistan'da ise, Sınıflar, özellikle "Dinsel İnançlar"ın gereği olarak vardılar. Kısacası, İngiltere'de bireyler, toplumlarındaki iktisadi ve siyasal yerlerinin ve rollerinin bilincinde olarak belirli sınıfların üyeleri olurlarken, Hindistan'da, egemen dinsel inançlara ve geleneklere göre sınıfların üyeleri olmuşlardır – üretim faaliyetleri içindeki yerlerine ve rollerine göre değil.

Osmanlılar'ın "Merkezi, Mutlakiyetçi Devlet" anlayışı düzeyine ulaşmaları, Fatih Sultan Mehmet döneminde olmuştur. Diğer bir deyişle, Osmanlılar, ilk kez onun Saltanatı döneminde monarşik anlamında Devletleşmişler'dir. İlk kez onun döneminde, Allah'ın "açıklanmış iradesi, Şeriat"a koşut olarak, *"Egemen Sultan'ın açıklanmış iradesi"* diye nitelendirebileceğimiz "Kanunname" yayınlanmıştır. Fatih'in Kanunname'si. "Özü", "Görünüşi" (Manifestation), "İçeriği" ve "Biçimi" itibariyle, daha önceki İslami devletlerdeki "Örfi" Hukuktan farklı bir yapıdadır. Şöyle ki, Kanunname'de "Öz" itibariyle "Kalıcı" olan hususlar ele alınmıştır; bunlar Üretim –yani İktisadi altyapı– ilişkileridir. Kanunname, bu "Öz"ün –üretim ilişkilerinin– Siyasal üst yapı tarafından düzenlenişini yansıtır, manifeste eder. Kanunname "İçerik"i itibariyle, yeniden-düzenlenmiş olan üretim ilişkilerinin toplumda nasıl "Uygulanacağı"nı ortaya koyar. Kanunname, "Biçim"i itibariyle, siyasal yapı tarafından yeniden-düzenlenmiş olan üretim ilişkilerinin – alt yapısının –

toplumda uygulanışıyla birlikte edinilecek olan "Tarihsel" Biçimleniş/Formation çizer.

Bu özelliklerinden dolayıdır ki, Fatih'in Kanunnamesi İslam'daki benzeri Örfi Hukuk gibi, "Keyfi" ve "Karakuşi" değil, "Akılcı"dır. Deneyimselliği ve Yöntemi vardır. Uzun ömürlü ve bağlayıcı oluşu bundandır.

Nedir ki, "Kanunname", "Şeriat"ın üstünde, ona egemen veya faik bir güç değildir. Fatih, kendi gücünün sınırlarının bilincinde olan bir devlet adamıydı. Kendi gücünü denetleyen, gerçekte, "Şeriat"tı. Genellikle Despotik olarak nitelendirilen Osmanlı Padişahları, dolayısıyladır ki, Amerikalı bir bilimadamı, A. H. Lybyer'in de belirttiği gibi, "Sınırlı Despotizm"ın uygulayıcıları olabiliyorlardı en fazla.⁽⁴²⁾ Aynı araştırmacıya göre, bu üstün yasa –Şeriat– gereği olarak Padişah, Hristiyan kullarını din değiştirmeye zorlayamamakta, fazla vergi alamamakta, kendi başına katl kararları verememekte, ya da savaş çıkartamamaktaydı.⁽⁴³⁾ Diğer bir deyişle, Padişah istese dahi, kuramsal olarak, Hristiyanları ve diğer dinlerden olanları korumakta olan İslami "Şeriat"a aykırı davranışlar sergileyememekteydi. (NOT: Batı'da ise, örneğin Fransa'da ve İspanya'da, Katolisizm, kendinden başka dine ve inanca hiçbir şekilde cevaz vermemiştir yüzyıllar boyunca.)

Bu ilginç Despotizm'den çıkan sonuç şudur ki, Padişah (Despot diyelim) ne yaparsa yapsın, kuruluşunda "Çoğulcu"luk ve "Katılımcı"lık yatan bir imparatorluğu yönetmekle yükümlü ve sorumluydu. Karışık ve değişik kültürlerden ve kökenlerden gelen milyonlarca insanı "Birlik" halinde tutmaktı asıl görevi. Ancak bu görevi yerine getirdiği takdirde "Şeriat"a, dolayısıyla Allah'a kulluk görevini ifa etmiş sayılıyordu. Her Padişah karışık kültürleri ve onların temsilcilerini –hangi inançtan olurlarsa olsunlar– dinlemek ve korumak *zorundaydı*. Hatta bazen durum aleyhine olsa bile, Osmanlı Padişahları Osman Gazi'den buyana, bir geleneği sürdürmüşlerdir. Şöyle ki, daha önce de belirttiğimiz gibi, Osman Gazi'nin başarıya ulaşmasında, sadece Müslümanların değil, Hristiyanların da payı vardı. Çeşitli iktisadi ve siyasal mül hazalarla Osman Gazi'yi destekleyen Bizans Tekfurları ve diğer Hristiyan cemaatleri vardı. Osman Gazi, bunlarla istişare etmeden önemli

kararlar vermezdi. Osmanlı Padişahları, esasları itibarıyla, değişik kültürlerin ve inançların koruyucuları olduklarını hiçbir zaman unutmadılar. Osmanlı toplumunda, her dönemde değişik fikirler "Birarada" bulunabilmişti. Bazı İslami Rafizi hareketler dışındaki fikir ve eylem akımlarına Osmanlı Padişahları "Ceberrut" davranmadılar. Hatta bunların temsilcilerine korunma ve kolaylıklar da sağladılar. Daha da önemlisi, görüşlerini yayabilmeleri için olanaklar bile verdiler. Örneğin, Avrupa'da Katoliklere karşı dinsel özgürlüğü savunan Protestanları desteklediler.

Öte yandan bilindiği gibi, Osmanlı Ordusu'nda ve Yönetimi'nde de "Çoğulculuk" ilkesi geçerliydi. Özellikle de "Devşirme" sisteminde, değişik kültürlerden gelen insanlar yer almaktaydılar. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde ve saltanatında da etkili olmuşlardı. (Ör. Sokollu, Mimar Sinan vd.) Kısacası, Osmanlılar, Lybyer'in de gösterdiği gibi sadece kılınçla başarıya ulaşmış değillerdi, onları başarıya ulaştıran tüm Akdeniz'in gelmiş geçmiş tüm kültürüne ve yaşama tarzlarına sahip çıkmış –buna varis olmuş– olmalarıydı.⁽⁴⁴⁾

Gerçekten de, Osmanlılar Latin-Grek kültürünün doğrudan temsilcileriydiler –İslamiyet aracılığıyla. İslamiyet, ünlü Latin-Grek ve Aramanik kültürlerin içinden çıkmış yeni bir sentezdi. Onların inkârı durumundaydı. Örneğin 17. yy.'ın Osmanlı toplumunda, yönetici kadrolar, Latin-Grek kültürünü belki bugünkü (1990'lar) yönetici kadrolardan çok daha derinlemesine biliyorlardı. Tanzimat'a kadar da bu böyle oldu. Tanzimat döneminde ise tartışma değişik bir boyut kazandı. Buna az sonra değineceğiz. Şimdi Tanzimat'a kadar olan dönemlerdeki uygulamalara bakarak çıkardığımız bazı sonuçları sıralayalım. Bunlar, Osmanlı "Sekülerizmi"ni sezinleyebilmemiz hususunda bize ışık tutacaklardır.

1) Osmanlı toplumunda, bir Ruhban sınıfı yoktu. Dolayısıyla Müslüman bireylerin Ruhbanlar'a kulluk etmek gibi bir yükümlülükleri de yoktu.

2) Osmanlı toplumunda "Ticaret Helal" kabul edilmişti. "Hisba" gereği⁽⁴⁵⁾ hakkaniyete uygun olan değeri İmam tayin ediyordu. "Hisba" tüccara değil, Loncalara uygulanmaktaydı. Tüccar, "Riba"ya (Öldürü-

cü Faiz'e) giremezdi, o kadar. Bunun dışında her türlü alışverişte kendi adına, dinsel zorlamalardan bağımsızca kararlar alabilmekte, ortaklıklar kurabilmekteydi. Örneğin ünlü İspanyol Yahudisi Dona Garcia adlı kadın, tüm ticari işlerini kendisi yönettiği gibi, alacaklarını tahsil edemediği için, Padişaha baş vurarak Hristiyanlar'a ticari boykot uygulatmıştı. Ayrıca 1555'te II. Henry'nin -Fransa'da- faizleri %12'den %16'ya çıkarması üzerine, tüccarlara özenen birçok Osmanlı Paşası da bunlara yatırım yapmışlardı. Aynı dönemdeki bir başka Yahudi kadın tüccarın, Ester Kyra'nın da ticaret aracılığıyla edindiği çok büyük bir serveti vardı. (NOT: 1990'lar Türkiye'sinde değil, Avrupası'nda bile bu iki Yahudi kadın kadar, kendi başlarına kararlar alarak, o denli büyük çapta ticaret yapabilen kadın-tüccar yoktur. Osmanlı Devleti bunları sadece korumakla kalmamış, aynı zamanda ticaretlerini arttırabilmeleri için her türlü olanağı da sağlamıştı. Osmanlı'da bu anlayış, Fatih döneminde yerleşmiş ve sürdürülmüştür. Osmanlı, tüccarları ve ticareti EN ÇOK KORUMUŞ olan, onlara, bir anlamda sınırsız hareket alanı sağlamış olan bir Devlet'ti ve İnalıcık'ın da belirttiği gibi çıkarlarının bunda olduğunu ÇOK İYİ biliyordu.) Kısacası Osmanlı'da Tüccarlar, Şeriat'a değil, "Seküler" nitelikteki "Lay" kadrolarca yönlendirilen yasalara, hükümlere ve kurallara tabiydiler. Bunlar ise, Tüccarı korumak amacıyla kaleme alınmış hükümlerdi. Çünkü Şeriat'a göre haram sayılan "Faiz" olmadığı takdirde Tüccar da olamazdı. Şeriat ise, "Faizcilik" ve "Tefecilik" yapanlara uygulanıyordu. Buna rağmen Osmanlı toplumunda "Faizcilik" de "Tefecilik" de vardı. Özellikle düşük ayarlı paralar, ticaret ve siyaset hayatında önemli rol oynuyordu. (NOT: 12. ve 13. yy.'da özellikle İngiltere'de sahte para ve düşük ayarlı para basımı yaygındı. Çünkü ülkede 40'tan fazla darphane ve yüzlerce "Paracı" (Moneyer) vardı. Düşük ayarlı para basmanın cezası İngiltere'de, şaşırtıcı gelecek ama, sağ elin kesilmesi şeklinde tecelli ediyordu! Tıpkı İslam Şeriatı'nda olduğu gibi!!! Örneğin I. Henry, düşük ayarlı para basanları Winchester'de toplayıp 1125 yılının Yılbaşısı'nda tam 12 gün süren törenlerle sağ ellerini kestirmişti.)⁽⁴⁶⁾

3) Osmanlı toplumunda, diğer dinlere ve inançlara Avrupa'da -örneğin İngiltere'de Fransa'da, İspanya'da- olmadığı kadar bağımsızlık

ve özerklik tanımıştı. Çeşitli inançlar, hatta Padişah'ın huzurunda, dile getirilebiliyorlardı. İlginç bir örnek aktaralım. Mary Fisher, Yorkshire'li bir İngiliz kadınıydı. 17. yy. başlarında ortaya çıkan yeni bir Hristiyan mezhebine, Quaker inancasına bağlanmıştı. Bu yüzden işkence görmüş, hapse atılmıştı ve taşlanmıştı (aynen). Daha sonra hapisten çıkınca 1657 yılında Kudüs'e gitmek için yola koyulmuşken, İzmir'de gemiden ayrılmış ve *"Türkler'in Sultanı'nı Quaker inancasına kazanmak isteğiyle"* soluğu Padişah IV. Mehmed'in huzurunda almıştı. Antonia Fraser'in belirttiğine göre Mary Fisher –35 yaşındaydı– Sultan'a görüşlerini hiçbir baskı altında kalmadan açıklamış ve onu dinine davet etmişti! Fraser, asıl şaşırtıcı olanın Sultan'ın bir kadın ve Hristiyan olmasına rağmen Mary Fisher'i dinlemesi, ona korunması için emrine adamlar vermesi ve dinini yayabilmesi için İstanbul'a göndermesiydi, diyor. İstanbul'da ise, İngiltere Büyükelçisi, Sir Thomas Bendish, Quakerler'i "Tanrının lanetli kulları" olarak değerlendiriyordu. Daha sonraki Büyükelçi Earl of Winchilsea ise İstanbul'u merkez edinen Quakerler için yazdığı bir raporda *"Ulusumuzu Türkler'in arasında gülünç ve rezil eden bu tip insanlar derhal uzaklaştırılmalıdırlar"* diyordu.⁽⁴⁷⁾ Bu soylu İngiliz, İstanbul'a geldikten sonra dört kez evlilik yapmıştı ve 24 çocuğu olmuştu! Onun sekreteri Paul Rycout Esq ise Osmanlı toplumu üzerine en ayrıntılı kitaplardan birini yazmıştır. 1668'de İngiltere'de yayınlanan bu kitap kısa zamanda tüm Avrupa'da ilgi çekmişti. Rycout, kitabında çok şaşırdığını "itiraf" etmek zorunda kaldığını belirttiği iki de olay anlatmıştır. Bunlardan biri, Osmanlı toplumunda ne kadar çok birbirine zıt fikrin bir arada bulunabildiği, diğeri de, "Ateizm"dir. Rycout'un anlattığına göre, 1660'larda İstanbul'da en güçlü mezhep, "Ateizmi ve her Müslümanın Allah olduğunu vaz eden Muserrin'dir". Bunlar, diyor Rycout, Saray'da ve Harem'de bile taraftarlar edinmişlerdi. Ve –dikkat en önemlisi geliyor– tekil varlıklar, gördüğümüz ve hayranlık duyduğumuz semavi düzenin yönlendiricileridir; Gökler (Heavens), Güneş, Ay ve Yıldızlar hep böyledirler ve HAREKET halinde-dirler şeklindeki mantıkdışı (!) bir görüşle taraftarlar toplamışlardı – diyor Rycout.⁽⁴⁸⁾ "Yeryüzünde böyle resmi bir Ateizm bulunabileceğine hiç inanmazdım (I never could believe that there was a formal Atheism

in the world, concluding that the principle (of the being a God...) diye yazmış Rycout – Müslüman Osmanlı başkenti İstanbul'dan, 1660'lar-da.

4) Osmanlı toplumundaki "Sınıfsal" ayırın Hristiyan Batı dünyasındaki gibi değildi. Soyluluk ve aile sınıf edinmekte etkili olmuyordu. Şöyle ki, Batı'da bir soylunun çocuğu mutlaka soylu olurken, Osmanlı'da böyle bir kural yoktu. Toplumda en alt tabakalardan gelen insanlar bile, Lybyer'in de belirttiği gibi, "Kişisel başarısını kanıtlayabildiği takdirde toplumun yönetici sınıfı arasında kendisine bir yer edinebiliyordu."⁽⁴⁹⁾ Kısacası, Osmanlı toplumunda "Başarı" geleneksel olarak "Birey"indi. Yine Lybyer'in belirttiğine göre, "Osmanlı Devleti'nde İslamiyet Kurumu temelde demokratikti." (The Moslem Institution was fundamentally democratic). Allah'ın huzurunda tüm müminler eşitler, dolayısıyla her birinin yükselme ve şan ve şöhret edinebilme şansları eşit olarak vardı. Lybyer, bunun Muhammed'in doktrinine bağlı bir dayanışma ve mükemmel bir uyumdan doğduğunu belirtiyor.⁽⁵⁰⁾

5) Osmanlı toplumu, diğer Devletleşmiş toplumlar gibi, "Vergi"lerle ayakta duruyordu. Ama ilginç olan, Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan Vergilerin hemen hiçbirisi Osmanlılar tarafından (özgün olarak) keşfedilmiş değildi. Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan Vergiler'in tamamına yakını, daha önce ve başka dinsel inanç sistemleri tarafından konulmuşlardı. Osmanlı bunları AYNEN korumuş, sadece adlarını değiştirmekle yetinmişti. Dolayısıyla ki, Osmanlı Devleti'nde Vergi sistemi, gerçekte ve ortodoks anlamında, İslam Şeriat'ı tarafından konulmuş değildi. Benzer şekilde, ağırlık ölçüleri ve takvim de Osmanlılar'ın özgün keşifleri değildiler. Bunlar da, başka kültürlerden alınmışlar, geliştirilerek kullanılmışlardı. Çoğu İslami Şeriat'a uygun değildi – ama gündelik hayatı belirleyen unsurlardı bunlar. Şimdi, takvînin, dirhem, verginin "Sekülerizm"le ilgisi ne diye soranlar çıkabilir. Bu hususlara bir sonraki bölümde değineceğiz ama, kısaca şunu belirtelim ki, bunların tümü de, "Tektanrılı" dinlerden önce SEKÜLER toplumlarca keşfedilmiş değerlerdirler. Diğer bir deyişle, ilk kez Seküler ortamlarda ortaya çıkmış ve toplumlarca "Uygarlaşmanın" araçları olarak kullanılmış, benimsenmiş standartlardır.

6) Osmanlı toplumunda, özellikle Katolik mezhebinden olan Hristiyan devletlerinden farklı bir SİVİLLEŞME vardı. 19. yy.'daki Tanzimat'a kadar Osmanlı toprakları başlıca iki yönetime bölünmüşlerdi. a) Sivil ve Yasal bölgeler, b) Askeri bölgeler.⁽⁵¹⁾ Dolayısıyladır ki, SİVİLLEŞME; temelinde TOPRAK'a ve, en önemlisi, Dindışı MESLEK'e bağlı bir kurum olarak gelişti. Osmanlı toplumunda Ahilik ve Loncalar, 14. yy.'da Anadolu'daki CIVIC kuruluşlardı.⁽⁵²⁾ Askeri bölgelerde değil ama Sivil ve Yasal bölgelerde gündelik yaşam, çoğunlukla bu kurumsal geleneğe bağlı unsurlarca denetlenebiliyor ve/veya yönlendirilebiliyordu. Bu nedenledir ki, Osmanlı toplumu, bazılarınca öne sürüldüğü gibi tam bir ASKER DEVLETİ ile yönetilmiyordu; kılıca dayalı (Militarist) bir toplum değildi. Loncalarda her türlü fikir rahatlıkla konuşulup tartışılabilirdi. Diğer bir anlatımla bu kurumlarda "Düşünce ve vicdan özgürlüğü" kendi koşulları çerçevesinde vardı, ilginçtir ki, "Düşünce Suçu" diye karakuşu bir "Yasaklama ve Ceza" tehdidi de yoktu.

7) Osmanlı toplumu ÇOK-DİLLİ bir toplumdur. İmparatorluğun sınırları içinde 13 dil ve 50'den fazla lehçe konuşuluyordu. Osmanlı egemen sınıfı "Dilleri" yasaklamaktan, dolayısıyla "Düşünsel gelişmeyi" engellemekten yana olmamıştı hiçbir zaman. Osmanlı padişahları da en az üç-dört yabancı dil bilirlerdi. Fatih döneminde devletin resmi yazışmalarında, Bizansca ve Uygurca da kullanılıyordu. II. Bayezid döneminde ise resmi yazışmalarda en çok Bizansca kullanılmıştı. Bir toplumun ÇOK-DİLLİ, dolayısıyla ÇOK-FÖKLÖRLÜ; ÇOK-SANATLI olmayı kendine esas tesis etmiş olması, o toplumda SEKÜLARİZM'in bulunduğu en belirgin göstergesidir. Osmanlı toplumunda şiirde, sanatta ve gündelik yaşamda çeşitli dillerden türemiş olan kavramlar içiçe yaşamışlardı. Osmanlı toplumunda insanlar ANADİLLERİNİ'ni kullanmaktan korkmadan, konuşup, düşünebiliyorlardı. Kısacası, Osmanlı toplumunda, bugünün T.C. Devleti'nde olmayan bir "DİL ÖZGÜRLÜĞÜ", dolayısıyla, "DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ" ve "YAZI ÖZGÜRLÜĞÜ" vardı.

8) Osmanlı toplumunda egemen sınıf SAF bir İRKİN temsilcilerinden oluşmuyordu. Değişik toplumlardan gelen yöneticiler bir mozaik

oluşturuyorlardı. Bu mozaikten bazı adlar sayalım. Thomas Katavolin, Rum (Müslim Yunus), II. Mehmed'in sekreteri; Sigismund Tomasevic, Kral Stjepan Tomasevic'in yeğeni, II. Mehmed'in Bosna'daki yöneticisi; Amcazade Hüseyin Paşa, İranlı, 1663'de Osmanlı maliyesini yönetiyordu; Abaza "Kör" Hüseyin Paşa, 1672'de Kethüda; Yörük Hasan Paşa, 1691'de Rumeli Beylerbeyi; Abdülhamid-i-Lari, İranlı, II. Mehmed'in hekimbaşı – İstanbul Laleli Camii onun adınadır –; Arnavut Cafer Paşa, 1691'de Beylerbeyi; Sırbistanlı Gedik Ahmed Paşa, 1461'de Anadolu Beylerbeyi; Stjepan Vukcic, (Despotoğlu – Hersek Ahmed Paşa) II. Bayezid'in damadı; Gürcü Mehmed Paşa, 1663'de Kıbrıs Sancakbeyi; Boşnak Salih Paşa, 1664'de Şam Beylerbeyi; Bosnalı Hadım Yakup Paşa; 1505'de Anadolu ve Rumeli Beylerbeyi.⁽⁵³⁾ Bu adlara daha birçokları eklenebilir. Bütün bu insanlar Osmanlı topluluğunda kişisel gayretleriyle yükselmiş, egemen sınıfa katılabilmiş kişilerdir. Hiçbiri özbeöz Türkmen ve/veya Arap değildi. Daha önemlisi, İslami bir geçmişleri yoktu.

9) Osmanlı Devleti, ne Emeviler gibi ortodoks bir Şeriat devleti, ne de Abbasiler gibi bir Halife devletiydi. Osmanlı'da, Şeriat'a uygun hale getirilmiş bir Hanedan Devleti vardı denilebilir. Türkler, Arap olmadıkları için Orta Asya ve Çin modellerinden etkilenererek Hanedan'a çok önem vermişlerdi. Bu ise son tahlilde, İslami esaslarla (Arap değil) tam çakışmayan bir gelişmeydi ve Araplar ve Acemler tarafından her zaman eleştiri konusu yapılmıştı. Ancak Osmanlılar'daki bu gelenek onlara özellikle Hristiyanlarla çok yönlü ilişkiler kurmalarında çok yararlı olmuştur. Hristiyanlığı her bakımdan dışalayan ve monolitik bir karşı cephe oluşturan, örneğın Emeviler'den farklı olarak Osmanlılar, Kanuni döneminde gerçekte, Müslümanlardan çok gayrimüslimlerin Padişah'ı durumundaydılar. Bu nedenledir ki, Padişah'ın – Osman Gazi'den beri – bayrağı DİRLİK'i simgeleyen beyaz renkli bayraktır. Osmanlı toplumunun mozağini belirleyen ve simgeleyen üç bayrak daha vardı. Bunlar da alaca, kızıl ve sarı bayraklardı. Kanuni, bunlara yeşil ve siyah bayrakları da ekleyerek bayrakların sayısını altıya çıkarmıştı. Aynı dönemde İstanbul'da evler ve resmi binalar da, sarı, kırmızı ve yeşil olarak ayrılmışlardı. Gayrimüslimlerin evleri ise koyu ve

açık gri olarak boyanırdı. Osmanlı toplumundaki "ÇOK-UYGARLIK-LİLİK"ın beraberinde getirdiği olgulardan biriydi bu. Osmanlı toplumunda, Araplar'da ya da Katolik Fransa, Portekiz, İspanya ve İtalya'da olduğu gibi TEK-DİNLİ, TEK-DİLLİ, TEK-UYGARLIKLILIK gibi ZORLAMA bir yapı yoktu. Öylesine yoktu ki OSMAN GAZİ öldüğü zaman yakınları onu eski bir Kilise'ye gömmekten ⁽⁵⁴⁾ ürkmemişler, çekinmemişlerdi. Bu kilise daha sonra, onun oğlu ORHAN tarafından türbeye dönüştürülmüştür. Benzer şekilde Osmanlılar birçok Kilise'yi, CAMİ olarak kullanmaktan da çekinmemişlerdi. Ayrıca Müslüman ve Hristiyan zabıtların bir arada görev aldıkları birçok teşkilat vardı. Örneğin Voynuk teşkilatında Çeribaşı Müslüman, Pirimkür ve Likatör(ler) Hristiyan zabıtlardan seçilirlerdi.

10) Osmanlı toplumunda Sekülerizm, ilk kez Tanzimat'la birlikte "Resmîyet" kazandı. Osmanlı tarihinde kısaca Tanzimat adıyla anılan bu reformasyon dönemi 3 Kasım 1839'da İstanbul'da halka açık olarak okunan Sultan'ın fermanıyla başlatılmıştı. Alman sosyalist tarihçilerinden Ernst Werner ve Walker Markov bu gelişimi şöyle açıklamaktadırlar:

"Bu 'kutsal el yazması' bir iyi niyet açıklamasıydı. Din, halk ve sosyal sınıf ayrımı yapılmaksızın, herkesin şahsiyetinin, malının ve miras hakkının olduğu gibi, 'şan ve onurunun' dokunulmazlığının da korunacağını garanti ediyordu. Ayrıca iltizam'ın kaldırılacağını, vergilerin yeniden düzenlenecek olan yasalar çerçevesinde saptanacağını, mahkemelerde bakılan davaların kamuoyuna açıklanacağını ve neferlerin hizmet süresini indirmek suretiyle düzenli bir şekilde silah altına alınacaklarını vurguluyordu. Bu kararname, çok geniş kapsamlıydı. Bu tamim 'hayırlı talimatlar' (Tanzimat-ı Hayriyye, kısaca Tanzimat) devrini açmıştır ve meydana gelmesinde etkili olan Fransızlar'ca, kendi Büyük İhtilal'lerinin İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi ile kıyaslanmıştır. Bu kıyaslamaları yaparken (Fransızlar) biraz aşırı duygusal davranmışlardır. Buna karşılık Hatt-ı Şerif gerçekte sivil yurttaşlık haklarının yeniden düzenlenmesi için gereken unsurları içermekteydi; ilke olarak –ve Müslüman bir ülkede ilk kez– ruhani ve dünyevi güçlerin birbirlerinden ayrılması anlayışına, yani devlet ile toplumun sekülerleşti-

rilmesi anlayışına dayanmaktaydı. (... auf Auffassungen von der Trennung zwischen geistlicher und weltlicher Gewalt der Säkularisierung von Staat und Gesellschaft.)"⁽⁵⁵⁾

İlginçtir ki, bizzat İslam'ın halifesi tarafından başlatılmış olmasına rağmen "Sekülerizm"ın resmileştirilmesi ne emekçi halk tarafından – Hristiyanların çoğu da dahil – ne de onlara dinsel eğitimi veren dinadamlarınca tam anlamıyla onaylanmıştır. Stanford Shaw'un da gösterdiği gibi Tanzimat, egemen sınıfın içindeki çıkar çelişkilerini keskinleştirmiştir.⁽⁵⁶⁾ Nedir ki, egemen sınıf içinde yer alan Ulema'nın önde gelenleri, Tanzimat'ın Batı Avrupa'dan empoze ediliş şekline karşıydılar, bunun Osmanlı Devleti'ni ve onun dinsel AMAC'ını ortadan kaldıracığını düşünüyorlardı. Ama Tanzimatçılık fikrine karşı değildiler. Osmanlı toplumunda bazı köklü değişiklikler (ıslahat) yapılmasından yanaydılar. Eldeki dinsel yasalarla gelişen dünya koşullarına ayak uydurulamadığının bilincindeydiler. Zamana uygun yeni düzenlemeler yapılmasından yanaydılar. Diğer bir anlatımla, Şeriat'ta değil, Örfi Hukuk'ta yapılan değişikliklerin İslami esaslara ve yönetime –yani "*nehyi anil münker, emr-i bil maruf*"a– uymadıkları kanısındaydılar. Örneğin, 1850'de kabul edilen Ticaret Yasası, Fransız Ticaret Yasası'ydı, bunun çevirisiydi. Osmanlı Hanedan'ı bunu aynen aktarmakta bir beis görmemişti, çünkü böyle bir gelenek vardı. Ama bu yasaya FAİZ eklenmişti. Ulema, yasanın aktarılmasına değil, buna Şeriat'a aykırı olan FAİZ'in eklenmesine karşıydı. Ceza Yasası da (1858) Fransızca'dan çevrilmişti ve bunda da *Hadd* (Şeriat'ın koyduğu hüküm) kaldırılmıştı. Yine, deniz ticareti yasası ve diğer ticaret yönetmelikleri (1861 ve 1863) Fransızca'dan çevrilmişlerdi. En büyük değişiklik ise, Coulson'un deyiimiyle, "*Seküler*" nitelikteki *Nizamiyye* mahkemelerinin kurulmasıydı.⁽⁵⁷⁾ Bunlar Osmanlı toplumundaki ilk resmi SİVİL ve SEKÜLER yargı kuruluşları oldular.

Özellikle II. Mahmud'la birlikte Osmanlı toplumunda "Sekülerizm" resmen ağırlığını duyurmaya başladı. Ama tabiidir ki, bazı tepkiler de gelmeye başladı. Örneğin 1837'de darphane emini Aya-Sofya'da namaz kılarken öldürüldü.⁽⁵⁸⁾ Galata'da, Padişah'ın yolunu kesen bir derviş ona "Gavur Padişah"⁽⁵⁹⁾ diyerek saldırdı. II. Mahmud, bu derviş

hapsettirmedi, öldürtmedi. Buna karşılık bir hatt-ı şerif yayınlandı. Bunda, "Cehaletin İslamiyette yeri olmadığı" vurgulanıyordu.⁽⁶⁰⁾ II. Mahmud'un, Seküler girişimlerinden biri de Haydarpaşa'da Karantina Müdürlüğü'nü kurdurmasıdır. Bu olayın (1838) önemi, sadece bu kurum için bir Divan kurulması ve İslamiyet açısından bunun uygunluğunun tüm divan üyelerince –Ulema başta olmak üzere– oybirliğiyle onaylanmasıdır. Ayrıca, II. Mahmud döneminde ilk Başvekil atanması da yapılmıştır. Hacı Akif Paşa 30 Mart'ta görevinden alınmış ve yerine Rauf Paşa, vekillerin başı olarak atanmıştır. Bir ilginç gelişme de, 1839'da Pera'da ilk Opera'nın sahnelenmesidir. Gaetano Mele adlı bir İtalyan tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönemde seçilmiş bazı Osmanlı gençleri eğitim amacıyla Avrupa'ya gönderilmişlerdir. 1865'de yayınlanan kitabında Prof. L. Gardey, "Türkiye sosyal, sivil, dinsel ve politik alanlarda son 25 yılda gözkaşırtıcı bir yenileşmeyi gerçekleştirmiştir" diye yazmış. Yine aynı yazara göre, bunda Müslüman, Hristiyan ve Yahudi ayrımı yapılmaksızın herkesin elele çalışmış olmasının payı vardır.⁽⁶¹⁾

Sultan Abdülaziz ise, "Din'de zorlama yoktur" şeklindeki Kur'an hükmüne dayanarak II. Mahmut'un başlattığı "Sekülerizm"i Osmanlı toplumunun hemen her alanında resmileştirmiştir (10 Mayıs 1868). Abdülaziz'in Mısır gezisini yazan Prof. L. Gardey onun ne denli "Liberal" ve "İnsancıl" bir padişah olduğunu anlata anlata bitiremez.

Osmanlı toplumunda "Seküler" girişimler bazılarına göre Kızıl Sultan, bazılarına göre Ulu Hakan sayılan Abdülhamid'in döneminde de sürdü. İlk kız okulları onun döneminde açıldı. İlk Seçim Sistemi, 1876 Kanunu Esasi'si ile başlatılmıştı. Osmanlı millet meclisine ilk "sosyalist" milletvekilleri Osmanlı Padişahları'nın döneminde girmişlerdir. (NOT: Günümüz Türkiye'si'nde bırakın sosyalist milletvekilliğini, sosyalizm'den söz etmek bile yasaktır, sakıncalıdır.) Toplumsal yaşamı yeniden düzenleyen daha birçok "İlk", Osmanlı Padişahları döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde ise –savaş sırasında– "Seküler" nitelikte sayılabilecek bir "Evlilik Yasası" çıkartılmış ve evlilikte Devlet devreye sokulmuştur. İlginçtir ki bu yasa, İstanbul işgal edilince Katolik ve Yahudi cemaatlerinin baskısıyla İşgal Kuvvetleri'nce

kaldırılmıştır. (NOT: Katolik ve Yahudilerde boşanma yoktur; yeni Osmanlı yasasındaysa kadınlara boşanma hakkı kısmen tanınmıştı.) 1916'da hazırlanan bir muhtırayla Şeyhülislamlık müessesesi yerleşik anlam ve önemini yitirdi. Şeyhülislamlar hükümette yeralmaz oldular. Şeri Mahkemeler de artık Şeyhülislamların fetva alanları olmaktan çıkartıldılar. Evkafın yönetimi de din-dışı, "Seküler" kurumlara aktarıldı. Kısacası, Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen dönem içinde Osmanlı toplumunda, ÜST YAPIDA SİVİLLEŞME ve SEKÜLARİZM alanlarında son derece köklü değişimler olmuştu. Ve bir Amerikalı yazarın belirttiği gibi, "19. yy.'da Batı'da sanayi devriminin getirdiği acımasız yaşam şekline tepki olarak özellikle Fransız romantikleri Osmanlı'yı ve Doğu'yu tüm erdemleriyle yüceltmişlerdi. 19. yy.'da Batı'da bir Osmanlı hayranlığı olmuştu, ama Osmanlı yöneticileri ne yazık ki ülkeyi Batılılaştırmaya karar verdiler."⁽⁶²⁾

3. BÖLÜM

3.1. Cumhuriyet ve Laisizm

Resmi ideolojinin yönlendirdiği "Resmi Tarih'e göre, Türkler, tam tamına 16 Devlet kurmuşlardır ve günümüzdeki T.C. Devleti de bunların sonuncusudur. Konumuz gereği, ilk 15 devleti bir kenara bırakıp, 16. ve sonuncu sayılan Devlet üzerinde durmakta yarar vardır. Çünkü bu (sonuncu) Devlet'i diğerlerinden ayıran son derece önemli iki husus vardır. Dolayısıyladır ki, kanımızca, sonuncu denilen T.C. Devleti, gerçekte, esas itibariyle diğerlerinden ayrı olduğu için İLK Devlet durumundadır. Bunun nedenlerini kısaca görelim.

T.C. Devleti; a) Ortaya çıkışı, oluşumu (Nesnelliği) itibariyle diğerlerinden farklıdır, b) Varlığı, konumu (Gerçekliği) itibariyle diğerleriyle çelişkilidir. İlkin (a) bendi üzerinde kısaca duralım.

(a) T.C. Devleti; Leninist anlamıyla değil, Batılı bilim ve devlet adamlarınca anlaşıldığı ve kullanıldığı tarzdaki "Anti-Emperyalist", yani "Yurtseverlik-Patriolist" bilinçteki ve kimlikteki bir "Milli Mücadele" sonucunda kurulmuştur.⁽⁶³⁾ Tarihsel olarak, bu tip bir savaşım aracılığıyla kurulmuş İLK ve TEK CUMHURİYET'tir. Bu nedenle de örnektir. Diğer bir anlatımla Türkiye'de CUMHURİYET, klasik oluşumu itibariyle örneğin Fransa'da ve Rusya'da olduğu gibi, İHTİLALLER ve/veya DARBELER aracılığıyla değil, MİLLÎ – Milliyetçi değil – Mücadele sonucunda kurulmuştur. Dolayısıyladır ki, T.C. Devleti, diğer 15 devlet gibi, "Hanedan Devleti" değildir. Diğer onbeş Devlet ise, daima, belirli "Beyler'in girişimleriyle kurulmuşlardır ve onlar-

dan gelen kanbağı, Hanedan tarafından yönetilmişlerdi. Tabiatıyla, Hanedan'ın çökmesiyle birlikte Devlet de dağılmıştı. T.C. Devleti için böyle bir durum bahis konusu olamaz, olmaz. Kısacası Türkler, kanımca, Cumhuriyet'le birlikte "Dinsel ya da Monarşik" anlamında değil, "Bilimsel ve Sosyolojik" anlamlarda İLK kez devletleşmişlerdir.

(b) Daha önemlisi, T.C. Devleti, kendilerine Türk denilen insanların Tarihlerinde kurdukları, kurabildikleri, İLK ve TEK CUMHURİYET'tir. Bu, Türkler için, iktisadi, siyasi, toplumsal, tarihsel, dinsel ve kültürel alanlarda bir SIÇRAMA'yı (Kantitatif olandan Kalitatif olana geçişi) gösterir. Toplumun yeni bir nitelik edinişini vurgular. T.C. Devleti'nde bireyler, kuramsal olarak, YENİ BİR İKTİSADİ-SİYASİ KİMLİK'le (Identity) YENİ BİR TOPLUMSAL-TARİHSEL ŞAHSİYET (Personality) olmak durumundadırlar –ki, böylesi bir oluşum Türkler açısından İLK kez denenmiş ve denenmektedir. Bu özellikleri itibariyle de şu 16. ve sonuncu denilen Cumhuriyet Devleti'nin öncekilerle hiçbir bağı, yani "Sürekliliği" olmaması gerekir.

Ek olarak, (a) bendindeki "MİLLÎ" ile (b) bendindeki "YENİ" konseptleri üzerinde de durmak gerekiyor.

Bilindiği üzere M. Kemal için "Milli" anlamı ve kapsamı itibariyle "Milli Misak"la tanımlı ve sınırlıydı. Yaklaşık bugünkü Türkiye topraklarının coğrafi alanını kapsıyordu. Oysa Kurtuluş Savaşı'na katılan İslamcı güçler için, ve özellikle de son Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda "Milli Misak" ilkelerini kabul ederek dünyaya ilan eden "Felah-ı Vatan" grubu için "Milli" konsepti, sadece coğrafi sınırlarla tanımlı değildi. Bu çevreler "Milli" kelimesini "İslami" anlamıyla kullanıyorlardı. Onlara göre, Dar-ül İslam ve Dar-ül Harb ayrımı çerçevesindeki "Milli" Müslümanların yaşadıkları tüm topraklar olarak nitelendiriliyordu. Ve bu nedenle de Kurtuluş Savaşı'na katılmışlardı. Bu gruptan olanların amacı, İslamiyeti ve Hilafet'i kurtarmaktı; hemen hiçbir Cumhuriyet'i kurmak düşünde ya da düşüncesinde değildi. Bu yaygın görüş Kurtuluş Savaşı'na katılan tüm Müslüman emekçilerce de benimsenmişti ve bu nedenle de M. Kemal, Kurtuluş Savaşı'nı Hilafet'i kurtarmak amacıyla başlattığını söylemek zorunda kalmıştı.

"Yeni"ye gelince... Gerçekte "Yeni/Yenileşme" özgün ve doğal bir SÜREÇ'tir. Cumhuriyet döneminde doğal bir "Yenileşme" yaşanmadı, yaşanamadı. Acıdır ki, "Yeni" değil, "Gelenek" belirleyici oldu. Neydi bu Gelenek? İki kelimeyle özetlenirse, "Tepeden İnmecilik ve Taklitçilik"tir. Cumhuriyet döneminde "Avrupa'yı Taklit Etmek Yenileşmek" sanıldı. Bu garip tavıra, ondan daha garip olan bir tez de kendilerine "Mukaddesatçı" nitelemesini uygun gören çevrelerden geldi. Bunlar da – ne biçim Mukaddesatçılıksa bu – "Batı'dan İlimi ve Tekniği (İrfan) alalım, gerisini almayalım" demeyi "Yenileşme"nin koşulu olarak gördüler. Özetlersek, (b) bendinde sözünü ettiğimiz kuramsal YENİ, pratikte, özgün ve doğal bir Süreç'in "Yeni"si olarak ortaya çıkmadı. Benzetmeyle söylersek bu "Second Hand" bir YENİ'ydi. Taklit'ten öte anlam taşımıyordu. Dolayısıyla da, Türkiye toplumunda uzun yıllar sürececek YAPAY çelişkilere yol açtı. Daima Gerçekliğin bozuk bir belirişi (Distorted image of the Reality) olarak bulundu, hâlâ da bulunuyor. "Milli" kavramı ise, özellikle 1960 sonrasında kurulan Kurucu Meclis'te en çok tartışılan kavram oldu. Sonunda yeni Anayasa'ya "Milli" konseptini koymak isteyenlerle, "Milliyetçilik" konseptini koymak isteyenler arasında barış sağlandı. Anayasa'ya "Milliyetçilik" kelimesi konuldu, ama Bakanlıklar'ın adları "Milli" olarak tescil edildi. "Milli" kavramı ve "Millicilik" zamanla unutturuldu, yerine "Milliyetçilik" kavramı yerleştirildi.⁽⁶⁴⁾ "Milli" kavramı, böylece, İslami bağlamından kopartılmış, tecrit edilmiş oldu, yerini, İslamiyetin esastan karşı çıktığı "Kavmiyetçilik" karşılığı olan "Milliyetçilik" aldı.

Bu kısa açıklamalardan sonra T.C. Devleti'ndeki "Laiklik" anlayışının niteliğini irdelemeye geçebiliriz. Ama önce bazı gelişmeleri, kronolojik sıralarıyla anımsatmakta yarar vardır.

"25 Şubat 1924'te Meclis'te din ve devlet ayrımı teklifi tartışılmaya başlandı. Önerge'de Hilafet'in kaldırılması, Şeriiye ve Evkaf Bakanlıkları'nın, medreselerin kaldırılması maddeleri de vardı. 25 Şubat'tan 3 Mart'a kadar süren tartışmalardan ve Adliye Bakanı Seyyit Bey'in Hilafet hakkında bilgi veren söyleviden sonra teklifler Meclis'te kabul edildi."⁽⁶⁵⁾ Bu, 1922'de Saltanat'ın ilgasıyla başlayan gelişmelerin bir uzantısıydı. M. Kemal ve arkadaşları için sıra Şeriat Mahkemeleri'ne

ve Hilafet'e gelmişti. Bunlar da 1924'te kaldırıldılar. Ayrıca, ünlü Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924) ile Eğitim "Laikleştirildi". 17 Şubat 1926'da İsviçre Medeni Kanunu kabul edildi. 1926'da Ceza Kanunu'nun 163. maddesiyle dini siyasa aracı olarak kullanma eylemi yasaklandı. Aynı Kanunun 241. maddesi din görevlilerinin görevlerini yaparken devlet kanunları ve kurallarına karşı söylev, ya da dinsel öğreti konuşmaları yapmaları cezalandırılma konusu olmuştur.⁽⁶⁶⁾ (NOT: Daha sonra (1949), Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklerle din esasları güden eylemler suç kapsamına alındılar.) 1928'de devletin bir dini olduğu maddesi anayasadan çıkartıldı. Aynı yıl, Kur'an dili olan Yazı kaldırıldı, yerine, gerçekte, Kilise Yazısı olan, Latin Alfabesi alındı.

Diyanet İşleri'ne gelince... Bu kavramın, "Diyanet", mucidi Ziya Gökalp'tir. İlk kez de o böyle bir kurumun kurulması gerektiği fikrini işlemiştir. Onun bu arzusu 1924'te gerçekleşti. Berkes'in tesbitiyle söylersek, "1924'te çıkan bu kanun anayasadaki devlet dini maddesinin kaldırılmasından ve Medeni Kanun'dan eskidir. Bu kanunun birinci maddesi "Müslümanlık kurallarını eylemler (muamelat) ile inançlar ve ibadetler olarak ikiye ayırır. Birinci alanı tüm olarak BMM'nin yasama yetkisi altına ayırmakla şeriatı hukuk olarak kaldırıyor demektir. Buna karşılık inanç ve ibadetlerle ilgili işlemlerin yönetimi Diyanet İşleri Başkanlığı'na özgü alan olmuştur."⁽⁶⁷⁾

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı (29 Ekim 1923) başlayan "Laikleşme" çabaları işte bu beş yıllık dönemde ilk "Resmî" kimliğini bulmuştur denilebilir. 1937'de Laiklik kavramı, T.C. Anayasası'na sokularak "Resmî/Devlet İdeolojisi" haline getirilmiştir. Günümüzde "Laiklik" ilkesi Anayasa ve T. Ceza Kanunu'nun –ki, bu Kanun da 1926'da İtalyan Ceza Kanunu'ndan alınmıştı ve iki yıl sonra da (1928) bu kez de Alman Ceza Yasası'ndan esinlenilerek bazı değişiklikler yapılmıştı– doğrudan doğruya koruması altındadır. Günümüzde Batı Avrupa'daki Kapitalist ülkelerde, "Sekülerizm ve Laisizm" bu şekilde bir korunma altında değildir. Bu uygulamayı yapan tek ülke, Türkiye'dir.

Cumhuriyet dönemine özgü "Millî" ve "Yeni" Türk tipi insanın bu aktarma yasalarla forme edilebileceği varsayımı, son altmış yıllık dönemin tüm siyasal ve ideolojik çalkantılarına damgasını vurmuştur. Bu-

nun kaçınılmaz sonucu olarak Türkiye toplumunda, "Laisizm"i çeşitli vecdeleriyle savunan "Laikler" ve bunlara karşı olan güçler oluşmuşlardır. Şimdi kısaca bu gruplaşmaları görelim.

Cumhuriyet döneminde "Laikliği" savunan esas itibariyle dört değişik tip ortaya çıkmıştır. Bunları şöylece sıralamak olasıdır.

1) "Laiklik, din ile devletin ayrılmasıdır" diyenler. Bu gruba girenlerin çoğu SİVİL kadrolara mensupturlar (örneğin, bilimadamları, sanatçılar, üniversite öğrencileri, basın mensupları, vd.).

2) "Laiklik dinsizlik değildir" diyenler. Bu gruba çoğu çıkarlarını düşünen siyasiler girmektedirler.

3) "Laiklik vicdan özgürlüğüdür" diyenler. Bu gruba özellikle aydınlar görmektedirler. (NOT: Solcu aydın vardır, sağcı aydın yoktur gibi "deli saçması" bir ayırım yapılmaksızın).

4) "Laiklik, çağdaşlaşmacılık ve Atatürkçülüktür" diyenler. Bu gruba büyük çoğunluğu, şu ünlü "Emir Komuta Zincirinde" yer almış faal ya da emekli Subaylar ve bazı Eğitimciler girmektedirler. Tabiatıyla bunlardan birini ya da birkaçını, ya da tamamını savunanlar da vardır.

Bunlara karşı ise çok karmaşık isteklerle bir tür cephe kurmuş olan büyük bir kitle vardır. Bunların arasında kendilerine Milliyetçi diyenler, Maneviyatçı diyenler, Mukaddesatçı diyenler en ağırlıklı etki alanlarını oluşturmaktadırlar. Nedir ki, bu kimseler Anayasa'daki "Laiklik" ilkesini savunmamazlık etmemektedirler. Tam tersine yerine ve zamanına göre buna sahip de çıkmaktadırlar. Onlardan ayrı olarak, kendi başlarına ağırlıklı gruplar oluşturanlar da vardır. Bu gibilere, gündelik basında olayına göre yobaz, gerici, softa, çağdışı, ortaçağcı vs. gibi sıfatlar yakıştırılmaktadır ve tamamı "Gericici" damgasıyla boyanmaktadır. Çeşitli görüş ve inançtaki çevrelerce Türkiye toplumuna bir anlamda umacı gibi tanıtılan ve kendilerinden "Şeriat Devleti Taraftarları", ya da "Şeriatçı Müslümanlar" diye söz edilen bu gruptakileri diğerlerinden ayıran bazı asli özellikler vardır. Bu nedenledir ki, kısaca "Şeriat Devleti ve Düzeni" konusuna değinmeden geçemeyiz. Bu bölümde sorularımız şunlardır: Türkiye'de gerçek anlamıyla bir Şeriat Devleti kurulabilir mi? Bu soruya bağlı olarak soracağımız ikinci soru da şudur: Yoksa "Şeriat Devleti Tasarımı", bizzat egemen sınıf tarafından, kendi

çıkarlarını korumak ve "Devlet Laisizmini" pekiştirmek amacıyla kullanılan bir şaşırtmaca aracı mıdır?

3.2. Devlet Laisizm'i ve Şeriat Devleti

İngilizler'in Türk düşmanı devletadamı Gladstone'un "Yüce Katil" (le grand assassin), Albert Vandal'ın "Kızıl Sultan" ve Anatole France'ın da "Despot" dediği –ve o günlerden bu yana "ilerici" diye tanınan çevrelerce bu sıfatlarla anılan– II. Abdülhamid'in dönemindeki Osmanlı toplumunda sanat, kültür ve fikir alanlarında "Hürriyet" (Liberty) var mıydı? "Vicdan özgürlüğü" var mıydı? "Devlet ve Din ayrışması" ve bunların "Özerkliği" (Sekülerizm, Laisizm değil) var mıydı? İlkın çok kısaca ve sadece Batılı kaynaklardan bunları görelim.

1) "Avrupa'daki özgür-düşünceler özgürlük hakkında iyi şeyler söyleyip, pratikte kötüdürler. Bu gibilerin Türkler'den ve onlardaki hoşgöründen (tolerance) öğrenecekleri çok şey vardır."⁽⁶⁸⁾

Bu satırları, ünlü "Ermeni Tarihi"nin yazarı, P. Baudin D'Allauch, 1896'da yayınlanan kitabında yazmış! Yazara göre özellikle 19. yy.'ın sonlarına yaklaşırken Osmanlı toplumunda neredeyse "mükemmel" denebilececek bir "Fikir ve Vicdan (İbadet) Hürriyeti" vardır. Yine aynı yazara göre, örneğin Mont Athos (Aynaroz) gibi bir ibadet merkezine bunca yüzyıldır tanınmış olan otonomi başlıbaşına bir "Hoşgörü ve Anlayış" nişanesidir.⁽⁶⁹⁾

Aynı Abdülhamid döneminde, Osmanlı Levanten ve Kozmopolit çevrelerinin, Müslüman dostlarıyla birlikte kurdukları özel klupler –örneğin mason locaları, İzmir'de "Sporting Club" gibi –egemen sınıf üyelerine tam bir "Hürriyet" ortamı sağlamaktaydılar. Bizzat Padişah'ın davetlileri olarak sayısız "Eğlence ve Tiyatro" topluluğu Avrupa'dan İstanbul'a, İzmir'e ve Selanik'e akın etmişlerdi. En ünlü tiyatro oyuncularını defalarca İstanbul turnesine çıkmışlardı. Örneğin Sarah Bernhardt – üç kez İstanbul turnesi yapmıştı, 1888, 1893 ve 1904'te, Rejane, Janne Hading, Marguerito Moreno, Cecile Sorel, Suzanne Despres, Martine Brandes, Bartet, Robine, Vera Korene Coquelin, Alexandre, Sylvain, Gemier, Lucien Quitry, de Reraudy, Le Bargy, Galipaux vd. İstan-

bul'da gösterilerini sergilemişlerdi.⁽⁷⁰⁾ Hristiyan Batı dünyasının "Seküler ve Laik" ortamlarında, bu düşüncelere göre yazılmış ve sahnelenmiş yüzden fazla tiyatro eseri, opera ve operet –bu arada illüzyonist, canbaz, hokkabaz vd. – İstanbul'da sergilenmişlerdi. İlginçtir ki, Fotoğraf sanatının Osmanlı'daki en ünlü koruyucusu ve geliştiricisi de yine şu "çağdışı" denilen II. Abdülhamid olmuştu.⁽⁷¹⁾

2) Şu hiç akıldan çıkartılmamalıdır ki, Tanzimat'tan sonra Batılı Hristiyan güçler Osmanlı toplumunda, Türk Müslüman-Osmanlı'nın değil, Hristiyan-Osmanlı'nın "Uygarlaşmasından" yana olmuşlardır. Onların bir ve tek hedefi Osmanlı tebası Hristiyanları korumak ve kollamaktı; Müslüman-Osmanlı'nın uygarlaşma yönünde yaptığı ve yapacağı girişimler, "Devlet Politikası" olarak onlar için sadece uzak bir tehlikeydi o kadar. Bu nedenledir ki, özellikle Hristiyanlar için sayısız okul açılmıştı. Bazı rakamlar aktaralım. I. Dünya Savaşının başladığı 1914 yılına kadar Osmanlı topraklarında 600'den fazla Fransız, 500 Amerikan ve İngiliz, 200 İtalyan, 60 Rus ve 25 Alman Mektebi vardı.⁽⁷²⁾ Fransızlar ve onların "Dinsel ve Laik" öğretim kurumları neredeyse tüm Anadolu'yu sarmışlardı. "Alliance française" ve "Mission Laïque" ile "Office nationale des universités et des grandes ecoles françaises" tüm Müslüman topraklarında cirit atıyorlardı. Lübnan'daki "Frères de St. Joseph" üniversitesine bağlı olarak çalışan sayısız misyoner Anadolu'yu adeta parsellemişlerdi. İlginçtir ki, o yıllarda Müslümanlarla bunlar arasında değil, örneğin Fransız ile İngiliz, İtalyan ile Amerikalı misyonerler arasında koyu ve korkunç bir rekabet yaşıyorlardı. Fransızlar, bu rekabette başta gidiyorlardı. Bir Alman eğitimcisinin sözleriyle söylersek o yıllarda, "Fransızlar Roman Katolik Kilisesi'nin kadim sloganını, *rex christianissimus*, tüm Türkiye topraklarına yayma çabasındaydılar. Ve bu ilkenin gereği olarak da, Doğu'da "Ateist Cumhuriyetler" kurdurarak bunlarda Katolikliği yaygınlaştırmayı hedefliyorlardı"⁽⁷³⁾ Benzer şekilde Fransızlar'ın desteğindeki "Alliance Israélite Universelle" de Bağdat'ta, Musul'da, Halep'te merkezler açmıştı. Bu çevrelerce seçilmiş bazı Müslüman ailelerinin çocukları da bu okullarda eğitilmişlerdi. Daha sonra Cumhuriyet döneminde "Kemalist/Devletçi Laisizm"in en kararlı savunucuları işte bu çocuklar olmuşlardır.

Kısacası, Osmanlı'da Devlet'in dini olamayacağı fikri ilk kez bu kurlarda işlenmişti. Ek olarak, Devletin "Laik" olması gerektiği fikri de... Eşitlikçilik de... Kadınların özgürlüğü (Feminizm) de... Şaşırtıcı olan, Osmanlı egemen sınıfından bir yetkilinin çıkıp da, özellikle "Eşitlikçiliğin Şampiyonu" Fransızlara, "Bu nasıl iş! Herkes Eşit Olmalıdır diyorsunuz, ama siz bizden imtiyazlar (kapitülasyon) istiyorsunuz" diye sormamış olmasıdır. Gerçekten de Osmanlı'yı "Eşitlikçi" olmamakla suçlayan Batı'nın Hristiyan – Kapitalist ve emperyalist çevreleri, konu "Ticaret ve Kâr'a" gelince çeşitli ve ağır "İmtiyazlar" edinmek için zor kullanmak dahil her yola başvurmuşlardır.

3) Osmanlı toplumunda "Devlet ve Din" ayrışması yaşanmış mıydı? Bilindiği üzere Osmanlı toplumunda Din'i de Devleti de Yavuz Sultan Selim'den sonra Padişah-Halife temsil etmiştir. Nedir ki, Osmanlı toplumunda Sekülerizm'e resmiyet kazandıranlar da onlardır. Osmanlı toplumunda İslamiyet, gerçekte, özellikle Ordu içinde etkiliydi. Katoliklikte olduğu gibi İslamiyette "*sacerdotalism*" (Tanrı ile Kul arasında mutlaka otoriter ve yetkili bir açıklama gücü bulunmalıdır dogması) yoktu. Buna bağlı olarak "Ruhban/Clergy" de yoktu. Padişahlar sekularist uygulamalara geçtiklerinde, Ulema'dan hiç kimse, sacerdotalistçe bir gerekçeyle karşı çıkmamıştı, çıkamamıştı. Ulema, –dikkat– genel eğilimi itibariyle "Asker'in De-İslamizasyon"a tabi tutulmasına karşı çıkıyordu. Onlara göre Osmanlı ordusu "Batılılaşırsa" (İslamsızlaştırılırsa) İmparatorluk çökerdi! Ulema'nın Padişahlar'a ve onlara akıl veren çevrelere karşı çıkışı gerçekte bu nedene dayanıyordu. Bu mücadelede Ulema, dış destekli "Batıcı" çevreye yenildi. Ordu da, bu öngörüğü doğru çıkarttı: İttihat ve Terakki'yle birlikte çöktü. Daha sonra, M. Kemal Paşa'nın "Padişah'ı ve Hilafet'i" kurtarmak tezi ile ortaya çıkışı, gerçekte, İslamiyete içtenlikle bazı çevrelerce, Ordu'nun yeniden "İslam Ordusu" haline getirildiği inancıyla benimsendi ve desteklendi. Bu, III. Selim'den bu yana ilk kez ve yeniden –tıpkı Osman Gazi'nin günlerindeki gibi, nitekim M. Kemal'e Gazi ünvanının verilışı de teamül itibariyle bundandır– gündeme getirilmiş oluyordu. Kurtuluş Savaşı'nın "Manevi" cephesinde bu "İnanç" vardır. Din ile Devlet'in ayrılması ise, tam olarak değilse de büyük ölçüde gerçekleşmişti. Özellikle 1860'tan

sonra, Padişahlar, Batılı bir bilimadamınının saptayışıyla, "Hem toplumu Sekülerize eden Laik güç, hem de dinsel lider durumundaydılar."⁽⁷⁴⁾ Nitekim tamamen "Faiz'e dayalı ilk yerli ve yabancı kurumları, örneğin Osmanlı Bankası'nı ve Evkafı, bunlar kurdurmuşlar ya da yeniden ve "Seküler" görüşlerle organize ettirmişlerdi. İslami esaslara göre yönetilmesi gereken Osmanlı Maliyesi'nin, Hristiyanlarca yönetilmeye başlanması da yine Osmanlı Padişah-Halifelerinin dönemine rastlar. Örneğin adı Osmanlı olan bankanın yönetim kurulu 15 gayrimüslim Avrupalı "Asil"den oluşturulmuştu.⁽⁷⁵⁾

Cumhuriyet'le birlikte M. Kemal'in "Laiklik" anlayışı ile Osmanlı Padişahları'nın "Sekülerizm"⁽⁷⁶⁾ anlayışları arasında başlıca iki fark ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Friedrich-Wilhelm Fernau'nun açıklamasıyla, "Kemalist Laisizm, Batı-Avrupa'dan, özellikle de Fransız pozitivistizminden ve 19. yy. anti-klerikalizmi'nden kaynaklanmaktaydı."⁽⁷⁷⁾ Osmanlı Sekülerizmi'nde ise "Anti-Klerikalizm" ve Anti-Sacerdotalizm" eşyanın tabiatına aykırı olduğu için yoktular. İkincisi, Kemalist/Devletçi Laisizm, elitisttir. Osmanlı-Sekülerizmi ise, özellikle Katınlı öngörmekteydi. Kemalist/Devletçi Laisizm, Türkiye Cumhuriyeti'nde CİVİC ve Demokratik bir SÜREC'ten gelişmedi, tepeden inmece yöntemlerle kuruldu, bu nedenle de otokratiktir. Kemalist/Devrimci Laisizm, Liberal değil, otoriteriyendir. Dikkat edilirse, önce Kemalizm'in, sonra da Cumhuriyet Halk Partisi'nin şu ünlü 6 ilkesinin arasında Demokrasi ve "Liberalizm" yoktur. Gerçekte bunların koruyucusu ve garantörü olarak "Laiklik" ilkesi konmuştur. 1908'in ünlü sloganı "Yaşasın Hürriyet!" 6 ilke arasına alınmamıştır. Bu nedenledir ki, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde, "Laiklik" ilkesi elden gider korkusuyla, önce İslamiyete karşı (1926'da), sonra da Sosyalizm'e karşı (1936'da) çok ağır yasalar konulmuştur. (1926'da 163. madde, 1936'da 141 ve 142.)

İlginçtir ki, Türkiye'de özellikle de 1961 sonrasında 141. ve 142. maddelerin TCK'ndan çıkartılmasını savunan ve kendilerine "İlerici/-Devrimci" denilen çevreler, gerçekte "Düşünce Özgürlüğü'nün/Hürriyeti'nin" Devletçi Laisizm'le sınırlandırılmış olduğunu sezememişlerdir. Sezemedikleri için de vargüçleriyle "Kemalist/Devletçi Laisizm'i

savunmayı, "İlericilik, Devrimcilik, Solculuk" sanmışlardır. Bu indirgemeci tavır –ki, Türkiye’deki entellektüeller arasındaki çocukluk hastalıklarından biri de budur– beraberinde, İslamiyete bağlılık duyan büyük emekçi kitleyi "Karşı-Devrimci", "Gerici" vs. diye tanımlamak yanılgısını getirmiştir. Batı’daki Hıristiyan-Kapitalist çevrenin gerçek arzusu da zaten buydu. Türkiye’de özgür bir ortamda geniş emekçi kitlesinin özgürce politize olmasını ve örgütlenmesini Kapitalist-Batı hiçbir zaman istememiştir.

"Kemalist-Laisizm" düşünce ve vicdan özgürlüğünü 1928’den itibaren tamamen "Devlet’in, sonra da onun bütünüleştirilmiş olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin Bürokratik-Otoriteriyen siyasetinin denetimine soktu. Robert Bianchi’nin saptayışıyla, "1908-24 arasında güçsüz de olsa Çoğulculuk yaşanmıştı. Amaç yerli orta sınıfı geliştirmek ve güçlendirmekti. Bilinçli değilse de bir işçi sınıfı hareketi başlamıştı. Kurumlara yönelik siyaset temelinde pluralistic’ti (Çoğulcuydu). ‘Modest Liberalizm’ diye tanımlanabilecek bir ekonomik yapı vardı.”⁽⁷⁸⁾ Aynı bilimadamına göre, 1925-46 arasında, siyasal-katılım korkutucu (drastic) bir tarzda daraltılmış, güçlü bir korunmacılık ve tarım sektöründe de ilkel birikime dayalı yarı-merkantilist devlet denetimi yaratılmıştı... Devletçilik (Etatism) nedeniyle varolan "Hür Teşebbüs" kurumları ani ve keskin (abrupt) bir yıkıma sürüklenmişler, zamanla da parti denetimini şemsiye olarak kullanan grupların ellerine terk edilmişlerdir.⁽⁷⁹⁾

Bu dönemde Kemalist kadronun Türkiye’de "Laisizm’i yerleştirmek için başvurduğu yollar birçok Batılı bilim ve devletadamı tarafından şaşkınlıkla izlenmiştir. Örneğin bu girişimler, Coulson’a göre, "Aşırı"⁽⁸⁰⁾, Dodd’a göre de, "Kötüşöhretli" (notorious)⁽⁸¹⁾ niteliktedir. Gerçekten de Kemalist/Devletçi Laisizm’in boyutları ve "Fikir, Sanat, Kültür ve Vicdan"a yönelik Kontrol Mekanizması o boyutlara ulaşmıştı ki, 1930’ların Türkiye’sinde Devlet’in radyosunda sadece Batı müziği, özellikle de senfoni ve konçertoların çalınmasına izin veriliyordu.

Ne var ki, Atatürk’ün ölümünden sonra Anadolu’dan gelen baskılar sonucunda yönetici kadrolar bazı değişiklikler yapmak gereğini hissettiler. İsviçreli bir gazetecinin sözleriyle: "Atatürk dine karşı açık bir düşmanlık benimsemişti ama Ankara hükümeti baskılar karşısında bazı ge-

ri adımlar atmak zorunda kaldı. Kemalist-Laisizm'in kapattığı din okulları 1947'den itibaren açılmaya başlandı. Bir de İlahiyat Fakültesi kuruldu."(82)

Türkiye'de, Osmanlı'nın tersine, Cumhuriyet yönetimi "Din'i Devlet'in yönetimine ve baskısına soktu. Osmanlı Devleti'nde "Özerk" olan İslamiyet, Cumhuriyet Devleti'nde bu özelliğini yitirdi. Osmanlı Seküleristleri ülkenin iktisadi, siyasi, toplumsal, tarihsel ve kültürel yapısında İslami normları (Gelenek) gözönünde tutarak reformlar yapmışlardı. Cumhuriyetçi Kemalist kadro ise, Batı'dan empoze edilmiş olan "Laiklik" ilkelerini, Batı'da olmadığı şekilde Türkiye toplumuna dayattı. "Devletin Din'i olmaz" ilkesi – ki bu da bir dogmaya dönüştürülmüştür – gereğince Devlet'in "Laik" olduğu görüşü yerleştirildi. Kimse çıkpıp da Devlet, gerçek değil, tüzel kişiliktir, "Dini Olamayacağı Gibi Laikliği de Olamaz" demedi! Gerçekten de, Devlet, asla ve hiçbir zaman Dinli ya da Dinsiz ya da "Laik" olamaz. Din Devleti olduğunu ya da Laik Devlet olduğunu ne denli iddia ederse etsin, bu gerçeği değiştiremez. Dindar ya da Laik, ya da Ateist olmak sadece GERÇEK İNSANLARA özgüdür – ÇÜNKÜ HER DİN ANCAK GERÇEK İNSANLARLA VARDIR. İNANANLARI OLMAYAN BİR DİN OLAMAZ AMA DEVLETİ OLMAYAN BİR DİN OLUR. LAİK OLMAK YA DA OLMAMAK BİREY-TOPLUM-SINIF İLİŞKİSİNDE ORTAYA ÇIKAR. BİREY-DEVLET İLİŞKİSİNDE DEĞİL. ÇÜNKÜ TOPLUMSUZ VE SINIFSIZ BİR DEVLET YOKTUR.

Kemalist/Devletçi Laisizm, Türkiye toplumunda Din'i (İslamiyeti) "Vicdan özgürlüğü" başlığı altında TAMAMEN KİŞİYE ÖZEL bir inanca indirgedi. Oysa, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet, gerçekte –dikkat çok önemli – "Cemaat Dinleriydiler". Yeryüzünde "Cemaatsiz", Yahudi, Hristiyan ve Müslüman yoktur. KİŞİ ANCAK CEMAATİ ARACILIĞIYLA MÜSLÜMAN OLUR. BU TAMAMEN KİŞİSELDIR. Yani bireyin İslamiyeti seçip seçmeme keyfiyeti kişiseldir. Yoksa, bireyin Cemaatinden soyutlanması, izole edilmesi ya da tamamen KENDİNE ÖZGÜ DİNSEL İNANÇ edinebilmesi sözkonusu bu üç din için geçerli değildir. Bu görüş, temelde, bu üç dinin ortaya çıkış gerekçelerine, *raison d'être*, aykırıdır. İslamiyette –dikkat – Kur'an-

ın temel amaçlarından biri de Kul ile Allah arasındaki ilişkiyi bir niza-
ma bağlamaktır. Kişinin İslamiyeti seçip seçmeme kararı, hiçbir maddi
ve manevi baskı altında kalmaksızın tamamen kendine aittir. Ama "İs-
lamiyeti Öğrenebilmesi" ancak ve ancak "Müslüman Cemaatin" (Top-
lumun) arasında bulunmakla mümkündür. Dolayısıyla ki, "Kişiye
Özel dinsel inanç" sözü ve önermesinin, Hristiyan Aleminde ve Yahudi
– Zionist İsrail’de hiçbir kısıneti harbiyesi yoktur – bu sadece Türkiye’de vardır.

Kemalist/Devletçi Laisizm, Türkiye’de "Fikir ve Düşünce" alanın-
da da son derece etkili bir denetim mekanizması kurmuştu. Şu ünlü
141. ve 142. maddelerle, "Düşünce Suçu" kavramının –ki böylesi bir
suç kavramı Osmanlı’da yoktu, bugünün Hristiyan-Kapitalist Batı Av-
rupası’nda da yoktur – ortaya çıkışları hep "Laik Devlet" döneminde ol-
muştur. Bugün Türkiye’de "Laikliği" savunmak ve propagandasını yap-
mak serbest, eleştirmek suçtur –ya da suç kabul edilmektedir (Kasta
göre). *Oysa "Suç" kavramının kendisi, bizatihi, "Düşünce"nin bir ürünü-
dür.* Düşünceyi Suç’a indirgeyen bu görüş, Ceza Yasaları’nda izdüşümü-
nü bulduğu için, binlerce insan cezaya çarptırılmış, soruşturmalara uğ-
ramış ve/veya mimlenmiştir. Düşüncenin "Suç"’a indirgenmesi halinde,
141. ve 142. maddelerin kapsamına giren "Sosyal bir sınıfın diğer sos-
yal sınıf(lar) üzerinde egemenlik kurması vs. vs. keyfiyeti ile 163. mad-
dede ifadesini bulan, "Din’i siyasete alet etmeyi" DÜŞÜNMEK son
tahlilde birbirinden pek farklı değerlerdir. Çünkü düşünceyi inançtan so-
yutlayabilmek, tecrit edebilmek mümkün değildir. Devlet-Laisizm’i,
dikkat edilirse, Türkiye’de Sosyalizm’in ve İslamiyetin "Örgütlü" olma-
sını istememektedir. Çünkü, Devlet-Laisizm’i, KİŞİYE ÖZGÜ
İNANÇ istemektedir, TOPLUMA özgü değil. Günümüzde T.C. Devle-
ti’nde KİŞİNİN KENDİ BAŞINA SOSYALİZME YA DA İSLAMİYE-
TE BAĞLILIK DUYMASI SUÇ DEĞİL’dir. Buna rağmen, kişinin
Anayasal haklarını kullanıp, bu düşünceler doğrultusunda örgüt kurma-
sı ya da kurulmuş örgüte girmesi SUÇTUR.

Türkiye’de Devlet-Laisizm’i hayatın her alanında vardır ve etkili-
dir. Tapu ve Kadastro’dan, vergi sistemine, dirhem ve tartılardan aile
adlarına kadar her alanda STANDART ÖLÇÜ "Laiklik"tir. Türki-

ye'de hiçbir yurttaş bu ÇAĞDAŞ DOGMA'nın dışında kalamamaktadır. Şöyle ki, Türkiye'de İslami anlam ve değeri olan adların çocuklara konulması yasak, ama Hristiyanca adların konulması – ne hikmetse – serbesttir. Garip ama gerçek olan bu yasakları koyduranların çoğunun da kendini yerine göre "Laik" yerine göre de "Müslüman" olarak tanımlamasıdır. Özellikle Batı Avrupa'yla ilişkilerde Türkiye'nin en yetkili ağızları, Türkiye'nin temel direğinin "Laiklik" olduğunu ve bundan asla vazgeçilemeyeceğini defalarca vurgulamaktadırlar.⁽⁸³⁾

İlginçtir ki, "Laiklik" T.C. Devleti'nde toplumsal hayatın her alanında etkili olmasına rağmen, Liberal anlamında kendisi toplumsallaşmış değildir. Çünkü, LAİKLİK KİŞİYE DEĞİL DEVLETE AİT BİR ÖZELLİK OLARAK SUNULMUŞTUR. Oysa Laisizm'i toplumsallaştıracak olan BİREY(LER)di. Yine garip ama gerçektir ki, bu kitabın başlarında da gösterdiğimiz gibi, Türkiye'de BİREY'in "LAİKLİĞİNİ" tescil ettirmeye kalkışması da olası değildir. Yani LAİK olduğuna inanan biri de gerçekte DEVLET'a ait olan bir özelliği kendisinde topluyor demektir ki –T.C. Devleti buna da izin vermemektedir. Kısacası, Türkiye'de "Devlet Laisizm"i, bazen açıkça ama çoğunlukla gizliden gizliye, "Siyasal Teoloji"nin bir varyantı olarak işlev görmektedir ve Türkiye'nin bununla "Çağdaşlaşacağı" varsayılmaktadır. Osmanlı'da Devlet İslamıyeti (Din'i) empoze ediyordu diyenler, günümüzde de Devletin "Cebren ve Hileyle" Laikliği empoze etmesini görmemezlikten gelmektedirler.

Türkiye'de "Laisizm"den geri dönüş – nereye(?) – olur mu ve Türkiye'de Şeriat Devleti kurulabilir mi?

Sonda söylenecekleri başta söyleyelim. Türkiye'de "Kemalist/Devletçi Laisizm'in" geleceği YOKTUR. Bunun nedenlerini az sonra göstereceğiz. Ama bu "Laisizm"den vazgeçilmesi anlamına gelmez. Türkiye için, gerçekten de "Laisizm"den başka yol yoktur. Ancak bu nasıl bir "Laisizm" olmalıdır sorusu ayrıdır. Şeriat Devleti sorusuna gelince. Bu kanımızca, bir aldatmacadan ibarettir. Neden mi? Az sonra göreceğiz. Önce birinci soru üzerinde duralım.

Türkiye'de "Kemalist/Devletçi Laisizm"in geleceği yoktur, kanısındayım. Bunun nedenleri şöylece sıralanabilir:

a) Türkiye toplumunda "Kemalist/Devletçi –Laisizm" kurumsal olarak ne denli özgürlükçü olduğunu ileri sürerse sürsün, uygulamada hiçbir zaman Hristiyan– Kapitalist Batı standartlarına göre "Liberal" olmamış, olamamıştır. Uygulamada Jakobence Radikal ve dediğim dediği çizgiyi izlemiştir. Türkiye toplumu uzun yıllar Parti –Bürokrasi –Devlet özdeşliğinin, tek kişide (Milli Şef) sembolize edilmesini yaşamıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da "Kişilerin" yüceltilmesi dönemi başlamıştır. Hatta bu yüceleştirme öyle boyutlara ulaştırılmıştır ki, bazı kasıtlı yabancılar, örneğin Donald E. Webster, "Atatürk'ü Laik Peygamber" ilan etmekten kaçınmamışlardır.⁽⁸⁴⁾ Aynı yazara göre, Atatürk'ün başkanlığında yapılan CHP'nin 1931 ve 1935 Kurultayları eski Hristiyan Kilise Meclislerinde –İznik ve Kadıköy– yapılan görüşmelere benzemektedir ve Köy Enstitüleri de gerçekte "Manastırlar"dır.⁽⁸⁵⁾ Türkiye toplumunun 1980'lerde (şimdi 1990'larda) ulaştığı Politizasyon, Anadolu'da, artık yeniden bir "Milli Şef Laisizmi"ne ya da "Tepeden İnmece Laisizm"e geçit vermez. Anadolu'da Otokratik Laisizm'i baskı zoruyla yürürlükte tutmak mümkün değildir. Bu deneyin tutmadığı açıkça belli olmuştur.

b) "Kemalist/Devletçi Laisizm" Türkiye toplumunu, De-İslamizasyon'a tabi tutmuş ve bunu gerçekleştirebilmek için de toplumu Tarihsizleştirmiş ve Dilsizleştirmiştir. Nedir ki, bu çabalar da olumlu sonuç vermemiştir. Örneğin Kur'an, biraz da bozuk bir Türkçe'yle tercüme edilmiş ama çok kısa bir süre sonra bu uygulamadan geri adım atılması gerekmiştir. Çünkü yerüzünde Tarih-siz ve Dil-siz toplum olmamıştır, olamamaktadır. Her Toplum, er geç Tarihi'ni ve Dil'ini aramakta, korumakta ve tanımaktadır; bu ihtiyacı duymaktadır. Bugünkü aşamada Türkiye toplumunu artık yeniden "Resmi Tarih"le oyalayabilmek ya da yönetebilmek olası değildir. "Kemalist/Devlet Laisizm"i ise "Resmi Tarih"in belkemiğidir. Nedir ki, NESNEL KOŞULLAR artık bunun yeniden canlandırılmasına müsait değildir. Somut deney, 12 Eylül 1980 sonrasındaki yoğun beyin yıkama faaliyetlerinin sonuç vermeyişidir.

c) Türkiye'de Ordu gerçekte "Devlet Laisizm"inin daimi koruyucusu ve kollayıcısı olmuştur. Nedir ki, sivil kadrolar "Laisizm"in Atatürk-

çü yorumundan yoksun oldukları için, her müdahale döneminde, belirli çevreler "Sağ"a da "Sol"a da karşıyız teranesiyle Ordu'yu "Laisizm"i kurtarmaya çağırmışlardır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da, ister istemez, Ordu ile İslami güçler arasında bir *polimerization* oluşmuştur. Bu tehlikeli bir gelişmedir. Kanımızca tutarsız ve sakıncalıdır. Ordu, bazı çevrelere göre "Siyasetin" dışında kalması gereken bir kurumdur, Türkiye'de "Devlet Laisizmi" son tahlilde, Siyasal ve İdeolojik bir olgudur. Ordu, "Laiklik" tartışmalarının da dışında kalmalıdır. Eğer Laiklik "Vicdan Özgürlüğü" ise, bu konuda doğan ve doğacak tartışmalara Ordu ve Devlet KURUM olarak TARAF olamazlar – Liberal ve Demokrat bir ortamda. Tabiidir ki, BİREYSEL olarak bir Devlet memuru ya da Ordu mensubu bu tartışmalara katılabilir. Hatta katılması gereklidir de. Son beş-altı yıllık deneye bakıldığında, TSK'nin artık bu konuda çıkırtkanlık yapan çevrelerin kullanımına girmeyeceği, giremeyeceği anlaşılmaktadır.

d) "Kemalist/Devletçi Laisizm", bir zamanların şu ünlü belgisinde dile getirilen "İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış kitle"sini yaratamamış, tam tersine imtiyazlı, sınıflı bir kitlenin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu anlamda da, toplayıcı ve birleştirici olamamıştır. Çünkü bunu içtenlikle benimsemiş bir kitle tabanı olmamıştır. Bugünün Türkiye'si'nde "Kemalist/Devletçi Laisizm"ın, çok önemlidir ki, NE SINIFSAZ NE DE KİTLESEL TABANI VARDIR. Bu durumda da çok yakın bir gelecekte, Devlet baskısına dayalı, elitist, otokratik tepeden inmece ve otoriteryen bir "Milli Şef Laisizmi"ni savunacak hiç kimse kalmayacaktır. Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde ulaştığı bugünkü aşamada bu tip bir Laisizm'in NESNEL GERÇEKLİĞİ yoktur.

Şimdi de kısaca "Şeriat Devleti", "Şeriat Düzeni" görüşü üzerinde duralım.

Türkiye'de "Şeriat Devleti" de kurulamaz. Bu savın ya da görüşün de T.C. Devleti'nde hiçbir şekilde gerçekliği yoktur. Bunun belirli bir işbirlikçi çevrenin çıkarlarının korunması ve geniş emekçi kitlenin "Örgütsüz" bırakılabilmesi için kullanılmakta olan bir manipulasyon/aldatmacadan öte bir anlam ve değeri bulunmamaktadır.

Niçin "Şeriat Devleti" kurulamaz? Çünkü;

a) T.C. Devleti'nde, diyelim ki, başta Cumhurbaşkanlığı olmak üzere tüm parlamenterler ve partiler "Şeriat Devleti"ni kurmak isteseler, bu sadece bir İSTEK olarak kalır, asla gerçekleşemez. Çünkü, T.C. Devleti, A'dan Z'ye "Laisizm"ın ilkelerine göre örgütlenmiştir. Örneğin, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni yeniden "İslamın Ordusu" haline getirebilmek olası değildir – meğer ki yerleşik (established) Emir-Komuta zinciri dağıtılsın! Kaldı ki, bu "Rasyonel" de değildir. Yeryüzünde – İran dahil – İslami esaslara –ya da Hristiyanca esaslara– göre örgütlenmiş tek ordu yoktur. Yeryüzünde ordular 17. yy.'dan bu yana "Modernizm/Çağdaşlaşmacılık" ilkesine göre örgütlenmişlerdir. Yaklaşık son ikiyüz yıllık Osmanlı-Türk Ordusu da esasta bu ilkeye göre kurulmuştur. Günümüzde Emir-Komuta'ya yön veren "Din" değil, "Çağdaşlık ve Teknoloji"dir.

b) T.C. Devleti'nde, gündelik hayatı belirleyen STANDARTLAR'ın tümü "Laik" ilkelere göre hazırlanmışlardır. Tapu Kadastro'dan tutun da memurların maaşına, banka faizlerinden işçi ücretlerine kadar gündelik hayatı belirleyen neler varsa bunların tümü "Laiklik" ölçü alınarak hazırlanmışlardır. Hatta şu bile öne sürülebilir. Kendilerini saf ve koyu Müslüman olarak sunan –ya da buna içtenlikle inanan– insanların tamamına yakını gerçekte "Laik Dindarlar"dır. Çünkü "Faiz Haram Kâr Helâl" gibi bir ilkeyle çalışsalar bile, "Kâr"ın kaçta kaçının "Faiz" parası olduğunu –ya da Faiz parasından Kâr'a dönüştüğünü– hesaplayabilmek olası değildir. Pöstekide kıl saymaktan zor olan bu hesabı yapabilecek Computer bile yoktur. Kaldı ki, bu sorunu Osmanlı başta olmak üzere bugüne değin Müslüman yöneticiler tarafından kurulmuş olan devletlerin hiçbiri çözememiştir. "Faiz"i İslamiyet de, Hristiyanlık da yasaklamıştır. Ama iki büyük din de bunu ortadan kaldıramamışlardır. İşte bu bağlamda denilebilir ki, Peygamber'in döneminde bile TAM, SAF ve MUTLAK ŞERİAT DEVLETİ yoktu, olmamıştı. Olmayan bir Devlet tipini, bazı saf ve imanlı insanların önlerine bir UTOPIA olarak koyduranlar bir taşla birçok kuş birden vurmaktadırlar, o kadar.

c) T.C. Devleti ekonomi – politikiyle dışa bağımlı bir ülkedir. Sürekli borçlanmakta, sürekli olarak sömürülmektedir. Türkiye'de yurttaşla-

rın giyecekleri fanılanın fiyatından içecekleri suyun fiyatına kadar her ne varsa Uluslararası Sermaye'nin denetimindedir. Dahası, Türk Silahlı Kuvvetleri de dışa bağımlıdır. Türkiye'nin tüm gelir kaynakları kapitalist- emperyalist sisteme ve onların yönlendiriciliğine tabi kılınmıştır. Türkiye'nin gelir kaynaklarının Rasyonalize edilerek "Bağımsızlaştırılması" gerekirken, insanları bir ÜTOPYA'nın peşinden koşturmak kimlerin çıkarları doğrultusundadır bir düşünölsün.

d) T.C. Devleti'nde sadece Vergi sistemi değil, Seçim sistemi de "Laik"tir. Üstelik Müslöman Türkler tarafından geliştirilmiş değil, Hıristiyan Batı'dan alınmıştır. Ünlü D'Hont sistemini Türkiye'ye getirenler aynı zamanda "İslami Sağ"ın da uzun yıllar temsilciliğini yapmış "Laik Müslömanlar"dır! Benzer şekilde Anayasa, Cumhuriyet, Parlametarizm, Milliyetçilik gibi oluşumlar da Hıristiyan Batı'dan aktarılmışlardır. Dahası, Türk Dili, Türk Tarih anlayışı, Türk Eğitimi vd. diye "Milli/Ülusal" sayılan ne varsa gerçekte YABANCILAR'dan, en iyimser deyişle, "Teklif ve Terkib" yoluyla alınmış ve topluma adapte edilmişlerdir. Bu koşullara rağmen heterojen Türkiye toplumunda, SAF ve MUTLAK "Şeriat Devleti"ni kurabileceğini düşleyenler varsa, onlara önce "Şeriat Nedir ve Bundan Ne Anlıyorsunuz?" diye sorulmalıdır. Bu soruya verilecek yanıtlar Türkiye'de hayaller peşinde koşturlan saf ve iyi niyetli birçok insanın aklını başına getirtmeye yeterli olur.

e) T.C. Devleti'nde kendilerine "İslamcı" denilen çevreler ARTIK ŞERİAT'A AYKIRI TARZDA BİR OLUŞUM İÇİNDEDİRLER.(*). Neden mi? Çünkü gündelik siyasetin içine "Partileşmiş" olarak girmişlerdir. Üstelik Partileşmek fikri aralarında uzun yıllar tartışılmış ve sonuçta bunun "Emr-i bil maruf" olduğuna karar verilmiştir. Hakk'ı temsilen Batıl'ı zail etmek amacıyla, tamamen Batılıca ve "Laik" nitelikte olan "Siyasi Parti" deneyine girilmiştir. Kendilerine bağlılık duyan kitleler, "Siyasete" çekilmişlerdir. Ama Türkiye'deki İşbirlikçi çevreler önce önlemlerini almışlar, sonra bu oluşuma - çıkarlarını düşünerek -

(*) Aradan 10 yıl geçti. Şimdi RP'ye kendi içinden yetişenler düzene uydukları şekilde eleştiriler yöneltiyorlar. Özellikle Abdurrahman Dilipak'ın "*Beklenen Vakit*" gazetesinde yazdığı köşe yazılan bu eleştirilerin en ilginçidir.

olurlarını vermişlerdir. "İslamcı Parti" bu çevrelerin çıkarlarını zedelediği anda engellenmiştir. Türkiye'deki egemen sınıf, "İslamcı Parti"nin "Batı tipi ve Laik" olmasını istemektedir. Bunun dışında bu partiye yaşama hakkı tanınmaz. Bu partiden beklenen ise "Milli/Türk İslamiyeti" fikrini savunması ve adına Ulusal denilen gerçekte İşbirlikçi-Egemen çevrenin çıkarlarından başkası olmayan, ÇIKARLARI geliştirmesidir. Bu görevini yerine getiremezse "İslamcı Parti" yine TCK'yi karşısında buluverir.

f) T.C. Devleti'nde "Şeriat devleti" kurulamaz, çünkü buna Türkiye'deki üretim tarzı ve üretim ilişkileri izin vermezler. Örneğin Türkiye'de TOPRAK artık Padişah-Halife'nin şahsında Allah'a ait değil, KULLARA aittir. TOPRAK'ı kullardan alıp yeniden Allah'a verebilmek olası mıdır? Kaldı ki, T.C. Devleti'ni yönetenler toprağı (Tapu ve Kadastroyu) özellikle ve kasten tam anlamıyla bölüştürmemektedirler. Bu bağlamda şunu öne sürebiliriz: *Türkler, gerçek mülkiyet anlamında Türkiye topraklarına henüz yeni yerleşmektedirler. Bu oluşum kendilerine Türk denilen insanların tarihinde ilk kez yaşanmaktadır.* Düşünün ki, bu aşamaya ulaşmak için bin küsur yıl geçmiştir. Ve bu doğal SÜREÇ'in sonucunda bu TOPLUMSAL BAĞLAM (Context) doğmuştur. Bundan geri dönüş yoktur ve olamaz. Kaldı ki, Müslüman emekçi kitle bu oluşumun doğrudan doğruya CUMHURİYET'e bağlı olduğunun bilincindedir.

Kısacası, "Faiz"i yok edemeyecek: "Toprakta Özel Mülkiyeti" kaldıramayacak: Şeriat'a uygun "Kâr"ı sağlayamayacak; Haram-sız Cinsel Yaşamı ve İslami Ordu'yu kuramayacak vd. olduktan sonra "Hangi Şeriat Devleti" diye sormaz mısınız?

3.3. Son Söz

Bu küçük kitaptaki eleştiri ve açıklamaları özetleyerek konuyu noktalayalım.

1) Sekülerizm, Çağdaşlaşmacılık (Modernizm) ve Laisizm birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Bunlar birbirleriyle bağlantılı ve/fakat kendi başlarına bütünlük ifade eden ayrı ve özerk anlayışlardır.

2) Türkiye toplumunun NESNEL yapısından İslamiyetin tecrit edilmesi olası değildir. Bu durumda İslamiyetin "Cebren ve Hile" ile, Batı'nın kapitalist-emperyalist mihrakları öyle istiyorlar diye baskı altında tutulmasına karşı çıkılmalıdır. Bu inanca bağlı kitleleri "Gericici" olarak nitelendirme alafrangalığına da artık bir son verilmelidir. "Sütyen takmayan kadın ilerici, başını örten kadın gericici" ayrımının ne bilimsel ne de etik bir değeri vardır. Türkiye'de gerçek "Gericiler" en kalın çizgilerle, "Biz Adam Olmayız" diyenlerle, "Bir Türk Dünyaya Bedeldir" diyenlerdir.

3) Osmanlı toplumunda "Seküler" ögeler vardı. Ancak hiç unutulmamalıdır ki, bunlar tüm topluma değil, belirli bir egemen çevreye aitti. Tüm toplumda geçerli olan Kur'an/Şeriat'ın "izin verdiği ölçüdeki" Hoşgörü ve Sekülerizm'di. Bu koşullar altında, değişik inanç sistemlerinden gelişmiş insanlar, belirli amaçlar uğruna birlikte eylemler koya-bilmişlerdi. Örneğin Şeyh Bedreddin, Rum asıllıydı. Onunla kader birliği yapan Torlak Kemal, Yahudi, Börklüce Mustafa Müslüman kökenliydi.

4) Türkiye toplumunda "Cumhuriyet" in anlam ve önemi ile "Cumhuriyetçilik" tam anlamıyla anlatılamamıştır. Dolayısıyladır ki, "Laisizm" de Devlet'i ellerinde tutan güçlerin elinde bir manipulasyon aracı yapılmıştır. Laisizm'in, Anadolu'nun Hristiyanlaştırılmasını engellediği, ne hikmetse, hiç vurgulanmamıştır. Eğer Türkiye 1920'lerde bu inanılmaz atılımı (Cumhuriyet ve Laisizm) yapmamış, yapamamış olsaydı, bugün hiç kuşkusuz Anadolu'da %99'luk bir Müslüman kitleden söz edilemezdi. Laisizm sayesinde ki, Anadolu emperyalizm'in yoğun dinsel saldırısından kendini kurtarabilmiştir. Bu hususlara nedense hiç dikkat çekilmemekte ve/fakat durmaksızın elitist bir yaklaşımla genç emekçi Müslüman kitle ve dinadamları "Gericilikle, Yobazlıkla, Softalıkla" vd. suçlanmaktadırlar. Türkiye'de artık "Dinadamlarını" suçlamaya bir son verilmelidir. Çünkü İslamiyette Ruhbanlık ve Sacerdotalizm yoktur. Son tahlilde dinadamının hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. Hristiyan dünyasında Papa gündelik politikanın tam göbeğinde yer alırken, Türkiye'de din adamının siyasi fikir belirtmesi suç kabul edilmektedir. Böyle bir uygulama o çok özenilen Batı "Demokrasilerinde" yoktur, Laisizm'i,

dinadamlarına düşmanlığa indirgeyen dar kalıpcı, dar Devletçi anlayış terk edilmelidir.

5) Türkiye’de, kanımızca, "Devlet Laisizmi"ne değil, "CIVIC ve TOPLUMSAL LAİSİZM"e ihtiyaç vardır. Türkiye toplumunda öncelikle LAİSİZM, TOPLUMSALLAŞTIRILMALIDIR. Laisizm, Devlet’in elindeki baskı aracı olmaktan çıkartılmalı ve eğer "Vicdan ve Fikir Özgürlüğü" olarak yorumlanacaksa, Devlet’in "Vicdan'ı" olamayacağı dikkate alınarak bu SİVİL BİREYLERİN VİCDANI'NA MAL edilmelidir. Ancak böylelikle ki, Türkiye’de özlenen ve istenen anlamında "Din ve Devlet" ayrımı gerçekleşir. Türkiye’de "Devlet Laisizmi"nden vazgeçip, bir an önce, Laisizm’in yeniden yorumlanarak SİVİLLEŞTİRİLMESİNE (Toplumsallaştırılmasına) bakılmalıdır. T.C. Devleti’nde Laisizm’in Sivilleştirilebilmesi için Nesnel temel vardır. Bu Osmanlı Sekülerizmi’dir. Bu temelden çıkılarak "Yeni" bir "Laiklik" (Seculer mahiyette) tanımına gidilmelidir.

6) Türkiye toplumunda, "Şeriat Devleti" belirli çevrelerin elinde kullanılan bir UMACI gibidir. Tıpkı Komünist Partisi UMACISI gibi. Türkiye’de, gerçekte, "Şeriat"a bağlı bir Devlet düzeni kurabilmek hayalden de öte bir halüsinasyondur. Din’i Devlet işlerine alet edebilmek ise, öncekinden daha zırva bir iddiadır. Siz 1990’lar Türkiye’si’nde, bir yetkilinin –örneğin baştan aşağı zemberekle yıkanmış, namazında niyazında "Tam" Müslüman bir Devlet yetkilisi– IMF ile, Dünya Bankasıyla, AET ile, NATO vd. ile İslami Şeriat’a uygun anlaşmalar imzalayabileceğini düşünebiliyor musunuz? Sadece Türkiye’de değil, dünyanın hiçbir ülkesinde –İran dahil– taraflardan biri, dinsel esaslara göre hazırlanmış bir "Petrol" ya da "Teknoloji" ya da "Ticaret" anlaşması imzalatmayı isteyemez. Bu koşullar altında "Şeriat Devleti" bir aldatmaca ve umacı işlevini görmektedir, o kadar. Bu tip bir abesle istigale artık bir son verilmelidir.

Öte yandan Laik T.C. Devleti’nin İslam Birliği içinde yer almasının hiçbir sakıncası yoktur. Türkiye, "İslam Birliği" ile "Fark"ı (Laisizm) esas alan bir "Özdeşlik" kurmalıdır. İslamiyet dışındaki dünya ile de "Çelişki"yi esas alan bir "Birlik" halinde olmalıdır.

Kaldı ki, Türkiye'nin "İslam Birliği" içinde yer alabileceği 1920'lerde bizzat M. Kemal tarafından da işaret edilmişti. Nutuk'ta şöyle yazılıdır:

"Ortaya atılan kuram şu idi: Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ve dünyanın başka yerlerinde yaşayan Müslüman toplulukları, gelecekte herhangi bir gün, kendi başlarına buyruk bir duruma gelebilirlerse ve o zaman gerekli ve yararlı görülürse, çağın koşullarına uygun nitelikte bir takım uzlaşma ve birleşme ilkeleri bulabilirler. Elbette her devletin, her topluluğun birbirinden alacağı ve sağlayacağı şeyler bulunacaktır. Karşılıklı çıkarları olacaktır. Tasarlanan bu bağımsız Müslüman devletlerin yetkili delegeleri biraraya gelip bir kongre yapacaklar, böylece falan, falan, falan Müslüman devletler arasında şu, ya da bu ilişkiler kurulacaktır. Bu ortak ilişkileri korumak ve bu ilişkilerin gerektirdiği koşullar içinde birlikte iş görmeyi sağlamak için, ilgili Müslüman devletlerin delegelerinden bir meclis kurulacaktır. 'Bu meclisin başkanı, birleşmiş Müslüman devletleri temsil edecektir' diye bir karar alınırsa, işte o zaman istenirse, o Birleşik Müslüman Devletlerine 'Halifelik' adı verilir. Yoksa herhangi bir Müslüman devletin bir kişiye bütün Müslümanlık dünyasını işlerini yönetip yürütme yetkisini vermesi us ve mantığın hiçbir zaman kabul edemeyeceği bir şeydir."⁽⁸⁶⁾

Kanımızca, Uygarlık sabit bir olgu değildir, sürekli bir toplumsal gelişmedir. Ama Tarih'ten tecrit edilmiş bir Uygarlık düşünülemez. Türkiye Uygarlaşma SÜRECİNİ, Devlet'i, Birey'in (Yurttaş) tepesindeki Demokles'in kılıcı olarak kullanmaktan vazgeçtiği ve Devlet'i SİVİL yurttaşın EMRİNE verebildiği takdirde sürdürebilir. Bunun ön koşulu da ÖZGÜR ve UYGAR YURTTAŞLAR (CIVIC) yetiştirmektir. Yoksa, Türkiye'de Ortaçağ Simyacıları'nın şu ünlü formülü, "*Bir Bilinmeyenle Daha Çok Bilinmeyenle Açıkla*" yürürlükte kaldıkça ne olması gerektiği kadar MÜSLÜMAN ne de LAİK olunabilecektir.

AÇIKLAMALAR, TANIMLAR VE NOTLAR

- (1) T.C. Anayasası 1982. Barış Dağ. 19.10.1982. ss. 11-12.
- (2) a.g.k. s.8.
- (3) Webster, 1976. s.2053.
- (4) Roma İmparatorluğu'nda ilk Hristiyanlara mevcut tanrılar panteonu içindeki hiçbir tanrıya bağlılık duymayışlarından ötürü "Ateist/Tanrıtınmaz" deniliyordu. İlginçtir ki, bir zamanlar kendileri için bulunmuş olan bu kavramı, yüzyıllardır egemenliğini sürdüren Hristiyan (Katolik, Protestan vd.) dünyası, bugün Sosyalist ve Komünistler için kullanmaktadır.
- (5) Nominalizm için bkz. SÜREÇ, Cilt I. Sayı 4.
- (6) 8. Henry'nin girişimleri Hristiyanlık aleminde büyük çalkantılara yol açmıştır. Papa Devleti'nden bağımsızlaşarak Monarşik Devlet'i kurmak yolunda gösterdiği sert çabalardan ötürü 8. Henry "Gaddar" bir Kral olarak tanınır. Thomas More'u önce şansölye yapıp, daha sonra idam ettiren 8. Henry, bu nedenle de kötü bir şöret edinmiştir. Ancak tarafsız gözle değerlendirildiğinde 8. Henry'nin "Milli Kilise"den yana oluşu ve Roma'ya karşı çıkışı o dönemin en önemli siyasal-diplomatik girişimidir. Katolisizme yürekten bağlı olan Thomas More ise, İngiltere'de "Anglikanizm"i'nin gelişmesine karşıydı, Katoliklikten ve Papa'dan başka kuruma bağlılık duyulmaması gerektiği inancındaydı. More bu amaçla bazı şahısların işkenceyle öldürülmelerini emredecek kadar so-fu Katolikti.
- (7) Türkiye'de Çağdaşlaşma (Secularism in Turkey), Niyazi Berkes. Bilgi, 1973.
- (8) a.g.k. s.17.
- (9) Bu konuda bkz. "Secularism'den Laicisme'e." A. Altındal. SÜREÇ. Cilt II. Sayı 5. 1981.
- (10) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Siyasal-Kültür ve Yöntem. A. Altındal, HA-VASS, 1982.
- (11) "Secularism'den Laicizm'e" A. Altındal, SÜREÇ. Cilt II. Sayı 5.
- (12) Islamic Surveys, The Influence of Islam on Medieval Europe, by M. Watt. Edinburgh University Press, 1972. p.15.
- (13) a.g.k. s.77.
- (14) Kur'an'ı Kerim ve Türkçe Meali. Diyanet. 1983. Bakara, 168-169-170.
- (15) a.g.k. Bakara, 143. Ayrıca İbrahim, 9-10. Ayrıca Şuara, 69-78.
- (16) Ayrıntılı bilgi için bkz. Allahs Neues Weltreich, Gerhard Konzelmann, Herbig, 1986.
- (17) Bkz. M. Watt, a.g.k.
- (18) Islamic Surveys, A History of Islamic Law, N.J. Coulson. Edinburgh University Press, 1964, p.1.
- (19) a.g.k. s.6.
- (20) Kur'an, Bakara 139-141.
- (21) Bakara, 148.
- (22) Bakara, 172.
- (23) Bakara, 256.
- (24) Al-i İmran, 24.
- (25) Al-i İmran, 137-138.
- (26) Nisa, 84.
- (27) Maide, 48.

- (28) Isra, 94-95-96.
 (29) Necm, 39.
 (30) Tegabun 6 ve 15.
 (31) Ankebut, 56.
 (32) **The Present State of Ottoman Empire**, by Paul Rychart Esq. London, 1668, p. 101-102.
 (33) Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ahmed Ibn Hanbal and The Mihna** Walter Patton, E. J. Brill, Leide 1897.
 (34) **An Abstract of Muhammedan Law**, Vans Kennedy, Journal Royal Asian Survey, II. (1835).
 (35) Ayrıntılı bilgi için bkz. **Remarks upon the Authorities of Musulman Law**. by J. H. Harington Esq. Asiatic Researches Vol. X. London, 1811.
 (36) **Sufism**, William Stoddart, Aquarian Press, 1984, p. 33.
 (37) **Türkiye’de Kadın**. A. Altındal. SÜREÇ Yay., sayfa 46.
 (38) **La Religion des Turcs et des Mongols**, Jean-Paul Roux, Payot, 1984. (Bu kitapta Türkler’in din ve dil anlayışıyla, bu ikisi arasındaki koparılmaz bağ işlenmektedir. Özellikle dil konusunda son derece ilginç bulgular vardır.)
 (39) **Economic History**, Halil İnalcık, Variorum Reprints, London 1985, p. 1-11.
 (40) Ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.k. I.
 (41) **Türkiye’de Kapitalizmin Gelişimi**, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Tarih ve Devrim Yay., 1974.
 (42) **The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman The Magnificent**. A. Howe Lybyer, Ph. D. Harvard University Press, 1913. p. 26-7.
 (43) ibid.
 (44) Lybyer, p.8.
 (45) İnalcık, XII-106.
 (46) **English Society in the Early Middle Ages**. D. Mary Stenton, Pelican, 1962. p.162.
 (47) **The Weaker Vessel**, Antonia Fraser, Methuen, 1985, p. 412-417.
 (48) Rychart, pp. 128-131.
 (49) Lybyer, p. 224.
 (50) Lybyer, p. 225.
 (51) **A Historical-Geography of the Ottoman Empire**, by D. E. Pitcher, Leiden E. J. Brill, 1972, p. 124.
 (52) a.g.k. s.30.
 (53) **Die Osmanen in Europa**, Styria, 1985. (Ayrıntılı bilgi için).
 (54) **The Lands of the Eastern Caliphate**, Guy Le Strange. Frank Cass, 1905/1966. p.156.
 (55) **Geschichte der Türken**, Ernst Werner/Walter Markov. Akademie Verlag, Berlin. 1978, p. 196.
 (56) **Ottoman Empire and Modern Turkey**, by Stanford Shaw, Cambridge University Press, Vol. I. 1976, pp. 255-6-7. (Aynı konuyla ilgili bir başka yazımız için bkz. **Vorwärts**, 8. Juni 1985. "Hat der Islam in der Türkei Macht?" Aytunç Altındal.)
 (57) Coulson, p. 151.
 (58) **Turquie**, par M. J. M. Jouannin, Firmin Didot Frères, Paris, 1840. p. 429.
 (59) ibid.
 (60) Bkz. **Montieur Ottoman**, cit. Jouannin, p. 430.
 (61) **Voyage du Sultan Abd-ul-Aziz**, par L. Gardey, Paris. 1865, p. XIV-XV.

- (62) **The Image of the Turk in Europe**. Metropolitan Museum of Art, NY. by Alexandrine N. St. Clair, 1973., p.22.
- (63) Kemalist Anti-Emperyalizm konusunda bkz. SÜREÇ, Cilt I. Sayı 4.
- (64) Bu tartışmalarla ilgili olarak başta merhum Abdi İpekçi olmak üzere, birçok yazarın görüşleri yayınlanmıştır. Örneğin, Doğan Avcıoğlu, kendisini "aşırının aşırısı bir Milliyetçi" olarak tanımlamıştı.
- (65) Berkes, a.g.k. s.456.
- (66) Berkes, a.g.k. s.473.
- (67) ibid.
- (68) **La Turquie et Les Ottomans**, par P. Baudin D'Allauch, Paris, 1986, p. 15.
- (69) a.g.k. s.129.
- (70) **Turcs d'hier et d'aujourd'hui**, Willy Sperco, 1962, NEL., p. 157.
- (71) Bu konuda Sayın Engin Çizgen'e teşekkür ederim.
- (72) **Die Zukunftsarbeit der Deutschen Schule in der Türkei**. W. Blankenburg, Heft I., Leipzig, 1915., p. 15.
- (73) a.b.k. ss. 15/16.
- (74) **Les Finances de la Turquie**, par Charles Morawitz. Guillaumin. Paris, 1902., p. 427.
- (75) a.b.k. s.41. Listede şu adlar vardı. Sir William Clay, Baronet, MM. Pascoe du Pré Grenfell, Lachlan Macintyre, William Drake, Hippolyte Biesta, Ernest Ad. Fould duc de Galliera, Philippe Hottinguer, Charles Mallet, Jean-Charles Mussard, Isaac et Eugene Pereire, Casimir Salvador, Baron Seilère, Jacob Stern, Pillet Will.
- (76) Genç bir bilimadamı Atatürk için "Sekülerler" diyor. Bunu anlamak mümkün değildir. Atatürk daima "Laiklik" konseptiyle düşünmüştü ve bunu hayata geçirmeye uğraşmıştı. "Sekularizm" kavramı Atatürk'e yabancıydı. Bazı hatalarına rağmen, Ali Yaşar Sarıbay tarafından yazılan ve 1985'te yayınlanan bu tez çalışması özellikle istatistiksel bilgiler için okunmaya değer. ("Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası MSP Örnek Olayı.")
- (77) **Patriarchen am Goldenen Horn Gegenwart und Tradition des Orthodoxen Orients**. Friedrich-Wilhelm Fernau, Leske, 1967., p. 98/99.
- (78) **Interest Groups and Political Development in Turkey**, by Robert Bianchi. Princeton University Press, 1984., p. 139/140.
- (79) a.b.k. s.140.
- (80) Coulson, p. 151.
- (81) **Democracy and Development in Turkey**, by C. H. Dodd. The Eothen Press, 1979., p. 5.
- (82) Peter Schmid, **Die Weltwoche**, Zürich, 27. Mai 1949.
- (83) Örneğin Turgut Özal, Fransızlar'ın tutucu çevrelerinin yayın organı **Figaro**'ya verdiği demeçte, "Türkiye'de Devlet Laiktir. Laiklik, Türkiye'yi taşıyan en güçlü direktir" diyor. **Figaro**, 24. Avril 1986. Tabii sadece Özal değil, Cumhuriyet yönetiminin tüm devletbaşkanları ve/veya yöneticileri aynı demeçleri vermişlerdir. Ama sanırım hiçbirisi, kendisine Laisizm konusunda soru soran bir Avrupalı gazeteciye "Sizde de Laiklik Anayasa ve Ceza Yasalarıyla korunma altında mıdır?" diye sormayı akıl etmemiştir.
- (84) "Atatürk; Laik Peygamber." Donalt Webster. Sözkonusu ABD'li uzman bu adı taşıyan tebliğini, 12 Eylül sonrasının ortamında Atatürk'ün ölüm yıldönümünde yüzlerce dinleyiciye -ve subaya- okumuştur. (Yazılı olarak izlemek isteyenler, İngilizce özetini birlikte SÜREÇ, Cilt. II. Sayı 5'e bakabilir.)
- (85) ibid.
- (86) SÖYLEV, Atatürk. 1963, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.490.

EK-I

GENEL OLARAK ÇEŞİTLİ DİNLERDE HOŞGÖRÜ VE İNSAN'A TANINAN HAKLAR

Osmanlı'da İnsani (Beşeri) Değerler ve İnsan Hakları'na tarihi bir yaklaşım konuyla yakından ilgilenmemiş olanlar için ilk bakışta, alışlagelmiş kalıpcı düşünme tarzları yüzünden tuhaf görünebilir. Ne var ki tarihi planda ele alındığında diğer çağdaşı toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da İnsan Hakları kavramını toplum ve kültürel perspektif çerçevesinde bir temele bağlayabilmek mümkündür. Tarih'in doğduğu her coğrafi alanda çeşitli toplumsal ve geleneksel değerlerin yanısıra genel kültür çerçevesinde insana verilen değer ile yine insana tanınmış haklardan söz edilebilir ve/fakat kurumsallaşmış tarzıyla İnsan Hakları'ndan ya da İnsani Değerler sistematiklerinden veya sosyolojik matrixlerden söz edilemez, çünkü en basit anlatıyla mesela 10. yüzyılda böylesi bir gelişme dünyanın hiçbir yerinde henüz kurumsallaştırılmış değildi.

Tarihte İnsani Değerler ve İnsan Hakları, ilkin, dini bir tema olarak gündeme gelmiştir. Nedir ki gerçekte İnsani Değerler ya da İnsan Hakları olarak değil, tolerans=hoşgörü (ya da daha tutarlı bir deyişle müsamaha olarak) başlığı altında ele alınabilir.

Şimdi kısaca Monoteizm ve öncesindeki Pagan toplumlarında hoşgörü anlayışları üzerinde kısaca duralım.

1. Din ve Din-Öncesi

Konuya Mısır'dan ve Firavunlar'dan girebiliriz. Antik Mısır'da sadece bir Firavun Tek-Tanrı tapıcı olarak yaşamıştır: Akheneten (İ.Ö. 1350). Bu Firavun tarihte solar monoteizm diye anılan tek-tanrıcılığın ilk temsilcisi sayılır. Akheneten, Aton ya da Aten adını verdiği Güneş'i tek-tanrı olarak tanımış ve Mısır'da egemen olduğu bölgelerdeki diğer bütün tanrıları yok ettirmişti. Güneş'ten başka tanrıya tapılmasını yasaklayan Akheneten, daha sonra kendisini devirerek Firavun olan damadı tarafından tarihin ilk Ateist'i olarak belgelen-dirildi. Bu dönemde Mısır'da yeniden devletin kabul ettiği bütün tanrılara saygı gösterilmeye başlandı. Firavunlar döneminde Mısır'da Devlet-Tanrıları

egemendiler. Ayrıca bazı Firavunların tanrılaştırıldıkları da oluyordu. Halktan bunlara saygı duymaları, adaklarda bulunmaları ve tapınmaları isteniyordu. Böylelikle çok-tanrıcılığın gereği olarak halkın birden fazla tanrıya bağlılık duyması, bağlılık duymadıklarına da saygı göstermesi sağlanmıştı. *Antroposantizm* anlamında tolerans işte ilkin burada, Mısır'da ortaya çıkmıştı. Daha sonra bütün Akdeniz bölgesine ve ülkelerine yayılmıştı. Mısır'da hiçbir Firavun-Tanrı diğerini dışlamadığı için, uzun süren hanedan egemenliklerinde Mısır'da dengeli bir çok-tanrıcılık yerleşmişti.

Romalı Paganlar, İonyalılar ve Grekler (Gentile) arasında ise çok-tanrıcılığın çeşitli biçimleri yaşanmıştı. Kendini-mutlaklaştırma eğilimi içinde olan Paganlar ve Gentile sadece çok-tanrılı değillerdi, aralarında Epiküryenler (hedonistler), katenoteistler (tanrılardan bazılarına bağlananlar), henoteistler (zaman zaman bir tanrıya bağlananlar) ve ateistler'le bazı marjinal topluluklarda tam anlamıyla sayılmasa da Platocu anlamında tek-tanrıya bağlılık duyanlar da vardı.

Roma'nın tanrılarla bireyler arasında oluşturduğu *modus vivendi* (birlikte varolma tarzı, yaşama ilkesi) bir tek tanrının bütün diğer tanrılar üzerinde, onların varlıklarını ortadan kaldırarak baskı kurmasını yasakladığı için, son tahlilde bütün dünyevi ve uhrevi konularda *Pontifex Maximus* sıfatını taşıyan İmparator nihai kararı veriyordu. Diğer bir deyişle insanlar bir Tanrı isteci diye diğer bütün tanrıları tanımamazlık edemiyorlardı. Roma'nın *modus vivendi*'si antik dünyada çok geniş bir tartışma, düşünme ve davranma serbestisi alanı yaratmıştı. İmparatorluğun sınırlarını çoğunlukla savaşmaksızın geniş topraklara yayabilmesinin sebebi buydu. Tolerans, Roma'da *civic* bir kurumdur. Senato bunun koruyucusu, imparator ise uygulayıcısıydı. Tabiidir ki bugünkü anlamıyla İnsan Hakları yoktu, ama Roma vatandaşı olabilmek hakkı vardı. Roma yurttaşı olmayanların ise, kendi cemaatlerini ilgilendiren konularda iç anlaşmaya varılmazsa dünyevi otoriteyi temsil eden Romalı yöneticilere başvurarak buradan nihai kararı elde edebilme hakkı bulunuyordu.

Roma'daki "*günah*" kavramıyla din kavramının da üzerinde kısaca durmak gerekiyor. Romalılar ve Gentile için ilk günah diye bir kavram yoktu. Dolayısıyla bunu zorlayan bir Tek-Tanrı da yoktu. Gentile bir Şeriat yasasına değil, vicdanı esas alan bir Moral Yasa'ya bağlıydı. Bütün insanlık, bu yasa gereği, sadece *Fortuna*=Kader'de ortaklıklar, *günah*ta değil. Roma'ya göre Fortuna dilediğine dilediği gibi davranırdı. Bazen tanrılar bile Fortuna'nın isteklerine uyarlardı. Paganlar arasında *Faith* =İman sadece Batıl=Supertition karşısındaki bir kavramdı ve okumamış sınıflara özgü bir değer olarak tanınmaktaydı. Zengin ve eğitilmiş sınıflar ise 'iman'a değil, *religio*'ya bağlıydılar. İşte bu *religio* kavramı daha sonra Hristiyanlıkla birlikte bugünkü anlamıyla din denilen (religion) olguya dönüştü. Roma'da *religio* tanrılarla yurttaşlar arasındaki rasyonel bağlar anlamında kullanılan yasal bir düzenlemeydi. Hristiyanlıkla birlikte "*Bizim Dinimiz*" (Our religion) anlamında kullanılmak üzere, önce *Religion* ya-

pıldı, daha sonra da Hristiyanlığın Devlet-Dini haline gelişle birlikte de Dogma'ya kayıtsız şartsız boyun eğmek ve inanç beslemek zorunluluğuna dönüştürüldü. Hristiyanlığın bu döneminde anladığı *religion* 451 yılında İstanbul'un Kadıköyü'nde toplanan Synodla kesinleşen *Trinite* kavramıyla nihai şekline geldi. Daha önceki Hristiyanlar Tanrı-Baba, Kutsal Ruh ve Oğlu şeklindeki bir dogmayı duymamışlardı. Birinci yüzyılda aralarından birileri çıkıp da bu görüşü öne sürseydi, hiç şüphesiz hâlâ eski Yahudi Şeriatı'na bağlılık duyan ilk Hristiyanlar tarafından bu Şeriat'ın öngördüğü şekilde taşlanarak öldürülürdü!

2. Roma ve Yahudilikte Hoşgörü

Roma'nın tolerans anlayışına karşı direnen tek dini cemaat Yahudiler'di. Yahudiler yasal olarak esir ulus değil, İmparatorun dostu olan ulus statüsündeydiler. Buna rağmen Yahudiler tamamen kendi dini yasalarına uygun bir kapalı cemaat statüsüyle yönetiliyorlardı. Kendi dini sorunları için Roma'ya ve Sezar'a başvuru hakları vardı ama bu sık kullanılan bir hak değildi. Ancak, Herod sülalesinden gelen Semitik (Ebonit) asıllı Yahudi kralları, Roma tarafından tayin ediliyordu. Yahudiler ise Tanrıları Yahveh tarafından gönderilmiş (*Anointed*) olmadıkları ve insan tarafından (İmparator) tayin edilmiş (*Appointed*) Krallar oldukları için Herod sülalesine Romalılar'dan daha çok nefret duyuyorlardı.

Yahudi cemaati *urbanic* (Kentçi) ve *civic* (Sivilleştirici) değil *pastoral* (tarıma dayalı, kırsal) kökenliydi. Dolayısıyla da, Yahudi, bir Pagan ya da Gentile gibi "*Kentli*" değildi ve onlar gibi kentte yapılmış –kentin normlarına ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş– yasalarla değil, kendi Tanrısı tarafından doğrudan doğruya konulmuş yasalarla yönetiliyordu. Roma'nın Senatosu'na karşı Yahudiler'in *Sandhedrin*'i (Yaşlı Bilgeler Meclisi) vardı. Roma'nın *lex* başlığıyla sıralanan sayısız yasasına karşı tek yasası vardı: *Şeriat* (Halaka).

Yahudi Şeriatı'na göre Yahudi'nin bütün hayatı Tanrı'nın denetimini altındaydı. Tanrı, keskin diliyle (sözleri ve buyruklarıyla) Yahudi'nin hayatını iki âleme ayırmıştı. Bir yanda Helâl (Kutsal) diğer yanda da Haram (Profane) vardı. Bunun dışında üçüncü bir yol yoktu, olamazdı. Haram hayatın her alanında olabiliirdi, ama Mabel'in kapısı önünde dururdu.

Yahudiler'in Tanrısı Yahveh, kendi deyişle son derece kıskanç bir tanrıydı ve Kayırcılık (*Favoritism*) kendisinden başka kimseye tanımamıştı. Yahudiler'i öfkeli bir yargıç gibi yöneten bu tanrı Yahudiler'le bir antlaşma (Covenant) yapmıştı. Bu antlaşma çerçevesinde Yahudi'nin Tanrı'ya tapması gerekmiyordu, onun üstün gücünü tanıması ve bundan korkmak gerektiğini ANLAMASI gerekiyordu ve bu yetiyordu. Yahudilik bu yüzdendir ki, İslam dini gibi, Allah'a tam ve mutlak bağlılığı (Submission) öngörmez, Yahudi Tanrısı'nın gücünden ve gazabından kaçış olamayacağını ve bunu bilerek bu Tanrı'

nın isteklerini yerine getirmekten başka seçenek olmadığını ve sadece bu sebeple *Sadaka*'i öngörür. Dolayısıyla Yahudi, Tanrı'nın kendisinden değil O'nun gücünden ve gazabından korkmakla yükümlüdür (Subjection). Dahası Yahudi, İslamiyetteki ya da Hristiyanlık'taki gibi bir DİN'e de bağlı olmak yükümlülüğü altında değildir. Yahudi sadece *Tanrısı'yla Birlikte Yürüyen Bireydir, Din'le Değil*. Tanrısı'yla bütünleşmek hakkı ve geleneği yoktur. Yahudi, yürüebildiği sürece Tanrısı'yla olmak zorundadır, İMAN'a gerek duymaz, çünkü Tanrısı onu diğer kavimlerden ayırmış ve seçerek Kutsal yapmıştır. Yahudi bunun nişanını taşır (Sünnet). Dolayısıyla ki Yahudi, İMAN'ın ta kendisidir. Bu yüzden de istese de imansızmış gibi davranarak İMAN'a "*Sıçrama*" yapamaz. Din ise imanla başlar. Yahudi bu anlamda dindar değil, Tanrı tarafından seçilmiş Rahman olmakta tanrıya öykünen bireydir. Yahudilik anlayışına göre Tanrı sadece Evren'i ve İnsan'ı yaratmış ondan sonra Yaratıcı faaliyetini durdurmuştur. Dolayısıyla Eski Ahit'in Genesis bölümünde anlatılan altı gün içinde Tanrı insan için bir de, DİN yaratmış değildir.

Yahudilik bildiği üzere, Kitaplı dinlerin ilkidir. Ne var ki Yahudi Kitap okuyarak "*Öğrenim*" yapan bireydir; Müslüman ya da Hristiyan gibi dua etmek için Kitap okuyan birey değildir. Yahudi kitabını sadece evrenin dolayısıyla kendi tarihinin geçirdiği evreleri öğrenmek ve Yahudi Tanrısı'nın gücünü ve gazabını tanıyabilmek amacıyla okur. Bir Müslüman ya da Hristiyan gibi Tanrı'ya ve Allah'z. yakarmak ya da dua etmek için okumaz. Kitabını okur ve Tanrısı'nın gücüne sadakat göstermekten başka hiçbir seçeneği ve hakkı olmadığını anlar.

Yahudi'yle Tanrısı arasındaki ilişki alegorik olarak keskin nişancı avcı ile ondan kurtulmaya çalışan kurnaz tilki arasındaki ilişki gibidir. Yahudi kaçır, Tanrısı kovalar.

Ne var ki Yahveh, Yahudi'ye bir de armağan vermiştir. Bu *Wisdom* = *Zekâ*'dır. Yahudi Tanrısı ondan kendisine karşı bütün insanlığın avukatı olmasını istemiştir -ya da Yahudi bunu böyle anlamak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla Yahudi kendisini herkesten farklı olarak algılamak özelliğini edinmiştir. Diğer dinlere ve kültürlere mensup olanlar gibi davranamaz ve düşünemez. Bu yüzden de Tolerans konusunda bir Romalı'nın anlayışına sahip değildir, sadece kendi manevi dünyasının ve Tanrısı'nın koyduğu sınırlarla tanımlıdır. Yahveh, Yahudi'den adını aşağılayan herkesi, kadın, çocuk, yaşlı ayırma yapmaksızın öldürmesini istemiştir, Yahudi böylesi bir emir karşısında istese de hoşgörür gösteremez. Çünkü Tanrı'nın isteğine karşı çıkarsa kendisinin yok edileceğini düşünür ona göre davranır. Yahudi ancak Tanrısı isterse başkalarına Hoşgörü gösterebilir, insanlar istiyorlar diye gösteremez. Bu da onun Tanrı'yı ikna etmesine bağlıdır. Mesela, Musa Peygamber kendisini kurtaran ve büyüten ablası Meryem'i, kendisini eleştirdi diye Tanrı'ya şikâyet etmiştir. Tanrı da Meryem'i cezalandırmış ve onu vebaya yakalatmıştır. Musa daha sonra kardeşi Harun'un (*Aaron*) yakarışı üzerine Tanrı'dan ablasını vebadan

kurtarmasını istemiştir. Tanrı da Musa'nın isteğini kabul etmiş ve Meryem hastalığından kurtulmuştur. Tolerans kavramı Yahudilik'te işte ilk kez bu olayda, bir insanın kendi sülalesinden gelen bir başka insana gösterdiği Tolerans olarak değerlendirilebilir. Diğer bir örnek de yine Yahudi kavmiyle sınırlı olmak kaydıyla Yahudi Kralı David'in (Davut Peygamber) kendisinden önceki kralı mağarada kıştırmasına rağmen öldürmeyip, serbest bırakmasıdır. Kayırmacılık ve Hoşgörü, Yahudilik'te daima belirli bir karşılıkla, bir şükran bedeli olarak vardır. Toplumda düşüncelerin serbestçe açıklanabilmesi keyfiyeti olarak ya da İnsan Hakları çerçevesinde mevcut değildir.

Yahudilik kendi içine kapalı bir sistem olarak kendinden olmayan her kültürel, civic ve urbanic oluşuma ve kavrama ve bunlarla şekillendirilmiş bütün duyuş, davranış ve düşünüş tarzlarına karşı ve kapalı bir yapıdadır. Öyle ki, Musevi dilinde (*Hebrew*) bugün kullanılan KÜLTÜR kelimesinin bu dile girişi 19. yy.'ın sonlarına rastlar. Dil açısından elektrik kelimesi ne kadar yeniyse Musevilik için Kültür kavramı da o kadar yeni bir kelimedir. Kelimeye yüklenilen anlam ise Avrupalı Yahudiler'in dili olan *Yiddish* tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle İbrani/İsrailoğlu ve Yahudi ayrımı vardır.

Yahudilik'te "*Resim*" yapmak da, tıpkı İslamiyette olduğu gibi yasaktır. Çünkü resim sanatı kültürel ve seküler bir olgudur. Tanrı'nın istediklerinin dışında O'nun yarattıklarını bire bir resmetmek Tanrılaşmaya özenmek demektir. Dahası, bütün diğer dinler resimler yapıp (İdol ve Putlar) onlara tapmışlardır. Oysa Yahudi Tanrısı'nın bırakın resminin yapılmasını, adını doğru dürüst bilebilecek Yahudi sayısı bile birkaç kişiyi geçmemektedir. Bir *Deus Absconditus* (gizli/gizlenmiş/görülemeyen Tanrı) durumundaki Yahveh'nin İdollere ve Putlara "*Resim*" olarak duyduğu öfke Eski Ahit'te defalarca tekrarlanmıştır.

Yine de Avrupa'da bu kültürlerle yüzyıllardır iç içe yaşayan Yahudi cemaatleri 18. yy.'ın ortalarından başlayarak o günlerin Avrupası'ndaki çok zengin Hristiyan ailelerinin yaptıkları gibi kendi potrelerini yaptırmaya başlamışlardır. İlk kez bir Eskenazi ailesi bütün bireylerinin portrelerini yaptırmış ama bu Yahudiler arasında duyulunca şiddetle kınanmıştır. Daha sonra bu aile Yahudilikle bağlarını koparmış ve evlilikler aracılığıyla Hristiyanlaşmıştır. 15. yy.'da Osmanlı'ya sığınan Sefardimlerle, daha sonra 17. yy.'da ortaya çıkan Sabataycılar (Dönmeler) Zvi Hareketleriyle Yahudiliğin dış kültürlerle açılmasında etkili roller üstlenmişlerdir. Bu etkileşimlerin eklektik bir bütünü olan Siyonizm gerçekte Ortodoks Yahudi inaniş esası itibarıyla ters düşen bir "*Kültürel*" akımdır. Günümüzde Ortodokslar, Siyonistleri "*Laik*" kabul ederler.

Özetlersek, Tarih boyunca Yahudilikte İnsan Hakları Tanrı'nın Mutlak Hakkı'nın çizdiği sınırlarla tanımlıydılar diyebiliriz. Her şey Tanrı'nındı –İnsan'a kalmış tek Hak ise, Tanrı'yı tanımak ve onun gücüne bağlılık duymak hakkından ibaretti. Diğer bir deyişle Yahudi cemaatinde İnsan'a bırakılmış tek hak, Yahudi Tanrısı'nın koyduğu Şeriat'a uymak hakkıydı, bunun dışında

hiçbir hakkı yoktu. Tolerans Tanrı'nındı, ancak O isterse Yahudi Tolerans sahibi olabilir ve bunu uygulayabilirdi.

Sonuç: Yahudilik *sui generis* kapalı devre işleyen bir sistemdir ve kelimenin Ortodoks anlamıyla bir "*Din*"de değildir. İnsan Hakları Yahudi Tanrısı'nın koyduğu ve yazdırdığı Anayasayla (*On Emir*) sınırlı ve tanımlıdır. Örneklersek, Yahudi yalan söylememek, komşusunun malına ve karısına göz koymamak vb. haklara sahiptir. Günümüzdeki kullanımıyla İnsan Hakları kavramı, tarihi planda, Yahudi Şeriatına aykırı dini değil, dışa dönük (civic) ve kültürel bir ögedir. Tolerans ise kendi içinde sınırlıdır. Yalnızca Günah kavramıyla bağlantılı olarak vardır. Yahudi günahının bedelini ferdî olarak ödemek hakkına sahip olan insandır, başkalarının günahlarına müteselsilen kefil olamaz. Bu husus önemlidir çünkü ilkin Yahudi cemaati içinde günah ya da suç uğruna söz konusu kimseyi ailesi ile birlikte topluca cezalandırma geleneği, en azından kendi cemaati içinde, yürürlükten kaldırılmıştır.

İnsan Hakları kavramına, dini *mantic* (bağlanış tarzı) bakımından en yabancı olan sistem Yahudiliktir denilebilir. Çünkü bireyin seçim hakkı annesinin Yahudi olup olmayışıyla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla ki, İnsan Hakları kavramının özünü oluşturan "*Bireyin Serbestçe Seçim Yapabilme Hakkı*", bireyin doğumundan önce belirlenmiş, kadere bağlanmış durumdadır. Bireyin annesi Yahudi ise, onun yapabileceği hiçbir seçim yoktur –meğer ki Cemaat bir karar alarak bireyi dışlasın. Günümüzde İsrail'de Şeriat'ın ve Medeni Kanun'un iç içeliği, esasî itibarıyla seküler (dünyevi) nitelikte olan İnsan Hakları kavramını henüz özümseyebilmiş değildir. En kestirme deyişle, Yahudi Tanrısı insanlara uymaları için ON EMİR vermiştir, ON HAK değil. İnsanların bu emirlere uyma hakları vardır, bunun ötesine geçen istekler bu verilmiş hakların ihlâline yol açabilir.

3. İsa'nın Getirdiği Yenilikler

İsa insanoğlu olduğu halde, Tanrı'nın biricik oğlu olduğunu öne sürmüştür. Yahudi olmasına rağmen Yahudi Şeriatı'nı değiştirerek yeni yasalar ve kurumlar koymuştur. "*Tanrı'nın Hakkı Tanrı'ya Sezar'ın Hakkı Sezar'a*" diyerek o güne kadar duyulmadık bir yenilik ortaya koymuş, Tanrı'nın Hakkı'yla Sezar'ın (İnsan) Hakkı'nı eşit düzeye getirmiştir. Yahudilik'te böylesi bir eşitlik kurmayı bırakın, bunu düşünmek bile '*şirk*'tir. Son tahlilde Tanrısız sayılan imparatorun hakları olduğunu kabul etmek ve bununla da yetinmeyip bu hakkı Tanrı'nın Hakkı'yla aynı seviyede kabul etmek Yahudi Tanrısı'na yöneltilmiş en ağır hakarettir. İsa'nın öğretilerinde Yahudi Tanrısı ve onun koyduğu Şeriat köktenci bir değişime uğramıştır.

Şu kesinlikle söylenebilir ki, İnsan Hakları teması, monolitik ve kendine-dönük Yahudi monoteizmi'ne ilkin İsa "*Mesih*" ile girmiştir. Ancak hemen belirtmek gerekiyor ki, İnsan'a Bireyselleşebilmesi için tanınmış olan bu hak, sa-

dece İnsan'ın İsa'ya duyacağı İman sayesinde Tanrı Baba'nın rahmetine ulaşabileceği anlayışıyla tanımlı ve sınırlıydı. Bu iman duyulamıyorsa ve birey kendisini İsa'nın Can'ı (sembolik olarak ekmek) ve Kan'ı (sembolik olarak şarap) ile özdeşleştiremiyorsa, gelmiş geçmiş ve gelecek bütün insanlar için kendi canını kurban etmiş olan ve böylelikle de insanları günahlarından arındırmış olan İsa'nın bağışlayıcılığından yararlanamayacaktı. Dolayısıyla Hristiyanlık'ta İnsan'a tanınmış olan Hak, günümüzde anlaşıldığı şekliyle, bireyin vicdanına ve bilincine emanet edilmiş Sosyal bir Hak değildi. Tamamen İman sorunuyla bağlantılı bir Hak'tı. Ancak Yahudilik'te bireye bu kadarlık bir hak dahi tanınmış değildi. Bir Hristiyan yazarın belirttiği gibi *"gündelik hayatında Yahudi, bu sistemin öngördüğü yasaklar ve yasalarla tıpkı örümcek tarafından sarılp sarmalanmış bir sinek gibiydi."*

İsa'nın bireyin lehine olarak değerlendirilebilecek ve İnsan Hakları'na hazırlık sayılabilecek üç aslı girişimi vardır.

Birincisi: İsa, Yahudi monoteizmi'nde bulunmayan yeni bir kurumsallaşmayı ortaya çıkarmıştı. Apostolat = Havarilik Kurumu. Bu kurum Yahudilik'teki Sanhedrin ile Levilik kurumlarının bir üst aşamasıydı. Şöyle ki, önceleri, Yeni Nazerenciler sonra da Hristiyanlar diye bilinen inanmışlar topluluğuna ve başta Yahudiler ve Aziz Paul aracılığıyla da Gentile'ye İsa'nın öğretisini iletmekle görevli kılınan –İsa tarafından– bu oniki kişilik kurumun, Paul (gerçek adı Saul) hariç bütün üyeleri az eğitilmiş ya da eğitimsiz, ker-di toplumlarında dini konularda söz söyleme yetkileri olmayan şahıslardı. Bu anlamda tamamen dini öğretiden dışı (Lay, Secular) çerçevelerden toplanmış bireylerdi. Kimisi balıkçı, kimisi vergi memuru, kimisi de mesleksizdi. Üç büyük ve yetkili Yahudi hizbinde (Farisi, Sadiki, Katibi) üye değillerdi (Paul hariç). Yahudilik'te bu örgütlerin yöneticileri Tanrıya ve onun Peygamberlerine dayandırılarak başa geçiriliyorlardı, oysa Havariler, doğrudan doğruya kendisi bu cemaat örgütlerine üye yapılmamış olan İsa tarafından atanmışlardı. İsa, açıkça Yahveh'e özenmiş ve O'nun yaptığı gibi –Yahudiler'e Kutsal bir Yurt vadi– ve Yahudiler'e ölümden sonra hayat vaad etmişti. Bir insanın Tanrı'nın yetkisini eline alıp insanlara ölümsüzlük vaad edebilmesi Yahudi Şeriatı'nı temelinden sarsmaya yeterli bir günah ve suçtu. İsa, hiç çekinmeden Tanrı'ya ait olan Müeyyide Gücünü (Otoriteyi) onu aslen değil, vekâleten tasarruf etmekle görevli kılınmış olan Sanhedrin'in elinden alıp, Şeriatı da yok sayarak kendi kullanmıştı. Böylece bir tasarrufu insan olmasına rağmen kendisi için bir HAK olarak görmüştü ve Havarileri'ne de kendisine ait olduğunu söylediği bu hakkı vekâleten kullanabilme yetkisini vermişti. Böylelikle İsa, sadece Yahudilere değil, insanlara Tanrı katına ulaşabilmede eşit bir Katılım Hakkı tanımış oluyordu. Papalar da bu vekaleti Havarilerden almışlardı.

İkincisi: İsa yepyeni bir kurum olan Kilise kurmak fikrini ortaya attı. İlk Kilise, İsa'nın aklındaki şekliyle, içi 'yeni' imanla doldurulmuş 'eski' Yahudi sinagogu idi. Bugünkü Kilise'yle ne yapı, ne tören, ne de mimari olarak en

ufak bir benzerliği vardı. Belki İslamiyette öngörülen Cem olma (Cami) kavramına en yakın gelebilecek tasarımdı. İsa, Kilisesi'ni kendisine İman'ı temsil eden *Kaya (Rock-Petrus-Petra)* üzerine inşa etmeyi tasarlamıştı. Daha sonra bu tasarımı, (kaya gibi İmanlı olduğunu ilk söyleyen Yahudi) Petrus'a (Peter) İsa'nın Kaya lakabını veriş gerekeceği gösterilerek Aziz Peter adına tescil edildi. İsa'nın sadece tasarımsal olarak söz ettiği ve Kaya gibi imanlı bireylerin bir arada bulundukları mekan olarak düşündüğü Kilisesi, Aziz Peter ve onunla kavgalı olan Aziz Paul'un iki ayrı yönde gösterdikleri gayretlerle sabit, değişmez bir 'yer' ve 'bina' ile özdeşleştirildi. İsa'ya göre Kilise kendisine iman besleyen ve ölümsüzlüğe ulaşacaklarına inanan kişilerin –en fazla iki üç kişinin bir araya gelip kendi adını anmalarıydı. Kilise, sabit, müstebit ve tantanalı ve hiyerarşik bürokrasiye sahip bir Devlet-Dairesi değildi. Dahası, başta fahişeler ve Romalı Subaylar –*Centurion*'la konuşması iyi bir örnektir – olmak üzere, her sınıftan –ama önce yoksulların – her renkten ve inançtan insanların serbestçe bir araya gelebilecekleri buluşma mahalleriydiler. Kilise, İsa'nın önerdiği şeklide, Yahudi Tanrısı Yahve'nin bulunmaktan hoşnut olacağı bir mekân değildi. Çünkü Tanrı'nın Çadırı'nın ve muştulanmış yerinin yazılı Nizam'ı (*Tabernakl*) Yahudiler'e göre sadece Tanrı tarafından yazılırdı ve seçilirdi. İsa ise insan olmasına rağmen, yeni bir Tabernakl icat etmeyi en tabii Hak-ki olarak görmüştü.

Üçüncüsü: İsa hiç tereddüt etmeden Tanrı tarafından konulduğuna inanılan yasaların hemen hemen tamamını ilga etmişti. Yahudiler'e kendisinin yasaları ilgaya değil tamamlamaya geldiğini söyleyen İsa'nın başta *Şebat* olmak üzere bütün Yahudi yasalarını İNSAN'ı esas olarak değiştirmesi, Yahudi Şeriatı'nı yıkmak demekti. Şöyle ki: İsa, açıkça *İnsanlar'ın Yasaları için değil, Yasalar'ın İnsanlar için olduklarını ve onların emrinde olduklarını vaaz etmişti*. Tanrı'nın yaratıcılığını durdurup dinlenmeye çekildiği günü temsil eden Şebat'a –Cumartesi günleri Yahudiler'in çalışması yasaktır, ellerine ateş değemez, yemek dahi pişiremezler – karşı çıkışı, Yahudiler'e İsa'dan yaklaşık 200 yıl önce Roma'nın Şebat'ı ilgasını hatırlattı ve İsa'yı Şebat-Yıkıcısı ilan ettirdi.

İsa bu davranışıyla, önce Şebat'ı değil İnsan'ı ele aldığını göstermeyi istemişti: İsa'ya göre İnsan Şebat için değil, tam tersine, Şebat İnsan içindi. Tanrı yasaları karşısında –ki Şebat'a uymak Tanrı yasaları arasında en üst müeyyidelerden biriydi – İNSAN'a tanınan böylesi bir HAK o günlerin Tolerans'a en açık Pagan ve Gentile toplumlarında dahi yoktu.

Özetlersek, İsa, Yahudi Monoteizmi'ne birey olarak İNSAN'ı ve onun her zaman için geçerli sayılabilecek Yeni Haklarını sokabilmeye çalışmıştı denilebilir. Yanlış anlaşılmayı önlemek için bir kez daha belirtmek gerekiyor ki, söz konusu Haklar insanlığın sadece Tanrı katına ulaşabilmesi nihai hedefi gözönünde tutularak ona sunulmuştu; Birey'e Tanrısızlaşma Hakkını vermedi içermiyordu.

Dolayısıyla ki, İnsan Hakları kavramı, esas itibariyle, Hristiyanlara ait bir kavramdır, yapı olarak Yahudi ve İslam Şeriatları'nda benzer algılanış tar-

zıyla yeri yoktur. İslamiyette inananların Allah'ın varlığı ve tanımlarını kabul etmeme ya da red etme hakkı yoktur. Oysa Hristiyanlık'ta İsa'nın kim olduğu ya da olmadığı, Tanrı mı yoksa O'nun Oğlu mu olduğu, gösterdiği mucizeler ve onunla bağlantılı her söz ve kurum, kendilerini tam inanmış Hristiyanlar olarak tanıtan çeşitli çevrelerce eleştirilebilmekte, kısmen kabul edilip kısmen red edilebilmektedir. İslam'da Allah'ın varlığı ve sözleri konusunda insanın şüphe duyabilmesi mümkün değildir. İslam'ı Yahudilik'ten ve Hristiyanlık'tan daha gelişmiş ve DİN kavramına en uygun inanç sistemi yapan da bu özelliğidir. İslam'da insanoğlunun hafsalasının Allah'ın gücünü ve niteliklerini kavrayamayacak ve sorgulayamayacak kadar Tabiatla sınırlı olduğu gerçeği vardır. Dolayısıyladır ki, Yahudilik bir varoluş Tarzı, Hristiyanlık bir Dogma, ama İslamiyet kelimenin tam anlamıyla bir DİN'dir. Burada sözünü ettiğimiz Din olgusu, sosyolojik kavramlar çerçevesinde kavramın felsefi ve etimolojik nitelikleriyle ele alınmış olan şeklidir; *hermeneotic* anlamı değildir. Diğer bir anlatımla, Latince *religio*'dan türetilerek kurulmuş olan *religion* karşılığı değil, İbraniçe'de ve Hristiyanlık'ta doğrudan doğruya D-I-N şeklinde yazılarak kullanılan DİN'dir.

4. Hristiyanlık ve Hoşgörü

Yahudilik'te Tolerans İsa'nın kendisine bile gösterilmemişti. Ama İsa'nın öğretisinde İnsan'a Tolerans tanınmıştır. Özellikle de sadece seçilmişlerin değil her insanın, İmanı aracılığıyla, Tanrı'nın Krallığı'nda bir yer edinebileceği mesajı –başkalarının inayeti ile değil, kendilerinin seçimiyle bu mertebeye ulaşabilecekleri varsayımı– ki bu, Tolerans'ın açık kanıtıdır. Ne var ki, daha sonra Hristiyanlar'ın kaderini yönlendirmeye başlayan Kilise, bu hakkı tam anlamıyla bir Din Bürokrasisi'ne dönüştürmüş ve özellikle de Aziz Augustin'in (5. yüzyıldan sonra) kaziyelerine dayandırarak Tolerans'ı askıya almıştır. Katolikliğin en önde gelen kurucularından sayılan Aziz Augustin, bir Kent'te Tolerans egemen olursa o Kent'e Şeytan'ın (İblis) egemen olacağını öne sürecek kadar Dini Tolerans'a karşıydı. Nitekim bu anlayışla yönlendirilen ve şartlandırılan Hristiyanlar ve özellikle de Katolik alemi, çağlar boyunca sayısız katliamlar yapmışlardır.

Hristiyanlık öncesi İnsan Hakları'na ve Düşünce ve İnanç özgürlüğüne esas olan Tolerans Fermanı'nı ise İmparator Konstantin 313 yılında yazdırmış ve ilan etmişti. Ünlü Milan Fermanı, Hristiyan dinine tam bir özgürlük tanımıştı. Her inanca bağlı müminin dilediği gibi tanrısına tapabileceği öngörülmüştü. Bu ferman, adından da anlaşılabilceği üzere Tolerans=Hoşgörü akdidi ve günümüzdeki İnsan Hakları kavramının ortaya çıkışındaki ilk yasal düzenlemeydi. Hristiyanlar bu belgeye sığınarak Dogma'yı Devlet Dini haline getirdiler ve ondan sonra bu akdi fiilen yürürlükten kaldırdılar. Bunun yerine Tek Kral (İmparator), Tek Dil ve Tek Tanrı şiarını yerleştirdiler. Uymayanlara verilecek olan ceza da iabidir ki tekti: Yakılmak (*Auto da fe*).

Ortaçağ'da egemen olan Nominalist-Realist tartışmaları (12-13. yüzyıllar) ile Tolerans ve Seküler Düşünce yeniden Hristiyanlığın gündemine girdi ve giderek onu belirler hale geldi. Din savaşları sonrasında imzalanan Westfalya Antlaşması'na (1648) ilk kez Sekülerizm başlığıyla bir madde konuldu. Ulusal Kiliseler'in Roma'dan ayrılma hakkı tanındı. Bireylere ise hangi Hristiyan inancına bağlanacaklarsa ona serbestçe bağlanabilme hakkı verildi. Böylece eskiden olduğu gibi, mesela Katolik bir prensin tebasının da tamamen Katolik olması gerektiği şeklindeki uygulama ortadan kaldırılmış oldu. Avrupa'da ilk defa karşılıklı Hoşgörü içinde yaşama ilkesi doğdu. Bu gelişmelerin belirli bir sabiteye kavuşabilmesi yaklaşık 200 yıl sürdü. Halen de Avrupa'da tam anlamıyla yerine oturabilmiş değildir. Mesela Yunanistan'da, Yunan Kilisesi'nin bastığı İncil'den başkasını okumak ve okutmak hâlâ yasaktır, İrlanda'da Katolikler Protestanları hâlâ kabul edememektedirler ve Belçika'da da Din, Dil tartışmaları altında sürmektedir.

5. Osmanlı İmparatorluğu ve Batı

Öncelikle bir hususu vurgulamak gerekiyor: Osmanlı İmparatorluğu, çok-uluslu, çok-dilli ve çok-dinli bir toplumdur. Tek bir Dil'in ve tek bir Din'in insanlara zor kullanılarak öğretilmediği ve ibadet sistemi olarak da serbestliğin bulunduğu bir halklar ve milletler mozaiğiydi.

Osmanlı'nın bir dünya devleti ve süper güç olarak ortaya çıkışı sadece silah gücüne bağlı kalmıştır diye söylenegelmiştir. Türkler'in evrensel kültüre ve sanata hiçbir katkıları olmadığı şeklindeki propaganda da çok güçlüdür. Nedir ki Osmanlı bayrağı altında toplanmış olan Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler dengeli bir siyasi yapının kurulmasını sağlamışlardır. Buna ilaveten o günler için ileri sayılabilecek bazı sanat ve kültürel gelişmelere de somut katkılarda bulunmuşlardır. Mesela, 1400 yıllarının başlarında birçok Müslüman cilt ve ebru ustası İtalya'dan (Venedik) kendilerine yapılan davete uyarak buralara gitmişlerdir. Avrupa'da özellikle de kitap basımı ve yapımı alanlarında söz sahibi olan birçok Türk usta vardı. Avrupa'da cilt işlerinin neredeyse tamamı bu ustaların katkılarıyla gelişti. Ebru ve elyazmalarını çoğaltmakta Türk ustalara ihtiyaç İtalya'da yoğunlaşmıştı. Bu sebeptendir ki, Osmanlı Devleti'nin hayat tarzını Avrupalılar'a tanıtan ilk *resimli kitap* da, İtalya'da 1486'da basılmıştı. *Bernard von Breydenbach*'ın ünlü *Sanctae Peregrinationes* adlı kitabı Erhard Reuwich tarafından resimlendirilmişti. Türk kıyafetlerinin Avrupalılar arasında ilgi toplayışı da bu kitabın yayınlanmasından sonra olmuştur. Mesela 1510 yılında VIII. Henry'ye itimadını sunmaya gelen Essex Dük'ü (Earl), Kral'ın Pazar Ayını'ne tam bir Türk gibi giyinmiş olarak katılmıştı. Fransa Kralı II. Henry döneminde Fransa'yı saran *branle de Malte* dansı Türk giysileriyle yapılmaktaydı ve bu dansı yapabilmek için zenginler Osmanlılar'dan giysiler getiriyorlardı. Benzer şekilde 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'da, İngiliz, Fransız tüccar-

ları gibi Türk tüccarların da saygın bir Loncası vardı. *Fondaco dei Turchi* adıyla tanınan bu lonca sadece Osmanlı ve Müslüman tüccarlara ağıktı.

Osmanlı'nın, ünlü İslam âlimi Gazali'yi izleyerek toplumda her tartışmayı önlediği, çünkü Gazali'nin tartışma kapısını (içtihad) kapatmış olduğu söylenmiştir. Gazali'nin Allah'ın varlığı konusunda tartışmayı –dolayısıyla şirk'i ve sorgulamayı– önlediği doğrudur. Gazali, mantık aracılığıyla, bütün insanlığın fevkinde olan bir gücün varlığını kabul eden her Tekil İnsan'ın bu güçten şüphe duymasının ve inanmamazlık etmesinin mümkün olmadığını göstermiştir. Bu bir mantık yasasıdır, dini bir dogma değildir. Gazali, bilinenin tersine, gerçekte abesle iştigale kapıyı kapatmıştır. Çünkü bütün insanlığın fevkinde olan bir gücün varlığı ya da yokluğu konusunda TEK TEK insanların kuşku duyabilmesi mümkün değildir. Gazali'de tartışması yapılamayacak olan husus işte budur. Hristiyanlık'ta ise sürekli olarak tartışılan husus Hristiyan Tanrısı'nın kim ve ne olduğu keyfietidir. Gazali tarafından İslam Din'i'nin dışına konulmuş olan budur. Yoksa Gazali, gündelik ve seküler haklara gözlerini kapatmış değildi. Burada ayrıntılara girmeden belirtmek gerekiyor ki Gazali, İslam'daki seküler öğeleri en iyi yorumlayabilmiş din-bilginlerinden biridir. Gazali yorumunda Seküler Haklar'a başvurmak gerektiğini İslamiyette kurumsallaştırabilmiş olan bir bilgidir.

Bu kural Osmanlı Müslüman toplumu için de geçerli olmuştur. Özetlersek, Osmanlı toplumunda, belirtmek gerekiyor ki, Hoşgörü ve İnsan'a verilen değerler ve Haklar açısından Batı'da aynı dönemlerde ne nereye kadar var idiyse, daha fazlası vardı, azı değil diyebiliriz.

KAYNAKÇA

1. Micheal J. Buckley, *At the Origins of Modern Atheism*, Yale, 1987.
2. Adin Steinsaltz, *The Essential Talmud*, Bantam 1977.
3. Rolf Rendtorff, *Israel's Glaube in der Geschichte*, Die Juden, München, 1990.
4. Ignaz Maybaum (Rabbi), *Dialogue Between Jew, Christian and Muslim*, London 1973.
5. *The Image of the Turk in Europe*, Alexandrine N. St. Clair New York, 1973.
6. *The Present State of Ottoman Empire*, by Paul Ryecut Esq. London, 1668.
7. *Le Voyage D'Italie et Du Levant*, Fermanel-Fauvel, Jean Viret, Paris, 1670.
8. *An Account of Divers Choice Remarks etc.* E. Veyard, Exon, 1701.
9. Ninian Smart, *The World Religions*, Cambridge, 1989.
10. *Liber Pontificalis (The Book of Pontiffs)* Liverpool University Press, 1989.
11. John R. W. Scott, *Basic Christianity*, Inter-Varsity Press, 1983.
12. Davit E. Jenkins, Bishop of Durham. *God, Politics and Future*, SCM Press, London, 1988.
13. *Holy Bible*, Hodder and Stoughton, London, 1988.
14. *Deuterocanonical Books/Apocrypha*, Bible Society, Catholic Edition, 1979.

NOT: Bu yazı, *Türkler'de İnsani Değerler ve İnsan Hakları/Osmanlı İmparatorluğu Dönemi* (2. Kitap-Türk Kültürüne Hizmet Vakfı. 1992.) adlı kitaptaki Aytunç Altındal'ın, *"Genel Olarak Çeşitli Dinlerde Hoşgörü ve Osmanlı Anlayışı"* başlıklı yazısından özetlenmiştir.

EK-II

MUHAMMED PEYGAMBER'İN HİRİSTİYANLARLA YAPTIĞI MUKAVELENİN TAM METNİ

CHAP. II.

The Toleration that Mahometanism in its Infancy promised to other Religions ; and in what manner that agreement was afterwards observed.

WHEN *Mahometanism* was first weak, and therefore put on a modest Countenance and plausible Aspect to deceive mankind , it found a great part of the World illuminated with Christianity, endued with active Graces, Zeal and Devotion, and established within it self with purity of Doctrine, Union, and firm profession of the Faith, though greatly shaken by the Heresies of *Arians* and *Nestorians* ; yet it began to be guarded not only with its patience, long-suffering and hope, but also with the Fortifications, Arms and Protection of Emperors and Kings : so that

that *Mahometanism* coming then on the disadvantage, and having a hard game to play, either by the lustre of graces, and good examples of a strict life to out-shine Christianity; or by a looseness and indulgenceto corrupt manners, to pervert men dedicated to Gods service; or by cruelty or menaces to gain those who accounted Martyrdom their greatest glory, and were now also defended by the power of their own Princes; judges it best policy to make proffers of truce and peace between the Christian and its own profession: and therefore in all places where its arms were prevalent and prosperous, proclaimed a free toleration to all Religions; but especially in outward appearance, courted and favoured the Christian, drawing its Tenents and Doctrines in some conformity to that rule, confessing Christ to be a Prophet, and greater then *Moses*; that he was born of a Virgin; that *Mary* conceived by the smell of a Rose; that the blessed Virgin was free from original sin, and the temptations of the Devil; that Christ was the Word of God, and is so styled in the *Alchoran*, and cured diseases, raised the dead, and worked many miracles; and by his power, his Disciples did the like: and I have heard some speak of him with much reverence, and with heat to deny Christs passion; saying, it were an impiety to believe that God who loved, and had conferred so much power, and so many graces on Christ, should so far dishonour him, as to deliver him into the hands of the Jews, who were the worst and most scorned of men; or to the death of the Cross, which was the most infamous and vile of all punishments.

In this manner they seemed to make a league with Christianity, to be charitable, modest, and well wishers to its professors; and *Mahomet* himself says in his *Alchoran* thus: O Infidels, I do not adore what you adore, and you do not adore what I worship; observe you your law, and I will observe mine: And for a farther assurance of his toleration of Christianity, and evidence to the world, that his intention was neither to persecute nor extirpate their Religion; he made this following Compact, the original of which was found in the Monastery of Fryars on Mount *Carmel*, neer Mount *Libanus* (which is within one days journey of *Mecba*, and is the place where the *Mahometan* Pilgrims make their *Corban* or Sacrifice before they enter that City, as we shall hereafter have occasion to speak of more at large) and, as it is said, was transported to the Kings Library in *France*; which because it is ancient, and of curiosity, it will not be impertinent to be inserted here.

“*Mahomet* sent from God to teach mankind, and declare the Divine Commission in truth, wrote these things. That the cause of Christian Religion determined by God, might remain in all parts of the East, and of the West, as well amongst the inhabitants, as strangers, neer and remore, known, and unknown: to all these people I leave this present writing, as an inviolable league, as a decision of all farther controversies, and a law whereby justice is declared, and strict observance enjoined. Therefore, whosoever of the *Moslemans* Faith shall neglect to perform these things, and violate this league, and after the manner of Infidels break it, and transgress what I command herein, he breaks the Compact of God, resists his agreement, and condemns his Testament, whether he be a King, or any other of the faithful.”

Moslemans signifies a believer, and so the text call themselves.

"full. By this agreement, whereby I have obliged my self, and which
 "the Christians have required of me, and in my Name, and in the name
 "of all my Disciples, to enter into a Covenant of God with them, and
 "League and Testament of the Prophets, Apostles elect, and faith-
 "ful Saints, and blessed of times past and to come. By this Covenant,
 "I say, and Testament of mine (which I will have maintained with as
 "much Religion, as a Prophet Missionary, or as an Angel next to the
 "Divine Majesty, is strict in his obedience towards God, and in ob-
 "servance to his Law and Covenant) I promise to defend their
 "Judges in my Provinces, with my Horse and Foot, Auxiliaries, and
 "other my faithful followers; and to preserve them from their ene-
 "mies, whether remote or neer, and secure them both in peace and
 "war: and to protect their Churches, Temples, Oratories, Monaste-
 "ries, and places of Pilgrimage, wheresoever situated, whether in
 "Mountain or Valley, Cavern or House, a Plain, or upon the Sand, or
 "in what sort of edifice soever: also to preserve their Religion and
 "their goods in what part soever they are, whether at Land or Sea,
 "East or West, even as I keep my self and my Scepter, and the faithful
 "believers of my own people. Likewise, to receive them into my
 "protection from all harm, vexation, offence and hurt. Moreover, to
 "repel those enemies which are offensive to them and me, and stoutly
 "to oppose them both in my own person, by my servants, and all others
 "of my people and Nation. For since I am set over them, I ought to
 "preserve and defend them from all adversity, and that no evil touch
 "them before it first afflict mine, who labour in the same work. I
 "promise farther to free them from those burthens which confederates
 "suffer, either by lones of money or impositions; so that they shall be
 "obliged to pay nothing but what they please, and no molestation or
 "injury shall be offered them herein. A Bishop shall not be removed
 "from his Diocess, or a Christian compelled to renounce his faith,
 "or a Monk his profession, or a Pilgrim disturbed in his Pilgrimage,
 "or a Religious man in his Cell: Nor shall their Churches be destroy-
 "ed, or converted into Mosques: for whosoever doth so break this
 "Covenant of God, opposes the Messenger of God, and frustrates the
 "Divine Testament. No imposition shall be laid upon Fryars or Bi-
 "shops, nor any of them who are not lyable to Taxes, unless it be with
 "their own consent. And the Tax which shall be required from rich
 "Merchants, and from Fishermen of their Pearl, from Miners of their
 "Precious Stones, Gold and Silver; and all other rich and opulent
 "Christians, shall not exceed above 12 shillings yearly; and it shall
 "also be from them who are constant inhabitants of the place, and
 "not from Travellers, and Men of an uncertain aboad; for they shall
 "not be subject to impositions or contributions, unless they are pos-
 "sessors of inheritance of Land or Estate; for he which is lawfully
 "subject to pay money to the Emperour, shall pay as much as another,
 "and not more; nor more required from him, above his faculty and
 "strength. In like manner, he that is taxed for his Land, Houses or
 "Revenue, shall not be burthened immoderately, nor oppressed with
 "greater Taxes then any others that pay contribution: Nor shall the
 "confederates be obliged to go to War with the *Mosfellmans* against
 "their enemies, either to fight or discover their Armies, because it is
 "not

" out of duty to a confederate, to be employed in Military affairs ;
 " but rather this Compact is made with them, that they may be the less
 " oppressed ; but rather the *Mosfelmans* shall watch, and ward, and de-
 " fend them : And therefore, that they be not compelled to go forth to
 " fight, or encounter the enemy, or find Horie or Arms, unless they
 " voluntarily furnish them ; and he who shall thus willingly contri-
 " bute, shall be recompensed and rewarded. No *Mosfelman* shall infect
 " the Christians, nor contend with them in any thing but in kindness,
 " but treat them with all courtesie, and abstain from all oppression or
 " violence towards them. If any Christian commit a crime or fault, it
 " shall be the part of the *Mosfelman* to assist him, intercede and give
 " caution for him, and compound for his miscarriage ; liberty shall al-
 " so be given him to redeem his life, nor shall he be forsaken, nor be de-
 " stitute of help, because of the Divine Covenant which is with them,
 " that they should enjoy what the *Mosfelmans* enjoy, and suffer what
 " they suffer : and on the other side, that the *Mosfelmans* enjoy what
 " they enjoy, and suffer what they suffer. And according to this Co-
 " venant, which is by the Christians just request, and according to that
 " endeavour which is so required for confirmation of its Authority ,
 " you are obliged to protect them from all calamity, and perform all
 " offices of good will towards them, so that the *Mosfelmans* may be sha-
 " rers with them in prosperity and adversity. Moreover, all care ought
 " to be had, that no violence be offered to them, as to matters relating
 " to marriage, viz. That they compel not the Parents to match their
 " Daughters with *Mosfelmans* : Nor shall they be molested for refusal,
 " either to give a Bridegroom or a Bride ; for this is an act wholly vo-
 " luntary, depending on their free-will and pleasure. But if it happen
 " that a Christian Woman shall joyn with a *Mosfelman*, he is obliged to
 " give her liberty of conscience in her Religion, that she may obey her
 " Ghostly Father, and be instructed in the Doctrines of her Faith with-
 " out impediment ; therefore he shall not di quiet her, either by threat-
 " ning divorce, or by solicitations to forsake her Faith : but if he
 " shall be contrary hereunto, and molest her herein, he despises the
 " Covenant of God, rebels against the Compact of the Messenger of
 " God, and is entred into the number of iysars. Moreover, when Chri-
 " stians would repair their Churches or Convents, or any thing else ap-
 " pertaining unto their Worship, and have need of the liberality and
 " assistance of the *Mosfelmans* hereunto, they ought to contribute, and
 " freely to bestow according to their ability ; not with intention to re-
 " ceive it again, but *gratis* ; and as a good will towards their Faith, and
 " to fulfil the Covenant of the Messenger of God, considering the obli-
 " gation they have to perform the Covenant of God, and the compact of
 " the Messenger of God. Nor shall they oppress any of them living
 " amongst the *Mosfelmans*, nor hate them, nor compel them to carry
 " Letters, or shew the way, or any other manner force them : for he
 " which exercises any manner of this Tyranny against them, is an oppres-
 " sor, and an adversary to the Messenger of God, and refractory to his
 " Precepts. These are the Covenants agreed between *Mahomet* the
 " Messenger of God, and Christians. But the conditions on which I
 " bind these Covenants on their Consciences, are these : That no Chri-
 " stian give any entertainment to a Souldier, enemy to the *Mosfelman*,

"or receive him in his house publicly or privately; that they receive none of the enemies of the *Moslems*, as sojourners into their Houses, Churches or religious Convents; nor under-hand furnish the Camp of their enemies with Arms, Horse, Men, or maintain any intercourse or correspondence with them, by contracts or writing; but betaking themselves to some certain place of abode, shall attend to the preservation of themselves, and to the defence of their Religion. To any *Moslem* and his Beasts, they shall give three days entertainment with variety of Meat; and moreover, shall endeavour to defend them from all misfortune and trouble; so that if any *Moslem* shall be desirous, or be compelled to conceal himself in any of their houses or habitations, they shall friendly hide him, and deliver him from the danger he is in, and not betray him to his enemy: and in this manner the Christians performing Faith on their side, whosoever violates any of these conditions, and doth contrarily, shall be deprived of the benefits contained in the Covenant of God and his Messenger; nor shall he deserve to enjoy these privileges indulged to Bishops and Christian Monks, and to the believers of the contents of the *Alchoran*. Wherefore I do conjure my people by God and his Prophet to maintain these things faithfully, and fulfil them, in what part soever of the world they are. And the Messenger of God shall recompense them for the same; the perpetual observation of which he seriously recommends to them, until the day of judgement, and dissolution of the world. Of these conditions which *Mahomet* the Messenger of God hath agreed with the Christians, and hath enjoined, the witnesses were

" *Abu-Bacre Affadique, Omar ben-alchoran.*

" *Ishman ben Afaw, Ati ben abi-taleb,*

"with a number of others; the Secretary was *Moavia ben abi Sofian*, a Soldier of the Messenger of God, the last day of the Moon of the fourth Month, the fourth year of *Hegira* in *Medina*. May God remunerate those who are witnesses to this writing. Praise be to God the Lord of all creatures.

This Covenant or Articles with Christians (howsoever denied by the *Turks* to have been the act and agreement of *Mahomet*) is yet by very good Authors taken for real, and to have been at that time confirmed when his Kingdom was weak, and in its infancy, and when he Warred with the *Arabians*: and fearing likewise the enmity of the Christians (not to be assaulted by two enemies at once) secured himself by this religious League, made in the Monastery of *Fryars*, in Mount *Carmel*, from whence that strict Order have their denomination. But mark how well *Mahomet* in the sequel observed this Law: As soon as his Government increased, and that by Arms and bad Arts he had secured his Kingdom, he writes his Chapter of the Sword, called so perhaps because the first words of it are often engraved on the *Turks* Cymeters made at *Damascus*, and on their Bucklers and other sorts of Arms: And another Chapter in the *Alchoran*, called the Chapter of Battle (which is always read by the *Turks* before they go to fight) and therein his modest words (if you adore not what I adore, let your Religion be to you, and mine to me) and other promises of toleration and indulgence to the Christian Religion, were changed to a harsher note; and his

Edicts

Edicts were then for blood and ruine, and enslavement of Christians: When you meet with Infidels, saith he, cut off their heads, kill them, make them prisoners, bind them, until either you think fit to give them liberty, or pay their ransom; and forbear not to persecute them, until they have laid down their Arms and submitted. And this is that sort of toleration the *Turks* give to the Christian Religion; they know they cannot force mens Wills, nor captivate their Consciences, as well as their bodies; but what means may be used to render them contemptible, to make them poor, their lives uncomfortable, and the interest of their Religion weak and despicable, are practised with divers Arts and Tyranny, that their toleration of Christianity is rather to afflict and persecute it, then any grant of favour or dispensation.

The *Mosometan* Religion tolerates Christian Churches and Houses of Devotion, in places where they have been anciently founded, but admits not of holy Buildings on new foundations; they may repair the old Coverings and Roofs, but cannot lay a stone in a new place Consecrated to Divine Service; nor if Fire, or any accident destroy the Superstructure, may a new strength be added to the foundation, wherewith to under prop it for another Building; so that at last the Christian Churches in those Dominions must necessarily come to ruine, as many already have submitted to the common fate of time. And as it happened in the great and notable Fires of *Galata* first, and then of *Constantinople*, in the year 1660, that many of the Christian Churches and Chappels were brought to Ashes; and afterwards by the Piety and Zeal of Christians scarce re-edified, before by publick order they were thrown down again into their former heaps, being adjudged contrary to the Turkish Law, to permit Churches again to be restored, of which no more remained then the meer foundation.

LAİKLİK ÜZERİNE GÜNCEL YAZILAR

CUMHURBAŞKANI'NA AÇIK MEKTUP

Sayın Cumhurbaşkanı,

Son iki hafta içinde yaptığınız açıklamalarla geçmişte olduğu gibi günümüzde de gündemi belirlediniz. Birbirinden önemli üç konuda üç yorumunuzu ilgiyle izledi Türkiye.

Neydi bu konular?

İlkin, "*Anayasal Vatandaşlık*" üzerinde durdunuz.

İkinci olarak, devlet ve Laiklik konusuna değindiniz. Bir TV programında "*Devlet Laik Olur, Kişiler Laik Olamaz*" dediniz.

Üçüncü olarak da TSK ve İktidar ilişkisi hakkındaki görüşlerinizi açıkladınız.

Devlet-Din ve Ordu, sadece Türkiye'nin değil tüm ülkelerin ortak paydasıdır. Bu konularda görüşlerinizi net ve açık olarak belirtmiş olmanız, Türkiye'nin siyasetine dinamizm katmıştır. Bir tartışma ortamını başlatmış olmanız Türkiye'nin "*Düşünce ve Fikir*" üretmeye duyduğu acil ihtiyacının göstergesi olduğu kanısındayım.

Yanlış veya doğru fikirlerimizi tartışabilir olmamız, hiç tartışmaktan iyidir. Meseleye bu açıdan bakılırsa bir Cumhurbaşkanı'nın asli görevlerinden birinin de ülkesindeki hür "*Fikir*" tartışmalarına doğrudan katılım sağlanması olduğu açıkça görülür. Nitekim Cumhurbaşkanı'nın bu özelliği T.C. Devleti'nin Anayasası'nın 103. maddesinde yer alan Cumhurbaşkanlığı Andında vurgulanmıştır. (Temel hürriyetlerle ilgili ibare).

Bu nedenle yukarıda belirtilmiş olan üç konuda, kanımca eksik ve hatalı bulduğum bazı hususlara dikkatinizi çekmeyi bir yurttaşlık göre-

vi ve aydın sorumluluğu olarak görüyorum. Bu eksik ve hataların, sizden çok, çevrenizden size iletilen bilgi ve enformasyon düzensizliğinden kaynaklandığını düşünüyorum.

Anayasal Vatandaşlık Olur mu?

Sayın Cumhurbaşkanı,

T.C. Devleti Anayasası'nın I. Kısım/Genel Esaslar I. Devletin Şekli/Madde I aynen şöyledir:

"Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir."

Açııkça görülebileceğı üzere Türkiye Devleti, bir *"İslam"* Cumhuriyeti, ya da *"Demokratik"* Cumhuriyet olarak değıl sadece bir Cumhuriyet olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda bu tanımlamayla Devlet, Cumhuriyet'in anlam, önem ve kapsamıyla *"Sınırlandırılmıştır."* Ve yine açııkça görülebileceğı üzere Türkiye Devleti bir *"Anayasal"* Cumhuriyet olarak da tanımlanmamıştır.

Bu durumda Türkiye'de yaşayan ve T.C. Devleti tarafından *"Vatandaş"* olarak kabul edilmiş olan herkes sadece Cumhuriyet Devleti'nin Vatandaşı statüsündedir. Anayasal Vatandaş değıldir. Anayasal Vatandaşlık, eski ve *"Eyalet"*lerden kurulu Birleşik ya da Federe sistemlerde vardır; Uniter Devlet sisteminde sayısız sakıncaları beraberinde taşır. Türkiye'de *"Bölgecilik"* ve *"Eyalet"* sistemi olmadığı için Anayasal Vatandaşlık da düşünülemez kanısındayım.

İkinci itirazımı izninizle, Milli Egemenlik'e dayandırarak açıklamak istiyorum.

T.C. Anayasası'nın 5. maddesi, Devletin temel amaç ve görevlerini düzenlemektedir. Türk milletinin bağımsızlığı, bütünlüğü ve bölünmezliği bu maddede belirtilmiştir. 6. maddede Egemenlik açıklanmıştır. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Egemenliğin kullanılması hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz.

Bu iki maddede açııkça belirtildiğı üzere Türk milleti egemenliğini *"Anayasa'nın koyduğu esaslara"* göre, yetkili organları eliyle kullanır.

Burada dikkatimizi çekmesi gereken iki husus vardır.

a) Türk milletinin egemenliğini T.C. Anayasası aracılığıyla kullanma "*Hakkı*"nın kayıtsız şartsız kendisinde olması keyfiyetidir. Egemenliği kullanma hakkı ve yetkisi, kişilerde değil Milletin kendisindedir.

b) Egemenliğin kaynağı Millettir, kişi, zümre veya sınıf değildir. Anayasa'ya önceliği (priorite) olan *Milli Egemenliktir, Egemenlik Anayasa'ya değil, tersine Anayasa Egemenliğe tabidir*. Oysa Birleşik bir Devlet'te, Başkanlık sistemi uygulanıyorsa bu öncelik "*Anayasa*"ya geçer. Tıpkı ABD'de olduğu gibi. Türkiye'de Başkanlık sistemi olmadığına göre, Egemenlik, henüz Anayasa'ya olan önceliğini korumaktadır. Egemenlik bir milletin "*Meşruiyeti*" için olmazsa olmaz önkoşul (sine qua non) olduğu için Üniter Türkiye Devleti'nde Anayasa'ya tabi kılınmaz.

Üçüncü ve son husus Vatandaşlık'ta dikkatten kaçan bir husustur. Anayasa'nın I. maddesinde "*Türk*" Devleti değil, "*Türkiye*" Devleti denilmiştir. Dolayısıyla Türkiye Vatandaşlığı kabul edilmiştir, herkesin mutlaka Türk olması zorunluluğu ortadan kaldırılmış ve Irkçı bir zihniyetle değil, uygarca bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Türkiye vatan-dışı olan herkes, Türk soyundan olmak mecburiyeti altında değildir.

Devlet mi Laik, Kişi mi?

Sayın Cumhurbaşkanı,

Hayatımın son 21 yılını fiilen Din-Devlet ve Laiklik ilişkilerini dünyanın çeşitli ülkelerinde araştırmakla geçirdim. Bu konuda kitaplar yazdım, sayısız makale yayınladım ve konferans verdim. Devlet mi laik, kişi mi laik tartışmasını da 1986'da yayınlanan "*Laiklik*" (Süreç Yay.) adlı kitabımda tartışmaya açtım.

Vaktinizi almamak için hemen belirtiyim ki, Avrupa'da özellikle de Fransa'da ve Katolik aleminde, size aktarılan bilginin tersine, "*Kişiler Laik Olurlar*". Ve yine size aktarılan bilginin tersine Avrupa'da "*Devlet, Laik olamaz.*" Devlet, tüzel bir "*Kişiliktir*" ne Dini olur ne de Laikliği... Laik ve/veya Seküler olan Anayasa'dır, Devlet değil.

Yine Avrupa'da ve Katolik aleminde örneğin Papa, aynı anda hem "*Seküler/Laik*" hem de "*Ruhani*" olmaklığı birarada taşır. Papa, Vatikan Devleti'nin Cumhurbaşkanı olarak "*Seküler*"dir. Ve aynı Papa, aynı anda, Katolik aleminin de "*Ruhani*" önderidir. Papa, örneğin Kudüs'e "*Seküler*" Devletbaşkanı sıfatıyla gider, Ruhani önder olarak gidermez(!).

Bu konu Türkiye için tahminlerden de ötede önem taşır. Türkiye'de "*Laiklik ve Sekülerizm*" tartışmaları henüz yenidir. Kanımca sürdürülmesinde yarar vardır. Türkiye'de "*Laisizm*" yeniden tanımlanmalı ve "*Seküler*" olanla arasındaki farklılıklar açıkça gösterilmelidir. Ayrıca Laisizm, Sekülerizm ve Ateizm'in birbirlerinden "*Esasta*" ayrıldıkları hususlar da gösterilmelidir kanısındayım.

Ordu ve İktidar

Sayın Cumhurbaşkanı,

Hiçbir politikacı Ordu'ya dayanarak siyaset yapmamalıdır diyorsunuz. Bu görüşünüze katılmayacak "*Sivil*" çıkmaz her halde. Ama sivil siyasetçiler de ister istemez TSK'ne "*Siyaset*" üretmek zorundadırlar. Siz böylesi bir "*Siyaset*"in üretilmekte olduğuna kani misiniz? Kanımca siviller, askerler için üst düzeyde siyaset üretememektedirler. Ve Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri de budur. Türkiye'de sivil kadrolar ve partiler, özellikle günümüzde kendi taraftarlarına artık bir "*İdeal ve Umut*" aşılayamaz duruma düşmüşlerdir. "*İdeal ve Umut*"tan yoksun bırakılan geniş kitleler bir "*Doğruluk ve Dürüstlük*" sembolü olarak TSK'ni "*İdealize*" etmeye başlamışlardır. Bu keyfiyet, TSK'nin isteğiyle değil, çaresiz bırakılan kitlelerin duydukları "*Güvensizlik*"ten doğmaktadır.

Saygılarımla...

(Yeni Günaydın, 26 Mayıs 1994, Perşembe)

SAHTE TARİH, SAHTE KİMLİK DEMEKTİR

İSTİKRAR (= Stability) kavramına ülkemizde çok değinilmesine rağmen, ilginçtir ki, gereken bilimsel önem verilmemiştir. Oysa istikrar Batı Avrupa'nın iktisadi ve siyasi literatüründe yer alan temel kavramlardan biridir. Söz konusu kavram Batılı diplomatik çevrelerde *olmazsa olmaz* ön koşulu kabul edilen bir başka kavramla, *Denglilik* (= Equilibrium) kavramıyla ele alınır. Denglilik, klasik ve yerleşik Eşitlik anlayışından çok farklı bir kavramdır. Diğer bir anlatımla Denglilik, sadece zihinsel bağlamda varolan ama doğasal gerçeklikte varolmayan Soyut Eşitlik fikrinden ayrı olarak olayların ve nesnelerin bire bir özdeşliklerini öngörmez. Denglilik, doğada ve evrende değişimin kalıcı olduğu gerçeğini göz önünde tutarak geliştirilmiş bir fıkirdir. Buna göre olaylar ve nesneler kendi içlerinde kalıcı olan ilişkilerinde de bu değişimselliğin yönlendiriciliğine göre '*etki-tepki*' gösterirler. Kısacası olaylar ve nesneler, denglilik ilkesine göre hem kendi içlerinde değişimler yaşarlar hem de bu değişimlerin yönlerine göre yeni ilişkilere girerler. 19. yüzyılın sonunda 20. yüzyılın başlarında Batı Avrupa'da Denglilik ilkesi üzerine inşa edilmiş felsefi ve siyasi akımlar çok revaçta olmuşlardı. O zamanların Rusyası'nda ise *Ekilibrist* denilen sanat ve kültür akımı oldukça etkili bir akımdı.

Bu kısa açıklamalardan sonra şu söylenebilir: Değişimin dengesi (Dengeli Değişim) istikrarın esasıdır. Değişimin dengeselliğinde meydana gelecek olan kırımlar istikrarı bozarlar. Bu kaziye siyasetçiler tarafından bilinmesine rağmen ne yazık ki, uygulamada daima sorunlar yaratır. Bu nedenle de ülkedeki hassas dengeler bazı yetkisiz ve so-

rumşuz unsurlarca tek-yanlı olarak kullanılırlarsa bundan en çok dış ve düşman güçler yararlanırlar. Çünkü değişimin dengesini 'Kıran' en önemli unsur, mevcut dengeleri tek yönlü, tek çıkara hizmet etmesi gereken tek taraflı bir araç olarak görmektir. Son on yıldır Türkiye'de olan da budur.

Son on yıldır Türkiye'nin hassas dengeleriyle sorumsuzca oynanması, bunların tek taraflı olarak kullanılması neredeyse yeni bir kural olmuştur. Bu istismardan çıkarlar uman bazı çevreler türemişler ve bunlar günümüzdeki bazı köprü başlarına yerleşmişlerdir. Kategorik olarak dört alanda etkili olmaya çalışan bu çevrelerin ilkinin ülkenin ekonomik hayatında gözlemlemek mümkündür. Türkiye'nin bugünkü ekonomik bünyesi bir değişim sürecindedir. Bu değişim modelinin esasları anlaşıldığı kadarıyla ABD'de çizilmiştir. Büyük ölçüde Meksika örneği üzerinde temellendirilmiş olan bu model ABD'li Türkiye masası uzmanları tarafından Türkiye'nin en üst düzeyde gündemine sokulmuştur. Ancak çok yüksek riskleri göze alarak gerçekleştirilebilecek olan Meksika modelinin toplumsal patlamalara çok açık bir örnek oluşturduğu bilinmektedir. Türkiye'nin bunca sorunları varken böylesine yüksek riskli bir modeli benimsemesi, kanımızca, bir kumardır. Bu kumardan yarar umanlar, sonuçta sadece kumarhane sahiplerinin kazançlı çıktıklarını asla unutmamalıdır!

DEĞİŞİMSELLİĞİN dengesini ve istikrarını bozabilecek ikinci etken siyasal alanda ortaya çıkan istikrarsızlaşmadır. Demokrasilerde özgürlüğün sınırlarının olamayacağını savunan bazı çevreler bu sahte varsayımın ardına sığınarak ülkeyi bir siyasal kaosa doğru sürüklemektedirler. Tek taraflı olarak kullanılan siyasal değerler sadece çok dar çevrelere yarar sağlamakta ama ülke bütünlüğü açısından zararlı olmaktadır.

Üçüncü etmen toplumsal alanda ortaya çıkan istikrarsızlaştırma eylemleridir. Son yıllarda Türkiye'de hızlı bir toplumsal değerler erozyonu yaşanmaktadır. Rüşvet, iltimas ve adam kayırmacılık vb. gibi her devirde ve her ülkede rastlanabilen olgular, hazindir ki, Türkiye'de artık sınır tanımayan boyutlara ulaşmıştır. Bu yozlaşmanın kaçınılmaz sonuç-

larından biri de devletin en çok sorumluluk gerektiren makamlarına bazı bilgisiz ve yeteneksiz kimselerin atanmaları olmaktadır.

Dördüncü etmen tarihsellik alanında ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de nasıl bir tarih bilinci olmalıdır sorusundan hareketle ortaya atılan tezler giderek tez olmaktan çıkmışlar ve tarih-bilincini yenileştirmek şöyle dursun, istikrarsızlık ve dekadans için zemin hazırlamaktadırlar. Türkiye’de belirli bir çevre yeni bir tarih-bilinci oluşturmaktan çok, mevcut tarih anlayışlarını yönlendiren dinamikleri saptırarak yanlış-bilgilendirmeye (dezenformasyon) dayalı bir sahte-tarih kuramını yerleştirmeye çalışmaktadır. Buna göre ne Anadolu tarihi ne Osmanlı tarihi ne de Cumhuriyet tarihi özgün dinamiklere sahiptir; bunların tümü en azından çalıntıdır ya da yalıdır. Resmi tarihe yöneltilen eleştirilerin de bu çevrenin gözünde bir anlamı yoktur. Onlara göre, mealen söylenirse, barbar Türkler ve ‘Çağdışı’ Müslümanlık Anadolu’nun tüm özgün uygarlıklarını yok etmişlerdir!

Bu dört alanda ortaya çıkan istikrarsızlık, giderek Türkiye’nin yoneldiği değişim programının hassas dengelerini bozmaya başlayacaktır. Sahte tarih yaratma çabası içinde olanların Türkiye’de sahte tarih anlayışına uygun ‘Sahte-Kimlikli’ bireyler oluşturmak istedikleri bellidir. Bu tip girişimler sonucunda Türkiye’deki hassas dengeler sismik sarsıntılara uğrayabilirler. Bundan da en büyük zararı da başta Anadolu’da yaşayan insanlar çekerler. Türkiye’yi istikrarsızlaştırmayı umut edenlerin bu olası istikrarsızlaşmanın etki alanının da çok geniş olduğunu unutmamaları gerekir. Türkiye’deki fay kırılmasının sarsıntıları Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar uzanır. Bizden hatırlatması.

(Yeni Günaydın, 12 Ekim 1993, Salı)

TÜRK CASUSUNUN GİZLİ MEKTUPLARI

1699'da Osmanlı Padişahı Sultan 2. Mustafa ile Habsburg-Avusturya İmparatoru 1. Leopold arasında imzalanan Karlofça Antlaşması'nın Türkler için yüz kızartıcı bir yenilginin ve facianın belgesi olduğu çok yazılmış ve söylenmiştir. Batılı tarihçilerin bu görüşü Türkiye'de de kabul görmüştür. Ancak böyle düşünmeyen bazı Batılı tarihçiler de vardır.

İngiliz tarihçi Alan Palmer de bunlardan biridir. Palmer'e göre Karlofça, Osmanlı için bir facia değildir; tarihin akış dinamiklerine uygun bir gelişmedir ve Osmanlı'da yeni bir toprak ve vergi reformları – İdari Reformlar sürecini diyebiliriz– düzenleme ihtiyacını ortaya çıkardı-ğı için "Yeniden-Yapılanmayı" bizzat devlete sokan antlaşmadır.

Palmer'in yorumuna şunları da ekleyebiliriz:

Karlofça'dan sonra 2. Mustafa'nın Şeyhülislam'ı Feyzullah Efendi ile yenileştirmeci kanadın temsilcisi son Köprülü Amcazade Hüseyin Paşa arasında başlayan yeniden yapılanma tartışmaları etkilerini özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda göstererek Osmanlı'nın en az 200 yıl daha ayakta kalabilmesini sağlamıştır. Osmanlı'da kültürel ve İdari alanlarda yenileştirmecilik fikrinin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak Osmanlı'daki din ve devlet ilişkilerinin yeniden ele alınması zarureti de beraberinde getirmiştir.

Ama Karlofça'nın kanımca en fark edilmemiş etkisi bugüne kadar üzerinde hemen hiç durulmamış bir alanda kendisini göstermiştir. Bu alan dil ve rasyonalizm-akılcılık bağlantısındadır. Karlofça ile birlikte Osmanlı devlet geleneğine çok ilginçtir ki ilk kez Batı Hristiyan çevre-

lerinde aydınlar arasında tartışılan devlet ve din (Kilise) ilişkilerinin yeniden nasıl düzenlenmesi gerektiği tartışmasına girmiştir. O yıllarda Avrupa’da henüz yeni kurulan Milli Kiliseler’de o zamana kadar Latince yapılan ayinlerin milli dille yapılıp yapılamayacağı tartışmaları vardı. İlginçtir ki bu tartışma günümüzde Fransa’da hâlâ sürmektedir. (Fransa’da Katolik Kilisesi’nde ayinler Papa’nın isteği hilafına hâlâ Latince yapılmaktadır, Fransızca değil).

Karlofça Antlaşması dili itibariyle Osmanlıca ya da Almanca olarak kaleme alınmamıştı; Latince idi. Latin düşünce sistematüğını yansıtıyordu. Kur’an ve şeriatın dil-düşünce birliğini değil, Katolik düşünce sistematüğının ve Batı Hristiyan âleminin devlet-din ilişkilerini düzenleyen içmantiğını yansıtıyordu. Osmanlı bu nedenledir ki kendi mantığıyla ve İslami şeriata uygun hazırlanmış bir metne göre değil, kendisiyle ilgili olarak Hristiyanlar tarafından hazırlanmış bir metne taraf olmuş ve imza atmıştı. Bu yüzden de Karlofça ile Osmanlı kendi topraklarında yaşayan Katolikler’e Avrupa’dakinden çok daha fazla haklar vermek zorunda kalmıştı. Bu beklenmedik haklar daha sonraki yüzyıl içinde başta Avusturya olmak üzere Polonya, Çekoslovakya, Ukrayna ve İsviçre ile Almanya’da dinsel-çoğulculuk akımlarının gelişmesinde önemli etken olmuşlardı.

Avrupa’da Laikleşme Çabaları

Avrupa’nın doğusunda sonu Karlofça ile noktalanacak olan Osmanlı Habsburg rekabeti sürerken, Orta ve Batı Avrupa’da aydınlar ve kilise arasında amansız bir dinsel özgürlük mücadelesi vardı. Başta İngiltere, İtalya ve İspanya ile o zamanki adı İspanyol Hollandası olan Belçika ve Hollanda’da aydınlar 16. yüzyılda ortaya çıkmış olan Protestanlığın ve 30 yıl süren (1618-1648) Din Savaşları’nın etkisiyle bugün kısaca Vatikan diye bilinen Roma ve Papalığa karşı gizli bir savaşı sürdürüyorlardı. Bu aydınların aralarında Ateistler (Tanrıtanımazlar) olduğu gibi hem Ateizm’e hem de Papalığa karşı çıkan bağımsızlıkçı denilen aydınlar da vardı. 17. ve 18. yüzyılın bu aydınlarının savundukları fikirler günümüzde birçok devletin anayasalarına girmiş bulunmaktadır.

Katolik Kilisesi'ne karşı sürdürülen mücadelelerde sayısız insan ölmüştür. Canlı canlı yakılan kadın ve erkeklerin sayısı milyonlarla ifade edilmektedir. Sadece Engizisyon sırasında üç milyona yakın insanın hayatlarını kaybettikleri bilinmektedir. Tanrı'nın adaleti adına yapıldıkları öne sürülen bu kıyımlarda kilise daima odak noktası olmuştur. Gerçektir ki, tarihte Müslümanlar tarafından öldürülmüş Hristiyanların sayısı bizzat Hristiyanlar tarafından öldürülmüş Hristiyanların sayısının neredeyse yirmide biri kadardır. Sadece 1915-1945 yılları arasındaki 30 yıllık dönemde Hristiyanlar tarafından öldürülmüş olan Hristiyanların sayısı, Hristiyanlığın Devlet tarafından tanındığı İ.S. 325 yılına kadarki 300 yıl içinde öldürülmüş Hristiyanların sayısının 200 katı kadardır.

Türk Casusunun Mektupları

1684-1694 yılları arasında Avrupa'da tartışılmış kilise karşıtı bildiri-lerin en ilginçlerinden biri İngiltere'de yayınlanmış olan "*Bir Türk Casusunun Mektupları*" başlığını taşımaktadır. Bu mektupların yazarı –ya da yazarları muhtemelen Türk ya da Müslüman değillerdi. Kilise'nin intikamından korkulduğu için bu bildirilere böyle bir başlık konulmuştu ve tüm sorumluluk Türkler'in üzerine atılmıştı. Nedir ki bu gizli bildiri-lerde aynı dönemlerde Osmanlı toplumunda varolan dinsel hoşgörü ve yapı ile bağlantılı zamanının çok ilerisinde olan fikirlere paralel fikir-ler savunulmaktaydı. Mektuplarda doğaya ve çevreye bağlılık duyulma-sının Allah'a bağlılık duyulması için araç oldukları fikri işlenmişti. Yi-ne çok ilginçtir ki mektuplarda Atomizm fikri yaygınlaştırılmaya çalışıl-mıştı.

Tüm onsekizinci yüzyıl düşünür ve yazarlarının okudukları bu mektupların yazarı (yazarları?) kuvvetle muhtemeldir ki İtalyan papazlarıydılar. Çünkü mektupların orijinaleri Latince yazılmışlardı. İtalyanlar ise mektupların kaynağının İstanbul'da olduğunu sandıklarını belirtmişlerdi. İngiltere'de yapılan basımda Türk casusunun mektupları sanki bir İngiliz tarafından yazılmış gibi gösterilmişti.

Kaynağı hiç kuşkusuz Osmanlı'da ve İstanbul'da olan bu mektuplarda öne sürülen fikirler, belki inanmayacaksınız ama Batı Avrupa'da henüz tartışma konusu değillerdi. Orada aynı tarihsel dönemin İstanbul'unda tüm evrenin hareket halinde olduğunu, hiçbir gök cisminin sabit olmadığını, güneşin bile böyle olduğunu savunan Müserrin adlı tarikat üyelerinin fikirleri 2. Mustafa'nın ve ondan sonra tahta çıkan kardeşi III. Ahmet'in döneminde çok etkiliydiler. 1660'lı yıllarda İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'nde görevli Paul Rycaut adlı diplomat daha sonra yayınlanan ünlü incelemesinde, "Bu fikirler sadece Saray'da değil, hayrettir ki Harem'de kadınların arasında bile tartışılmaktadır. Bu da Türklerin ne kadar ateist olduklarını göstermektedir" diye yazmıştı.

1660'lı yıllarda İstanbul'da Haremler'de "Kadınlar arasında bile" Güneş'in yerinin sabit olmadığı tartışma konusu iken, Avrupalı krallar ve papalar, Güneş'in Dünya'nın etrafında dönmekte olduğunu ve Dünya'nın uzaydaki yerinin sabit olduğunu sanıyorlardı.

(Yeni Günaydın, 29 Ağustos 1993, Pazar)

ŞEYTAN AYETLERİ VE AZİZ NESİN

Hint asıllı İngiliz Romancı Salman Rüşdi'nin Şeytan Ayetleri adlı kitabı çeşitli ülkelerde olaylar yarattı. Son olarak da yurdumuzda Sivas'ta 37 kişinin ölümüyle sonuçlanan bir facianın yaratıcısı oldu. Kitapla ilgili sayısız yazı, makale ve inceleme yayınlandı; radyo ve TV oturumları yapıldı. Rüşdi'yi savunanlar ve ona karşı olanlar kamplaştılar, tartıştılar ve hâlâ da sürüyor bu çekişmeler.

Kitapla ilgili görüşlerimi ben daha önce yurtdışında yayınlanan İngilizce bir dergide, (LINK, Ekim 1989) yani kitabın yayınlanışından bir yıl kadar sonra açıklamıştım. Bana göre Şeytan Ayetleri, bırakın edebi değerinin olmasını İngiliz dili ve edebiyatı için yüzkarası bir kitaptı; pornografi ağırlıklıydı ve tamamen piyasa çıkarları dikkate alınarak yazılmıştı. (İngiltere'de, bilenler bilirler, bu kitapların yazarlarına "*Small-Time Imposters*" yani küçük fırsatçılıklar yapan sahtekarlar denilir.) Ne var ki, yazarıyla ilgili fetvayı onaylamak da mümkün değildi. Çünkü, hem İran'ın tüm İslam alemi için böyle bir fetva verebilmesi olası değildi, hem de İslam'da yargılanmadan ve kendi ağzıyla savunma yapmadan bir kimsenin idama mahkum edilebilmesi mümkün değildi.

Hazindir ki bu kitap Türkiye'de de bir faciaya yol açtı. İnsanlar öldüler, yaralandılar, acı çektiler. Aziz Nesin'in girişimiyle kitabın Türkçeleştirilmesine çalışıldı. Aziz Nesin bunu laiklik uğruna yaptığını söyledi.

Laik bir ülkede bu kitabın yayınlanması gerektiğini söyledi. Kitabın başta Hindistan'da ve İsrail'de yayınlanamıyor olmasına aldırmadı.

Herhalde Hindistan ve İsrail laik değildiler? Pekiyi ama Aziz Nesin laik miydi? Kendisinin ateist olduğunu defalarca açıklamıştı Nesin, ama konu Şeytan Ayetleri'ne gelince nedense ateist değil laik olduğunu anımsayıverdi! Varsın öyle olsun... Tıpkı *European* gazetesine verdiği demeçte koyu bir Atatürkçü olduğunu hatırladığı gibi. Ben Aziz Nesin'in başka nedenlerle cezaevine düştüğünü sanıyordum. Meğer öyle değilmiş! Aziz Nesin, *European*'a verdiği demeçte, "*Atatürk ilke ve inkılaplarını sonuna kadar korumak uğruna hapse girmiş*". Öyle yazıyor gazetede. Bunca yıl herkes yanılmış demektir bu. Meğer Aziz Nesin, su katılmamış bir Atatürkçü ve laikmiş. Biz onu solcu ve ateist sanırdık. Geçelim. Anlatmak istediğim bu değil. Atatürkçü ve laik Aziz Nesin, hazindir ki, Şeytan Ayetleri'ni okumadan bir girişimde bulunmuştu. Şuna inanıyorum ki, kitabı özgün diliyle -çeviriden değil- okusaydı, önce kendisinin karşı çıkması gerekirdi bu kitaba. Dinsel ve moral açılardan değil. Başka iki nedeni var...

Birincisi, Salman'ın Kadın'a Bakışı; Kitabındaki kadın tiplemesidir. Aziz Nesin'i beğenmiyor olabilirsiniz ama hiç kimse Aziz Nesin'in kitaplarındaki kadınların, -Salman'ın kitabında yaptığı gibi- cinselliklerinden ötürü aşağılandıklarını söyleyemez. Aziz Nesin'in kitaplarındaki kadın tiplemesi, hangi koşullarda olursa olsun, olumluyucu ve insani değerlere sahiptir. Nesin'in romanlarında hiçbir kadının başına, Salman'ın kitabında kadınların başına getirdiği -ve belki de bundan *Autoerotik* bir zevk aldığı- türden olaylar gelmemiştir. Nesin'in kadın tiplemesi, yosmalar dahil, daima idealize edilmiş genç-kız bakire saflığındaki tiplerdir. Salman'ın kadın tiplemesinde ise kadın, tek kelimeyle aşağılanmakta ve İngilizcesi dört harften oluşan o erkek (macho) eylemine en aşağılık koşullarda muhatap olmaktadır. Tam 47 kez o kelimeyle yapılan eylem, sadece kadını değil erkeği de aşağılar mahiyette anlatılmaktadır.

Aziz Nesin kitabı özgün diliyle okuyabilseydi başka bir açıdan daha bu kitaba karşı çıkması kendisinden beklenirdi. Salman Rüşdi kitabında açıkça ve alçakça "*İrkçilik*" yapmaktaydı. Salman'ın kitabında Zenci -Muhammed'in ilk Zenci müridi ünlü ve saygın Bilal-i Habeşi'dir bu- tıpkı Hitler'in yaptığı gibi ırkçı sıfatlara muhatap olmaktadır. Ken-

disine "*  pl k*" ve "*s p nt *" ( ngilizcesi, trash) gibi sıfatlarla hitap edilmekte ve daima rengine bağlı olarak a ağılanmaktadır. Sadece zenci Bilal mi bu tip  rk  sıfatlarla anılmaktadır? Hayır, Çinliler ve  ngilizler de benzer yakı tırmalardan nasiplerini almaktadırlar. Açıkça belirtilmesi gerekir ki tanıdığımız Aziz Nesin'in bu tip  rk  ve insanı aşağılayıcı hiçbir kitabı ve yazısı yoktur. Hatta tam tersi  ne sürülebilir. Öyleyse nasıl olmuştur da kadınları en iğrenç anlatımlarla a ağılayan ve Hitlervari  rk lık yapan bir yazarı, bu tip anlatıma ve edebiyata kesin karşı olmakla tanınan Aziz Nesin savunmuştur? Fikir  zg rl ğ  ve laiklikle uzak yakın ilgisi olmayan Türkiye'deki bir kesim aydının dramının i te Aziz Nesin'in kişiliğinde simgelenen bu dramda gizli olduğu anlaşılır.

(Yeni Günaydın, 5 Eylül 1993, Pazar)

AVRUPA MÜSLÜMAN TOPLULUKLARI İŞBİRLİĞİ TOPLANTISI

DAVOS-Avrupa Milli Görüş Teşkilâtı (AMGT) tarafından düzenlenen Avrupa Müslüman Toplulukları İşbirliği Toplantısı, İsviçre'nin Davos kentinde yapıldı. 28-29 Ağustos tarihlerinde düzenlenen toplantıya çağrılı olan 38'i Avrupa'dan, 6'sı dışarıdan 44 ülkenin temsilcileri katıldılar. Irak Kürdistanı'nı temsilen kimse gelmemişti. Toplantıya katılan 143 çağrılı, iki gün süreyle biri basına ve halka kapalı, diğeri açık oturumlarda bir araya geldiler. Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan, kuşkusuz toplantının yıldızı oldu. Özellikle Araplardan büyük destek buldu.

Aynı günlerde dünyanın başka yerlerinde de ilginç gelişmeler oluyordu. Fas Kralı Hasan, tüm İslam aleminin liderliğine resmen talip olduğunu, 500 milyon dolar harcayarak yaptırdığı Kazablanka Camii'ni ibadete açarak ilan ediyordu. ABD'de ise dokuz gün süren uluslararası bir toplantıda, çeşitli dinlere ve inançlara sahip 1000 kadar dindar, *"Dünya Dinleri Birleşmiş Milletleri"* örgütünü kurmak kararını alıyorlardı. Yine aynı gün İsrail, düne kadar terörist saydığı Filistin Kurtuluş Örgütü'nü resmen tanıyacağını açıklıyordu.

Davos'ta düzenlenen toplantının gündeminde dört konu vardı. Bosna'daki katliam; İslamın savaş değil barış dini olduğu, Azerbaycan'daki Ermeni vahşeti ve en önemlisi, Almanya'nın Bonn şehrinde inşa edilmesi düşünülen Avrupa İslam Merkezi fikriydi. Bu son konu, bir anda toplantının esas teması oluverdi. Tüm konuşmacılar, İran hariç, böylesi bir merkeze acilen ihtiyaç duyulduğunu vurguladılar.

Davos toplantısı, İsviçre basınında da geniş yer aldı. Haftalık *WOZ* dergisi, yayınladığı iki uzun incelemede, İslamı ve söz konusu toplantıyı, Müslümanların yeni bir saldırısı olarak gösterdi. Avusturya basını ise, öteden beri yaptığı gibi, İslamı, yeni bir cihad ordusu olarak tanıttı. En ilginç yorum ise, kilisenin resmi yayın organında yer aldı. *Kirchenbote* adlı dergi, Mekke’de ibadet eden Müslümanları gösteren bir fotoğrafı kapak yaptı. Derginin başlığı ise ürkütücüydü: *İşte Hristiyanlığın baş düşmanı, İslam...* Anlaşıldığı kadarıyla, dergi, 2. Vatikan Konseyi’nde alınan kararları hiçe sayarak, İslam düşmanlığını yeniden gündeme sokuyordu. Davos toplantısına katılan İngiltere İslam Partisi’nin yöneticileri de bu merkez fikrini desteklediklerini açıkladılar. Anlaşıldığı kadarıyla, bu binanın yapılması için gerekli olan finans kaynakları çok yakında toplanacaktır. İki yıl içinde Bonn’da Avrupa İslam Merkezi açılırsa şaşırmayın.

Bu merkez fikri, ilkin geçtiğimiz yıl ortaya atılmıştı. Eski Demokratik Almanya Komünist Partisi’nin bankalardaki hesapları tasfiye edilirken, parti yöneticileri, ellerindeki servetin 32 milyon marklık bir bölümünü böyle bir merkez kurulabilmesi için Müslüman örgütlere bırakmayı istediklerini belirtmişlerdi. Alman hükümeti bu öneriyi henüz bir sonuca vardırmaş değil. Buna rağmen Avrupa’daki Müslüman topluluklar, kendi öz kaynaklarıyla bu merkezi kurmak arzusunu ortaya koydular.

Sonuç

Bu girişim AMGT’yi ve Refah Partisi’ni bir anda İslam aleminde sözü geçen örgütlerden biri haline getirecektir. AMGT ve Refah, Avrupa’daki Müslümanları temsil eden en güçlü üst kuruluşlar olabilirler. AMGT’nin yönlendiriciliğinde gerçekleştirilecek olan bu girişim, yaklaşık 32.5 milyon Müslümanı temsil edecektir. Finlandiya, Danimarka, İsviçre ve Avusturya’nın toplam nüfuslarından fazla olan Avrupa’daki Müslümanlar, böylelikle tek merkezden yönetilir hale geleceklerdir. Böyle bir şans, siyasi kuruluşlara inanın elli yılda bir gelir. Refah ve AMGT, bu zorlu görevi ve önderliği başarıyla üstlenebilirler mi? Bunu

ilerde ayrıntılı olarak tartışacağız. Ancak, değinmek istediğim son bir husus var. Toplantı sırasında her konuşmacı İslamın barış dini olduğunu, altını çizerek vurguladı. Bir konuşmacı hariç. Toplantıya Türkiye'yi temsilen katılan Başbakan Tansu Çiller'in Balkanlar için danışman seçtiği Mustafa Kahramanyol'un yaptığı konuşmada, Türkiye'yi ve tüm İslam alemini bir an önce Arnavutluk'u silahlandırmaya çağırması, soğuk düş etkisi yaptı. Yoksa Türkiye, ellerine çakar almaz silahlar verip, kendisinin önleyemediği Bosna katliamını, Arnavutları savaşa sürükleyerek mi önlemek istiyordu? Bu anlaşılamadı.

(Yeni Günaydın, 31 Ağustos 1993, Salı)

ARAFAT MÜSLÜMAN MI?

Ortadoğu'da Filistin'i temsilen hareket eden Yaser Arafat ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail Hükümeti'nin temsilcileri arasında bir uzlaşma sağlandı. Bu uzlaşma gereği İsrail, Filistin halkının temsilcisi olarak FKÖ'nü ve onun önderi Yaser Arafat'ı tek yetkili olarak tanıdığını açıkladı. Batı basınının "*Ortadoğu'da Baş*" diye dünyaya lanse ettiği olayın gerçekte taraflar arasında varılmış bir "*uzlaşma*" metnini karşılıklı olarak onaylamış olmaktan öte yaptıkları bir değişiklik yok. Batı dünyası Arafat'ı ve örgütünü zaten kabul ediyordu. Aynı Batı'nın vazgeçilmez üyesi olan İsrail de şimdi bu gerçeği yazılı olarak onayladı. Bütün mesele bu.

Roma İmparatorluğu, bilindiği gibi, günümüzde kullanılan tüm hukuki normları koymuş olan devlettir. Bu devletin her alanda geçerli olan bir sözü vardı. Latinler imzalanan anlaşmalara bakıp, *cui bono* derlerdi. Türkçesi mealen şöyle: "*Kimin menfaatine? Bu sözleşmeden kim yararlanacak?*"

Evet kim yararlanacak?

Önce kimlerin kaybettiklerine bakalım. İlk sırada George Habbaş ve örgütü Filistin Halk Kurtuluş Cephesi var. Ondan sonra Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi geliyor. HAMAS ve Hizbullah da kaybedenler arasındalar. İsrail cephesinde de kaybedenler var. Bunların başında Fundamentalist Musevi örgütleri geliyor. İrili ufaklı altı siyasi kuruluş kaybedenler listesinde yer alıyorlar.

Filistin-İsrail sorunu son elli yıl içinde kendi başına bir sanayi dalı oluşturmıştı. Bu sorunun sürmesinden yararlanan ve geçinen onbinler-

ce insan vardı. Hemen her ülkenin bir Filistin bürosu ya da masası, gözlemcileri, danışmanları vardı. Bu sorunun oluşturduğu sanayiden geçen onbinlerce aile vardı. Bu insanların çoğu artık işsiz kalacaklar. Varılan uzlaşma gereği artık bu insanlara iş kalmadı. Onları da kaybedenler arasına katabiliriz.

Filistin ve İsrail arasında varılan "uzlaşma" sayesinde kaybedenlerin safında bir de Kudüsçüler var. Kutsal Kudüs şehrinin Müslümanlara geri verilebilmesi için çaba harcayan bu örgütler de artık mücadelelerini başka yollardan sürdürmek zorundalar.

Pekiyi kazananlar kim?

Tek kelimeyle söyleyelim: *Filistinli ve İsraili laikler kazandılar.* Şimdi bunu biraz açmak gerekiyor.

İlkin şu gerçekleri aktarayım. İlahiyat ve toplumbilim açısından yapılan değerlendirmelere göre hem Siyonizm hem de Arabizm (Arap Milliyetçiliği), laik, yani dinsellik-dışı ve seküler, yani dünyevi ve cismani akımlardır. İngiliz ve Fransızlar'ın Arap-İslam alemine aşıladıkları ve Osmanlı Devleti'ni yıkmak amacıyla kurdukları Arap milliyetçiliği ile bunun paraleli olan Siyonizm İslam'ın ve Judaism'in (Musevi şeriatçılığı) dünyevileştirilmiş tarzlarıdır. Ne Arap milliyetçiliği dindir ne de Siyonizm. İkisi de gerçekte dindışıdır. Nitekim bu nedenledir ki gerek İslam-Arap alemi gerekse İsrail bu esaslara göre bölünmüşlerdir. Siyonist olmayan ve bunu kesin reddeden tanınmış Yahudiler vardır. Örneğin ünlü romancı Nadine Gordimer, Alman öğrenci hareketlerinin önderlerinden Daniel Cohn Bendit, Avusturyalı milyarder Kahane, Siyonist olmadıklarını ve Siyonizm'in Yahudi şeriatına aykırı –hatta ona yabancı ve düşman– olduğunu açıklamaktan çekinmemiş olan Yahudiler'dir. Kısacası, Arap milliyetçiliği olsun Siyonizm olsun hiç fark etmez ikisi de birer "*ideoloji*"dirler. İçinden çıktıkları dinleri temsil etmezler. Sadece bu dünyadaki işlerin yapılmasını, yürütülmesini sağlarlar. Öncelik verdikleri ana fikir kaynağı itibarıyla bu dünyadandır. Örneğin "*Devlet*"tir; Topraktır; İnsan haklarıdır; Demokrasidir vb. Diğer bir deyişle her iki akım da önceliği *kul yapısı* kurumlara vermişlerdir, dinlerine değil...

İşte Ortadoğu'da kazanan bu anlayıştır. Filistin ve onun kurtuluşu için mücadele eden örgütlerden, HAMAS kısmen hariç gerisi tamamen *seküler* ve *laik* birimlerdir. Yaser Arafat ise ne İran'ın ne Suudiler'in katı "*şeriat*"ları temelinde onaylayabilecekleri bir politikacıdır. Arafat, kelimenin bu şeriatçı anlamıyla Müslüman değil, Batı standartlarına ve normlarına uygun bir "*laik*"tir. Tıpkı Türkiye'deki gibi *laik-Müslüman* pozisyonundadır. Söz konusu uzlaşmayı ortaya çıkartan en temel ve özlü faktör işte budur. *Ortadoğu Barış Planı* gerçekte bir din uğruna değil bir ideoloji uğruna mücadele etmiş olan Arafat'la, yine bir ideoloji – Siyonizm – uğruna mücadele etmiş olan Rabin'in, Batılılar aracılığıyla uzlaştırılmış olmalarından başka bir anlam taşımamaktadır. Sonuçta ne İsrail toprak kaybetmiştir ne de Filistinliler devlet kazanmışlardır. Ama İslam alemi bir büyük rüyasını kaybetmiştir: KUDÜS.

(Yeni Günaydın, 11 Eylül 1993, Cumartesi)

ORTADOĞU'DA ROLLER DEĞİŞİYOR

Amerika Birleşik devletleri, iç ve dış politikalarında sıkıntılı bir dönem yaşıyor. Bill Clinton yönetiminin Bosna-Hersek'le başlayan, Somali'yle süren ve Haiti'yle doruk noktasına ulaşan başarısızlıkları dış politikadaki bunalımın belirgin göstergeleri oldular. Bunlara Boris Yeltsin'in kanlı darbesi de eklenince Clinton yönetimi gerek ABD içinde gerekse Avrupa'da eleştirilere muhatap oldu. Örneğin Senatör Dole, kendilerine danışılmadan hiçbir ülkeye asker gönderilemeyeceğini Başkan Clinton'a ve hükümetine sert bir dille hatırlattı. Son altı ay içinde aldığı her karardan geri adım atmasıyla ününe ün katan Clinton yönetimi bu sert uyarıyı da sineye çekmek zorunda kaldı. Les Aspin ve Warren Christopher gibi usta diplomat ve politologlar bile anlaşıldığı kadarıyla bu kadar bir kararsızlığa hazır değillerdi. Sonuç şu ki, bugünlerde Clinton'ın, hükümetinde bazı değişiklikler yapması gerekecek. Adları ünlenmiş ancak iktidar kendilerine verildiğinde başarılı olamamış bazı üst kademe bürokratlarına yolun gözüktüğü anlaşıyor.

*
**

ABD hükümetindeki bu yol ayrımının Türkiye açısından da yankıları olacaktır. Clinton, tıpkı bir Bush ve Baker gibi şahin yöneticileri hükümetine almak istediğini belli eden açıklamalar yapıyor. Clinton hükümetinde yer alacak yeni bir James Baker, Ortadoğu ve Türkiye için çok önemli bir muhatap olur. Baker'in ünlü Müslümanlar'a açılma siyaseti belki Bush-Baker yönetimine bir seçim kaybetti ama ABD dış

politikasına damgasını vuran yeni bir perspektif kazandırdı. Şimdilerde işte bu perspektife dönüş yapıyor Clinton. Baker'in ünlü "*F...k the Jews. Üç milyon Yahudi için 800 milyon Müslüman'ı kaybediyoruz*" sözü özellikle New York'lu Yahudiler tarafından unutulmuş değil. Yahudiler ABD dış politikasında meydana gelebilecek köklü değişimlerden ürüyorlar. Nedir ki, artık ABD'li Yahudiler'le İsrail arasında da bir yabancılaşma başlamış durumda. Tüm ABD nüfusu içinde çok küçük bir azınlık durumunda olan Yahudiler, buna rağmen en etkili cemaat olarak kendilerini kabul ettirmişlerdi. Artık Yahudiler'in bu etkisi kırılmış durumda. İsrail'in bir türlü toparlanamayan ekonomisi ve Yahudi Şeriat'ı ile *SEKÜLER* yaşam tarzı arasında sıkışıp kalan ulusal ve uluslararası politikaları, ABD'de yaşayan ve artık *Sekülerleşmiş*, yani *Dünyevileşmiş* olan Yahudiler için anlaşılmasız gelmeye başlamış durumda. ABD'de Yahudi cemaatlerine yön veren bazı Hahamlar artık bu endişelerini yüksek sesle dile getirmeye başladılar. ABD'den dünyaya yayılan Seküler yaşam tarzının Yahudiliği giderek Batı tipi Laik bir toplum yapacağını ve tüm değerlerinin yitirileceğini düşünen bu Rabbiler öncelikle Sekülerleşmeye karşı çıkılmasının gerektiğini vurguluyorlar. Geçen hafta içinde ABD'de yayınlanan bazı Yahudi dergilerinde *ilk kez* olarak bu endişeler dile getirildi. Filistin'le imzalanan anlaşmanın "Sekülerleşme"nin en üst göstergesi olduğu bazı Hahamlarca açıklandı. Aynı din adamları işte bu nedenle Filistin-İsrail anlaşmasına kesinlikle karşı çıkılması gerektiğini belirttiler.

İsrail'deki Likud ve çevresiyle, ABD'deki Yahudi cemaatinin bazı önderlerini çok korkutan bu Sekülerleşme olgusunu çok dikkatle izlemesi gereken bir ülke varsa, o da Türkiye'dir. Türkiye yaklaşık 150 yıldır bu yaşam tarzına uyum sağlayabilmenin sıkıntılarını yaşamıştır. Türkiye eksik ve hatalı olarak "Laikleşme" diye çevrilmiş olan "Sekülerleşme"nin Türkiye'deki mevcut "DEVLET-LAİSİZM"i ile esasta bir özdeşliği yok. Sekülerleşme *Bu-Dünya*'ya ait olan işlerin, *Bu-Dünya* için konulmuş olan yasalarla yönetilmesini öngörüyor. Tam bir inanç ve ibadet özgürlüğünü savunuyor. Amacı din adamları düşmanlığı yapmak değil... Bunlar bilinen özelliklerinden bazıları.

İsrail, ABD'nin *Seküler Olmayan ve Olamayan* müttefikî durumuna geldi. ABD'deki Seküler yaşam tarzına Ortadoğu'da en yakın gelen bir ülke var, o da Türkiye. ABD'de Clinton yönetimi, Bush döneminden devraldığı bakış açısıyla, İsrail'le olan sınırsız ittifak anlayışını sınırlandırarak İslam aleml içinde Türkiye'ye yeni bir rol vermeye hazırlanıyor. Türkiye, ABD'nin geleneksel iki müttefiğı Mısır ve İsrail'in üstüne çıkarak öncelikli müttefik statüsüne doğru gidiyor.

(Yeni Günaydın, 26 Ekim 1993, Saltı)

İSRAİL LAİK Mİ?

İsrail devleti 1948'de dünya devletleri ailesine katıldı. Ama bu katılım bazı devletlerce onaylanmamıştı. Şöyle ki *İspanya, Portekiz, Yunanistan* gibi ülkeler o yıllarda *İsrail*'i tanımadılar. Arap ülkeleri de *İsrail*'i tanımayan devletler arasındaydılar. Zamanla durum değişti. *İsrail* diplomatik alanda kendisine daha geniş bir yer açabildi.

İsrail, 1890'lardan itibaren, *dindar ve sofı Yahudiler* tarafından değil *Siyonizm*'i benimsemiş olan *Yahudiler* tarafından kurulmuştu. *Siyonistler, Yahudiler* için çok tartışmalı olan bir kavramı kendilerine bayrak edinmişlerdi. Bu kavram "*Devlet*"ti. Aynı şekilde gündelik hayatlarında klasik *İbranice*'den (*Hebrew*) çok Avrupa *İbranicesi* gibi kullanılan (*Yiddish*) lehçesini yeğlemişlerdi. Bu lehçe büyük ölçüde eski *Almanca*'dan etkilenmiş ve kutsal dil sayılan *İbranice*'de varolmayan sözcük, terim ve kavramları da içermekteydi. Yahudice düşünme sistematiğine yabancı olan bu tür sözcüklerden biri de "*Kültür*"dü. *Kültür* kelimesi işlevselliği itibariyle *İbranice*'de yoktu. 19. yüzyılın sonlarına doğru *Avrupa Yahudileri*'nin dili sayılan *Yiddish* aracılığıyla *İbranice*'ye girdi. *Rabbi Ignaz Maybaum*'un belirttiğine göre; elektrik kelimesi *İbranice* için ne kadar yeniyse *kültür* kelimesi de o kadar yeniydi.

İsrail işte çoğu *Yiddish* konuşan, devlet kavramını mutlaklaştırmış olan ve *kültür* kavramını çok önemseyen "*Laik*" siyonist kadrolar tarafından kuruldu. Siyonistler tüm gayretlerine rağmen kuruluş döneminde bu günlere kadar dindar ve sofı Yahudi cemaatlerinin güvenlerini sağlayamadılar.

Siyonistlere Karşı Haredim

Dindar ve sofı Yahudiler'in oluşturduğu *Ortodoks Yahudilik* 1950'den sonra *Siyonist Yahudilik* karşısında önceleri biraz geriledi. *İbrani-ce*'de "*Haredim*" denilen sofı dindarlık hareketi 1970'lerden sonra hızlanan bir ivme ile *İsrail*'de söz sahibi olmaya başladı. *İsrail Devleti* kuruluşunda tam "*Laik*" olmayacağını *Ben Gurion* gibi *Siyonist* liderlerin girişimleriyle kanıtlamıştı. *İsrail*'in kurucularından ve ilk başvekili olan *Ben Gurion* 1949'da henüz cılız bir siyasi güç olan *Ortodoks Yahudiler*'e bazı ödünler vermişti.

Örneğin, bizde çok bilinen *Tevhidi-Tedrisat* gibi bir yasa, *İsrail*'in kuruluşunda uygulanmamıştı. *Ortodoks Yahudiler* çocuklarını kendi acaılarından "*Seküler*" (*Dünyevi*) kabul ettikleri *Siyonist* ve *Reforma* uğramış *Yahudiler*'in çocuklarıyla aynı okullara göndermeyi red etmişlerdi. *İsrail* kurulduğunda bu husus dikkate alınmış ve *Ortodoks* ailelerin çocukları, diğerlerinden ayrı okullara yerleştirilmişlerdi. Ayrıca yine *Ben Gurion* tarafından *Ortodokslara* tanınan bir hakla her *Yahudi*'nin *İsrail* vatandaşlığı "*Halacha*" denilen şeriat yasaları da dikkate alınarak saptanacaktı. Yine *Siyonist Ben Gurion*'un *Ortodokslara* sus payı olarak tanıdığı bir başka hak da, *Yahudi* şeriatına uygun olsun diye hafta tatilini pazardan cumartesiye çevirmesiydi. Bu durumda *İsrail*'de kimin *Yahudi* olduğuna, kimin kendisini *Yahudi* olarak görse bile *İsrail*'de *Yahudi* sayılamayacağına *Ortodoks Yahudilik* karar verir hale geldi.

Yahudi Kimdir?

1990'lara gelindiğinde "*Laik*" *Siyonistler*'in karşısında çok güçlü bir blok oluşturan *Ortodoks Cephesi*, *Yahudi Dini*'nden (*Judaism*) *Yahudi Kimliği*'ne (*Jewishness*) gidiş belirler duruma geldi.

Günümüzde *İsrail*'de en çok tartışılan konulardan biri "*Yahudi kimdir?*" sorusundan kaynaklanmaktadır. Yahudiliğı sadece anne tarafından gelirse kabul eden *Ortodoks Haredim*'e karşı, *Siyonist-Muhafazakar* çevre, kadın-erkek eşitliğini öne çıkartarak kendi dinsel törenlerini uygun olarak dinini değiştirerek *Yahudi* olan kadınların çocukları-

nın da öz be öz *Yahudi* olacaklarını öne sürmektedir. Bu çevre de *Yahudi kimdir* sorusuna karşı "*Rabbi-Din Öğretmeni, Haham Kimdir?*" sorusuna ortaya atmıştır. *Ortodoks Yahudiler*, Yahudiliğin diğer kollarından gelen *Reformcu* ya da *Muhafazakar (Conservative) Yahudiler*'in hahamlarını ve onların yaptırımlarını kabul etmemektedirler.

Haredim ve Soykırım

1990'lara gelindiğinde *İsrail*'de zaten olmayan "*Laiklik*" beklenmedik suçlamalarla yeniden gündeme girdi. Bir anlamda *İsrail* ve *Yahudilik* için düşünülmesi dahi mümkün olmayan bir tartışma patlak verdi. Ortalık bir anda saçları sakallarına karışmış Hahamların birbirlerine yönelttikleri insafsız suçlamalarla karma karışık oldu.

Suçlama dehşetti: *Ortodoks Yahudiler*'in Hahamlarına göre, *Almanya*'da gerçekleştirilen *Holokost*'un (*Soykırım*) ortaya çıkmasına *Siyonistler* sebep olmuşlardı. *Tann* da, yoldan çıkmış sapkınlığa uğrayarak "*Hellenleşmiş*" olan *Siyonistler*'in yüzünden tüm *Yahudileri* cezalandırmıştı. *Tann*'nın bu gazabından kurtulabilenler ise hayatlarını bu ilahi cezayı kabullenerek gözlerini kırpmadan ölüme giden *Ortodoks Hahamlara* borçluydular.(!)

Bu müthiş iddiaya göre *Haredim*, *Siyonistleri* üç hususta *Holokost*'a sebep olmakla suçluyordu. *Birincisi Siyonistler, Hellence* yani *Hristiyanca* değerlere sahip çıkarak *Yahudilerin Tann*'nın krallığı kavramına bağlanmamak gerektiğini öne sürüyorlardı. *İkincisi, Siyonistler* Seküler Devlet kavrayışını mutlaklaştırarak Yahudi dinine zarar veriyorlardı. *Üçüncüsü* ise *Siyonistler* tarafından çokça kullanılan "*Ulusal Onur*" ve "*Kişisel Şeref*" gibi kavramların Yahudilikte olmayacağı hususuydu. Ulusal Onur kavramına sarılan *Siyonistler Varşova*'da ayaklanma başlattıkları için, *Tann*'nın gazabını gerçekleştiren *Hitler* tarafından milyonlarca *Yahudi* öldürülmüştü. Bu tartışmalar artık laiklikten tamamen uzaklaşmış olan *İsrail*'de olanca hararetiyle sürüyor.

Sonları hayırlı olsun...

(Yeni Günaydın, 3 Mayıs 1994, Salı)

EDWARD SAİD YAZIYOR

Etkili Amerikan gazetesi New York Times'ın entelektüel ekinde Edward W. Said'in dört sayfalık önemli bir makalesi yayınlandı (21 Kasım 1993). Edward Said, sadece Türkiye'de değil, tüm İslam aleminde tanınan, saygı ve sevgi gören bir bilimadamıdır. İslam aleminde özellikle de Oryantizm'e karşı bayrak açmış olan Said, Müslüman değil, Hristiyan'dır. Halen Colombia Üniversitesi'nde görevli olan Edward Said'in kitapları birçok dile çevrilmiştir. Son kitabı "Kültür ve Emperyalizm" başlığını taşımaktadır.

New York Times'a yazdığı makalede Said, Batı basınında yer alan ve İslamla terörizmi özdeşleştiren çarpıtma haberlere karşı çıkıyor. Yazısının başlığı da zaten şöyle: "*Hayali (uydurma) İslam tehdidi.*"

Şimdi bir an için Said'in makalesini bir kenara koyup, bazı hususlara değinmek istiyorum.

Özellikle de İran İslam Devrimi'nden sonra Batı basını ve medyası İslamiyeti terörle özdeşleştirme kampanyaları başlattı. Müslümanlar sanki tek merkezden verilmiş bir komutla tüm Batı medyasında terörizmin yeryüzündeki temsilcileri olarak gösterilmeye başlandılar. İran-Irak Savaşı sırasında İran'a karşı Irak'ı destekleyen ve Irak'taki "Sekülerleşmeyi = dünyevileşmeyi" öven Batılılar, Körfez Savaşı çıkar çıkmaz bu kez de Irak'ı dünyanın bir numaralı terörist devleti olarak yansıtmaya başladılar. Saddam, yeni Hitler olarak gösterildi ve İslamın fundamantalist kimliği olduğu vurgulanarak, "*İslamcı*" diye yeni bir tanım yaygınlaştırıldı. Batı basınına göre "İslamcı" demek, terörist demekle eş anlamlıydı!

Batı'da İslamiyetle ilgili bu tip bölücü yayınlar ve tanımlar çok sık yapılır. Örneğin Almanya'da Türklere "*Muhammedan*" denilir, ilginçtir ki, İslam ve/veya Müslüman denilmez. Müslüman kelimesi Batı Avrupa basınında daha çok İranlılar için kullanılırken, Araplar için İslam denilir. Hatta resmi yazışmalarda ve bilimsel araştırmalarda da bu ayırma dikkat etmeye özen gösterilir. Böylece Türkler = Muhammedan (yani Muhammet'e bağlı olanlar), İranlılar Müslüman; Araplar da İslam başlığı altında işlenirler.

Edward Said, yazısına "*İslamic*" kavramının nasıl çarpıtıldığına değinerek başlıyor. Bu kelimeyi Amerikan basınının tüm Arap Müslümanlarını terörizmle eş anlamlı hale getirebilmek için kullandığını gösteriyor. Ve, ekliyor Said: "Ben Arap ve Hristiyanım. Benim hayatımda Kur'an'ın çok önemli bir yeri var. Çünkü benim ana dilim, Kur'an'ın dili olan Arapçadır. Ben Hristiyan olmama rağmen Müslümanlar arasında yaşadığım halde bugüne kadar en ufak bir şekilde kendimi marjinal bir azınlık olarak hissetmedim."

Edward Said'in bu tesbiti çok önemlidir. Çünkü kaba ve ilkel Arap milliyetçiliği bir kenara konulursa, Kur'an dili olan Arapçanın birleştiriciliğinin Ortadoğu tarihinde Müslüman ve Hristiyan cemaatler arasında bölücü ve dağıtıcı değil, tam tersine, birleştirici bir rol oynadığı anlaşılır. Ortadoğu'da Arapçayı ortak payda olarak gören Müslüman ve Hristiyan cemaatler, bölgede İsrail'in kurularak İbraniceyi empoze etmeye başlamasından bu yana giderek düşman kamplara bölünmüşlerdir. Lübnan'da, şimdi unutuldu ama, ilk çatışmalar dil-düşünce birliğinin bozulmasıyla birlikte ortaya çıkmıştı. Lübnan'da ortak dil olan Arapça, İbraniceden basına ve medyaya aktarılan kavramlarla birdenbire kendi iç mantıksal dengelerini kaybedivermişti. Arapça ile İbranice arasındaki esasta illiyet bulunmasına rağmen semantik (anlam bilimsel) farklılıklar sanıldığından çok fazladır. 1960'lı yıllarda Lübnan'da ve Ürdün'de yoğunlaşan Filistinli mülteciler "Semantik dezenformasyon" (anlamsallıkta yanlış bilgilendirme) bombardımanına uğramışlardı. Tüm yerleşik değerler 10 yıl içinde alt-üst oluvermişlerdi. En çok tahrif edilmiş olan kavramlar da, ilginçtir ki "*Kültür ve din*" kavramları

olmuştı. İsrail, sürekli olarak Arap Müslümanlığını "*Kültürsüzlüğe*" itmişti. Kültürün İslam dininde yeri olmadığını vurgulamış ve İslamiyetin kültürün değil, siyasetin eseri olduğunu göstermişti.

Kültür ve din kavramlarının İsrail tarafından sürekli olarak eleştirilmesinin temelinde gerçekte başka bir husus yatmaktaydı. İbranicede 1890'a kadar "*Kültür*" (culture) diye bir kavram yoktu. Yahudilik, en köktenci şekliyle kültüre karşıydı. Kültür kelimesinin ve anlayışının Ortodoks Yahudiliğe aykırı, dışsal ve seküler (dünyevi) bir olgu olduğu 20. yüzyılın başına kadar Yahudiler arasında çok tartışılmıştır. Siyonizm, işte bu nedenle tam bir "Kültürel" olgu olarak görülmüş ve birçok Yahudi tarafından reddedilmişti. Din kavramı da öyledir. Hiç bilinmez –hatta Yahudilerin büyük kısmı da bilmez– ama İbranicede "*Religion = din*" kelimesine tekabül eden bir kavram ya da kelime de yoktur. Geçmişte de yoktu, bugün de yoktur. Tıpkı Türklerde kültür kavramının olmayışı gibi. Ziya Gökalp, bu boşluğu doldurabilmek için hars kavramını ortaya atmak ihtiyacını duymuştu.

Tekrar Said'e dönüyorum.

Said, İslamiyetin bizatihi terörist olamayacağını söylüyor ve ilginç bir tesbitte bulunuyor. "İslam kültürel bir kimliktir, bomba atmacılıkla synonym (eş anlamlı) değildir. Arap alemindeki gerçek tehlike insanlar değil, bu insanları yönetmekte olan elitlerdir." Ve ekliyor: "Lübnan hariç, tüm Arap ülkelerinde, anayasalarda devletin dininin İslam olduğu yazılıdır... Ancak gündelik hayatta insanların 'İslamik' ya da 'İslamik olmayan' şeklinde bölünmüşlüğü yoktur... Gündelik hayatta giyimden televizyona, yayıncılıktan inşaat sektörüne kadar "*Dünyevi*" (yani seküler) öğeler hakimdir."

Said'in de doğru olarak tesbit ettiği gibi günümüzde –ve geçmişte– Arap ülkelerinde, İslamla, dünyevi olan birlikte var olmaktadır. Özellikle Ürdün, Cezayir ve Mısır'da durum böyledir. İlginç olan, Suudi Arabistan'ın da artık bu olguyu görmemezlikten gelmediği gerçeğidir. Şöyle ki, şeriata en katı tarzda uyduğunu öne süren Suudi Arabistan'da bile artık eğitimde "*Dünyevilik*" dikkate alınmaya başlanmıştır. Özellikle kraliyet ailesinin erkek çocukları, tam anlamıyla Hıristiyan

Batı'nın seküler kaleleri olan okullarda eğitime gönderilmektedirler. Geçen yıl yayınlanan istatistiklere göre, 10 yıl önce sadece yüzde 2 olan "Seküler eğitim" görmüş öğrenci oranı 1992'de yüzde 24'e yükselmiş durumdadır.

Sonuç: İslamiyetin kötülüğün ve terörizmin temsilcisi olduğu görüşü, ideolojik bir mücadelenin eseridir. Vatikan 2. Konseyi bu gerçeği görerek 1962-1965 yıllarında yapılan toplantısından sonra yayınladığı sonuç bildirgesinde "Vatikan'ın İslamiyete üstün bir değer biçtiğini" belirtmişti. İslamiyeti terörizmle özdeşleştirmeye çalışanlara duyurulur.

(Yeni Günaydın, 11 Aralık 1993, Cumartesi)

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ

17 Haziran 1986'da, Orient Express'le seyahat etmekte olan Theodor Herzl, günlüklerini tutmakta olduğu not defterine şunları yazmıştı:

"Sultan, tahtını kurtarmak ve güvence altında tutabilmek için Jön Türkler'le ittifak yapmasının zorunlu olduğunu düşünüyormuş. Jön Türkler, Makedonyalılar, Giritliler, Ermeniler vb. ile çok sıcak ilişkiler içindeler. Sultan Jön Türkler'in aracılığıyla kendisinden istenilen *"reformları"* bu toplulukların desteğiyle hayata geçirebileceğini planlıyor.

Oysa Sultan bize Filistin'i versin, karşılığında biz Yahudiler Sultan'ın evini düzene sokalım. Maliyesini düzeltelim, dünyadaki fikir akımlarını destekleyerek ve yönlendirerek dünya kamuoyunu Sultan'ın lehine çevirelim..."

Geçmişte, Siyonizm'in kurucusu olan Theodor Herzl'in Osmanlı'ya bakışı böyleydi. Filistin'e karşılık, Sultan'ın evinde düzenin sağlanması öneriliyordu. Theodor Herzl'in bu satırları yazışından yaklaşık 100 yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti'yle İsrail arasında ilk görüşmeler yapıldı. Türkiye Cumhuriyeti'nin eski vilayeti bugün İsrail Devleti olarak, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'i karşıladı. Bu gezinin lehinde ve aleyhinde çok söz edildi. Gezi, bilindiği gibi iki kez ertelenmişti. Bu erteleme döneminde Filistin Kurtuluş Teşkilatı ile İsrail İşçi Partisi hükümeti arasında bir *"Otonomi"* anlaşması imzalandı. Bu anlaşmayla ne İsrail toprak kaybetti, ne Filistin *"Vatan"* kazandı. Bir tür *"4-teşkes"* ilanı oldu bu anlaşma.

*
**

Türkiye açısından bakıldığında, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in bu gezisinin Ortadoğu'daki en hareketli dönemde gerçekleştirilmiş olması bir rastlantı değildir. ABD'nin bölgedeki üç müttefikinden biri olan Türkiye, artık Ortadoğu siyasetinde aktif taraf olarak yer alabileceğinin sinyallerini verdi. Türkiye Dışişleri Bakanının İsrail ziyaretini, işte bu bakış açısıyla değerlendirmekte yarar vardır. Türkiye-Mısır-İsrail ilişkileri bundan böyle uluslararası siyaset arenasında tek tek değil, topluca - ortak görüş- yer alacaktır. Bugüne kadar Türkiye'den Ortadoğu konusunda sadece ekonomik çıkarları doğrultusunda yararlanmayı planlamış ve savunmuş olan AT ülkeleri, bundan böyle, bir büyük İslam pazarı olarak gördükleri ve değerlendirdikleri Ortadoğu konusunda Türkiye'nin de görüşlerini ve önerilerini almak zorunda kalacaklardır. Bu nedenledir ki, AT ülkelerinde, Türkiye'nin üyeliğinin yeniden gündeme getirilmesi ve bu yönde bazı muhalif ağzların susturulması cihetine gidilecektir.

Türkiye-İsrail-Mısır üçgeninden en çok etkilenecek olan ülkelerin başında Suriye, Yunanistan ve İran gelmektedir. Ortadoğu'da, bugüne kadar Müslümanlar'ın gözünde "*Tek tabanca*" mücadele ettiğini öne süren Suriye ile onun hem rakibi hem müttefiki olan İran'ın, Yunanistan'la yakın dialoğa girecekleri bellidir. Zaten var olan Suriye-Yunanistan dialoğu daha ateşli bağlara dönüştürülebilir. Suriye ile "Su" sorunu olan Türkiye'nin Yunanistan'la daha büyük sorunları var. Başta Kıbrıs ve Fır Hattı olmak üzere 12 adanın silahlandırılması ve Yunanistan'ın PKK'ya sağladığı lojistik destek gibi sorunlar bunlar. Türkiye-İsrail-Mısır üçgeni, Yunanistan'ı, AT içinde "*Yalnızlığa*" itecektir. Türkiye bu konjoktürden mutlaka yararlanmalıdır.

*
**

Türkiye-Mısır-İsrail üçgenini uluslararası siyaset arenasına çıkartacak olan ilk adım, siyasi birlik değil, tersine ekonomik birliğin sağlanmasıdır. İleride kurulacak olan siyasi yakınlaşmanın ve birliğin ön şartı, olmazsa olmaz ön koşulu, işte bu ekonomik birliklerdir. Bu amaçla söz

konusu üç ülke arasında "*ekonomik işbirliğini*" öngören girişimler yapılacaktır. Nitekim üç ülkedeki önde gelen şirketler biraraya gelerek bir "*işbirliğine*" gitmeye hazırlanmaktalar. Bu yönde ilk adımlar yaklaşık bir yıl önce atılmıştı. Şimdi daha üst düzeyde organizasyonlara gidiliyor.

Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir diğer husus da Ortadoğu'daki "*Güvenlik*"le bağlantılıdır. Bu konuda da Türkiye ile İsrail arasında uzunca bir süredir yapılan karşılıklı "*Yoklamalar*" vardır. Dışişleri Bakanı'nun gezisiyle en üst seviyeye çıkan bu ilişkiler, Türkiye'nin bayan Başbakanı Tansu Çiller'in iki ay sonra İsrail'e yapacağı resmi geziyle bağlayıcılık kazanacaktır. Buna göre, bir zamanlar Amerikalı uzmanlar tarafından yönlendirilen "*Ulusal güvenlikle*" ilgili istihbaratın, bundan böyle İsrailli uzman istihbaratçılar aracılığıyla sağlanmasına şaşmamak gerekecek! Kısacası, yakın bir gelecekte, Türkiye'de, Türkiye'nin "*Ulusal*" güvenliği için istihbarat yapan İsrailli uzmanlardan söz edilmeye başlanırsa kimse alınmasın!!

Yazımın girişinde Herzl'in "*Osmanlı Evi*"ni düzenlemek istediğini belirten günlüğünü anmıştım. Bugün yine aynı durumla karşı karşıyaymışız gibi gelmesin. İlginçtir ki, bugün Türkiye, İsrail'in kendi evini düzenleyebilmesi için ön plana çıkartılmış durumdadır. Yüksek enflasyon, işsizlik, siyasi kısır çekişmeler, fundamentalizm ve ekonomik ambargo altında çok sıkıntılı bir dönem geçirmekte olan İsrail, artık Ortadoğu'da ABD'nin "*istikrarlı ve güçlü*" müttefiki değil. Yardıma muhtaç müttefik durumuna geldi İsrail. İşte bu nedenle Türkiye-İsrail yakınlaşması gündeme alındı. Bu kez "*Bunun farkıyla*" şanslar bizden yana. Kullanmasını bilirse tabii...

(Yeni Günaydın, 18 Kasım 1993, Perşembe)

ABD-İSRAİL İLİŞKİLERİ DEĞİŞİYOR

New York-ABD’de yaklaşık 5.770.000 Yahudi yaşamaktadır. Bunların % 20’lik bölümüne *New York*’ta "Gerçek Yahudiler" ya da "Esas Yahudiler" anlamına gelen, "CORES" denilir. Yahudi cemaatleri içinde en etkili olan, en zengin ve en üst düzeyde eğitim görmüş olan Yahudiler işte kısaca CORES denilen bu Yahudilerin arasındadırlar. ABD’de her türlü basın-yayın ve TV’de söz sahibi olan Yahudiler bunlardır. Geri kalan % 80’lik Yahudi cemaatleri, bu "Esas" Yahudiler’in kendilerinden istedikleri yaptırımları uygularlar o kadar.

Tüm dünyada olduğu gibi, ABD’de de Yahudiler, başlıca üç ana kola ayrılmışlardır. Bunlardan ilki, Ortodoks Yahudileridir. İkincisi Liberal ve üçüncüsü de Reform Yahudileri olarak bilinirler. Bu üç ana grubun dışında kalan, etkileri ve taraftar sayıları bu ilk üç kadar olmayan Yahudi cemaatleri de vardır. Bunların arasında "Yeniden yapılanmacılığı" savunan "Reconstructionist" Yahudiler ile Ortodokslar’ı beğenmeyerek yeni bir Ortodoksluk anlayışını savunan "Hasidim" Yahudileri en önemlileridir.

Burada kısaca Hasidim Yahudileri’ne değinmek istiyorum. Yahudi cemaatleri arasında, şu son on yılın moda deyiimiyle "Köktendinci-Fundamentalist" deyiimiyle tanımlanan tek cemaati budur. Dinlerine ve geleneklerine aşırı bağlılıklarıyla tanınan Hasidimler, Avrupa Yahudiliği’nin Rusya ve Amerikan Yahudiliği karşısındaki alternatif durumundadırlar. Ama ne Rusya kökenli ne de ABD’li Yahudiler tarafından benimsenmişlerdir. Şu sıralarda basında –ki daha önce de belirttiğim gibi, çoğunlukla CORES tarafından denetlenen basında – Hasidimlerle

ilgili çok ağır suçlamalar yayınlanmaya başladı. Hasidimlerin "Kökten dinci" olmaları, bir yandan alay konusu yapılırken bir yandan da bazı Hasidimlerin banka dolandırıcılığı yaptıkları, suiistimallere katıldıkları yine Yahudiler tarafından anlatılıyor, belgelerle gösteriliyor.

ABD-İsrail ilişkilerinde Yahudiler, kendilerini daima İsrail'in koruyucusu olarak görmüşlerdir. Bu duygular son 50 yıldır, ABD-İsrail ilişkilerini yönlendirmişti. Ancak son iki yıldır, yavaş yavaş başlayan eleştiriler, artık Yahudi basınına da girmeye başladılar. ABD yurttaşı Yahudiler, artık eskisi kadar "Tek yanlı" olmamaları gerektiğini farkettiler. Buna karşılık ABD yönetimine egemen olan Wasp (Beyaz Anglo-Sakson ve Protestan) da artık İsraili Yahudileri gözleri kapalı olarak desteklemek istemediğini belirten açıklamalar yapmaya başladı. İlk diplomatik çevrelerde alçak sesle yapılan bu eleştiriler, özellikle Başkan Bush döneminde, Dışişleri Bakanı James Baker tarafından yüksek sesle dile getirilmişti. Baker, 2.5 milyonluk İsrail için 800 milyonluk tüm İslam alemini karşılarına almanın ABD'nin çıkarlarına uymayacağını açıkça belirtmekten kaçınmamıştı.

ABD yurttaşı Yahudiler arasında da İsraili Yahudiler'e bakış giderek değişmeye başladı. Şu hususu özellikle belirtmek gerekiyor ki, ABD'de doğup büyüyen ve ister istemez bu ülkenin Hristiyanca ve Seküler değerleriyle iç içe yaşayan Yahudiler, İsrail'i, teşbihte hata olmaz, bir bakıma Yahudiliğin "İran"ı gibi görmekteler. İlginçtir ki, son bir yıl içinde İsrail için toplanan yardım paralarında % 35'lik bir düşüş kaydedilmiş. Yahudiler, sadece İsrail'e değil başka toplumlara da yardım etmeye başlamışlar. Benzer şekilde İsrail'e giden ABD'li Yahudi sayısı da azalmış. Hatta İsrail'i en çok savunan CORES arasında % 23'ü İsrail'e hiç gitmemiş...

ABD-İsrail ilişkilerini etkileyen en önemli gelişme Sovyet Komünizminin çökmesiyle, Körfez Savaşı oldu. Özellikle Körfez Savaşı sırasında ABD'li üst düzey yöneticileri, artık Ortadoğu'da İsrail'e ihtiyaçlarının kalmadığını gördüler. Sovyet tehdidi de olmadığı için ABD'li yöneticiler, her yıl milyarlarca dolar akıtarak ayakta tuttıkları İsrail'in, artık kendi başına ayakta durmasını ister oldular. Bu yıl yapılacak olan

dış yardımda ABD, İsrail'e yaklaşık 500 milyon dolarlık bir kesinti yaptı. ABD, böylelikle bugüne kadar hep artarak gelmiş olan dış yardımını 1/5 oranında azaltmış oldu. İsrail'den bundan böyle başka ülkelere, başta Afrika ülkeleriyle Türkiye'ye, ticari köprüler kurması istendi.

Ortadoğu'daki, Yeni Dünya Düzeni'nde, İsrail artık ABD'nin gözdesi olmayacak. Bu kesinleşmek üzeredir. Kuşkusuz ABD yine İsrail'i koruyacaktır ama dengeler bir kez sarsılmıştır.

(Yeni Günaydın, 23 Ekim 1993, Cumartesi)

BELEDİYE SEÇİMLERİ YAKLAŞIRKEN

27 Mart'ta yapılacak olan belediye seçimleri yaklaştıkça, siyasi partiler arasındaki hızlı rekabet de kızışıyor. Doğaldır ki her parti kendi adayının en becerikli, en bilgili, en eli çabuk aday olduğunu iddia ediyor. Tabii bir de karalamalar, gözdağı vermeler, suçlamalar var. Bazı adaylar sanki şehirlerine belediye başkanı değil de, emniyet genel müdürü olacaklarmış gibi faaliyetler içindeler! Rakipleri hakkında doğru, yalan ayırımı gözetmeksizin salvo atışlar yapıyorlar. İftira ve dedikodu üretiminde sınır tanımayan adaylar yanlışlıkla belediye başkanı seçilirlerse, seçtikleri kentlerde kuvvetle muhtemelen iş değil, laf ve dedikodu üretecekler ve hiç çekinmeden söylemek gerekir ki, belediye başkanı olmanın rantını en kısa zamanda cebine ve oradan da İsviçre'deki bankalarına aktaracaklardır. Bunu öne sürmek için kahin ya da peygamber olmaya gerek yoktur. Bu değişmez yoldur. Siz hiç bugüne kadar dedikodu ile "*Medyayı*" kafakola alıp belediye başkanı seçilen birinin "*İş ve hizmet*" ürettiğini gördünüz mü? Ben görmedim. Bundan sonra da göreceğimi sanmıyorum. Devran yine kendi kuralları içinde akıp gidecektir.

Seçimlerde Kim Ne Yapar?

DEDİKODU ve iftiraları bir kenara bırakırsak, 27 Mart seçimlerinde parti ve adayları düzeyinde kınalar ne yapabilirler? Seçimlerden en kârlı çıkacak olanlar kimlerdir? 28 Mart'ta partiler düzeyinde neler beklenebilir? 28 Mart'ta hangi parti başkanları zorluklara göğüs ger-

mek zorunda kalırlar? Kanımca bu sorularla uğraşmak, dedikodularla uğraşmaktan daha yararlıdır. Bu nedenle kendi anlayışım çerçevesinde edindiğim izlenimleri okurlarıma iletmek istiyorum.

Seçimler ve sonuçlarıyla ilgili olarak şimdiden söylenebilecek kesin sonuçlar var mı?

Kanımca vardır. Seçimlere daha on günlük bir zaman bulunmasına rağmen bugünden belli olan bazı sonuçlar vardır.

Nedir bunlar? Sayayım...

1) 27 Mart seçimlerine katılım, önceki seçimlere katılımdan daha yüksek bir düzeyde gerçekleşecektir. Özellikle üç büyük şehirde, İstanbul, Ankara ve İzmir'de seçimlere katılma oranı beklenin de üstünde olacaktır. Bu, Türkiye için sevindirici bir gösterge olacaktır.

2) 27 Mart seçimlerinde yarışan adaylar gelişimleri ve toplumsal konumları itibarıyla daha önceki seçimlerde olmadığı kadar yüksek bir "*Alt ve orta sınıf*" portresini vermektedirler. Geçen seçimlerde görülmediği kadar yüksek bir politizasyon yaşanıyor. Belki siyaset ve çözüm üretmekten çok tezvirat yapmak siyasetçilik sanılıyor ama, bir seçim sonra Türkiye'de bu tip siyasetçiler de eleneceklerdir. Bu seçimlerde çapsız siyasetçilerin tasfiye olacaklarını gösteren somut belirtiler de ortaya çıkmaya başladı. Bu da Türkiye için sevindirici bir gösterge olacaktır.

Diğer Hususlar

3) 27 Mart seçimlerinde kesingözüyle bakılabilecek sonuçlardan biri de, oyların en az yüzde 80'inin dört parti tarafından toplanacağıdır. Buna göre DYP, SHP, ANAP ve RP, bu seçimlerde topluca yüzde 80'e ulaşabilecek oy toplayacaklardır. Bu tahminimiz doğru çıkarsa, 27 Mart seçimlerinden sonra bu dört parti arasındaki rekabetin daha da kızacağı görülecektir.

4) 27 Mart seçimlerinde kesin denilebilecek başka bir sonuç da, ilk dört parti dışındaki on partinin geriye kalan yüzde 20'lik oyu paylaşacaklarıdır. Bu on parti arasında paylaşılacak olan yüzde 20'lik oy potansiyelinin dağılımında MHP'nin, Ecevit'in DSP'sinden çok daha fazla

oy alacağı kesindir. Ecevit ise Baykal'dan fazla oy toplayacaktır. Diğer partilerin adayları ise ne kadarlık bir potansiyele sahip olduklarını görmek için girdikleri bu seçimden sonra partilerinin iç yapısıyla ilgili yeni değerlendirmelere gireceklerdir.

5) 27 Mart seçimlerinin sonucunda kesin gözüyle bakılabilecek bir sonuç da, parti başkanlarıyla ilgilidir. Daha önce de birkaç kez belirttiğim üzere bu seçimlerde ANAP'ın oyları yüzde 28'in altına düşerse –ki öyle gözüküyor– Mesut Yılmaz'ın parti içindeki tartışılmaz kabul edilen yeri yoğun tartışmalara sahne olacaktır.

6) 27 Mart seçimlerinden en kârlı çıkacak olan iki parti vardır. Bu partiler oylarını yükseltmiş olacakları için seçimlerin gayriresmi galiplerinin kendileri olduklarını öne süreceklerdir. Bu partilerden birincisi Refah Partisi, tüm Türkiye'de en az 350 kadar birimde seçimlerden kazançlı çıkacaktır. Oylarını yüzde 7.8'den, en az yüzde 20'ye çıkaracaktır. Diğer parti ise, Türkeş'in MHP'si olacaktır. Bu partinin oylarında da artış olacaktır.

Benim görebildiğim kadarıyla şimdilik 27 Mart seçimlerinin getireceği bazı kesin sonuçlar ana hatlarıyla bunlardır.

Bakalım bu tahminler Türkiye'nin siyasi yapısını nereye kadar yansıtacaktır? 28 Mart'ta göreceğiz.

(Yeni Günaydın, 17 Mart 1994, Perşembe)

TÜRKİYE'DE LAİKLER NE KADAR LAİKLER...

Bugünkü yazımın başlığı, benim son on beş yıldır Türkiye'deki mevcut laiklik anlayışını inceleyen birçok konferansımın ve makalelerimin başlığıdır. Aynı başlıkla, özellikle yurt dışında, İsviçre'de, Almanya'da, Fransa'da, İsveç'te, Finlandiya'da ve Belçika'da birçok konuşma yaptım. Türkiye'deki laikliği inceleyen kitaplar yazdım, sayısını bilmediğim kadar demeçler verdim, yazılar yazdım vs.

Bana bıkkınlık geldi; SHP'ye gelmedi. Helal olsun!

Devlet'in kutsal partisi CHP'nin günümüzdeki beceriksiz izleyicisi SHP ve onun genel başkanı ve üstüne üstlük DYP'li koalisyondaki Başkan Yardımcısı Murat Karayalçın'ın laiklik konusundaki son açıklamalarını öğrenince 1993'teki SHP'nin henüz 1947'deki CHP'nin bile gerisinde olduğunu hayretle gördüm. 1993'te DEP ve PKK konusunda "*Sevgicilik*" oynayan SHP lideri, aynı konuda, yani, laikliğe bakış hususunda o beğenmediği, ama gerçekte kötü bir karbon kopyasından fazla olmadığı 1977'nin CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in de gerisindeydi.

Türkiye'de laikliği hiç kimseye kaptırmayacak kadar laik olmakla övünen SHP lideri, son günlerde gazetelerde ve görüntülü basında yer alan demeçlerinde gerçekte "*Laiklik*"ın ne olduğunu bilmediğini açıkça sergiledi. Bilmemek ayıp değildir ama öğrenmemek ayıptır. İşte bu nedenle sadece hatırlatmak amacıyla 1947'nin CHP'sinden ve 1977'nin Ecevit'inden iki alıntı yapıyorum. Türkiye'ye laikliği getiren CHP'nin bu otuz yıllık dönemde izlediği çizgiyi, 1993'ün SHP'sine yön veren yöneticilerine yol göstereyin diye yazıyorum.

Bunları aktarmakla CHP çizgisinin laik anlayışını onayladığım (karsanmasın. CHP'nin *Devletçi-Laisizm*'ini yıllardır eleştiriyorum. Ama beterin de beteri varmış! Hiç değilse Sezar'ın hakkını Sezar'a verelim. Geçmişteki CHP'nin laiklik anlayışı, bugünkü SHP'ten çok daha akılcıydı. Hatta fazla pozitivist ve rasyonalist olduğu için Dr. Adnan Adıvar, 1947'de, "*Türkiye pozitivist bir türbeye dönmüştür*" diye yazmak zorunda kalmıştı. Kısacası CHP, pozitivist ve rasyonalizme saparak Türkiye'ye Batılı standartlara uygun bir laiklik getireceğini sanmıştı; SHP liderinin son günlerde gazetelerde yer alan demeçlerine ise, ABD'de de olsa, "*sweet nothings*" (hoş ve boş sözler) denilir.

CHP, 2 Aralık 1947'de toplanan 7. kongresinde programındaki laiklik maddesinde bazı değişiklikler yaparak bu bölümü yeni şekliyle ayıran şu şekilde zabıtlara geçirtmişti:

"Partimiz bütün kanunlar, nizamnameler ve talimatnamelere devlet idaresindeki bütün yönetmeliklerin çağdaş uygarlığa, ilim ve tekniğin gerektirdiği esaslara göre, dünyevi gerekliliklere uygun olarak hazırlanmasını ve uygulanmasını ve dini düşüncelerin devlet ve dünya işlerinden ayrılmasını milletimizin her türlü ilerleme ve yükselmesi için en önemli başarı unsuru sayar. *Din anlayışı bir vicdan meselesi olduğu için her türlü hücum ve müdahaleye karşı konunmalıdır.* Hiçbir yurttaş, kanunun yasaklamadığı *ibadet ve ayinler* yüzünden rahatsız edilmemelidir."

1947'de CHP, laiklik konusunda, ilginçtir ki, üç ayrı alandan söz etmekteydi. Din-Devlet-Dünya ilişkilerini birbirlerinden ayrı olarak değerlendiriyordu. Din'e yönelik her türlü hücum ve müdahaleye karşı, Devlet'i koruyucu olarak görevlendiriyordu!

SHP lideri Murat Karayalçın ise, içinde bir parçası olarak yer aldığı Devlet'i, 1947'nin CHP'sinin tam tersine, Din'i (İslam) *terörize* edebilmek amacıyla kullanmayı düşünüp, önerecek kadar sağduyudan yoksundur.

Gelelim "*Monşer*" SHP'lilerin beğenmedikleri Bülent Ecevit'e. Bakın 1977'de, hükümeti kurmakla görevlendirilen Bülent Ecevit, programının laiklikle ilgili bölümünde nasıl bir laiklik öngörmüştü:

"Toplumumuzun ve insanlığın ortak değeri olan İslam dini, milli birliğin sağlanmasında, kalkınma çabalarımızın başarıya ulaşmasında, iç

bırışın oluşmasında ve kardeşlik duygularının geliştirilip pekiştirilmesinde kutsal bir kaynaktır." (Tutanak, 1978)

Ecevit, kurmayı düşündüğü hükümette Türkiye’de "*İç barışın oluşmasında ve kardeşlik duygularının pekiştirilmesinde*" İslamiyeti kaynak olarak, hem de kutsal kaynak olarak öngörmüştü.

SHP lideri Murat Karayalçın, henüz bu fikişsel olgunluğa gelebilmiş değil, öyle anlaşıyor. Bu nedenle başka bir alandan örnek vererek bitirivereceğim. Belki şu son örnek daha *enformative* olur. Umut bu ya!

1980’de Genelkurmay Başkanlığı, "*Laiklik ve Atatürk’ün Laiklik Politikası*" başlıklı bir rapor hazırlatmıştı. Bu raporda Genelkurmay Başkanlığı’na bağlı Stratejik Etüt Başkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı’nın "*Özerk*" bir birim haline getirilmesi isteklerinin sakıncalarına dikkati çekerek, Diyanet’in Devlet’in tam denetimi altında, bürokratik bir Daire başkanlığı olarak bırakılmasını ve asla "*Ayrı*" düşünülmemesini öngörmekteydi ve bu yönde Genelkurmay Başkanlığı’nı uyarmaktaydı.

Bilindiği gibi geçtiğimiz ay Ankara’da 1. Din Şurası toplandı. Açılışı Kuran-ı Kerim okunarak yapılan Şura’da ilk konuşmacı Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’di. Onu, başı örtülü başbakan ve Murat Karayalçın’ın koalisyon ortağı Tansu Çiller’in konuşması izledi. Genelkurmay Başkanlığı 1. Din Şurası’nı kutlayarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nı bu girişimden ötürü kutladı.

Genelkurmay Başkanlığı’nın, Başbakanın ve Cumhurbaşkanı’nın hep birlikte kutladıkları 1. Din Şurası’ndan çıkan en önemli karar ne miydi?

Diyanet’in bağımsız ve "*Özerk*" hale getirilmesiydi. Onüç yıl önce bu fikre şiddetle karşı olan Genelkurmay bugün bu kararı "*tebrik*" ediyordu!

Murat Karayalçın, laiklik konusunda verdiği demeçlerle Askeri kanada karşı sivil görüşü savunur durumdadır. "*İlericiliği*" kimselere bırakmak istemeyen eski CHP-SODEP-SHP kafası, ne yazık ki, Askeri cenahın da gerisine düşmüş durumdadır.

(Yeni Günaydın, 27 Kasım 1993, Cumartesi)

TÜRKİYE'DE LAİKLER VE LAİKLİK

Önce şu hususu belirtmekte yarar görüyorum.

Başlıkta yer alan "Laik" kavramıyla onunla bağlantılı ve fakat ondan bağımsız bir kavram olan "Sekülerizm" birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Sekülerizm (Dünyevi, cismani, insana-ait-olan) paganlardan bu yana var; Laisizm ise özellikle 1798'den bu yana, o da sadece dar bir anlamsal çerçevede kullanılmak kaydıyla var. İlk laik eğitim örgütlenmesi (ecole anlamında) 1908'de ünlü toplumbilimci Durkheim'ın kişisel gayretiyle oluşmuştu. Daha önce tarihçi Renan da benzer görüşler öne sürmüştü. Bunlardan önce ise Katolik Kilisesi'nin Orta Doğu'da ve Osmanlı topraklarında yönlendirdiği "Mission Laïque" vardı –ki yürüttüğü misyonerlik faaliyetleriyle özellikle Anadolu'da, Lübnan'da, Ürdün'de ve Suriye'de İslamiyeti etkisizleştirmeyi amaçlıyordu.

Sekülerizm ise Hristiyanlığın kuruluşundan önce de vardı, sonra da var oldu. Hatta günümüzde Hristiyanlığın önemli bir kolunun ruhani olmaktan çok gerçekte Seküler mantıkla kurulmuş olduğu gerçeği Batı'da da artık anlaşılmaya başlandı. Söz konusu bu Hristiyanlık Judeo-Christian (Yahudiliğin bazı kısımlarına bağlı kalarak Hristiyanlığı benimsemiş olanlar; İsa'yı Yahudiliğin beklediği Mesih sayan Yahudi-Hristiyanlar) akımıdır ve günümüzün Avrupa uygarlığının kurucuları arasında en ön sıradadırlar. Seküler olmak ya da olmamak başta İngiltere'de olmak üzere 16. yy.'dan bu yana bizzat Kilise(ler) içinde de tartışılmıştır. Önce Milli Kiliselerde sonra da Roman Katolik Kilisesi'nde Seküler/Regüler ayrımı yaşanmıştı, hâlâ da yaşanıyor. (NOT: Seküler gruba Papazlar (priests) Regüler gruba Keşişler (Monks) girer-

ler diyebiliriz, kabaca) Seküler dinadamlarıyla Regüler dinadamları kıyasıyla tartışmışlardır. Bazen Seküler dinadamları kraldan daha fazla kralcı kesilerek tüm Hristiyanların Papa'ya bağlı kalmalarını savunmuşlar, bazen de tersi olmuştur. Örneğin ünlü Thomas More Seküler olmasına rağmen tüm Hristiyanların Papa'dan başka önder ve Tanrı'nın Vekili (vicar) tanımamaları gerektiğini savunuyordu ve karşıt görüşlülere yaktırmıştı ve derilerini yüzdürmüştü! Sonuçta Roman Katolik Kilisesi kurtuluşu "Laik Konsey'i" bir anlamda yeniden kurmakta bulmuştu. Bu konseyde teologlar, dinadamları hatta mümin ve muteber işadamları, politikacılar vd. yer almaktadırlar. (Kadın yoktur.) Konsey'in görevi Papa'nın alacağı kararlara sivil kesim adına katılmaktır. Günümüzde Papa bu gruba danışmadan karar alamaz. (Özellikle mali ve siyasi konularda.) Ancak bu da yeterli olmamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan önce Jizvit papazlarının önderliğinde İspanya'da *Opus Dei* adıyla çok güçlü bir "Laik" kurumun temelleri atılmış daha sonra bu gizli örgüt bizzat Papalar'ın koruyuculuğu altında geliştirilmiştir. Ne var ki, kuruluşu itibariyle RESMEN ve Tescilen "Laik" olan *Opus Dei* (Tanrı'nın eserleri, işleri anlamına gelir) günümüzde Papa II. Jean Paul'u ağır biçimde suçlamakta ve onun –ister inanın ister inanmayın– Katolik Dinini yıkmakla görevli bir ajan olduğunu öne sürmektedir. Yani söz konusu sofu Katolik "Laikler" Papa'yı dinlerinin bir numaralı düşmanı olarak görmekte ve lanetlemektedirler!

Laik kavramıyla bağlantılı ve ilk bakışta çelişkili gibi görülen bu kısaca açıklamayı niçin yaptım? Türkiye'de bazı kavramlar Atatürk'ten kalma bir alışkanlıkla hiç tartışılmadan, tepeden inme yöntemlerle halkın başına kakılırlar. Batı Avrupa modeli son altmış yıldır bizzat T.C. Devlet'i aracılığıyla insanlarımızın kafalarına sokuşturulmaya çalışılır. Amaç bir an önce "Batılı" olmaktır ya da Küçük Amerika. "Laiklik" de bu kavramlardan biridir. Nedir Laiklik? diye sorulduğunda T.C. Devleti'nde şeyhin kerameti kendinden menkûl misali birtakım zevat –yakın geçmişte Turan Fevzioğlu, şimdilerde Metin Toker ve Coşkun Kırca benzerleri– Laikliğin yılmaz ve yıldız "Bekçileri" olduklarını belirttikten sonra şöyle bir gerinip: "*Laiklik din ile Devlet İşlerinin birbirlerinden ayrılmasıdır!*" derler. Ardından da eklerler, "Laiklik Dinsizlik değil-

dir. *Laiklik tam ve mutlak vicdan özgürlüğüdür. Tanrıyla Kul arasına hiçbir kişi ya da kurumun girmemesidir.*" Bu zevatin açıklamalarına kanarsanız T.C. Devleti'nde tam ve mutlak bir vicdan ve buna bağlı olarak ibadet ve düşünce özgürlüğü olduğunu sanarsınız. Bu masala inanmadığınızı söylerseniz söz konusu zevat anında "Zinde Kuvvetler"den dem vurmaya başlar. (NOT: T.C. Devleti'nde bu tip Atatürkçü Demokratiğin raconu sıkıntıya gelince "Zinde Kuvvet"in apoletleri altına sığınmaktan sonra da Emniyet ve Adalet Teşkilatının copunu kullanırmaktan geçer.)

Demokrat ve özgürlükçü geçinen bu Pozitivist Laikler'in açıkladıkları gibi T.C. Devleti'nde din ve devlet işleri gerçekten de ayrılmış mıdır? Eldeki verilere bir bakalım. Eğer "Laiklik" Din ve Devlet İşlerinin ayrılması ise, Batı'da çok şaşıracaksınız ama böyle bir olay yoktur. Batı'da KİLİSE ve DEVLET'in birbirlerinden ayrılmaları süreci yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. (NOT: Örneğin İsviçre'de mevcut 23 Kanton'dan henüz sadece birinde Kilise ve Devlet'in ayrılması yasayla öngörülmüştür, diğre kantonlarda böyle bir yasal durum yoktur.) Kilise ile Devlet'in ayrılması başka bir olaydır, Din ile Devlet'in ayrılması başkadır. Batı Avrupa'da özellikle de 16. yy.'dan sonra Milli Kiliseler kendilerini Roma Katolik Kilisesi'nden ve Devleti'nden bağımsızlaştırmaya başlamışlardı. Bu da temelde TOPRAK meselesiyle gündeme gelmiştir. Daha önce Batı Avrupa'da Roman Katolik Kilisesi'nde – ki bu aynı zamanda DEVLET'ti ve çeşitli devletler, İngiltere dahil, buna bağlı ve bağımlıydılar – Papalar 7. yy.dan beri kendilerini RESMEN hem Dünyevi (Seküler) hem de Ruhani (divine) liderler olarak kabul ettirmişlerdi. Vatikan ve Avinyon arşivleri Papalar'ın niçin en üst – Krallar'ın üstünde Tanrı'nın altında – Seküler/Laik (aynen) ve Ruhani lider olduklarını açıklayan belgelerle doludur. Papalar gündelik hayatta önce Seküler (Laik) sonra Ruhani Lider durumundaydılar. Sekülerizm kavramı ilk kez işte bu Devlet'in elindeki toprakların ve buna bağlı olarak vergilerin, imtiyazların ve muafiyetlerin el değiştirerek Prenslere verilmelerini öngören bir tepki ve siyasal bir akım olarak Vestfalya Antlaşması'yla (1648) doğdu. Otuz yıl savaşlarının sonunda yapılan bu antlaşmada ilk kez "Sekülerizm" kavramı yer aldı. Kilise bu antlaşmaya söz

konusu maddelere şiddetle çıktı. Çünkü elindeki topraklar ve gelirler kendi silahıyla vurularak Prenslere devrediliyordu. Buna karşılık Prenslere de tebalarına Calvinist, Lutheran ve/veya Katolik inançlardan birini serbestçe seçebilme hakkını tanıyorlardı. Vicdan özgürlüğü işte temelde budur. O güne kadar Prens dinini neyse onu seçmeye zorlanan –bazen yakılarak– insanlar Vestfalya Antlaşmasıyla Orta Avrupa’da ilk kez diledikleri inancı serbestçe seçebilmek hakkına kavuştular. Bu hiç kuşkusuz dinsizleşme değildir. Tam tersine belirli bir dinsel inanca içtenlikle ve serbest iradeyle bağlanabilme keyfiyetiydi, tabiatıyla YENİ bir Kilise aracılığıyla. Ama bu uygulama daha değişik bir anlayışla ilk kez İngiltere’de 8. Henry tarafından (16. yy.) yapılmıştı. 8. Henry Anglikan Kilisesi’ni Katolik Kilisesi’nin karşısına çıkartmış ve Roman Katolik Kilisesi’ne ait toprak ve mal varlığını kendisine ve "yeni" Kilisesi’ne maletmişti. Sonra 1550’lerde Töton Şövalyeleri Roman Katolik Kilisesi’nden bazı haklar elde ettiler bazı haklarını da yitirdiler. Kıta Avrupası’nda ilk manastırlar (abbeys) 1530’larda Sekülerize edilmişlerdi. İlginçtir ki Kiliseye ait toprakların "Sekülerize" edilebilmesi için Portekiz’de 1911’e kadar beklenildi. Yunanistan’da ise Devlet’in Kilise’ye ait toprakları "Sekülerize" etmesi hâlâ bekleniyor!

Öyleyse "Sekülerizm" Toprak’taki mülkiyetin niteliğiyle ve dinsel gelirleriyle imtiyazlarla vd. çok sıkı bağlantılı bir kavramdır diyebiliriz. Laiklik ise bunlarla değil özellikle Eğitim’le bağlantılıdır; toprak mülkiyeti ve dinsel vergilendirme ve gelirlerle hiçbir ilgisi yoktur. Öylesine yoktur ki en dil-şoveni Fransız dildileri ve Tarihçileri bile Fransızca’da toprak konusunda ve vergilendirmede "Sekülerizm" kavramını kullanırlar zorunlu olarak. Dolayısıyla Fransa’da Sekülerist olduğunuzu söylerseniz sizin Kilise topraklarını kamulaştırmayı savunduğunuzu sanarlar –Türkiye’deki anlamı ve uygulamasıyla "Laik" olduğunuzu değil.

Şimdi soralım: Türkiye’de böyle bir gelişim yaşandı mı? Hayır. Toprak Allah’ındı –Kilise/Cami’nin değil. Toprak Allah adına Padişah tarafından tasarruf ediliyordu. Cumhuriyet dönemiyle birlikte toprağın mülkiyeti Allah’tan alındı birtakım uyanık kullara verildi. Kısacası İslamiyetin bu olayda hemen hemen hiçbir yeri ve rolü olmadı. (NOT: Ba-

zı İslami vakıfların mallarının müsadere si hariçtir ve bu da sanıldığı kadar mühim bir varlık değildir.) Niçin diye sorulabilir. Cevabı basitti. Çünkü Cumhuriyet yöneticileri söz konusu toprakları doğrudan doğruya Allah'tan almadılar da ondan. Bir zamanlar Allah'a ve Müslümanlara ait olan toprak –Darl el İslam diyelim– artık Hristiyanların eline geçmişti, İşgalle birlikte. Cumhuriyetçiler işte bu toprakları Hristiyanlardan kurtararak kullara verdiler. Milli Misak hudutları içinde kalan TOPRAKLAR'da gerçekte, burası çok önemlidir ki, Yunan Grek-Ortodoks Kilisesi'nden başka hiçbir Kilise'nin KUTSALLIK iddiası yoktu; hatta Katolik Kilisesi'nin kurucuları için (Ör. St. Paul. Polycarp, Bernabas, Peter vd.) Küçük Asya'da bazı kutsal şehirler vardı, ama bir bütün olarak Küçük Asya KUTSAL TOPRAK değildi. Nitekim bu topraklarda yaşayanlar da zaten RAFİZİ bir Hristiyanlığın temsilcileriydiler. Özetle Cumhuriyet döneminde Cami'nin mülkiyetinde toprak, vergi ve gelir yoktu ki "Sekülerize" edilsin. Dolayısıyladır ki, Türkiye'de adına "Laiklik" denilen olgu bu hususlardan yola çıkarak inşa edilmedi. Biz zat YENİ devlet ve onu iktidar aracılığıyla yönlendiren kadro tarafınd a Batı'dan kopye edilerek –bazı hallerde de, örneğin Kadın Hakları konusunda, Batı tarafından empoze edilerek– başlatıldı. Bu nedenle de kitlesel destekten yoksun kaldı. Hatta mümin Müslüman kitlenin nezdinde "Gavurlaştırılmak" olarak değerlendirildi.

Yine T.C. Devleti'nde "Din" (Batı'daki Kilise karşılığı) Özerkleştirilmedi. Tam tersine "Din" (İslamiyet) Türk Tipi İslamiyet haline getirilerek Devlet'in denetimi altına sokuldu. Batı'da Kilise Devlet'in denetimi altında değil, ÖZERK'tir. Ne idüğü belirsiz bir kurum olan Diyanet İşleri Reisliği kuruldu –ki bu da fikir ve inşa olarak Katolik Kilisesi'nden alınmıştı. Din İşleriyle görevli bir DEVLET BAKANLIĞI tesis edildi. Yine Batı'dan kopya çekilerek İlahiyet Fakülteleri açıldı. Kısacası sayısız yasa ve yönetmelikle gerçekte Din ve Devlet İŞLERİ birbirlerinden ayrılmadılar, tam tersine DİN, DEVLET'İN İŞLERİ arasına sokuldu. Örneğin günümüzde 80.000'den fazla dinadamı var. Bunlar maaşlarını Devlet'ten alıyorlar. Devlet ise bu maaşları LAİK ve Mümin yurttaşlarından topladığı vergilerle karşılıyor. T.C. Devleti'nde Atatürk'çü Laik Pozitivistlerin öne sürdükleri gibi Din ve Devlet "İşle-

ri" ayrılmış mıdır ayrılmamış mıdır? Duruma bakın ve kararı sizler verin.

Diğer bir husus: Vicdan özgürlüğü. Türkiye’de vicdan özgürlüğü var mı? Devlet sadece 153. Maddeyle değil saymakla bitmeyecek yönetmelik ve yasayla vicdan, düşünce ve ibadet özgürlüklerini kendi denetimi altında tutmaktadır. Sadece sansür kurumu yeterli bir örnek teşkil eder. Bu yasalar Devlet’in çıkarları gerektiği zaman gevşetilmekte gerektirmediği zaman sıkılaştırılmaktadırlar. Gerçek bu olmasına rağmen söz konusu laiklere bakarsanız laiklik sayesinde Türkiye’ye tam ve mutlak vicdan, düşünce ve ibadet özgürlükleri gelmiştir. Yerseniz tabii...

Yine söz konusu laik pozitivistlere göre laiklik Tanrı’yla Kul arasında hiçbir kişi ya da kurumun girmemesidir. Bakın hele... Cehaletin böylesine şapka çıkarılır doğrusu. Sanki İslamiyette Allah ile Kul arasında giren veya girmeyi cüret edebilecek tek kişi ya da kurum (Hilafet dahil) varmış gibi, olabilirmiş gibi. İslamiyetin *raison d’etre’i* Allah ile Kul arasına girilmemesidir. İslamiyet bu fıkirden doğmuştur. 14 yüzyıldır hiçbir Müslüman – Emeviler dahil – bu tip bir sacerdotalizmi aklından dahi geçirmemiştir; geçirirse Müslüman olamaz. Muhammet bile kendisini sadece bir "Tebliğci" olarak tanımlamıştır ve Müslüman akidesinde sadece "Resul" olarak anılmaktadır. Çünkü İslamiyette sacerdotalizm ve canonization yoktur, olamaz. Türkiye’de uyanık laik pozitivistler Katolik Kilisesi’nde varolan sacerdotalizmi ve canonization’ı sanki İslamiyette varmış gibi göstererek parsayı toplamışlardır. *Batı’da ise Kilise’yi bir bütün olarak yani Tanrı’yla Kul arasındaki TEK ve MUTLAK Tanrısal Otorite olarak bulunmasını kabul etmeyen ne Katolik olabilir ne de Laik. Evet Laik de olamaz!*

Son nokta. Aynı zevat T.C. Devleti’nde Din’in Siyaset’e karıştırılmasına da şiddetle karşıdır. Bu şiddetle karşı çıkışın da Batı’da hiçbir anlam ve önemi yoktur. Tam tersine Batı’da Kilise(ler) yüzyıllardır Siyaset’in yapıcıları arasında sapasağlam durmaktadırlar. Hatta bugünlerde kendilerinden bu konuya (Siyaset’e) daha aktif katılmaları da "Laik" kadrolarca ısrarla istenmektedir. Bunun Batı tipi Laikliğe aykırı bir tarafı da yoktur, eşyanın tabiatına uygundur. Türkiye’de ise laik poziti-

vist çevre kendilerini İslamcı olarak tanımlayan insanların siyasetin dışında kalmalarını istemektedir. Gerekçe olarak da, "*Ama İslamiyet Hıristiyanlık gibi değildir*" demektedirler. Madem ki İslamiyet Hıristiyanlık gibi değildir, öyleyse ne demeye halkı Müslüman Türkiye'ye ÖZ-BEÖZ Hıristiyan geleneğinin kendi içinden çıkmış bir kavramı (Laiklik) Devlet eliyle ve aracılığıyla empoze ettiriyorsunuz diye sormaz mısınız? Bu çarpık Devlet-Laisizmi'nin ardındaki niyetleri ayrıntılarıyla bilmek isteyenler, kanımca önce Türkiye'deki laikler ne kadar laikler diye sormalıdrlar.

"*TÜRKİYE'DE LAİKLER VE LAİKLİK*" başlıklı bu yazı, SORUN/BİRLİKTE SOSYALİST DERGİ, OCAK '90, Sayı:14'de "*TÜRKİYE'DE LAİKLER NE KADAR LAİKLER?*" Başlığıyla yayınlanmıştı. (ss.442-45)

LAİKLİK VE KOALİSYON

Türkiye’de Laiklik ve Demokrasi kavramları son elli yıldır hiç gündemden düşmemişlerdir. 1940’larda eski CHP ve onun unutulmaz lideri İsmet İnönü bu kavramı mutlaklaştırmışlardır. Nedir ki 1946’dan sonra CHP’nin ve İsmet İnönü’nün laiklik konusundaki tavrında bir değişiklik gözlenmeye başlanmıştır. Ek olarak ve sadece bir hatırlatma olarak belirtmek istiyorum ki, o çok korkulan Said-i Nursi de ilk konuşmasını devlet ricalinin önünde –örneğin Refik Koraltan’ın da hazır bulunduğu– yapabilmiştir. Bu da 1949’da olmuştur.

Türkiye’de Laiklik ve İslamiyet, Batı dünyası tarafından da çok dikkatli bir şekilde izlenmiştir ve halen de izlenmektedir. Şu anda Avrupa’da Türkiye’deki ve Ortadoğu’daki *"Laiklik ve İslamiyeti"* birinci elden izlemekle görevli 16 kuruluş ve bunlara bağlı 5 merkez vardır. Norveç’ten Londra’ya, Paris’ten Bonn’a kadar Avrupa’nın çeşitli başkentlerinde Türkiye’deki Laiklik, bilimsel düzeyde –yani Fakülte ve Üniversiteler bünyesinde– araştırılmakta, gelişmeler izlenmekte ve en önemlisi, bu gelişmeler dikkate alınarak Türkiye ve İslam siyasetleri hazırlanmaktadır.

Şu hususu da vurgulamak gerekiyor. Başta İngiltere’de olmak üzere, Türkiye’nin son 70 yılını mikroskobun altına tutarak inceleyen bilim adamlarının çoğunluğu Türkiye’de uygulamaya sokulmuş olan Laiklik’in, Batı Avrupa’daki Demokrasi ve Sekülerlik (Dünyevilik) ile hiçbir benzerliği olmadığı inanç ve kanısındadırlar. Türkiye’deki Laiklik uygulamalarını, *"Çok sert"*, *"Baskıcı"* ve *"Anti-demokratik"* bulan bilimadamlarının sayısı pek çoktur. Örneğin din sosyolojisi ve ilahiyatta önde

gelen bilim adamlarından Prof. A. Christian Jr., İslam'da "*Seküler*" öğeler bulunduğu ve yanlış bir eleştiriye kurban edilmiş olan İmam Gazali'nin bile ünlü İctihad'ında, yorumu ortadan kaldırmadığını, tam tersine "*Seküler ile Dinsel*" olanı yerlerine oturttuğu kanısındadır. Bu görüşe göre İslam, Seküler (Dünyevi) olanla barış içinde yaşayabilecek tek dindir. Bu konuda ünlü Yahudi Hahambaşı ve Öğretmeni Ignaz Maybaum da benzer görüşler öne sürmüştür. Son olarak: Ünlü *El-Ehzer*'de de bu konuların tartışıldıklarını ve İslam'da Seküler olanın, İslam'la birlikte bulunabildiğine dikkat çeken çalışmalar yapılmış ve deklarasyonlar yayınlanmış olduğunu belirtiyim. Kısacası, günümüzde bizzat İslam aleminin içinde de "*Seküler*" olanla "*İslami*" olanın birlikte var olacağı görüşü tartışılmakta ve giderek daha fazla taraftar bulabilmektedir. Bu tartışmalarda temel kavram ve kilit sözcük "*Tolerans=Hoşgörü*"dür. Şimdi bu kısa girişten sonra Türkiye'ye bakalım.

SHP'nin yeni Genel Başkanı Murat Karayalçın, artık kötü şöhret edinen Terörle Mücadele Yasa Tasarısı'na, kendi bildiği anlamda bir "*Laiklik*" hükmü koydurabilmeye çalışmaktadır. Geçtiğimiz hafta bu konuda verdiği demeçlerde eğer bu hüküm konulmazsa "*Yakıp, yıkmaktan*" söz edecek kadar hırçanlaşan Karayalçın, çünkü Milliyet'te yayınlanan demecinde de "*Koalisyon'u bozardım*" tehdidini savurmuştur! İnanın Karayalçın'ı anlamakta zorluk çekiyorum. Niçin bu denli hırçınlaştığını anlamak da mümkün değil.

Yıllar yılı Türkiye'de her kesimden insanın başında Demokles'in kılıcı gibi asılı duran 141, 142 ve 163. maddeler kaldırılırken son derece "*Uygar*" davranmış olan CHP-SHP çizgisi, her halde bu gelişmeyi içine sindirememiş! SHP, söz konusu maddeleri, Türkiye'nin gündeminden çıkartan Özal'ı ve ANAP'ı hiç af edememiş ki Karayalçın ve ekibi şimdi terörle mücadele adı altında hem 141. maddeyi hem de 163. maddeyi yeniden Türkiye'nin gündemine sokmaya çalışıyorlar.

Çünkü Karayalçın'ın savunduğu "*Laiklik*" anlayışının bizzat İnönü döneminde bile değeri kalmamıştı. Bu anlamda, geçen haftaki yazımda da belirttiğim gibi, Karayalçın tarihin gerisine düşmüş durumdadır. Karayalçın'a öncelikle şunu tavsiye ediyorum: "*SHP'nin 1991-92'de hazırlattığı Laiklik Raporu'nu okuyun.*" Bu raporda Seküler ile laik olmak

arasındaki farkları göreceksiniz. Türkiye’de nasıl bir Laiklik olmalıdır konusunda en azından size bir fikir verir. Böylelikle elinizde, sevdiğiniz deyimle "Çağdaş" bir tez olur. Bu tezinizi (SHP’nin tezini) Türkiye’nin gündemine sokun. Hiç değilse üzerinde konuşmaya ve tartışmaya geçecek bir *Laiklik* üzerinde tartışalım.

Hırçınlıkla siyaset yapılamayacağını, hele, Laiklik konusunda olumlu bir gelişme olamayacağını, siyasetin ilk şartının "*Konsensüs = Uzlaşma*" olduğunu ve tolerans (hoşgörü) olmadan Laiklik olamayacağını Karayalçın’ın anlaması gerekir. Aksi takdirde "*İstikbali Mazisinde kalmış lider*" olur.

(Yeni Günaydın, 3 Aralık 1993, Cuma)

LAİKLİK BUZDOLABINDA

SHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Murat Karayalçın'ın başlattığı Laiklik bunalımı yine Karayalçın'ın aldığı bir kararla donduruldu. Bu tartışmayı başlattığında "*Yakanz, yıkanz*" diyen ve koalisyonu "*Bozmakla*" tehdit eden Karayalçın, bu hırçın sözlerinin doğurduğu tepki karşısında "*Uzlaşma*" yolunu açmakla akıllıca bir girişimde bulunmuş oldu. Bu hırçınlığını tırmandırmayışı, Karayalçın'ın başarı hanesine geçmelidir. Çünkü Türkiye'deki en hassas konu olan Laiklik sorununun hırçın demeçlerle çözümlenemeyeceği, tersine soğukkanlılıkla ele alınırsa bir uzlaşmaya gidilebileceği umarız artık anlaşılmıştır.

Şimdi yararlı olabileceğini düşünerek Mustafa Kemal'in İslama bakışını gösteren ve Türkiye'de az bilinen bir söyleviden bazı bölümleri aktaracağım. Umarımın CHP-SHP çizgisi için bazı ipuçları verir bu söylev. Gündelik siyasetin hay huyundan başlarını alıp bu önemli söylevi okuyabilirlerse SHP'liler Laiklik kavramına nasıl yaklaşmaları gerektiği hususunda yeni bir yaklaşım yapabilirler.

Mustafa Kemal'in bu söylevi şu başlık altında yayınlanmıştır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Nutukları/Meclisin 1 Teşrinisani 1338 tarihinde mün'akit yüz otuzuncu ictimainın birinci celsesinde irat edilmiştir 1341/1338.

Bu önemli söylevin günümüzdeki tarihi 1 Kasım 1922'ye tekabül etmektedir. Söylevin verilmesine kadar gelişen olayları da kısaca aktarayım. Bu ön açıklamalar söylevin anlam ve önemini göstereceklerdir.

Milli Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Batılı güçler Ankara'ya ve İstanbul'a çağırını yaparak iki ayrı hükümetle barış görüşmeleri

yapmak istediklerini bildirdiler. İstanbul'da Başbakan pozisyonunda olan Tevfik Paşa, bu daveti aldıktan sonra Ankara'ya iki telgraf çekti. Birincisinde "*Hilafetin Hamisi*" olduğunu vurgulayan Tevfik Paşa, ikincisinde de "*İslam'ın Temsilcisi*" olduğunu Ankara'ya duyurdu. Bu telgraflar TBMM'de tartışmalara yol açtı. Üç ayrı grup belirginleşti. Birinci Grupta Lazistan Mebusu Osman, Ziya Hürşit, Beyazid Mebusu Dr. Refik, Ertuğrul Mebusu Necip, Antalya Mebusu Rasih Bey başı çekiyorlardı. Bu grup Saltanat'ın kaldırılmasına karşıydı. İkinci grupta İstanbul Mebusu Neşet ve Adana Mebusu Zekai Beyler vardı ve bu grup Saltanat'ın cezalandırılmasını istiyordu. Üçüncü grupta Rıza Nur, Abdülkadir Kemali, Şeyh Fikri, Yunus Nadi, Kazım Karabekir, Dr. Adnan Adıvar, Hamdullah Suphi ve Mustafa Kemal yer almışlardı. Bu grup meseleyi radikal yollarla çözümlemekten yanaydı. Ancak bu grup Saltanat ve Hilafet'in ayrılıp ayrılmayacağı konusunda bir anlaşmazlık içindeydiler. Bu kritik durumda Mustafa Kemal ilkin 31 Ekim 1922'de gizli Müdafayı Hukuk grubu toplantısında bir konuşma yaptı. Ertesi gün de daha geliştirilmiş şekliyle yukarıda sözü edilen söylevini Meclis'te okudu. İşte söylevden bazı önemli bölümler: Söylev TBMM arşivlerinde ve zabıtlarında olduğu için tüm Milletvekilleri Meclis Kütüphanesi'nden rahatlıkla elde edip, okuyabilirler.

"Arkadaşlar! İstanbul'da gayri meşru bir sıfatı şahsına atfeden Tevfik Paşa evvela hususi ve mahrem olarak ordularımızın başkumandanına, müteakiben O'nu jurnal eder tarzda açık bir telgrafname ile meclisi aliye müracaatte bulundu... Bu telgrafnamedeki zihniyeti istiklalimizi imhaya çalışan düşmanlarımıza karşı davayı mukaddesimizi müdafada fiilen ve hukuken muvaffakiyetlere mazhar olan hükümeti milliyemizi zaaf etmeye matuftur.

Ey Arkadaşlar! Tanrı birdir, büyüktür... Allah, kullarının lazım olan nokta-i tekemmüle vusûlüne kadar iştigale lazimei uluhiyetten addeylemiştir. Onlara Hazreti Adem aleyhisselamdan itibaren mazbut ve gayri mazbut ve namütenahi denecek kadar çok nebiler, peygamberler ve resuller göndermiştir. Fakat peygamberimiz vasıtasile en son hakayiki diniye ve medenniye verdikten sonra artık beşeriyet ile bilvasıta temasta bulunmaya lüzum görmemiştir; beşeriyetin derecei idraki, tenev-

vür ve tekemmülü her kulun doğrudan doğruya ilhamatı ilahiye ile temas kabiliyetine vasil olduğunu buyurmuştur, ve bu sebeptendir ki Cenabı Peygamber, hatimülenbiya olmuştur ve kitabı, kitabülekmeldir."

Söylevin bundan sonraki bölümlerinde Saltanat ve Hilafet'in nasıl ortaya çıktıklarına ve İslam alemi için nasıl görüldüğüne değinen Mustafa Kemal Meclis'deki konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir:

"Bağdat'ta ve Mısır'da saltanat makamında bir şahıs oturuyordu. Türkiye'de o makamda aslolan milletin kendisi oturuyor. Makamı Hilafette dahi Bağdat ve Mısır'da olduğu gibi bi kudret veya mülteci bir şahsı aciz değil, istinatgahı Türkiye devleti olan bir şahsı ali oturacaktır.

Bu suretle bir taraftan Türkiye halkı eski bir devletimutemeddine halinde her gün daha rasin olacak, her gün daha mes'ut ve müreffeh olacak, her gün daha çok insanlığını ve benliğini anlayacak, eşhasın hiyaneti tehlikesine kendisini maruz bulundurmayacak ve diğer taraftan makamı hilafette bütün alemi İslamın ruh ve vicdanının ve imanının noktai rabitası, kulübü İslamiyenin badii inşirahı olabilecek bir izzeti ulviyette tecelli edecektir... Bundan sonra makamı hilafetin dahi Türkiye devleti için ve bütün alemi İslam için ne kadar feyizkar olacağını da istikbal bütün vuzuhuyla gösterecektir (inşallah sesleri)."

Ancak bir kısmını aktarabildiğim bu söylevin tamamını okuyup anlayacak –dili itibariyle– olan SHP'li milletvekillerinin Mustafa Kemal'in Saltanat'a karşı olan tavrının İslam'a karşı aynı "*hırçınlıkta*" olmadığını göreceklerdir.

Umarım Mustafa Kemal'in İslam'a ve Hilafet'e yaptığı yaklaşımdan SHP'liler ders çıkartırlar. Şimdilik buzdolabında bekleyen Laiklik de donmaktan kurtulur.

(Yeni Günaydın, 7 Aralık 1993, Salı)

DİYANET Mİ, HİLAFAFET Mİ?

Türkiye’de, PKK terörünün gürültüsü içinde, sessiz sedasız fakat çok önemli bir toplantı başarıyla gerçekleşti. Birinci Din Şurası 1 Kasım 1993’te Ankara’da çalışmalarına başladı ve beş gün süren görüşmelerden sonra toplantıdan *"Çok cesur kararlar çıktı."*

1. Din Şurası gökten zembille inmedi.

1969’da İslam Konferansı Teşkilatı kuruldu. Türkiye bu konferansa uzak durdu. Zirve Toplantısı düzenlendi. Türkiye ilk kez ve CHP-MSP koalisyonu döneminde dışişleri bakanlığı düzeyinde bu toplantıya resmen katılarak, gelişmelerde taraf olduğunu belgelendirdi. 1976’da İslam ülkeleri dışişleri bakanları toplantısı İstanbul’da yapıldı. Dönemin Devlet Bakanı Hasan Aksay’ın (MSP) girişimiyle, bugünkü din şurasının ilk adımları niteliğindeki *"Siret Konferansı"* da 1977’de İstanbul’da toplandı. İlginçtir ki, 1976’da Pakistan’da toplanan Siret Konferansı’na katıldığı için neredeyse vatan haini ilan edilmek istenen Hasan Aksay, 1. Din Şurası’nda Başbakan Tansu Çiller tarafından *"bu hayırlı girişimi yapmış olduğu için"* tebrik edildi! Onaltı yılda varılan nokta...

1. Din Şurası 70 yıllık Diyanet İşleri Başkanlığı’nın belki de en önemli girişimi olmuştur kanısındayım. Neler konuşuldu neler yazıldı bunların ayrıntılarına girmeden alınan *"Cesur kararların"* üzerinde durmak istiyorum.

Sonda söyleyeceğimi başta söylemekte yarar görüyorum. *"1. Din Şurası, Türkiye’nin önderliğinde ve Cumhuriyet’in esasları çerçevesinde İslam alemi için Hilafet’e giden yolu açacaktır."* Çünkü 70 yıllık tarihinde

Diyanet ilk kez Devletçi-Yöntemle (Usul) değil, İslami yönetime ve esaslarına dayalı kararlar aldı.

İşte bunlardan en önemlileri:

1) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "ÖZERK" hale getirilmesi istenmiştir.

Bu istek din ile devlet işlerinde çok önemli bir aşamayı göstermektedir. İslam tarihinde din, ilk kez Emeviler döneminde devletten ayrı ve ÖZERK statüde ele alınmıştır. Sultan Mervan ve oğlu Abdülmelik döneminde "*Hilafetsiz Saltanat*" ilkesi İslam'a sokulmuş ve Hilafet, Saltanat (Devlet)'tan ayrılmıştır. Bunun tersi olan uygulama da İslam'da vardır. *Saltanatsız Hilafet*, olarak bilinen bu yöntem de Timurlenk tarafından uygulanmıştı. Yavuz Sultan Selim, 1517'de Mısır'daki Saltanatsız Halife'den Hilafet'i devralmıştı. Günümüzdeki Türki Cumhuriyetler, geçmişte Timur modeline bağlı kalmışlardı. Kısacası, ÖZERK-LİK ilkesi İslam'da vardı ama Diyanet tarafından *ilk kez* Devlet'e sunulmuştur.

2) İslam İlim Adamları Konseyi'nin kurulması istenmiştir.

Benim bildiğim kadarıyla 1958'den beri varolan bir istektir bu. Hatta bu amaçla Adnan Menderes'in bazı yasal düzenlemeler yaptırdığı da bilinmektedir. (Özellikle Laiklik ilkesiyle ilgili olarak). Bu kurumun İslami literatürdeki adı "*Şuray-ı Hassa*"dır. Hilafet, Şuray-ı Hassa olmadan olmaz. Diyanet ise, *Şuray-ı Saltanat*'a karşı kurulmuş olan *Şuray-ı Amme*'dir. (Şuray-ı Saltanat, Damat Ferit tarafından yönlendiriliyordu.) Bugünkü Diyanet, görevlerini bundan böyle "*Şuray-ı Hassa*"ya danışarak belirleyecektir ki, bu da Hilafet'in ön koşullarından olan *Meşveret* (danışma) kurumundan başka bir oluşum değildir.

3) Şura'da, İrşad, İntihap, İstişare ve Müşavere ilkelerine uyulması kabul ve ilan edilmiştir.

1. Din Şurası'nın aldığı en önemli kararlar arasında bu dört esası hayata geçirmek isteği vardır.

İrşad, İslami literatüre göre, "Gafletten uyandırma, doğru yolu gösterme ve aydınlatma" demektir. Diyanet, İrşad'ı bugüne kadar RESMÎ İDEOLOJİ çerçevesinde uygulamaktaydı. Bundan böyle bu resmi söylemden uzaklaşılacağı hissettirilmiştir. Çünkü Diyanet yeni bir Kur'an

Tefsiri'nin hazırlanmasını öngörmüştür. İrşad, ancak bir Şuray-ı Hassa'nın ve Halife'nin önderliğinde hayata geçirilebilir.

İntihap, seçim demektir. İslam'da seçim, dünyevi (seküler) bir haktır. Halife, mutlaka "*intihap*" ile (seçimle) başa getirilebilir. Bu nedendir ki, İslam'da seçim bulunduğu için İslam'da "*Cumhur*" olmak hakkı, yani Cumhuriyetçi olmak özelliği vardır.

İstişare, karşılıklı görüş alışverişine, diyaloga ve yorum zenginliğine esas olduğu için, mezhepler ve tarikatlar arası "*Meşruiyeti*" (Yasallığı) temin amacıyla Diyanet'in istekleri arasına katılmıştır. İstişare (görüşme, fikir alma) *bizatihi* Hilafet'in varoluş nedenidir. Bu da artık Devlet'in gündemine girmiştir.

Müşavere, "karşılıklı danışmayla ortak karar almak" demektir. İslam'da Demokrasi'nin varolduğunu gösteren bir özelliktir. Müşavere yukarıda sayılan diğer üç kategoriyle birlikte Hilafet'in olmazsa olmaz önkoşuludur.

Ve nihayet Şura; 1. Din toplantısının kendisine "*Şura*" demesi başlıbaşına İslami bir çıkıştır. Çünkü "*Şura*" Türkiye'deki yasaklı kavramlardan biriydi.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Seçimle" işbaşına gelmesi ilkesi, 1. Din Şurası'ndan çıkan en önemli karardır. Bugüne kadar ATAMAYLA yapılan işlem, bundan böyle "İntihap"la yapılacak demektir. Bu da Cumhuriyetçiliğe ve Lozan'a uygun olan yoldur. Çünkü Fener Patriği de, Osmanlı döneminde atamayla işbaşına gelirken, Cumhuriyet'le birlikte "Seçim" yoluyla başa getirilmiştir (Lozan'a göre). Diyanet'in yenisinden "Seçim'e dönmesi, Hilafet'in *dibâçesine* (kuruluş ilkelerine) uygun olan yoldur.

Bir diğer karar da evlilik kurumuyla ilgilidir. Diyanet, geçmişte tabu olan bir anlayışı yıkarak, müftülerin ve yardımcılarının nikah kıymalarını kabul etmiştir. Bir başka husus da cuma namazıyla ilgilidir. Bundan böyle cuma namazlarında tatil yapılacaktır.

Özetlersek; İslam'da Hilafet *makam*'ının yöntemi, İrşad'la başlar, istişareyle ilerler, müşavereyle oluşur ve intihapla sonuçlanır. Halife, Katolikler'in ruhani lideri olan Papa gibi değildir. Peygamber "*Tebliğ*"e, Halife ise "*İrşad*"a MEMURDUR!

1. Din Şurası'nın kararları önümüzdeki 10 yılın en çok tartışılacak olan kararlarıdır. Diyanet'in kurucusu kabul edilen Ziya Gökalp de 1922'de Abdülmecid Efendi'nin TBMM tarafından Halife seçilmesi üzerine şu açıklamayı yapmaktan kendini alamamıştır:

"Mutlaka İslam ümmetinin başında halife namı verilen şahsi bir timsalin bulunması şarttır. Buna binaen TBMM bizzat, halife hazretlerini intihap ederek kendisini bu muazzez makama istinatgah yapmıştır." (Pakalın, Cilt, 1. s.828).

Pakistan'ın kurucularından Muhammed İkbâl Han da, Halife'nin Meclis tarafından seçilmesinin uygun olduğunu ve Türkler'in yaptıkları gibi "millet tarafından seçilmiş bir Meclis'in Halife'yi seçmesinin" İslam'a en uygun yöntem olduğunu göstermiştir.

Kısacası, 1. Din Şurası, İslam aleminde Hilafet'e giden ana cadde-nin taşlarını döşemektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye'de Devlet, Millet'in dinini doğrudan denetimden vazgeçmek ve bu görevini ÖZERK bir kuruma devretmek istegindedir.

Sonuç ne mi olur?

Birlikte tartışacağız.

(Yeni Günaydın, 9 Kasım 1993, Salt)

YUNANİSTAN LAİK Mİ?

Laiklik kavramı Türkiye’de çok tartışılmaktadır. T.C. Devleti Anayasası’na göre laiktir.

Duymamış olanlar için yazıyorum. Avrupa’da ve AB içinde Fransa dışında hiçbir ülkede laiklik Türkiye’de olduğu gibi Anayasa tarafından koruma ve kollama altına alınmamıştır. Bu husus çok önemlidir. Çünkü Türkiye’deki din ve devlet ilişkilerine gösterilen hassasiyetin bir göstergesidir.

Türkiye’deki laiklik, Batı’daki mevcut *Secular* (Dünyevi) sistemle bağdaşmakta mıdır? Batı, din ve devlet ilişkilerini nasıl düzenlemiştir? Tarihsel-toplumsal gelişim nasıl olmuştur? Bu soruları çoğaltmak mümkündür. Ben de yıllardır bu konuları işledim. Ama anlaşıldığı kadarıyla daha uzun zaman gündemde kalacak bu tartışmalar. İyi de olacak...

Acaba Yunanistan Ne Durumda?

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, eski adıyla Avrupa Topluluğu (AT) yeni tanımıyla Avrupa Birliği (AB)’nin kurucu üyesi olmasına rağmen asil üyesi olamamış bir ülkenin adıdır. Yunanistan ise kurucu üyesi olmadığı bu topluluğa, Türkiye’nin yardımıyla asil üye yapılmış bir ülkedir. Komşumuz Yunanistan’ı AB’ye taşıyan Türkiye, kendisini çok istediği halde, bu topluluğun dışında bulmuştur. Bu duruma bakıp üzülenler de, sevenler de vardır. Konumuz bu değil.

Yunanistan her fırsatta Türkiye’yi üyesi olduğu AB’ye şikayet etmekte ve Türkiye’nin topluluğa asil üye olmasını "*Veto*" hakkını kulla-

narak engellemektedir. Yunanistan bununla da kalmamakla, Türkiye'nin demokratik olmadığını ve insan haklarına saygılı davranmadığını, din ve vicdan özgürlüklerini sürekli ihlal ettiğini de sık sık AB'nin ilgili komisyonlarına rapor etmektedir.

Yunanistan'ın bu meyanda yürüttüğü faaliyetlerine son zamanlarda Türkiye'nin iç işlerine doğrudan müdahale anlamına gelen bazı yeni girişimler de eklenmiştir. Örneğin Yunanistan Fener Rum Patriği'nin Türk vatandaşı olmaklığı zorunluluğunun İnsan Hakları anlaşmalarında kabul edilen resmi ve uluslararası metinlere aykırı olduğunu öne sürmüştür. Bu nedenle de Türkiye'yi AB İnsan Hakları Komisyonu'na rapor etmiştir. Ayrıca Yunanistan, Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu bunalımlı durumdan yararlanarak, Ayasofya'nın fetih öncesinde olduğu gibi yeniden Patrikhaneye devir ve teslim edilmesini isteyebilmiştir.

Türkiye'yi sürekli olarak şikayet eden, komşuluk ilişkilerine uymayan ve başta NATO olmak üzere her ittifak içinde Türkiye'yi çelmelemeyi dış politikasının temeltaşı yapan Yunanistan acaba demokrasi ve insan hakları ile din ve vicdan özgürlüğü alanlarında ne durumdadır. Şimdi bu konuda üç örnek aktaracağım.

Hangi İnsan Hakları?

Öncelikle şunu belirteyim ki Yunanistan'da, demokrasinin olmazsa olmaz ön koşulu sayılan laikliğin "L"si bile yoktur. Yunanistan kurulduğu günden bu yana (1821'den sonra) daima kilise tarafından yönlendirilmiştir. Halen de Yunanistan'da Doğu Ortodoks Kilisesi tüm hükümetlere yön veren en önemli *"Baskı grubu"*dur. Doğum, ölüm, boşanma ve mülkiyet gibi konularda, iç ve dış siyasette kilise son sözü söyleyebilen en önemli kurumdur. Yunanistan'da 1979'da kabul edilen bir yasa ile Yunanistan'ın bir Din Devleti olduğu tescil edilmiştir. Bu yasa da Yunanistan'da, Anayasa'ya göre, ülkenin resmi dini, doğrudan doğruya Doğu Ortodoks Kilisesi'ne bağlı kılınmıştır. Anayasa'daki bu hüküm genişletilmiş ve tüm ceza yasaları da bu anlayışı içeren maddelerle güçlendirilmiştir. Şimdi örneği yazayım.

Yunanistan'da herhangi bir Katoliğin –Örneğin İtalyan veya İrlandalı – bir Yunanlı'ya kendi Katolik İncili'ni vermesi ve bu konuda tartışma başlatması yasalarla yasaklanmıştır. Yunanistan böylesi bir girişimi "*Zorla*" din değiştirmek olarak değerlendirmekte ve din propaganda-sı sayarak ağır hapis cezasıyla cezalandırmaktadır.

Ve Batı Avrupa'nın "*Hassas*" yöneticileri Yunanistan'daki bu açık insan hakları ihlali olgusunu bilmelerine rağmen görmemezlikten gelmeyi genel siyasetlerinin bir köşe taşı saymaktadırlar.

Hangi Demokrasi?

Yunanistan her fırsatta Türkiye'de demokrasi olmadığını öne sürmekte ve Türkiye'yi önüne çıkan her uluslararası kuruma şikayet etmektedir.

Alın size Yunanistan'daki "*Demokrasi*" anlayışıyla ilgili iki örnek.

Geçtiğimiz yıl Yunan Gizli İstihbarat Servisi bir rapor hazırlayarak bunu Başbakan Mitçotakis'e iletmıştır. Raporda aynen şunlar yazılıydı:

"Yunanistan'da yaşayan, Yunan vatandaşı olan ama dini bakımdan Yunanistan Doğu Ortodoks Kilisesi'ne kayıtlı olmayan her Yunan vatandaşı potansiyel bir yabancıdır. Ve yabancı güçlerin amaçlarına hizmet edebilir."

Buna göre Katolik, Yahudi, Müslüman ve Budist inançlı Yunanlılar bu gizli istihbarat raporuna göre potansiyel casus durumuna getirilmişlerdir. Hangi demokrasiye uyar bu?

Diğer örnek ise geçtiğimiz gün yaşandı. Adı "*Yeni Demokrasi*" olan parti, Genel Başkanı *Militiades Evert*'in imzasıyla yayınladığı genelgede YDP'ye Doğu Ortodoks Kilisesi'ne kayıtlı olmayanları üye kaydetmemelerini istedi. Yine Katolik ve Musevi Yunan vatandaşları dışlandılar. Yine din ve vicdan özgürlüğü ilkeleri ihlal edildi. Yine o "*Hassas*" Lordlar, Baronesler gözlerini yumdular.

Ve tüm Batı yine sus pus oldu. Yunanistan'ın en sadık müttefiki Almanya ise, Türkiye'ye silah sevkiyatını durdurdu. Gerisini siz düşünün.

(*Yeni Günaydın*, 30 Nisan 1994, Cumartesi)

AYASOFYA'YA UNESCO GÖZETİMİ

İlkin şu haberi birlikte okuyalım. "UNESCO Ayasofya'nın İbadete Açılmasına Karşı..."

ATİNA (A.A.)-UNESCO Genel Direktörü Major, Ayasofya Müzesi'nin ibadete *açılmaması* için elinden geleni yapacağını söyledi.

Atina'yı ziyaret eden Major, Yunanistan Kültür Bakanı Thanos Mikruçikos ile görüşmesinden sonra yaptığı açıklamada, Ayasofya'nın ibadete *açılmaması* için UNESCO'nun yamısına kendisinin de bizzat girişimlerde bulunacağını belirtti.

Major, *"Böyle bir karar belediye başkanı değil devlet verir. Türkiye UNESCO üyesidir. Türkiye 1972 yılında kültür ve doğal mirasın konularıyla ilgili anlaşmayı imzalamıştır. Biz Türkiye'nin bu anlaşmaya attığı imzaya saygı göstermesi için çalışacağız"* dedi.

Yunan Kültür Bakanı Mikruçikos'un UNESCO genel direktörüne, ülkesinin Ayasofya konusundaki *"endişelerini"* dile getirdiği belirtilmiştir.

Bir Tartışma Yapmıştık

Belki anımsayanlar vardır. Yaklaşık altı hafta kadar önce Star TV'de Kadir Çelik tarafından hazırlanan *"Objektif"* programında DYP Isparta Milletvekili Sayın Ertekin Durutürk ile benim aramda geçen bir canlı yayın tartışması olmuştu. Sayın Durutürk, Ayasofya'nın yeniden cami haline getirilerek İslami ibadete açılması için bir girişimde bulunmuştu. TBMM'deki ilgili komisyonları atlayarak doğrudan doğru-

ya TBMM Genel Kurulu'na indirttiği bir öneriyle genel kurulun oylamayla alacağı kararla Ayasofya'yı yeniden cami olarak açtıracağını öne sürmüştü. Bu iddiaya karşı ben de iki hususta itirazımı dile getirmiştim. İtirazlarım şöyleydi:

a) Ayasofya'nın İslami ibadete açılabilmesinin yolu "*Usul*" açısından TBMM Genel Kurulu'nda değil, doğrudan doğruya Kabine'den, Kültür Bakanlığı'ndan ve Cumhurbaşkanı'ndan geçmektedir. Bu nedenle bir usul hatasına yol açmamak gerekir.

b) Ayasofya'nın üzerinde dış gözlemciler vardır. Bunlar tarafından hazırlanmış ve Türkiye'ye imzalatılmış Uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler vardır. Türkiye bugünkü ekonomik ve siyasal güçsüzlüğüyle bu engelleri aşarak Ayasofya'yı yeniden cami olarak açamaz. Diğer bir anlatımla, Türkiye ekonomi-politiğiyle IMF, Dünya Bankası vb. uluslararası finans kurumlarına bağımlı olduğu için Ayasofya'yı bize cami olarak açtırmazlar demiştim.

Ne var ki, canlı yayın bu noktada zaman dolduğu için kesilmek zorunda kaldı. Konuyu bütün ayrıntılarıyla aktarma imkânım olamadı.

Aya Sofya'nın Önemi

Şimdi Ayasofya olayının başka bir boyutuna değinmek istiyorum. Önce adından başlayalım.

"Aya" kelimesi Türkçeleştirilmiş bir takıdır. Hristiyanlık'ta "*Aziz*" anlamına gelen "*Saint*" karşılığı olarak kullanılır. Ama önemli olan "*Sofya*" (*Sophia*) kavramıdır. Bu kavramın Hristiyan ilahiyatında, (Yahudi ve İslamiyet için de olduğu gibi) çok önemli bir yeri vardır.

Sofya, en kestirme deyişle "*Bilgi ve Hikmet*" demektir. Ve Hristiyanlık'ta "*Bilgi ve Hikmet*" Tanrı'nın kendisini açıklamak için "*Yanında*" bulundurduğu "*Dişi Güçtür.*" Yani; Hristiyanlık'ta Sofya kavramı "*Dişilik*" ifade eden "*Hikmet*"tir.

Kutsal Kitap'ta "*Sofya*" bizim tahmin edemeyeceğimiz kadar önemli yer tutar, rol oynar. Bu kavramın Yahudiliğe girişi ise –ki, ilk ortaya koyanlar da Musevilerdir– Orta Dönem Musevilik denilebilecek olan

M.Ö. 800 yılları dolayındır. Daha önce Mısır'da da benzer bir kavram vardı. Sofya Kutsal Kitap'ta şöyle geçer:

"Yeryüzünün başlamasından önce, ilk olarak, BEN yaratılmıştım. Ve Tanrı yeryüzünün kurumlarını işaretlendirirken ben (Sofya) onun yanbaşındaydım, tıpkı bir usta-işçi gibi." (Proverb, Ch. 8 V. 22-31)

Hıristiyanlık'ta, özel olarak da Ortodoksluk'ta "*Sofya*" gibi 4. Evangel, Johanna İncili'nde yer alan "*Fiil*" kavramı da çok önemlidir. Tüm Ortodoksluk işte bu iki kavrama dayanır denilse yeridir. (Fiil, *Verb*, Kelam olarak da okunabilir). Fiil/Kelam Erkek, Sofya Dişi'dir. Ama önce "*Kelam*" vardır. Ve Fiil/Kelam Ortodoks inancına göre, Tanrı'nın ta kendisidir. Sofya da onun (Kelam'ın) kendisini dışavurumudur.

Şimdi bir de yakın geçmişe bir göz atalım. İstanbul –ki, her zaman Kostantinopolis olarak geçer– sadece Ayasofya nedeniyle "*Kutsal Şehir*" (*Roma*) statüsündedir. 1919'da ise İstanbul'un, "*Uluslararası Devlet*" (şehir değil) statüsüne getirilmesi başta ABD olmak üzere, İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından "*Resmen*" hazırlanmıştı. Bu "*İstihbarat Raporu*" gizli olarak hazırlanmış ve tüm ilgili Devlet başkanları ve olağanüstü Büyükelçilere iletilmişti. (Kaynak: Yale Üni. Mendell House Arc. Dr. 29, 20. Jan. 21, 1919 Türkiye'de ABD Mandası, Dr. Mine Erol, 1972 ayrıca belirtilmiştir.)

Bu istihbarat raporunda İstanbul'un ve tüm Hıristiyan kurumlarının "*Uluslararası Devlet*" haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu Uluslararası Devlet, çok önemlidir ki, bugün Birleşmiş Milletler diye bilinen o günkü "*Cemiyet-i Akvam*"ın gözetimine verilecekti, rapora göre. Ek olarak Bursa da bu yeni "*Devlet*"e bağlanacaktı. Niçin mi? Çünkü diye yazılmıştı raporda, bu şehir Osmanlı'nın eski ve ilk başkentidir. Türkler'den alınıp bu yeni "*Kostantinopolis Devleti*"ne bağlanmazsa, Türkler yeniden geçmişteki günlerini hatırlayıp, o günlere dönmek isterler...

Uzun lafın kisası, Ayasofya'yı –ve başka mekanları– yeniden İslami ibadete açabilmek öyle sanıldığı gibi kolay değildir. Bu konu ucuz kahramanlık kaldırmayacak kadar ciddidir. UNESCO, Ayasofya mese-

lesinde sadece bir uluslararası kuruluştur. Başka "*Tokmakcılar*" da vardır, ne yazık ki.

Pekiyi, Ayasofya ibadete açılabilir mi?

Açılabilir. Hatta açılmalıdır da. Ama bunun yollarını iyi bilmek gerekir. Böyle bir yol da mevcuttur.

(Yeni Günaydın, 28 Mayıs 1994, Cumartesi)

ALTI SORUDA DEMOKRASİ...

Seçimler geldi geçti ama telaşı, dedikodusu ve en önemlisi paniği sürüyor. Şimdilik bir fakslar savaşı yaşıyor. Bugüne kadar demokrasiyi diskoda dans etmek ve Boğaz'da iki "Tek" atmak sanan tatlısu entelleri, bir demokrat kesildiler, bir demokrat kesildiler, sormayın! Refah seçimlerden başarılı çıktı ya, demokrasi de birdenbire İstanbul'un rantını yiyenlerin mnsne giriverdi. Ne menem bir demokrasidir bu diye sorarsanız iki kelimeyle zetleyeyim:

Dolce Vita Demokrasisi!

Geçtiğimiz hafta tanınmış bir restoranda dostlarımla yemek yiyorduk. Bir ara restoranın sahibi yanıma geldi. Refah Partisi'nin seçimi kazanmasından duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Buraya kadar bir sorun yok. İstanbulluların, belirli çevreler tarafından yaratılmış olan "Refah csnden" ekinmeleri doğaldır. İstanbul'da alışıl gelmiş bir yaşam tarzı var. Bunun belirli kalıplara sokulacağından, belirli zorlanmalara hedef olabileceklerinden çekiniyorlar. Bunlar da olağan. Son 70 yıldır alışılmadık bir siyasi akımın İstanbul'da belediye başkanlığını kazanmış olması bu insanları apansız yakalamış durumda. Neyse. Bunlar geçecek ama şimdilik neler olacağını merak edenler, etmeyenlerden çok fazla. İstanbul'un kültürel hayatının tehlikede olmadığını anlamak isteyenler, yakında anlayacaklar; anlamak istemeyenler zaten hiçbir zaman anlamayacaklar. Restoranın sahibi tüm demokrasi sevgisine rağmen ş sözleri söylemeden edemedi:

"Eğer bizim personelin içinden Refah'a oy veren çıktıysa yann sabah kapının nne koyacağım."

Buyrun Demokrasiye

Bir diğerk tepkiyi de aktarmak istiyorum. Nişantaşı'nda bir restoran-dayız. Özel bir gece düzenlenmiş. Müthiş "*Laik ve Demokratlar*" İstanbul Bizans'tır, Bizans Kalacaktır diye dövünüp duruyorlar. Sahne diye düzenlenmiş olan bir sete önce 30 yıldır bar, meyhane dolaşmaktan başka hiçbir iş yapmamış bir tipsiz fırlıyor. Bu sakallıları ktır ktır kesmek gerekir diye bas bas bağıyor. Kendisine sorarsanız "*Blues*" söylüyor. Robert Koleji'nin arka kapısından mezun olan bu tipsiz, en azından Amerikan demokrasisinden nasiplenmiştir diye düşünüyorum. Ama bunun zerresi bile yok! Adamcağız çok "*Uygar*" oluyorum diye düşünürken, o alay ettiği "*Çanklı Erkanıharb*"lerden biri olup çıkıyor. *Bu belayı başımızdan asker kurtarı*, diyor. Güleyim mi ağlayayım mı şaşırıyorum.

Derken tiyatrocı olduğu öne sürülen ufak tefek bir kadın kendisini setin üstüne atıyor. Özel TV kanallarından birinde programlar yapmış. Anlatıldığına göre yaptığı program bir doksan yatmış. Ne kadar şaklabanlık yaptıysa programı kurtaramamış. Suçlu kim? İnanamayacaksınız ama Refah Partisi(!) Kadın, kulakları tırmalayan bir sesle yarısı İngilizce kelimelerle doldurulmuş –kadın İngilizce konuştuğunu sanıyor– ne olduğu belirsiz bir "*şey*" söylüyor. Şarkı desen şarkı değil, türkü desen türkü değil. Kadın durmaksızın bir kız arkadaşını gösterip onun "*rahmi*" deyip duruyor. Arkasından o "*Yeşilli*" şeyoğlu şeyler Beyoğlumuzu elimizden aldılar, biz barlarımızı biz *genelevlerimizi* vermeyeceğiz diyor. Tatminsizlikten mustarip olduğu anlaşılan bu Mecnun'suz Leyla, sözü *geneleve* getirince daha da açılıyor. İngilizce o dört harflik kelimeyi tekrarlayıp duruyor. O kelimeyi telaffuz ettikçe bir rahatlıyor, bir rahatlıyor ki sormayın. Seyredenler tiyatro sanatçısı olduğu öne sürülen bu kadıncağızın ne menem bir "*ruh hastası*" olduğunu görüyorlar. Eski deyişle "*Adinin bayağısı*" bir insan müsveddesi. Tam özel bir TV kanalı için...

Kitsch Diye Bir Kavram Var

Dünya sanat, kültür ve edebiyat dilinde *Kitsch* diye bir akım ve terim vardır. Türkçesi "*Rüküşlük*" diye verilebilir. 1960'lı yıllarda çok

"In" idi. Anlaşılan İstanbul'da bazıları bunu yeni duymuşlar. Yeni duymuşlar ki, yeni özeniyorlar. Dillerinden hiç düşürmedikleri demokrasi, laiklik, Atatürkçülük ve insan hakları gibi kavramları işlerine geldiği gibi kullanma hakkını kendilerinde gören bu tipsizler, gerçekte, Türkiye'yi ve insanlarını Mutfak Kemal'den uzaklaştırdıklarını anlamıyorlar. Sanatçı olmayan, olmak zorunda da bulunmayan, kendi işinde gücünde, ailesine bağlı, şeref ve onurunu her şeyin üstünde tutan ve Türkiye'nin yüzde 98'ini oluşturan yurttaşlar, Atatürk'ü bu tipsizlerin nasıl istismar ettiklerini hayretle izliyorlar. Mustafa Kemal Paşa bu tipsizlerin ellerine, dillerine ve afedersiniz bellerine mi "*Emanet*" edilmişti? Kemalizm'e içtenlikle bağlı olanlar örneğin; sadece Kemalizm konusunda değil, her alanda içtenliğinden kuşku duymayacağım dost Prof. Toktamış Ateş, öncelikle bu hususu dikkate almalıdırlar. Mustafa Kemal Paşa, soytarıların oyuncağı yapılmayacak kadar ciddi bir fenomendir.

Sorular ve Kışkırtmalar

Şimdi sorularına geçiyorum. Bu soruları lütfen kendinize sorun. Vereceğiniz yanıtlar sizin demokrasiyi nasıl algıladığınızı gösterecektir. Yalnız sorularımızın karşılıkları gözünüzü korkutmasın. Bu sorulara hayır diyorsanız demokratiğiniz ortadan kalkmaz, tersine pekişir.

İşte sorularımız:

- 1) Demokrasi herkesin her istediğini yapabilmesi midir?
- 2) Demokrasi herkesin her istediğini söyleyebilmesi midir?
- 3) Demokrasi herkesin her istediğini yazabilmesi midir?
- 4) Demokrasi herkesin her istediğini yıkabilmesi midir?
- 5) Demokrasi birilerinin tekeline midir?
- 6) Demokrasi yasadışı rejim midir?

Sorular benden yanıtları sizden. Dilediğiniz gibi düşünün ve yanıtlayın. Sonuçlar her hal ve karda size yararlı olacaktır.

Son olarak şu konuya değinmek istiyorum.

Seçimlerden sonra ortalıkta bolca bozguncu, eyyamcı ve kışkırtıcı dolaşıyor. Yüksek Seçim Kurulu'nun 31 Mart 1994 tarihli bildirisi açık-

landı. Bazı art niyetli kişilerin kamu güvenliğini sarsıcı yönde bozgunculuk yapmakta oldukları belirtildi bu bildiride. Seçimlerin şaibeli olduğu şeklinde propagandaların yapılmakta olduğuna işaret edilerek, yurttaşların bu kabil bozguncu propagandalara kapılmamaları istendi.

Refah'a çok kızıyor olabilirsiniz. Ama Türkiye çok önemli ve kritik günler geçirmektedir. Refah'ın başarısını "suç" gibi görerek kişisel tatmin aramaktansa nerelerde hatalar yapıldı ve kimler yaptılar diye "Özeleştin" yapmak gerekir. Kuşkusuz bu sözlerim *Dolce Vita* (Tatlı Hayat) demokratları ve laikleri için değildir.

(Yeni Günaydın, 2 Nisan 1994, Cumartesi)

LAİKLİK ELDEN GİTMEDİ

Ne zaman öğrenecekler, merak ediyorum. Başbakan Tansu Çiller Diyanet'in "*Şura*" toplantısına katılıyor. Diyeceksiniz ki zaten katılmak zorundadır. Öyle değil. Başını örtüp, okunan Kuran-ı Kerim'i dinliyor. Elleri açıp dua ediyor. Sonra çıkıp kürsüden bol bol Allah, Kuran, Din ve İman sözcüklerini yüksek sesle söylüyor. Başbakan Çiller Müslümanlığı öne çıkarttığı için ne "*Laiklik*" esası üzerine kurulmuş olan T.C. Anayasası ihlal edilmiş oluyor, ne de Türk Ceza Yasası'nın ilgili maddelerine aykırı bir durum ortaya çıkıyor.

Ve Başbakan bunları yaptı diye laiklik elden gitmiyor.

Sonra Ramazan geliyor. Bir ay boyunca başbakan seferi olsa da "*Oruç*" tuttuğunu basına duyuruyor. Allah kabul etsin diyenleri kucaklıyor, öpüyor. Ramazan bitiyor. Bayram namazı kılınacak. Başbakan büyük camilerden birine gidiyor. Amacı bayram namazını cemaatle birlikte eda etmek. Ve ediyor.

Ama nerede?

Camide bayanlar için ayrılan bölümde! Yanında iki erkek ve bir bayan korumasıyla. T.C. Devleti'nin Başbakanı camide cemaatin önünde –o beğenilmeyen ve aşağılanan kara bııklı ve kara sakallı erkeklerin oluşturduğu cemaat– namaz kılamıyor. Laik T.C. Devleti'nin laik başbakanı caminin ve İslamiyetin gereği neyse hiç gocunmadan onu yerine getiriyor. Hızlı laikler sus pus oluyorlar. Bağırlarına taş basıyorlar belki de.(!)

Ve Başbakan bunları yaptı diye laiklik elden gitmiyor.

Ders Almasını Bilmeyenler

Derken efendim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın artık gelenekselleşmiş olan ve Hz. Muhammed'in doğum yıldönümleri dolayısıyla düzenlediği "*Kutlu Doğum*" haftası gelip çatıyor. Başbakan bu hafta münasebetiyle, düzenlenen törene katılıyor. Kürsüye çıkıyor ve laiklerin yüzlerini kızartacak şu cümleyi söylüyor.

"Benim sevgili peygamberimle hiçbir boy ölçüşemez."

Bayan Başbakanın bu sözleri ertesi gün gazetelerin birinci sayfalarında ya manşet oluyor ya da ikinci başlık. Laikler sus pus oluyorlar. Bağırlarına basacak taş kalmadığı için bu kez "*Ahhhh, ahh*" diye içlerini geçiriyorlar. Ama ellerinden bir şey gelmiyor.

Ve başbakan bunları yaptı diye laiklik elden gitmiyor.

Sanki başbakanın yaptıkları yetmezmiş gibi Cumhurbaşkanı da *Kutlu Doğum Haftası* münasebetiyle gazetecileri toplayıp bir açıklama yapıyor. Laiklik anlayışının 1930'lardan beri değişmediğini ve bu anlayışın artık toplumdaki gelişmelere uymadığını söylüyor. Keskin laiklerde bir şaşkınlık bir şaşkınlık! Teselliyi Demirel'in karakterinde aramayı yeğliyorlar. Nasıl olsa "*Dün dündür bugün de bugün*" deyip, birkaç gün sonra titreyip kendine döner diye düşünüp kendilerini avutmayı deniyorlar.

Deniyorlar ama içlerinde de bir kuşku. *Süleyman Bey* kurt politikacıdır. Ya şu dün dündürü artık uygulamazsa? O zaman ne olacak? Belki de bunu düşünmeye zamanları bile kalmadan *Demirel, kökten laiklerin* son umudunu da bir kalemde harcamaktan çekinmiyor.

"Kimse korkmasın Türkiye Cezayir de olmaz İran da" deyiveriyor. İşte o anda kökten laiklerde "*Şafak*" atıyor.

Artık Türkiye'yi korkutamayacak olduklarını en hazin bir şekilde anlıyorlar.

Ve Cumhurbaşkanı bunları söyledi diye laiklik elden gitmiyor.

Ve kökten laikler tüm olup bitenlerden bir türlü ders almıyorlar. Ders almamak hususunda eski CHP'den bile daha ısrarlı davranıyorlar. Bu kökten laiklerin zaten son 60 yıldır en "*İstikrarlı*" oldukları konu yanlışta ısrar etmekteki istikrarlarıdır.

Sahi Nedir Şu Laiklik?

Yaklaşık 60 yıldır laiklikle yatıp, laiklikle kalkıyoruz. Ama hiç düşündük mü acaba nedir bu laiklik diye? Eloğlu "*Laik*" mi değil mi, hiç düşündük mü?

Yoksa basmakalıp ve *Mustafa Kemal Paşa*'ya endekslenmiş, öğrenmeye değil ezberlemeye yönelik cümleler yazmakla mı geçirdik şu 60 yılı?

Yoksa kafa çekmeyi genelev fedailiği yapmayı, TV'de çocuklarımızı porno dersleri vermeyi, birilerini "*Cahil, yobaz, çember sakallı*" diye alaya almayı laiklik sananların ihanetine mi uğradı Türkiye?

Yoksa başını örten bir genç kızı okulundan atmayı marifet sayanları mı laik diye yutturdu birileri Türkiye'ye?

Yoksa Köy Enstitüsü kurmanın laiklik, İmam Hatip Okulu açmanın yobazlık olduğunu öne süren "*Yeryüzü cahilleri*" mi tanımladılar şu laikliği?

Belki de hepsi bir arada yaşandı.

Yaşandı ve bugünlere gelindi. Şimdi başta Cumhurbaşkanı ve Başbakan olmak üzere T.C. Devleti'nin en üst *echelon*'u mevcut laiklik anlayışından yakınıyorlar.

Bence çok iyi ediyorlar.

Belki inanmayacaksınız ama en "*Gözü kara*" laik, *Murat Karayalçın* bile partisi tarafından kendisine verilen seçim hezimetleriyle ilgili raporu okuyunca bir daha laiklik konusunda bilir bilmez konuşmalar yapmaması gerektiğini düşünüyor.

Bence *Karayalçın* da iyi yapıyor.

Ne olup olmadığı bilinmeden son 60 yılın Türkiye'sinin gündeminin başına oturtulmuş olan laiklik artık sorgulanıyor. Türkiye ilk kez aklını başına toplayıp kendisine dayatılmış olan bir sisteme başkalarının gözüyle değil kendi çıplak gözleriyle bakmayı denemeye cesaret ediyor. Türkiye laikliği sorguluyor.

Ve bunlar yapıyor diye laiklik elden gitmiyor.

Hadi hayırlısı...

(Yeni Günaydın, 23 Nisan 1994, Cumartesi)

TRİ-LATERAL KOMİSYON VE İSLAM

Son yıllarda Türkiye'nin siyasi literatürüne giren bir kavram var; *think-tank*. Türkçesiyle söylersek, fikir üretim merkezi gibi bir yakıştırma yapılabilir. Kuşkusuz *think-tank* larda sadece fikir üretilip, bunların jimnastiği yapılmıyor. Doğrudan doğruya diploması üretiliyor ve daha önemlisi, üretilen diplomasiler "*İcra*" amacıyla gündeme sokuluyorlar. Diğer bir deyişle, bizdeki gibi "*Laf olsun*" diye değil, "*İş yapılsın*" diye fikir üretiyorlar bu think-tanklar.

Türkiye'de diploması ve diplomat kavramları iyi bilinir ama, bunlarla bağlantılı, ancak çok farklı işlevi olan başka bir kavram, *diplomasist*, bilinmez. Bazı şahıslar diplomattırlar ama, diplomasist değillerdir. Aralarındaki fark şudur. Diplomat, bir devletin dış politikasında kendisine verilen ve kendisinden istenilen görev ve işleri harfiyen yerine getirir; diplomasist ise kendi inisiyatifıyla yeni diploması üretmek zorundadır. Devlet, diplomasistler tarafından üretilen diplomasileri dikkate alır, bunları uygulamak ise diplomatlara düşer. Aradaki işlevsel farklılık çok önemlidir ama, ne yazık ki Türkiye'de pek bilinmez.

Bugünkü yazımda işte böyle bir diplomasisti ve onun kurduğu think-tankı tanıttacağım. Söz konusu şahıs *Zbigniew Brzezinski* dir, onun kurduğu örgüt de *Tri-Lateral* Komisyonudur.

En Üst Örgütlerden Biri

İlkin Tri-Lateral Komisyon'u kısaca tanıttayım. Bu örgütü tanımlayabilmek için, onun bağlantılı olduğu iki ana örgütü vermek gerekiyor.

Tri-Lateral Komisyon, adı Türkiye’de de bilinen *BILDENBERG GRUBU* ile kısaca *CFR* diye tanınan ABD’li Council on Foreign Relations (Dış İlişkiler Konseyi) tarafından Z. Brzezinski’ye kurdurulmuştur (1971).

Bildenberg, 1954’te Hollanda’daki Osterbeck şehrinde kurulmuştur. Prens Filip ve bir suikastte öldürülen kraliçenin dayısı Lord Mountbatten, bu grubun üyesidirler. Başkanlığını ise geleneksel olarak Belçika kralları yürütürler. Bildenberg’in 39 daimi üyesi vardır. Bunlar 13 + 13 + 13’lük komiteler halinde çalışmaktadırlar. Bildenberg’in amacı, ABD, Avrupa ve Japonya arasında "*Dinler birliği*" esas alınarak ortak bir dünya yönetimi kurmaktır. Son Bosna olaylarına Japon gözlemci gönderilmesi CFR + Bildenberg + Tri-Lateral Komisyon’un aldığı kararla gerçekleştirilmiştir. Bildenberg’in kendisi açık ve yasaldır ama, tüm faaliyetleri gizlidir. Merkezi İtalya’daki Como Gölü’nün yakınlarındadır. Como şehri, tarihte Avrupa’daki en gizli fesat örgütü *Comocine*’in bulunduğu şehirdir. 18. yüzyılın bu ünlü gizli örgütünün uzantısı sayılan başka gizli örgütleri de 20. yüzyılda yönetmekte olduğu bilinir. Türkiye’de Bildenberg üyeleri vardır. Bildenberg’in Türkiye’deki dostlarının başında Bülent Ecevit gelmektedir. İngiliz araştırmacı Robert Eringer’in belgeleriyle söylersek, Bildenberg, Dr. Joseph Retinger adlı "*Çok*" şaibeli biri tarafından kurulmuştur ve doğrudan doğruya CIA’nın babası sayılan OSS örgütü tarafından yönlendirilmiştir. Tri-Lateral, işte bu örgütle birlikte çalışan bir uluslararası diplomasi üretim merkezidir. Ve, tartışmasız en önemli think-tanktır. Z. Brzezinski tarafından kurulan bu think-tank, özellikle ABD Başkanı Jimmy Carter döneminde çok etkili olmuştur. Daha sonraki başkanlara da danışmanlık yapan tri-lateralciler, özellikle güvenlik ve istihbarat konusunda CFR ve Bildenberg’le birlikte dünyadaki en etkili kurumlardan biridirler.

Brzezinski ve İslam

İslamiyet, son yıllarda özellikle ABD’nin gündeminde en üst sıralara yerleştirilmiş durumdadır. ABD’de hızla yükselen İslamiyet ve Ortadoğu’daki Filistin-İsrail çatışması, ABD dış siyasetinde İslamiyetin ye-

ni bir yer ve rol üstlenmesine yolaçmıştır. ABD'nin yeni İslami siyasetine yön verenlerden biri, işte Z. Brzezinski'dir. Şimdi bu ünlü güvenlik uzmanının İslamiyete bakışını yansıtan bazı görüşlerini ana hatlarıyla aktarıyorum.

Öncelikle insan hakları ve İslamiyet konusunda Z. Brzezinski, şunları söylüyor. (*National Times*, Ocak 1994).

Soru: Bireyin özgürlüğü ve insan hakları konusunda coğrafi-kültürel bir çatışma yok mudur? Bireyin kulluğunu öngören İslamiyet ve "Tırnakları çivileyin" diyen Konfüçyüs kültürü ve otoriteye bağlılık fikri – yumuşak otoriteryenlik sistemi – Batı liberalizminin bireyin özgürlüğü esasına dayalı ahlak anlayışıyla boyölçüşemez ve uyuşamaz. Bu konuda ne diyorsunuz?

Z.B.: İnsan hakları kavramı artık tamamen siyasi terimlerle tanımlanmıyor. Geçmişte dünya büyük ölçüde diktatöryel hükümetlerle yönetildiği için insan hakları konusu sadece siyasi bir platformda ele alınıyordu. Artık durum böyle değil. İnsan hakları konusu kendi içinde bile çok karmaşık bir husustur. İnsan hakları, "*İyi hayat*" kavramıyla birlikte ele alınır. Ama "*İyi hayat*" kavramı sadece siyasi ya da maddi unsurlarla sınırlandırılmaz.

Soru: Deng Xiaoping, Amerika ile Çin arasında insan hakları konusunda soğuk savaş var derken, Malezya Başbakanı Muhammed Mahathir de Batı'yı suçlayarak, Batı'nın "*İnsan hakları emperyalizmi*" uyguladığını söylüyor.

Z.B.: Batı'da biz artık insan hakları kavramının gerçekten de ne olduğunu çözümleyebilme çabalarına girdik. İnsan hakları kavramı, çok kompleks bir kavram, bunun kapsamını belirleyen ne olduğu belli değil. İnsan hakları kavramının yeni boyutları var ve yenileri de ortaya çıkıyor.

Soru: Batı'nın materyalist ve rölativist dünya görüşü ile İslamiyet arasında doğacak bir uygarlık çatışmasına doğru mu gidiyoruz?

Z.B.: Bu konuda çok dikkatli olmak zorundayız. İslamiyeti otomatikman düşmanımız olarak ilan edemeyiz. İslamiyeti otomatikman insan haklarına karşı bir sistem olarak gösteremeyiz. Siyasi tanımıyla insan hakları kavramını İslamiyetle karşıkarşıya getiremeyiz. İslamiyet, insa-

nı sadece siyasal ya da ekonomik bir özne olarak değil, tüm insanlık içinde "*Beşeri varlık*" olarak ele alır. Bu nedenle kendi siyasal insan hakları tanımımızı zorla İslamiyete adapte ettirmeye çalışmamız hatalı olur. Kanımca Batı'daki laiklik, insan haklarının en iyi taşıyıcısı (standartı) değildir. Bu akım, Hedonizm'i (hazcılık, keyifçilik) körüklüyor ve özünde de kendini onaylatma vardır. Kanımca Konfüçyüs olsun, İslam olsun, Hristiyan uygarlığıyla çatışmaya girecek durumda değildir. Unutmayın, Batı'da denetimden çıkmış bir laiklik var. Bu da kendi içinde kültürel kendini yıkıcılığı taşıyor.

Tri-Lateral Komisyon'un kurucusu Z. Brzezinski'nin İslamiyetle ilgili görüşlerini sütunum elverdiğince özetleyerek aktardım. ABD dış politikasında diplomasiyi bürokratik anlamıyla uygulayan değil, bizzat diplomasi üreten bir güvenlik danışmanının İslamiyete bakış açısı umarım Türkiye'de tek taraflı laiklik şampiyonluğu taslayanlara ve İslamiyeti siyasi insan hakları çerçevesinde değerlendirmekten öteye geçemeyenlere uyarı olur.

Not: Sevgili dost, gençlik arkadaşım Bilge Olgaç'ın vefatını üzülenek öğrendim. Her zaman dürüst, her zaman düşünceli Bilge, ne yazık ki bu toplumdaki kadirbilmezlik nedeniyle hak ettiği yerde değildi. Bilge Kardeşime bu son yolculuğunda Allah rahmet eylesin diyorum...

(Yeni Günaydın, 5 Mart 1994, Cumartesi)

İNSAN HAKLARI TARİKATI MI?

Yarın Türkiye’de belediye seçimleri yapılacak. Dileyen dilediği adaya ve partiye oy verecek. Birileri seçilecekler, birileri umutlarını yitirerek çekilecekler. Bunlar belli olduğu için, bugün sizlere "*Seçimsiz*" bir yazı yazmayı düşündüm. Şöyle ağız tadıyla, konuşmaktan ve yazmaktan sıkıntı duymadığım bir konuda kalem oynatayım istedim. Ola ki seçim teranesinden başınız şişmiştir!

Konumuz Din ve Devlet İlişkileri ile İnsan Hakları kavramı olsun. Haydi başlayalım.

Tanrısız Dincilik

Hiç duyduğunuzu sanmıyorum ama "*Tanrısız Dindarlık/Tanrısız Dincilik*" diye de bir akım vardır. Bu akımda yeralan birçok "*Tarikat*" kendini yeni bir din olarak sunar. Öyleyse bu nasıl dindarlık dediğinizi duyar gibiyim. Ya da tanrısı olmayan din olur mu? diye düşünmüş olabilirsiniz.

Ama vardır.

Tanrısız dindarlıkta yeralmayan Tanrı, diğer Tek-Tanrılı dinlerin işaret ettikleri Tanrı’dır. Örneğin Yahudiliğin, Hristiyanlığın ve İslamiyetin esasını teşkil eden ve tüm güzellikleri ve özellikleri bu dinler tarafından tekil ya da topluca belirlenmiş olan Tanrı, bu dinlerde, o tanımlarıyla yer almaz. Kendini yeni bir din olarak görmüş ve tanımlamış olan söz konusu *Tarikat*, Tek-Tanrısı’nı, varolan tüm tek ve çok Tanrılı dinlerden yola çıkarak ilahileştirmiştir. Dolayısıyla söz konusu

tarikatin Tanrısı, işlevleri ve özellikleri itibariyle belki biraz Yahudice, biraz Hristiyanca ya da tam Müslümanca'dır. Hepsinden birer parça ya da vehçe taşıyan bu tarikat Tanrısı'nın, yerleşik ve örgütlü dinlerin tek Tanrısı ile hiçbir özdeşliği bulunmaz. Bulunmadığı için de Tek-Tanrı dinler tarafından bu tip tarikatlar *tanrısız dindarlık* olarak adlandırılır ve sınıflandırılırlar. Tanrısız Dindarlığa günümüzde en bağlı olan ve adları duyulmuş olan tarikat dinleri, Yehova Şahitliği ve Bahailik'tir.

Kendilerini yeni bir dinin öncüleri ya da temsilcileri olarak değerlendiren bu tip tarikat-dinlerinin mensupları, gerçekte *Perennial Felsefe* denilen bir akımın temsilcileri olduklarını algılayamazlar. Felsefenin bu dalında Plato'yla, Aristo'nun ve koyu Katolik ve sofu dindar olan Thomas Aquinas'ın düşüncelerinin çeşitli veçheleriyle kendilerine sunulmuş olduğunu anlayamazlar. Okumaya alıştırdıkları ve kutsal sandıkları kitapların gerçekte, geçmiş pagan filozoflarından ve Tek-Tanrılı Dinlerin kurucularının eserlerinden alınmış ve sentetik tarzda bir araya getirilmiş süreklilik ifade eden deyişler olduklarını bilmez. *Süreklilik* ifade eden kavram ve kurumlarla ilgili, bunlar kullanılarak yapılan bir felsefe dalı olan *Perennial Felsefe*'de örneğin aile kavramını ve bununla özdeşleştirilmiş olan Kilise (Siz tarikat diye okuyun) kurumu, insanın asli/özel süreklilikleri olarak kabul edilirler.

Rölativist Dünya Görüşü

Herkesin aynı dinden ve imandan olması gerekmiyor kuşkusuz. Kimileri de laik, ateist, seküler, modernist, deist, agnostik, *konfessiyönlos* (itikatsız; Kilise'den ayrılmış kişi) ve rölativist'dirler.

Sözü bu sonuncusuna getirmek için kısa kestim. Daha en az bir ilü-zine yol vardır, Din-Devlet ve birey ilişkilerinde. Ama hepsini tek tek tanımlayarak başımızı ağrıtmayayım.

Din konusunda *rölativist* olmak demek, içine doğulmuş ve değerlerine göre yetiştirilmiş olan dinin kural, hüküm ve uygulamalarının kendi dönemine ait olduğunu düşünerek, aktüel zamanda bunların geçerliliğini kişiye/bireye göre *göreceli* (rölativ) olduğunu öne sürmek ve bu rö-

lativite çerçevesinde tırnak içinde "*Hıristiyan*" ya da tırnak içinde "*Müş-lüman*" olmaktır.

Rölativist din anlayışına göre hükümler ve kurumlar, Perennial'deki gibi mutlak süreklilik göstermezler, çağa ve topluma göre görecelik taşırlar. Dolayısıyla iman (Grekcesi, *Pistis*) konusunda kararı birey verir. Bu nedenle rölativistler, bireycilik (Individualism) ve liberalizmle yakın ilişkiler içindedirler.

Rölativist düşünce ve inanç sistemi şu çok bilinen Hümanizm akımıyla da yakındır ve ortak benzerlikleri gösterir. Ama rölativist düşüncenin 20. yüzyıla yaptığı en önemli katkı insan hakları kavramıdır.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilkin yavaş sonra hızlanan bir ivmeyle, Avrupalı entellektüeller ve bilim adamları arasında taraftarlar bulan *Rölativist Din Anlayışı*, Batı toplumbilimden ve hukuktan geçerek günümüzde çok tartışılan insan hakları kavramını dünyanın gündemine sokmuştur.

Rölativist Din Anlayışı, laiklikten (Türkiye'deki değil, Fransa'daki) ve sekülerizmden (İngiltere ve ABD'deki) etkilenmiş bir akımdır. Dinsel izdüşümleri Protestanlıktadır. Örneğin Napolyon'un Almanya'yı sekülerleştirmek için hazırladığı program, daha sonra bu ülkede Katolik Kilisesi'ne karşı yapılan mücadelede bireycilik ve rölativizmin esinlendiği kaynak olmuştur. Özellikle Katolik Kilisesi'ne karşı, bireyin haklarını savunabilmek ve Protestanlaşabilmek hakkını elde edebilmek uğruna rölativistler, kıta Avrupa'sında insan hakları kavramını yarattılar.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birçok tanınmış aydının ve bilim adamının katılmasıyla insan hakları hareketi, çeşitli ülkelerde örgütlenmeye başladı. Ne var ki her ülkede insan haklarını oluşturan standartlar diğerlerinden farklı oluyordu. Bu zorlukların üstesinden gelmek ve örneğin Katolik dininin katı kurallarını kırabilmek için, insan hakları savunucuları tüm dikkatlerini "Batılı" olmayan ülkelere çevirdiler. Ve işte bu ülkelerde süregelen siyasal rejimler gerçekte insan hakları savunucularının kendi içlerinde bütünleşebilmelerini sağladı. Diğer bir anlatımla her ülkedeki insan hakları derneği, kendi koyduğu özel standartlara uygun oluşturulmuş insan haklarını, ele aldığı ülkede araştır-

maya başladı. Bu durumda da ortaya *Eurocentrizm* denilen Avrupa merkezîyetçi insan hakları kavramı çıktı.

Günümüzde örneğin bir Müslüman ülkede, Hıristiyanlıktan yola çıkarak hazırlanmış ve gerçekte rölativist olması gerekirken, *mutlak* halle getirilmiş insan hakları aranıyor. İşte bu çarpıklık nedeniyledir ki, birçok ülkede başta Çin Halk Cumhuriyeti, Batı'nın insan hakları kavramını kabul edemeyeceklerini öne sürmeyi nihayet akıl edebildiler. Nerdeyse artık din dışı bir tarıkata dönüşmüş olan Avrupalı insan hakları dernekleri şimdilerde "*Laik*" düzenlerin laik tekkeleri ve zaviyeleri olmuş durumdalar. İnsan haklarının rölativist karakteri yitirilmiş ve *Batılı* devletlerin ideolojik-ekonomik çıkarları, insan haklarını belirler olmuştur.

Batılı olmayan toplumlara bazen bir numara büyük bazen bir numara küçük gelmeye başlayan Batılı insan hakları kavramının artık tüm uygarlıkları içerek yeniden tanımlanması gerekmektedir.

(*Yeni Günaydın*, 26 Mart 1994, Cumartesi)

LAİK MİSİNİZ? O DA NE..?

NEW YORK-Burada New York'ta çok soğuk bir kış yaşanıyor. Karlı ve buzlu caddelerde, ancak İstanbul'da görülebilecek trafik kargaşalarına tanık oluyor insan. Arabalar birbirlerinin yolunu kesiyorlar ve taksiler tıpkı İstanbul'daki gibi, karı ve soğuğu bahane ederek yolcu almadan geçip gidiyorlar. Yollar taksi avlamaya çalışan insanlarla dolu. İçimden şöyle derin bir, "*Oh be. Dünya varmış*" diyorum. Taksi şoförlerinin çoğu ya Pakistanlı, ya Arap, ya da Hintli... Kargaşasız olamayan insanlar!

Geçtiğimiz hafta bazı ilginç görüşmelere katıldım. Amerika'da kendi alanlarında söz sahibi bazı şahıslarla derinlemesine görüş alışverişlerinde bulundum. Bunlardan ikisini aktarmak istiyorum.

İlk görüşmemi *Luce Vakfı*'nın en üst yöneticilerinden Henry Hank Luce ile yaptım. Son derece mütevazı bir New York apartmanında yaşıyor Luce ailesi. Eşi Leila Hadley Luce'la birlikte kapıda karşıladı Bay Luce. İleri yaşına rağmen son derece canlı bir kadın Bayan Hadley. Uzun dünya gezileri yapmış. Kitaplar ve makaleler yazmış. Halen de en çok ilgilendiği konu Budizm.

Luce ailesiyle sohbetে başlıyoruz. Konu benim, Türkiye'de "*Üç İsa*" adıyla yayınlanmış olan kitabım ve bu kitaptaki İsa tipolojisi. Kitabın geçen yıl İngiltere'de çıkan özgün baskısını okuduğunu ve çok ilginç bulduğunu söylüyor Bayan Hadley. Dolayısıyla konu gelip "*sekülerleşme*" kavramına dayanıyor.

"İyi ama," diyor Bayan Luce, "*Siz Müslümansınız, nasıl oldu da Hıristiyanlıkla ilgili böyle bir tez geliştirebildiniz? Çok şaşırdım.*"

Sırf konuyu derinleştirebilmek için, *"Ama ben laik bir Müslümanım"* diyorum. Çok şaşırıyor. Karı-Koca birbirlerine bakıyorlar. Ben de zaten onların şaşkınlıklarını bekliyorum.

"Laik mi? O da ne?"

Laikliği bırakın, bir insanın kendisini *"Laikim"* diye tanımlamasını bile yadırgıyorlar. Bu kez Fransızca olan laik kelimesini değiştirip biraz daha anlaşılır olabilmek amacıyla, *"Yani seküler bir insanım"* diyorum. Biraz aydınlatıcı oluyor bu açıklamam.

"Yani Müslümansınız, ama seküler görüşleriniz var. Öyle değil mi?" diye soruyor Bayan Luce.

"Onun gibi bir şey!" diyorum. Ve bu noktadan yola çıkarak iki buçuk saate yakın bir süre Hristiyanlık, sekülerleşme ve Ortadoğu konusunda güzel bir sohbeti sürdürüyoruz.

Görüşme bittiğinde, *"Sizi arayacağım ve birisiyle tanıştıracacağım"* diyor. Gerçekten de bir saat kadar sona arıyor Bayan Luce. *"Time dergisinden editör Van Morrow'u aradım. Sizinle temas kuracak"* diyor. Bu olgun ve bilgili insanın gösterdiği sıcak ilgiye şaşmamak elde değil!

Sahi söylemeyi unuttum. Luce ailesi Time dergisinin kurucusu ve sahipleri. Aynı zamanda aile vakfının da yöneticileri. Bayan Hadley, telefonu kapamadan önce Türkiye'ye sevgi ve selamlarımı iletin, diyor.

Harward Club'te

Luce ailesiyle yaptığım görüşmenin ertesi günü Harward Üniversitesi mezunlarının üye oldukları kulüpte, *John Bredemas*'la buluşuyorum. Birlikte kahvaltı ediyoruz. Tanıyanlar bilirler, Dr. Bredemas, gerek Amerikan Kongresi'nde, gerekse uluslararası diplomaside çok etkili bir Kongre üyesidir. Özellikle Kıbrıs konusunda Türkiye'yi çok terletmişti. Sabah çayımızı içerken şaşırtıcı bir şey söylüyor; Dr. Bredemas.

"Bay Altındal, unutmayın ki Amerikan toplumu çok dindardır. Hiç göstermezler, ama özellikle kırsal alanda din çok önemli bir faktördür. Onun için sekülerleşmeden söz ederken dikkatli olun. Sizi kolaylıkla Ateist zannedebilirler."

"Zaten sorun da burada" diyorum. *"Ateizmle, sekülerleşmenin ve laikliğin arasındaki farklar ne yazık ki bilinmiyor."*

"*Haklısınız*" diyor. Çok yararlı bir görüş alış verişinde bulunuyoruz. Ayrılırken, "*Sayın Bülent Ecevit'e sevgilerimi iletin lütfen*" diyor Dr. Bredemas. Ve ekliyor: "*Şubatın ilk haftasında İstanbul'a geleceğim. Orada görüşeceğiz.*"

Dr. Bredemas, şubatın ilk haftasında Fener Patrikhanesi'nin konuğu olarak İstanbul'a gelecek. İstanbul'da çok önemli bir toplantı yapılacaktır. İngiltere'den Coventry Piskoposu da bu toplantıya katılacaktır. Ev sahipliğini Patrikhane adına Patrik Barthelomeos yapacaktır. Umarım Türk basını bu önemli ve tarihi toplantıyı atlamaz ve gereken ilgiyi gösterir.

Niçin Yazdım?

Bu iki görüşmeyi niçin yazdım? İki nedeni var. Birincisi Türkiye'de ne olduğunu kendimizin bile doğru dürüst bilmediğimiz bir laiklik kavramını tartışıp duruyoruz. Bir bakıma Türkiye'de iç siyaseti bir kavramın kapsamına hapsedmiş durumdayız. Yurtdışında hiç kimse *laik* sözcüğünü bilmiyor. Fransa ve Belçika'yla, Fransızca düşünmeye alıştırılmış Arap ülkelerinin, örneğin Cezayir, Libya, Tunus'un dışında Alman ve Anglo Sakson aleminde bu kavram ne konuşuluyor ne de tartışılıyor. Bu kavramı biz tartışıyoruz, ama biz de hangi anlamda kullanılacağına bir türlü karar verebilmiş değiliz. Bunu mutlaka çözümlemeliyiz.

İkincisi ise, sekülerleşme olgusuyla ilgili. Din ve devlet ilişkilerinde anahtar kavram laiklik değil, sekülerleşmedir. İkisi arasındaki farkı çok iyi anlamak gerekir. Bu iki kavramı bir ve aynı sanmak büyük hatadır. Ama ne yazık ki Türkiye'de bu kavram kargaşası yaşanıyor. Bu konuyu da bir çözüme bağlamalıyız. Eğer bunu başarabilirsek, son 60 yıldır tartışılan laikleşmenin Türkiye'ye özellikle Ortadoğu'da, Balkanlar'da ve Türki cumhuriyetlerde ne kadar önemli bir stratejik sıçrama yaptıracağını hep birlikte göreceğiz. Bilgili ve cesaretli olabilirsek, sekülerleşme olgusunu dünyaya tanıtabilmekte öncülük yapabiliriz. Bu bir hayal değil, gerçeğin ta kendisidir.

(Yeni Günaydın, 13 Ocak 1994, Perşembe)

İSRAİL'DE DİNSEL GERİCİLİK

Geçen hafta yayınlanan "*İsrail Laik mi?*" başlıklı yazımla ilgili iki mektup aldım. İzmir'den arayan ve Refah Partili olduğunu söyleyen bir okur da, ilginçtir, Siyonizm'e karşı olan Yahudiler'in varlığını Müslüman kesime duyurmanın iyi olmadığını söyledi. Bu okuruma göre, anlaşılan Anti-Siyonist Yahudiler'den ve onların düşüncelerinden ve eylemlerinden söz etmek "*Caiz*" değildi.

Mektup yollayan okurlar ise daha çok İsrail'in özellikle enflasyonu yenerken gösterdiği başarının altını çizdikten sonra, İsrail'de bazı fanatik Yahudiler'in bulunduğunu kabul ettiklerini ama bunun Türkiye'de yaygın olarak duyurulmasından hoşlanmadıklarını ifade ediyorlardı. Belli ki bir ve aynı çevre tarafından yönlendirilen bir karşı çıkma eylemi bu mektuplar.

Bugüne kadar yazılarımı, görüşlerimi ve fikirlerimi hiçbir kişi, kurum ya da siyasi partiden "*İcazet*" alarak yazmadım. Bundan sonra da öyle olacak. Doğru bildiğim ne varsa onu yazacağım. İsrail'de dinsel gericilik vardır. Bu olgu Türkiye'de pek bilinmez. Türkiye'de dinsel gericilik, köktendincilik, radikalizm hep İslamiyet'e atıflarla işlenmektedir. Hristiyanlık'taki, Yahudilik'teki dinsel gericilik hiçbir zaman Türkiye'nin çok satan basınına girmemekte, bu çok satan basının denetimindeki TV kanallarında işlenememektedir. Oysa, eğer adı "*Yobazlık*" olacaksa, bunun kaynağı mutlaka İslamiyet değildir. Yahudilik'teki "*Yobazlık*" öyle böyle değildir. Kuşkusuz burada sözünü ettiğim yobazlık, Türkiye'de belirli basın kalamşörleri tarafından, ne olup olmadığı tam bilinmeden yüzeysel anlamıyla kullanılan yobazlıktır. Her sakallı-

yı "Yobaz" sanan zihniyettir. Hatta "Domuz eti" yemeyen bir insanı "Yobaz" sanan sahte laiklerin yaygınlaştırmaya çalıştıkları çarpık anlayıştır.

İşte bu saydığım nedenlerle bugünkü yazımı kasten bir kez daha Yahudilik ve İsrail'deki dinsel gericiliğe ayırmayı uygun gördüm. Buyrun "Yobazlık" örnekleri...

Vergi Şeriata Aykırıdır

Günümüzde İsrail'de bulunan ve değişik ülkelerden gelerek buraya yerleşmiş olan Yahudiler çeşitli cemaatler halinde birbirleriyle kesin çizgilerle ayrılmış olarak yaşamaktadırlar. Bunlardan biri de *Netorei Karta* adlı cemaattir. Bu cemaatin üyeleri *Kanoi* adıyla anılan "Aşın Dinci"lerden oluşmaktadır. Cemaatin adı İbranice değil, Aramice'dir ve "Şehrin Muhafızları" anlamına gelmektedir.

Netorei Karta, 1920'lerden bu yana İsrail ve Kudüs'te yerleşmiş olan bir cemaattir. Kartacılar'ın baş düşmanı belki garipseyeceksiniz ama, Siyonizm ve "Laik/seküler" siyasi partilerdir. Bu cemaat Siyonizm'i, Yahudi dini için büyük bir tehlike ve bela olarak görmek ve İsrail'de çok yoğun Anti-Siyonist propaganda yapmaktadır. Netorei Karta hareketi ve onun yönlendiricisi olan hahamlar, kendilerini Filistinli olarak görmek ve her fırsatta Müslüman ve Hristiyan Filistinlilerle birlikte gösteriler düzenlemektedirler. Bu amaçla yola çıkan Kartacılar, 1990 yılında baş hahamları *Moshe Hirsch* imzasıyla Birleşmiş Milletler'e bir mektup yollayarak Irak diktatörü Saddam Hüseyin'i sonuna kadar desteklediklerini bildirmişlerdi. Bu ilginç mektubu Arapça "İnşallah" sözcüğüyle noktalayan Haham Hirsch, Saddam'ın İsrail'deki "Tağuti-Haram" Siyonist sistemi yıkmakta inançlı ve sofu Yahudilere yardımcı olacağını öne sürmüştü.

Karta, "Yedi Kişilik Üst Konsey" diye Türkçeleştirilebilecek bir meclis tarafından yönetilmektedir. Siyonizm'e karşı direnen diğer dinci Yahudi cemaatleri gibi -İbranice, *Haredimler*- Karta da İsrail'in Siyonist İşçi Partisi'ne şiddetle karşıdır. Bu gerekçeyle de İsrail'de Siyonist bürokrasi tarafından konulmuş olan vergileri protesto ederek ödememek-

tedirler. Buna karşılık Devlet'ten teşvik, kredi, yardım vb. de almazlar. Ama "*En*" büyük düşman Siyonist Devlet'tir.

Karta, Anti-Devletçidir

Karta'nın da aralarında bulunduğu geniş Haredim hareketinin sürekli eleştirilerine hedef olan en üst kurum İsrail'deki Devlet'tir. Haredim ve Karta yoğun bir Anti-devletçilik propagandasını yönetirler.

Neden?

Karta ve Haredim hareketinin İsrail'deki Siyonist Devlet'i "*Ytkmak*" (bu deyim Haredim'e aittir) arzusunun temelinde, bu Devlet'in "*Seküler/Dünyevi*" oluşu yatmaktadır. Diğer bir deyişle İsrail'deki "*Laik devlet*" Karta ve Haredim'e göre Yahudiliği binlerce yıllık yolundan saptırmaya yönelik, Hristiyanca, Hellence ve Avrupai bir sapmadır. Bu nedenle lanetlenmelidir. Karta bu nedenle gençlerine askerlik görevini de yerine *getirtmemektedir*.

Karta'nın yakın ilişki içinde olduğu bir Arap da Yaser Arafat'tır (Bkz. NOT). Arafat'ı doğal müttefik kabul eden bu "*Sofu ve Yobaz*" (!) Yahudiler, bu dostluklarını hemen her fırsatta sergilemişler ve Kudüs'ü "*Laik*" girişimleriyle dinsel kirliliğe (hep çevre kirlenmesi olacak değil ya) uğratan Siyonistler'e karşı Filistinlilerle birlikte mücadele etmek istediklerini açıklamışlardır. Örneğin 1974'te İsrail'de ilk kadın-erkek karışık yüzme havuzu açılınca, Karta büyük bir karşı gösteri düzenleyerek havuzu bir süre kapattırmıştı.

Karta ve Suudiler

Karta hareketinin bir diğer müttefiki de Suudi Ailesi ve Vehhabi hanedanının yönetimindeki dinsel kurumlardır. Karta, Siyonist Devlet'in düzenlediği her türlü demokratik adı verilen "*Seçim*"e karşı olduğu için, bunu uygulamayan Suudları öve öve bitirememektedir.

Karta'nın din açısından sapma olarak gördüğü bazı başka hususları da kısaca sıralayalım. Karta arkeolojik araştırmalar yapılmasına ve iskelet çıkartılmasına karşıdır. Aynı gerekçeyle otopsi yapılmasına karşı-

dır. Karta, ABD’de her yıl New York’da (Mayıs ayında) kutlanan "Se-lam İsrail" törenlerine karşı, 5. ve 7. caddelerde karşı gösteriler düzen-leyerek "Kahrolsun Siyonizm" diye taşkınlıklar yapmaktadır. Karta, dü-ğün, ölüm vb. törenlerin videoya çekilmesine de karşıdır.

Uzun lafın kısıası, eğer bir "Yobazlıktan" söz edilecekse önce bunun ne olduğunu, kaynaklarını ve tarihsel-kültürel gelişimini çok iyi bilmek gerekir. Her sakallı Müslümana ya da başı örtülü kadına, yobaz, gerici vs. diye saldırmak iş değildir. Laiklik hiç değildir.

Ve Bir Panel

9 Mayıs 1994’te Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü tarafın-dan düzenlenen bir panele konuk oldum. Birkaç ay önce gittiğim Trab-zon’u baharda bir kez daha ziyaret etmek hoştu. "Kültürel ve Dini Fark-lılıkların Işığında Avrupa ve Türkiye İlişkileri" başlıklı panelde açılış ko-nuşmasını KTÜ Rektörü Prof. Dr. Aydın Dumanoglu yaptı. Türkiye’nin mevcut ve gelecekteki sıkıntılarına değinen Rektör Dumanoglu, Türkiye’de bu sıkıntıların üstesinden gelebilecek kadroların bulunduğunu belirtti. Paneli Prof. Dr. Hasan Özyurt yönetti. Prof. Dr. Rıdvan Karluk, Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk ve ben konuşmacıydık. İlgi çoktu. Panel güzeldi. Daha sonra Kuzey TV’de iki saatlik bir canlı yayına ko-nuk oldum. Edip Sevinç tarafından sunulan yayında gerçekten de çok il-ginç sorular soruldu, elimden geldiğince yanıtladım. Umarım beğenil-miştir.

(Yeni Günaydın, 14 Mayıs 1994, Cumartesi)

NOT: Nitekim Kartacılar, Özerk Filistin’i ziyaret eden Y. Arafat’ı bölgeye giderek kutla-yan tek Yahudi Cemaati oldular. Temmuz ayı süresince düzenlenen törenlere ko-nuk olarak katılmaktan çekinmediler.

TÜRKLER VE ORTODOKSLAR

Gelen telefonlara ve gösterilen ilgiye bakılırsa, Türkiye’de Hristiyan aleviyle bağlantılı haber, yorum ve makalelere yönelik bir ilgi başlamış durumda. Ben de konuşmacı olarak katıldığım çeşitli konferanslarda –örneğin geçen hafta Ensar Vakfı’nda ve Trabzon’da Kültür Evi’nde – bu izlenimi edindim. Rusya’daki son seçimlerde Vladimir Jirinovski’nin kazandığı göreceli başarı da Ortodoks alevine yönelik ilgiyi arttırdı. Bu nedenle bu konu üzerinde durmakta yarar görüyorum.

Bugünkü yazımda Ortodoks aleviyle Türkler arasındaki ilişkiler üzerinde duracağım. Ancak çok bilinen vechelerden değil, az bilinen, fakat Ortodoks alevinde derin izler bırakmış olaylardan söz edeceğim. İlk bir deyim okuyuculara tanıtmak istiyorum. İlahiyatta kullanılan bu deyim, resmi raporlarda geçer ama, gündelik hayatta bilinmez. Bu deyim, *Bizantine Commonwealth*’dir.

Deyimin açıklaması şöyle yapılabilir:

Bizantine Commonwealth, tarihçi ve ilahiyatçı Dimitri Obolensky tarafından 1980’li yıllarda ortaya atılmış bir kavramdır. Obolensky, bu deyim *Bisans-Slav* kökenli cemaatlerin ya da ulusların 6. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar süren yaklaşık 1000 yıllık dönemlerinde kurdukları "*Din-sel*" birliği simgelemek amacıyla kullanmış ve bu deyim şimdilerde ilahiyatçılar tarafından kabul görerek, bilimsel metinlere girmiştir. Günümüzde Rusya’nın Yeltsin’in başkanlığında gerçekleştirdiği Birleşik Devletler Topluluğu fikri, işte tarihte ilk kez bu *Bizantine Commonwealth* anlayışından kaynaklanmıştır. 19. yüzyılda İngiltere Krallığı’nın

kurduğu "*Commonwealth*" (Uluslar Topluluğu) fikri de bu kaynaktan gelmekteydi. Kısacası, Bizans'a bağlı yarı bağımsız Ortodoks ulusların bir topluluğu olarak açıklanabilir. Bu uluslar başta Sırplar, Bulgarlar, Yunanlılar, Moldavyalılar vd. irili ufaklı Ortodoks halklarından oluşmaktaydı. Bunların sanatta, kültürde, felsefede ve en önemlisi dinde önder kabul ettikleri devlet Bizans'tı. Ancak her birim kendisini yönetmekte – özellikle de Kiev Prensi'nin 989 yılında Ortodoksluğu kabul etmesiyle birlikte – yarı bağımsız din cemaati statüsündeydi. Bunda da en önemli rolü, İncil'in Latince ya da Yunanca değil, Aziz Kril ve kardeşi Methodius tarafından geliştirilen ve Slavların özel alfabesi haline getirilen Kril Alfabesiyle ve Slav dillerine uygun olarak çevrilip, yaygınlaştırılması rol oynamıştı. Diğer bir deyişle Slavlar, başta da Bulgarlar Hristiyanlığı ve Ortodoksluğu, İncil'i Yunanca veya Latince okuyarak değil, Kril Alfabesiyle yazılmış olarak ve Bulgarca'dan okuyarak öğrenmişlerdi.

Bu yeni öğrenim tarzı, Hristiyanlık aleminde bazı yeni deyiş ve kavramların da "Kutsiyet" kazanmasına yol açmıştı. Örneğin azizlere ve ikonalara bağlılık Slav toplulukları arasında mutlaklaştırılmıştı. Bu nedenle Bizans'ta başlayan tartışmalar zamanla silahlı çatışmalara yol açmıştı. İkonalara karşı olanlarla, onlardan medet umanlar birbirlerini hunharca katletmişlerdi. Sonuçta Ruslar ve Slavlar, azizlerine ve ikonalarına bağlı kalmakta direnmişler ve günümüze kadar böyle gelmişlerdir. Buna karşılık Katolik alemi, birkaç çok ünlü aziz dışında hiçbir Rus-Slav azizini resmen tescil etmemiş ve Azizler Kitabı'na (Vatikan tarafından kabul edilmiş Azizler Kitabı) almamıştır. Katolik alemi ve Vatikan için resmen tescil edilmiş 10 bin 132 aziz vardır. Ancak bu sayı mutlak değildir. Halen Papa 2. Jean Paul'un aziz yapmak için sıraya koyduğu daha 2 bin (iki bin) kişi vardır. Bunlar sıraları geldikçe aziz yapılmaktadırlar!

Yukarıda sözünü ettiğim yeni Slav Hristiyanlığı'nın başkenti, daha sonra yüzyıllarca Osmanlı egemenliğinde kalacak olan Ohri şehri olmuştur. Kril ve Methodius'un öğrencisi olan ve M.S. 916 yılında ölen Bulgar Slavı, Aziz Ohrili Clement tarafından Slav Hristiyanlığı'nın

merkezi yapılan Ohri, aynı zamanda Yunan Piskoposluğu'nu da temsil etmiştir. Ohrili Clement'ten sonra Ortodoks aleminde iz bırakmış olan en önemli iki aziz, 1089'da piskopos olan Theophylact ile ondan yaklaşık 100 yıl sonra doğan Sırbistanlı Aziz Sava olmuşlardır. Sava, (1175-1236) halen de Sırbistan Ortodoks Kilisesi'nin en önemli şahsiyeti statüsündedir. Bizantine Devletler Topluluğu olayında en merkezi aziz, işte bu Sava'dır. Sava ile birlikte Doğu Avrupa'daki Hristiyanlık "*Mythopoeic*" denilen bir boyut kazanmıştır. Buna göre halk söylencesinde yer alan bazı deyişler, efsaneler, sözler şiirsel bir anlatıma kavuşturularak, "*Din*"in içine sokulmuşlardır. Popüler kültüre ait olan kavram ve deyişler halen de "Dinsel ve Kutsal" gibi Slav kiliselerinde kullanılmaktadırlar.

Ortodoks Hristiyanlığı, Jüstinyen'den sonra en güçlü dönemini 11. yüzyılda yaşamıştır. Bu yüzyılda, 1018 yılında İmparator 2. Basil, Bulgar rakibini yenerek, tüm Yunan, Slav ve Balkan Yarımadası'nı egemenliği altına alarak, güçlü bir Ortodoks devletini kurmuştur. Daha sonra İslam ordularının istilasıyla zayıflayan Ortodoks alemini kendisini Hristiyanlığın tek "Doğru" yorumlayıcısı olduğunu öne sürerek, Katolik alemiyle de sürekli çatışmıştır. Ortodokslara karşı ilk büyük savaşı yapan Türk boyu Kıpçaklardır. Rusların *Polovtsi*, Bizanslıların *Cuman* dedikleri Kıpçaklar, Ortodoks alemine ilk Türk yenilgisini tattırmışlardır. Daha sonra ünlü *Altın Ordu* Devleti'yle bütünleşen Kıpçakların Orta Asya Steplerinden başlattıkları akınlara paralel olarak Macarlar da 9. yüzyılda Macaristan'ı (Hungary) işgal ederek, Bizans (İstanbul) ile Ortodoks aleminin bağlarını kesmişlerdir. Kıpçaklar, bugünkü Ukrayna'da egemenlik kurmuşlar ve diğer Orta Asya boylarından Peçeneklerin ve Gökoğuzlar'ın Tuna boylarına yerleşmelerinde rol almışlardır. Kıpçaklar 14. yüzyılda Müslümanlığı kabul ederek, Ortodoks aleminde yaşayan ilk Müslüman topluluk olmuşlardır. 12. yüzyılda ilkin Sırbistan (1167), sonra da Bulgaristan (1187) Bizans'tan bağımsız Ortodoks devletler haline gelmişlerdir. 1342-1349 yılları arasında ise Selanik'te iki rakip Ortodoks cemaati kanlı çatışmalara girmişler ve bundan 11 yıl sonra da Osmanlılar Selanik'i zaptetmişlerdir. Ortodoks ale-

miyle Türklerin ilişkilerinin tarihi ne yazık ki ayrıntılı şekilde incelenmiş değildir. Oysa günümüzde hayati önemi haiz olan bu ilişkilerin niteliklerinin bilinmesi Türkiye için çok yararlı olur kanısındayım. Unutmayalım ki, Türkler 1453'te İstanbul'u ele geçirince, en az 1200 yıllık tarihi içeren bir Hristiyanlık uygarlığının da varisi olmuşlardır.

(Yeni Günaydın, 23 Aralık 1993, Perşembe)

TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİ

İsrail, 1948'de kuruldu. İsrail'de devlet, kimliği itibariyle Siyonist devlet olarak tanımlandı. Ünlü Basel (İsviçre) Kongresi'nde Theodor Herzl'in hazırladığı siyonist program çerçevesinde kurulan İsrail Devleti'nde hem Yahudi Şeriatı'nın hem de Seküler (dünyevi) yasaların yürürlükte olması kararlaştırılmıştı. Nitekim günümüzde İsrail'de şeriat yasaları çok etkilidir ve bunlara uymak zorunluluğu vardır. Şöyle ki; İsrail'de şeriat gereği cumartesi günleri Şebat Günü olarak bilinir ve bu günde Yahudiler "ellerini işe süremezler". Diğer bir deyişle, çalışamazlar. Benzer şekilde, şeriat gereği olarak buzdolaplarında et ve süt yan yana konulamaz. Yakın zamanlarda alınan bir kararla İsrail'de rabbiler (hahamlar) gündelik hayatta yer alan bazı önemli olayların –örneğin nişan, nikah, sünnet, vb. – video kameralarıyla kaset haline getirilmesini yasakladılar. Gerekçe olarak da insanın kendi kendisini yeniden yaratmaya kalkışmasının (video ile canlandırmasının) Tanrı'ya ait olan yaratıcılığa şirk koşmak olduğunu öne sürdüler.

*
**

Türkiye-İsrail ilişkileri ise İsrail Devleti'nin ortaya çıkmasını sağlayan en temel ilişkilerdir. Bilindiği üzere bugünkü İsrail toprakları Osmanlı Devleti'nden kopartılarak alınmış olan topraklardır. (Not: Bu konuda Türkiye'de yayınlanmış önemli çalışmalardan biri Prof. Mim Kemal Öke'nin Siyonizm ve Filistin Sorunu 1880-1914 adlı çalışmasıdır. Üçdal 1982. İlgilenenlere duyurulur).

Nedir ki, İsrail’de siyonistlerle Ortodoks Yahudiler arasında artık gizlenemez hale gelmiş bir çatışma vardır. Siyonistler, özellikle İşçi Partisi’ni ve çevresini desteklemektedirler. Bunun nedeni, siyonistlerin seküler (yani dünyevi, bu dünyacı) olmalarıdır. Siyonizm, bir ideolojidir, din değildir. Dolayısıyla Ortodoks Yahudiler tarafından kabul görmemiştir. 20. yüzyılın başında ortaya çıkan siyonizm bir "İrk" teorisinden çok atavizm (yani cedçilik, atalara bağlılık) teorisine bağlıdır. İki yönü olan siyonizmin bir eksen *atavist* (yani soya dayalı olmaklık), diğer eksen de *otokton* (yani doğum yerine, doğduğu toprağa bağlılık) olmasıdır. Görüldüğü gibi, siyonizm, tek değer olarak Torah’ı (kutsal kitap Tevrat’ı) esas alan Ortodoks Yahudilikten ayrı, ancak Yahudiliği reddetmeyen bir akımdır. Yapısı itibariyle ruhani olmaktan çok, siyasi ve "bu dünyacı"dır. Yahudilerin bu dünyada bir devlet sahibi olmalarını öngören bir ideolojidir. Bağnaz Yahudiler ise Yahudilikte devlet değil, krallık geleneği bulunduğunu öne sürerek siyonistlerin Yahudiliğe aykırı istekler öne sürdüklerini, bunun da Yahudilik için "kıyamet haberciliği" olduğunu düşünürler.

*
**

Siyonistler ise ideolojilerinin geçmişte, yani 2000 yıl önce Yahudilikte bulunduğunu öne sürerler. Bunların iddiasında gerçeklik payı vardır. şöyle ki; 2000 yıl önce Kudüs’te üç büyük Yahudi fraksiyonu vardı. Bunlar Farisiler, Sadikiler ve Katibiler idi. Farisiler, bugünkü siyonist ve liberal Yahudiliğin öncüleri olmuşlardır. Katibiler ise daha çok reform Yahudiliği ile Hasidim Yahudileri arasındaki bir anlayışı oluşturmuştur. Siyonistlerin örnek aldıkları Sadikiler, Ahret’e ve öbür dünyaya inanmayan Yahudilerdi. Bunlara göre Ahret de, öbür dünya da sadece ve sadece bu dünyadaydı; bundan başka dünya yoktu. Bugünkü Ortodoks Yahudilerin örnek aldıkları Farisiler ise bu görüşün tam tersine, yani Ahret’in ve "*Gelecek Bir Dünya’nın*" var olduğuna inanmaktaydılar.

Siyonist Yahudilerle Ortodoks Yahudiler arasındaki farklılıklar sadece ayrıntılarda değildir. Yukarıda da belirttiğim gibi İsrail’in "Varlı-

ğı" hususunda da aralarında çelişkiler vardır. Ortodoks Yahudiler, siy-
nistler tarafından kurulmuş olan İsrail Devleti'nin, Tanrı'nın Yahudi'e-
re vaat ettiği kutsal krallık olmadığı kanısındadırlar. Örneğin ABD'de
de yaşayan Yahudilerin Ortodoks kanadı bu nedenle İşçi Partisi tarafın-
dan kurulan hükümetleri isteksizce destekler, tam destek vermez.

*
**

Benzer şekilde ABD'de Hristiyan tarikatları da İsrail'deki devletin
niteliği konusunda birbirleriyle çelişen görüşleri benimsemişlerdir. Örneğin ABD'de 3 milyon tescilli taraftarı olan Prezbiteryen Kilisesi için İsrail, Ortodoks Yahudilerin iddia ettikleri gibi kutsal krallık olamaz, sadece coğrafi bir toprak bütünlüğüdür. Bu nedenle de dünya siyaseti içinde yer alması gereken bir birimdir. ABD Başkanı Bill Clinton'ın da üyesi olduğu bu kilise, ilk kez 1987'de Mississippi'deki Biloxi kentinde (22 Haziran 1987'de) toplanan ulusal meclisinde aldığı bir kararla İsrail'i kutsal değil, coğrafi bir devlet olarak tanımlamıştır.

Türkiye, işte bu tartışmaları yaşayan ve seküler kimliği olan İsrail İşçi Partisi'nin yönlendirdiği bir hükümetle görüşmeler yapmış ve bazı çerçeve anlaşmalar imzalamıştır. Türkiye'nin elindeki laiklik işte bu ilişkilerdeki kilit kavramdır. Şu anda ABD'de, İsrail Devleti'ni seküler kabul eden Prezbiteryen Kilisesi üyesi seküler bir devlet başkanı vardır. İsrail'de ve Türkiye'de de aynı durum söz konusudur. Türkiye-İsrail ilişkileri bu nedenle seküler temel üzerinde şekillenecektir.

(Yeni Günaydın, 16 Kasım 1993, Salı)

DEMOKRAT, LAİK VE ANAP'LI

Türkiye’de kendilerinin "*en çok*" demokrat olduklarını öne süren kimseler var. Bunlar demokrasiye ipotek koymuşlar, kendi ahbap çavuş takımının dışında hiç kimse demokrat olamıyor. Demokrasinin ölçüsü de, terazisi de, rütbeleri de, mevkileri de bunların tekeline. Kendi aralarında al gülüm-ver gülüm demokrasi havariliği yapıp, birbirlerini payelendiriyorlar.

Demokrasi rütbeleri arasında en yüksek yıldızlısı, "Düşünür" olmak. Bu rütbe öyle kolay kazanılmıyor. Önce büyük usta ya da "*Başyapıt yaratımcısı*" falan gibi sıfatlarla tanımlanan kaşarlanmış demokrasi ağalarından icazet alınması gerekiyor. İcazetin yolu, meyhanelerde salıbaşıktan geçiyor.

"Üstad, son şiirinizdeki o minicik virgül yok mu, bayıldım. İşte felsefe, işte yazın, işte humanite!" şeklinde sıkılacak olan palavra kaşarlanmış demokrasi ağaları için en makbul olan yağcılık cümlesidir.

Meyhane dışında hiç kimsenin sallamadığı, şeyh misali kerameti kendinden menkul bu demokratik "*Düşünürler*" her yazdıkları satırla zavallı insancıklara "Felsefe" öğretmek gibi ağır bir zahmetle malul oldukları için demokrasi rütbesinden nasiplenmek isteyen fırsatçılar için başvurulması gereken şahıslardır.

Sevsinler Böyle Demokratları

Geçenlerde Alevi dedelerinden önde gelen bir profesör –İzzettin Doğan–, gazeteci Özcan Ercan’la yaptığı görüşmede herhalde yanıltıp(!), "Biz Refah’a soğuk bakmıyoruz" demiş.

Vay sen misin diyen!

Prof. Doğan'ın ne ayetullahlığı kaldı, ne gericiliği ne de yobazlığı. Türkiye'de demokrathğı hiç kimselere kaptırmak istemeyen çevrelerde aman bir telaş, aman bir öfke, sormayın. İzzettin Doğan'a haddini bildirmek için peşpeşe salvolarla başladılar.

"Aleviler solcudur. Ne demek RP'yi desteklemek."

"Aleviler bizim, kimseye vermeyiz."

"Aleviler şeriatçı yapılmak isteniyor", vs. vs...

İzzettin Doğan'la başlayan tartışma hâlâ sürüyor. Başka Alevi cemaatleri de benzer tavırlar sergilemeye başladılar. Eski CHP'nin kendilerini durmaksızın kullandığını öne süren bazı Aleviler, belediye seçimlerinde SHP'yi değil, Bedrettin Dalan'ı destekleyeceklerini açıkladılar.

Demokrasi ağaları için bu da başka bir "Demokratik günah" sayılıverdi. Onlar da azarı işittirler.

Türkiye'deki bu EN çok demokratların hisşımına uğrayan Alevi önderleri kendi serbest iradeleriyle kendilerine uygun partiyi desteklemek isteyince demokratlıktan ve solculuktan herhalde düşürölüverdiler.

Ne yapmaları gerekiyordu?

Biz Ecevit'i destekleyeceğıiz deselerdi, inanın yine EN demokratların hisşımına uğrayacaklardı. Aynı durum Baykal için de geçerlidir. Aleviler, Baykal'ı desteklemek kararını alsalardı, yine demokrat ve solcu olamayacaklardı.

Aleviler, demokrasi ağalarına uyup, emirleriniz başlarımızın üzerindedir deyip, SHP'yi ve Murat Karayalçın'ı destekleyeceklerini açıklasalardı, işte ancak o zaman demokrat ve solcu olabileceklerdi. Çünkü bu tiplere göre SHP'yi desteklemeyen demokrat, solcu ve laik olamazdı!

Sevsinler Böyle Laikleri

Adam kalkıyor, "*Laik olmayan insan olamaz*" diyor. Demokrasi ağalarından alkış, tezahürat alıyor.

Adam kalkıyor, "Refah Partisi, rejim düşmanıdır" diyor. Demokrasi ağalarından sırt sıvamalar, okşamalar girila.

Görülüyor, Refah Partisi'nin sempati alanında bir yoğunlaşma yaşıyor. Gazetelerin manşetleri neredeyse Refah'a endekslendi. Refah geliyor; eyvah, rejim sarsıntıda; Türkiye İran olacak; Refah gelirse, darbe olur şeklinde manşetlerle yeni bir umacı yaratmak çabaları yaşıyor. Sanki Refah dün kurulmuş, Prof. Erbakan da dün Patagonya'dan Türkiye'ye gelmiş gibi...

Türkiye'deki EN demokratlara sorarsanız, Refah, kumda oynasın diye kurulmuş bir partidir. Tıpkı eski CHP'nin "Bizde *de var*" densin diye kurdurttuğu bir TKP gibi. Öyle iktidara oynamak, gelmek yok. Ne güzel kadayıf, cevizli kabak tatlısı falan deyip, işleri idare ediyorlardı. Ne demek iktidar?

En büyük telaş da "*Rakı*"ya endekslenmiş vaziyette. En demokratlar "*Rakı*" içip, domuz eti yiyemeyeceklerini düşünüyorlar. Vallahi yandılar! Refah bir gelirse ne rakı, ne genelevler, ne domuz eti!.. Refah, herhalde namaz sayısını beş vakitten 25 vakite çıkartacak bunlar için!..

Ve, ANAP'lı Bir Dost

Telefonda çok eski bir arkadaşım var. Berlin'de tamamladı yükseköğrenimini. Orada ortanın solu derneğinin kurucularındandı. Sonra ANAP'ın kuruluş çalışmalarına katıldı. Adı bilinen, sevilen bir ANAP'lı oldu.

"Yahu, Refah aldı başım gidiyor" diyor.

"Gitsin, ne olacak" diyorum.

"Doğru" diyor. "Biz ne yapacağız onu bilmiyorum. 1989'da İstanbul'da yaklaşık yüzde 30 almıştık (29.07). Şimdi yeni adayımız var. Parti muhalefette. Ama anketler yüzde 24 veriyor. Evet, bazı anketlere göre birinci parti olarak görülüyoruz ama, gerçekte geçen seçimden yaklaşık 6 puan geriye düşmüş durumdayız. Muhalefette olup da, böylesine başarısız bir hükümet karşısında elimizdeki oy potansiyelinden olmak normal mi, değil mi?"

"Bunu liderinize sorun, anlatsın" diyorum.

"28 Mart sabahı sadece DYP değil, ANAP da yüzde 30'dan yüzde 20'ye düşerse, sen o zaman patırtıyı gör. Hele bir de Refah kazanırsa" deyip susuyor.

"Refah kazanırsa ne olur?" diye soruyorum.

"Bizim patronu koydunsa bul" diyor.

Ne dersiniz?

(Yeni Günaydın, 19 Şubat 1994, Cumartesi)

REFAH'IN GELİRİ

Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın önderliğinde Türkiye siyaset alanında önemli bir rol üstlenmiş olan Refah Partisi'nin gelir kaynakları daima tartışma, bazen de dedikodu malzemesi yapılmaktadır.

Özellikle yurtdışında kendileriyle görüştüğümüz yetkili ve ilgililer, hani neredeyse "*Merhaba*" demeden, "*Sizce İslamcı partinin gelir kaynakları nelerdir?*" diye soruyorlar. Ardından da kendi sorularını kendileri yanıtlıyorlar. "*Refah Partisi'nin yıllık geliri 500 milyon Amerikan Dolarıymış, doğru mu?*" diye, soru içinde fikir belirtiyorlar.

Refah Partisi'nin yıllık gelirinin 500 milyon dolar olduğunu düşünmek fantezi değilse, bir manipölasyon, yani şaşırtmacadır. Bu tip sözler nereden kaynaklanıyor? Bu bilgileri Batılı uzmanlar mı yaratıyorlar, yoksa Türkiye'den birileri mi bu tip haberleri üretiyorlar?

Son Amerika ziyaretimde bu konu bir kez daha gündeme geldi. ABD'nin Rusya uzmanlarından Büyükelçi *Hayward Isham* ve ABD'nin Suriye eski Büyükelçisi ve halen de *Foreign Affairs* Ortadoğu uzmanı ve sorumlusu *Richard W. Murphy* ile görüşürken de konu Refah ve onun mali kaynaklarıydı.

Yılda 500 Milyon Dolar

Refah Partisi'ni "*Fundamentalist=Köktendinci*" olarak tanıtmaya özen gösteren bir çevreye karşı Ortadoğu'da köktendinciliğin ne anlama geldiğinin tartışılması gerektiğini ve sekülerleşmenin İslami kesim-

de artık "*Umacı*" gibi görülmediğini vurguladıktan sonra konu Refah'ın parasal kaynaklarına geldi. Ben bunu bilemeyeceğimi belirttim. Amerikalı yetkililer bu rakamın çok yüksek olduğuna dair ellerinde raporlar olduğunu söylediler. Bu "*Çok yüksek*"ın ne olduğunu sorduşumda şaşırıcı bir rakamdan söz ettiler.

"Refah Partisi'nin geliri haftada 5-6 milyon dolar, yılda ise 500 milyon dolar buluyormuş!"

İnanın çok şaşırdım! Dünyada bu kadar büyük bir gelire sahip ikinci bir siyasi parti olup olmadığını doğrusu merak ettim. Bildiğim kadarıyla böylesine büyük gelire sahip yeryüzünde ya iki ya da üç parti olabilir. Eğer bu rakam doğruysa, Refah, gelirleri itibariyle dünyanın en zengin ilk üç partisinden biri, belki de birincisi olmuştu!

Buna inanmak zordu. Bu haberin kaynağını öğrenmek istediğimi belirttim. Çünkü böylesi bir "*Image*", Refah'ı hedef haline getirir diye düşündüm. Amerikalı *en üst düzey* bürokratların bu tür abartmalı haberler ve raporlarla nasıl ön yargılı hale getirilebileceklerini düşünmek bile istemedim.

Bir Kuruluş, Bir Rapor

Evet, Amerikalı uzmanlara bu fikri veren bir rapor vardı. Şimdi bu rapordan bazı bölümler aktaracağım.

Amerika'nın güvenlik konusunda uzmanlaşmış ve çok başarılı çalışmalar yapan Aspen Enstitüsü, geçtiğimiz yılın 29 Mayıs-1 Haziran tarihlerinde İstanbul'da uluslararası bir toplantı düzenlemiş. Çeşitli Avrupa ülkelerinden gelen uzmanlar ve ilgili bakanlıkların yöneticileri, "*Soğuk savaş sonrasında Türkiye'nin Avrupa periferisindeki (çevresindeki) rolü*" başlıklı bu toplantıya katılıyorlar. Türkiye'den de bazı gazeteciler ve bakanlık yetkilileri katılıyorlar toplantıya.

Söz konusu toplantıda Türkiye'nin Amerika'yla, NATO'yla ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'yla ilişkileri inceleniyor ve bazı sonuçlara varılıyor. Bu toplantıda bu konuların yanı sıra, en önemli konu Refah ve İs-

lamiyet oluyor. Türkiye'deki laiklik, daha doğrusu sekülerleştirme de en önemli konular arasında yer alıyor.

Aspen Enstitüsü'ne bilgi veren Türk tarafının ilginç görüşleri, kuruluşun raporlarında yer alıyor. Ne var ki, şu 500 milyon dolar masalı da bu raporda yer alıyor. Enstitü tarafından yayınlanan raporun 3-6. sayfaları Refah'a ve İslamiyet'e ayrılmış. Raporun 5. sayfasında Türk tarafının "*Müthiş!*"(!) açıklaması yer alıyor. Raporda aynen şunlar yazıyor:

"Geçmişte Refah Partisi'ni Libya destekleyerek, finanse etmekteydi. Şimdi ise Suudi Arabistan ve İran finanse ediyorlar. Ayrıca Refah Partisi, Almanya'da da çok iyi örgütlenmiştir. Bu ülkedeki Refah örgütlerinden Türkiye'deki merkeze çok yoğun para akışı vardır. Tüm olarak ele alındığında Refah Partisi'nin yıllık geliri 500 milyon doları bulmaktadır."

Bu bilgi görüldüğü gibi bizzat Amerikalı uzmanlar tarafından değil, bizim uzman gazeteciler(!) ve/veya bürokratlar tarafından üretilmiş! Amaç belli; Türkiye'de dehşetengiz bir "*Şeriatçı*" korkusu yaratmak.

Korku ve Ecel

Refah ve Türkiye'deki İslamiyet ve laiklik Avrupa ve Batı tarafından en çok izlenen konuların başında gelmektedir. Türkiye'deki İslamiyetin "*Özelleştirilmesi*"ni Avrupa ve ABD yıllardır beklemektedirler. Bu özelleştirme faaliyetinin içeriğinin ve biçiminin nasıl olacağı uzun zamandır tartışılmaktadır.

Batı'nın gündeminde olan bir başka konu da, Türkiye'de seküler hayatın İslamiyet'e uyumlu olup olamayacağı ve Türkiye'nin Ortadoğu ile Balkanlar ve Türki cumhuriyetlere "*Model*" sunup sunamayacağıdır.

Hazindir ki, Türkiye'de sorumsuz bir çevre var.

Kendi kişisel çıkarları uğruna ya da "*Kendi kendine ispat*" güdüsüyle yalancı dünyalar yaratmak ve kendi yarattıkları bu yalancı dünyada kendilerini kahraman yapmak arzuları var. Bu arzu büyük ölçüde "*Aşagılık duygusu*"ndan kaynaklanıyor.

Türkiye'nin geleceğinin söz konusu olduğu şu dönemlerde sahte kahramanların yalancı dünyalarının ürünleri Türkiye'nin başına yeni

dertler açar. Adları "*Uzman*"a çıkmış bazı şahısların kendi aşağılık duygularını tatmin edebilmek için Türkiye'nin asli ve hassas dengelerini sarsmaya hakları yoktur. Bunun adı demokrasi ve fikir özgürlüğü de değildir.

Refah'ın yılda 500 milyon dolar geliri olduğunu öne sürenler öncelikle bunu kanıtlamalıdır.

(Yeni Günaydın, 25 Ocak 1994, Salı)

LAİKLİK VE İRTİCA

Türkiye’de laiklik ve irtica kavramları onyıllardır birlikte kullanılmışlardır. Bu iki kavram hakkında yurtiçinde ve dışında sayısız yazı, haber, demeç vb. yayınlanmıştır. Türkiye’de laisizmi ve din ile devletin ayrılması ilkesini savunanlar genelde kendilerini Kemalist, Atatürkçü ve ilerici olarak tanımlamışlar, muarızlarını ise genelde gerici olarak nitelendirmişler ve bu kesimi dini siyasete karıştırmakla ve irticayı hortlatınakla suçlamışlardır. Bu yazının konusu, sözkonusu taraflar arasındaki tartışmalardan yola çıkarak belirli sonuçlara varmak değil, laiklik ve irtica konularında yurdumuzda az tartışılmış ya da hiç tartışılmamış bazı özel hususları okurların dikkatine sunmaktır.

Şu soruların yanıtlarını arayalım. İşte ilk soru: Türkiye’de devlet ve din gerçekten de birbirlerinden ayrılmışlar mıdır?

Bakalım! Türkiye’de din, yani İslamiyet devlet içinde bir bakanlık ve ona bağlı bir kurum –Diyanet İşleri– tarafından resmen temsil edilmektedir. T.C. Devleti, Maliyesi ve TBMM, bu kurumun bütçesini hazırlamakta, yönlendirmekte ve onaylamaktadır. Yaklaşık 84 bin din görevlisi devletin memur statüsünde yer almakta ve T.C. Devleti bu memurlarına maaş vermektedir. Cami, mescit vb. İslami ibadet mahalleri bizzat T.C. Devleti’nin bütçesinden yapılan harcamalarla inşa edilmekte ya da onarılmaktadırlar. Türkiye’de devletin din için ayırdığı bütçe ve giderlerde İslamiyete bağlı çevrelerin ödedikleri vergilerin payı olduğu gibi kendilerini laik kabul edenlerin ödedikleri vergilerin de payı vardır. Kısacası, Türkiye’de resmi düzeyde Din/İslamiyet için yapılan harcamaların tümü T.C. Devleti tarafından karşılanmaktadır. Devlet

de bunu laik ya da mümin yurttaşların ödedikleri vergilerden ve ilginçtir ki, yurtdışından sağlanmış kredilerden, borçlardan ve faizlerden sağlamaktadır. Bu duruma bakıldığında Türkiye’de laisizmi, din ile devletin ayrılması şeklinde tanımlamanın mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Daha açığı, Türkiye’de dinin iktisadi bakımdan devlete tabi kılınmış bulunduğu görülmektedir. Eğer Türkiye’de din ve devlet gerçekten de ayrılacaklarsa öncelikle din bütçesinin ayrılması temin edilmelidir. Bu yapıldığı takdirde ki Türkiye’de belirli çevrelerce çok özenilen ve/fakat ne olduğu bir türlü tanımlanamamış olan Batı tipi laisizm veya sekülerizm kurmaya doğru bir adım atılmış olur. Kanımca, Türkiye’de bu adımı ancak ve ancak kendisini milliyetçi ve muhafazakâr kabul ve ilan eden bir iktidar atabilir, başkası değil. Mevcut gidişata bakıldığında T.C. Devleti’nin ek gelirlere en çok gereksinim duyduğu bugünkü ortamda dinin giderlerinin devletin bütçesinden çıkartılması ve üstüne üstlük yeni vergiler aracılığıyla yeni gelir kaynakları temin edilmesi cihetine gidileceği anlaşılmaktadır.

Siyasal ve İdeolojik Bakımdan da

T.C. Devleti’nde din, sadece iktisadi bakımdan değil, siyasal ve ideolojik bakımdan da devletin resmi ideolojisine bağımlıdır. T.C. Anayasası’nın 24/4. maddesi din ve ahlak eğitiminin devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağını emretmektedir. Diğer bir anlatımla Türkiye’de dinsel eğitim bizzat devlet tarafından yönlendirilmektedir. Oysa yine aynı Anayasa’ya göre T.C. Devleti "laik"tir! Kısacası, laik T.C. Devleti, Türkiye’de dini, yani İslamiyeti resmen yönetmekte ve yönlendirmektedir. Bu tip bir laisizm ve/veya sekularizm kapitalist Batı’da ve Siyonist İsrail’de yoktur.⁽¹⁾ Türkiye’de din ile devletin ayrılması şöyle dursun, tam tersine laik devlet İslam dinini tüm alanlarda uygun görülen tarzda koşullandırmaktadır. Bu koşullar altında hiçbir kişi ya da

(1) İsrail’de resmen iki hukuk anlayışı geçerlidir. Biri Şeriat, diğeri de pozitif hukuk. Hiçbir Yahudi Şeriat’a karşı çıkamaz veya Şeriat’a uygun olmayan bir adı çocuğuna koyamaz.

kuruluş, laik devletin iç ve dış siyaseti ile resmi ideolojisine ve resmi tarih anlayışına ters düşecek şekilde İslami değerleri savunamaz. Savunalar T.C.K.'na göre yargılanırlar ve ünlü 163. maddeye ve diğerlerine binaen de cezalandırılırlar. T.C. Devleti bu alanda da kapitalist Batı'dan ve Siyonist İsrail'den ayırır. Çünkü sözkonusu ülkelerde laisizm ve sekülerizm böylesi bir korunma altında değildir. Türkiye'deki bu çarpıklığın da düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü hiç unutulmamalıdır ki, tüzel bir kişilik olan devletin dini olamayacağı gibi laikliği de olamaz. Devlet, yurttaşlarına dini empoze edemeyeceği gibi laikliği de empoze edemez, gerçekten liberal ve demokratik bir toplumda. Ederse, dini siyasete karıştırmış olur. Nitekim Türkiye'de gerçekten onyıllardır dini siyasete karıştırmış olan bizzat devlettir, onun seçimle ya da darbeyle işbaşına gelmiş en üst yöneticileridir. unutulmamalıdır ki, salt siyasal çıkarlar gözetilerek ilk Kuran kursları İsmet İnönü döneminde açılmışlar, yine aynı mülahazayla ilk Hacc ziyareti yapan da Cevdet Sunay olmuştu. Onu Kenan Evren, Turgut Özal ve diğerleri izlemişlerdir. Kaldı ki, 1926'da propaganda amacıyla Türkçeleştirilmiş Kuran'ı kendi eliyle bizzat halka dağıtan da Mustafa Kemal'di. Onun bu girişimi Türkiye'deki Amerikalı misyonerler tarafından büyük övgülerle karşılanmış ve bu siyasal/ideolojik girişimle Türkiye'de "Muhammedanizm"ın son izlerinin de silindiği ABD Dışişleri Bakanlığına gönderilen gizli raporlarda belirtilmişti.⁽²⁾ Şu doruk örneklerle bakıldığında Türkiye'de "*Laisizm din ile devletin ayrılmasıdır*" diyenler ve bu tezi savunanlar gerçekte, kurumsal olarak, iç ve dış politikada dinin siyasete alet edilmesini savunmakta olduklarını nedense görmezlikten gelmektedirler. Çünkü hangi hükümet iktidara gelirse gelsin, icraatı mucibince diyanet bütçesini ve dinle ilgili diğer harcamaları denetler, onaylar ve YAPAR. İster laiklik adına, ister açık ya da örtülü Müslümanlık adına hareket etsinler, devleti, dinin "İşleri"ne karıştırmakla yükümlüdürler. Bu, T.C. Devleti tarafından hükümetlere verilmiş bir görev, daha doğrusu emirdir.

(2) *The United States Response To Turkish Nationalism and Reform* by Roger T. Trask, University of Minnesota, 1971, p.70.3

Laisizm Olmasaydı

Laiklik konusunda bilinmesi gereken bir husus da Türkiye’de laisizm’in sadece İslamiyetle tanımlı ve sınırlı olmadığıdır. Günümüzde sağcı politikacılar ve onların hitap ettikleri kesimler yerli yersiz açıklamalar yaparak Türkiye’de toplam nüfusun %99’unun Müslüman olduğunu vurgulamaktadırlar. İlginçtir ki, bu siyasetçiler nedense 1890-1920 yılları arasında Türkiye’de bugünkü %99’luk Müslüman nüfusunun olmadığını unutmuş görünmektedirler. Günümüzde Anadolu’da %99’luk Müslüman nüfustan sözedenenler bunu doğrudan doğruya laisizme borçlu olduklarını da görmezlikten gelmektedirler. Şöyle ki, 1890’larda Osmanlı Devleti’nde 16.730.000 Müslümana karşılık 8.070.000 gayrimüslim yaşamaktaydı.⁽³⁾ Bu Müslüman nüfus, sonraki otuz yıl içinde, en az 3,5 milyon daha azaldı. Aynı yıllarda emperyalizmin öncü gücü misyoner çeteleri Anadolu’yu adeta parsellemişlerdi. İlk "*Kurtanmış Bölgeler*"de, ilginçtir ki, bunlar tarafından kurulmuşlardır. Örneğin 1914’de Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerini yürüten ve yönlendiren 600’den fazla Fransız, 500 Amerikan ve İngiliz, 200 İtalyan, 60 Rus ve 25 Alman mektebi vardı.⁽⁴⁾ Türkler arasında, özellikle Bursa ve Ege bölgelerinde çeşitli Hristiyan inançlarına dönenler çoğalmaya başlamıştı. Bu hızlı alt-üst oluş döneminde bazı illerde Müslümanlar azınlığa düşmüşlerdi. Öyle ki, İzmir’e halk arasında "*Gavur İzmir*" denilmeye başlanmıştı. İşte laisizmin bu yönü nedense hiçbir politikacı tarafından dile getirilmemiştir. Laisizm, Türkiye’de tekke, zaviye, dergah vb. kapatırken, sözkonusu misyoner yuvalarını da elimine etmiş ve bu okulların sayısını bugünkü düzeye indirmiştir. Laisizm, Türkiye’de açık ya da gizli Hristiyanlık propagandası yapılmasını da engellemişti. Genç Cumhuriyet Devleti, 1920’lerde bu inanılmaz atılımı

(3) *Die Zukunftsarbeit der Deutschen Schule in der Türkei*, W. Blankenburg, Heft I. Leipzig, 1915, p.15.

(4) *Histoire de L'Empire Ottoman* par Le Vte. A. De La Jonquiere. Librairie Hachette, Paris, 1897, p.51.

–Kültür Devrimini – gerçekleştirmemiş olsaydı, hiç kimsenin kuşkusu olmasın ki, bugün Anadolu’da %99’luk bir Müslüman kitleden söz edilemeyecekti.

İrticaya Geline...

Türkiye’de irtica kavramı, Cumhuriyet’in ilanından günümüze yepyeni bir anlam kazanarak kullanılmıştır. Komünizm ve irtica her hükümet tarafından göz korkutmak amacıyla, bazen biri bazen diğeri öne çıkartılarak, ciklet gibi çiğnenmişlerdir. Türkiye’de basın tarafından yaratılan imajına göre irtica, kara sakallı, kara giysili, eli ibrikli, ayağı takunyalı, kazma dişli, ağzından salyalar akarak kan emen bir vampirdir. Kadınları kara çarşaflara sokup, üfürükçülük yoluyla onları aldatan güçtür.

Ne var ki, irtica, kelime anlamı itibariyle "*Geriye/aslına dönüş*" demektir. Ve İslami bağlamında irtica, Muhammed Peygamberle başlayan ve dört halifesiyle süren Devr-i Saadet olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ki, günümüzde irtica, İslama bağlılık duyan çevrelerce geçmişteki o Altın Dönem’e dönüş hareketi –gerçekte utopyası– olarak görülmekte ve anılmaktadır. Özellikle yurt dışında kümelenmiş olan İslamcı çevreler irtica kavramını bu anlamıyla kullanmakta ve açıklamaktadırlar ki, doğrusu da budur. Türkiye’de, özellikle de Sosyal Demokratlar, irtica kavramının bu anlamını bilmedikleri için irticayı "*Gericilikle*" özdeş sanmaktadırlar. Kestirme tarafından söyleyelim ki, irtica ve gericilik bir ve aynı şeylerdir. *İrtica, genelde dinsel geçmişe ipoteke koymaya çalışırken; gericilik, toplumun geleceğine –her alanda – egemen olmaya çalışır.* Gericilik, gerçekte Şeriat’a karşı bir harekettir. İslam’ın ruhuna ve yapısına ters düşen bir TEPKİ hareketidir. Eklektik, absurd ve irrasyonel bir tepkinin cahilce değerlendirmelerle tepkiye dönüştürülmesi keyfiyettir. Gericiliği, yakın zamanlarda yaşanmış somut bir olaydan yola çıkarak örneklendirebiliriz.

Bilindiği üzere T.C. Devleti’nin Cumhurbaşkanı 8 Ocak 1987 tarihinde Adana’da siyasi bir çıkış yaparak Türkiye’de "İrtica"nın hortlatıl-

dığını açıklamış ve halkı bu düşmana karşı uyanık olmaya çağırmıştı. Cumhurbaşkanı, aynı konuşmasında, ad belirterek, halen Köln'de yaşayan eski bir müftünün "İrtica"nın başı olduğunu belgeler vererek göstermişti. Daha sonra sözkonusu eski müftü ile görüşen gazeteciler bu şahsın, "*Evet irticayı savunuyoruz, çünkü hakimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır*" dediğini yazmışlardır.

Şimdi sorumuz şudur: "*Hakimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır*" şeklindeki bir formülasyon İslami Şeriat'a uygun mudur? Hemen belirtelim ki, değildir. İslami Şeriat'ın ruhuna ve yapısına taban tabana zıt, tek kelimeyle gerici/cahilce bir yakıştırma. neden mi? Çünkü "*Hakimiyet kayıtsız şartsız Allah'ındır*" önermesi LAİK T.C. Devleti'nin LAİK Anayasası'ndan ve onun kuruluş mantığından alınarak EKLEMLEME yoluyla kurulmuş bir önermedir. Tüm Anayasalar, bilindiği üzere LAİK ve/veya SEKÜLER belgelerdir ve bunlar bu mantığa uygun olarak seküler ve laik, yani din-dışı (La-Dini) kişiler tarafından hazırlanmış yasalardır. İslami Anayasa ise, kuramsal olarak, Şeriat'tır. Ve İslami inanca göre bu da bizzat Allah tarafından yazdırılmıştır. Yine İslami inanca göre Şeriat ve yasaları insanları denetler, ama insanlar Şeriat'ı denetleyemezler. İslamiyete göre, Allah'ın insanların koydukları yasalara değil, tersine, insanların Allah'ın koyduğu değişmez kabul edilen yasalara ihtiyaçları vardır. Diğer bir anlatımla insanlar Allah için ya da O'nun adına yasalar koyamazlar, Allah'ın yasaları *a priori* VARDIR ve insanlar bunlara uymakla görevli kılınmışlardır. İslami inanca göre hiçbir insan kendini Allah'ın yerine koyup O'nun adına yeni yasalar çıkartamaz. Sözkonusu müftü ise, bizzat LAİK insanlar tarafından konulmuş ve *değiştirilmesi mümkün* LAİK bir formülasyonu, "*Hakimiyet kayıtsız şartsız Millet'indir*"i alıp, Millet yerine Allah kavramını koyarak sadece cahilce bir TEPKİ'yi sergilemiştir, o kadar. Bu cehalet örneğinin Türkiye'de İslamiyeti savunan bilgili ve yetkili hiçbir kişi ya da kurumca tasvip edilemeyeceği açık bir gerçekken, Cumhurbaşkanı'nın bunu siyasi polemik haline getirmesinin sadece T.C. Devleti'nin iç ve dış siyasetiyle bağlantılı bir manipulasyon olduğu kesindir. Nitekim bu olayla birlikte basına verilen sinyal üzerine içerde Refah Partisi'ne

karşı, dışarda da ABD'nin isteği doğrultusunda İran-Irak savaşı için, müdahaleleri öngören bir ortam hazırlanması gündeme getirilmiştir.

Sonuç olarak: Bu hızlı gelişmeler karşısında kendilerini Sosyal Demokrat ya da Demokratik Sol kabul edenler bir an önce din ile sekülerizm ve laiklik konularında açık tavırlar takınmalıdırlar. Yuvarlak laflarla ya da nerdeyse kablettarihine dönüşmüş "*Devletçilik*" tezleriyle bir yere varılamayacağını görmelerinin zamanı gelmiş ve geçmek üzeredir.

(Varlık, Mayıs 1987)

ELEŞTİRİLER VE YANITLAR

Yeni Günaydın'da köşe yazarlığına başlayalı yaklaşık üç ay oldu. Elimden geldiğince bildiklerimi okurlara aktarmaya çalıştım. Benim özellikle üstünde durduğum konuların başında karşılaştırmalı dinler, kiliseler ve İslam gelmektedir. Belirli bir parti siyasetini değil, "*Önce Türkiye'nin toprak bütünlüğünü*" düşünerek yapılmış analizler, yorumlar ve/veya öneriler yazdım. Türkiye için yeni olan kiliseler, Hristiyanlık gibi az bilinen ya da hiç bilinmeyen bir alanda Türkiye'nin kamuoyunu aydınlatabilmek zor oldu. Ama çok şükür oldu. Türkiye'nin basın ve medyasında artık kiliseler var. Kiliselerin siyasetlerine, Türkiye'ye yönelik bakış açılarına ilgi duyulmaya başlandı. Bundan hoşnutum.

Bu üç aylık dönemde "*Dün ve yann*"a yönelik ağır eleştirilerle birlikte, övgüler de oldu. Bu köşedeki yazılarımla, radyolarda, TV kanallarında ve basında yer alan görüşlerim çoğunlukla beğenildi ama "*Üslup*" açısından yazılarımın zor okunduğu söylendi.

Söyleyenlere hak veriyorum.

Ben "*basit*" yazamıyorum! İstesem de yazamıyorum. Kendimi ne kadar zorlarsam zorlayayım olmuyor. Olayları basit anlatımlara indirgeyemiyorum. Kiliselerin ve/veya sinagogların siyasetlerinin basite nasıl indirgenebileceğini de itiraf edeyim ki bilmiyorum. Bu olsa olsa, geçmişte yapıldığı gibi, "*Kahrolsun ya da yaşasın*" ikilemiyle yapılabilir, sayıyorum. Bu da bana ve düşüncelerime aykırı bir tutumdur. Ben geçmişte yaşasın/kahrolsun labirentlerine sıkışıp kalmamıştım ki şimdi, bu yaşta kalayım. Öyleyse uzun sözün kısası, basite indirgenmiş yazılar okumak isteyenlerden özür diliyorum, beni okumasınlar. Okumak isti-

yorlarsa zorlanacaklarını bilmelidirler; hatta sözlük ya da ansiklopedilere başvurmak zorunda kalacaklarını da kabul etmelidirler. Bu kadarlık bir zahmeti göze alamıyorlarsa, benim elimden bir şey gelmez. Ben yıllarca "*Zahmet edip*", binlerce kitap, belge, inceleme, yazı, araştırma vb. okumuşum. Yazılarımda zaman zaman ilettiğim bilgileri böylesine geniş bir çevreden topluyorum. Artık okurdan da gayret istemek hakkımdır diye düşünüyorum.

Kısacası, beni basit yazı yazmıyor diye suçlayan ve eleştiren okurlara son olarak şunu söylemek istiyorum: *Benden yapamayacağım bir işi istemeyin, lütfen.*

*
**

Bir başka husus da, "*Efendim, nereden biliyorsunuz?*" sorusu etrafında yoğunlaşıyor. Şu tarihli yazınızda şöyle şöyle yazmıştınız, bunlar gerçekleştirildi: Nereden biliyorsunuz? Yoksa siz ajan mısınız?

Hani, deveye sormuşlar, boynun niçin eğri diye de, deve, nerem düzgün ki demiş! Bu da öyle. Düşünme tembelliği ve kolaylığına bağlı bir soru bu. Soranı çok rahatlatıyor! Kendisinin düşünemediğini başkası düşünmüşse, Türkiye’de o düşünen şahsı "*Yermek*" gerekiyor! Onu şu ya da bu şekilde "*Ignore*" ettirmek ve bu da olmazsa ajan, casus, bozguncu, vs. gibi sıfatlarla karalamak gerekiyor. Bunu yapınca kendi değerinin anlaşılacağını sanıyor, o şahıs. En azından bu "*Mental masturbasyon*" aracılığıyla tatmin buluyor.

Oysa bu tip suçlamaları, Refik’in meyhanesinde kulaklara fısıldayarak rahatlayan yeteneksiz "*Meyhane düşünürleri*"e sorulması gereken ilk soru şudur; Adamın alnında casus olduğu yazmıyor. Sen nereden biliyorsun casus olduğunu? Eğer bu adam gerçekten de casus, ajan, vs. ise, bu çok gizli bir misyondur. Bu tip gizli misyonları da sadece devletin gizli enformasyon birimleri bilirler. Refik’in meyhanesinde devletin gizli istihbarat örgütleri yazılı, sözlü ve görüntülü yayınlar yaparak kendi gizli elemanlarını deşifre etmediklerine göre, bay büyük düşünüre casusun gerçek kimliğini kim açıklamış olabilir? Sorun bu soruları. Alacağınız yanıt bellidir. "*Yahu öyle söyleniyor!*"

Kim söylüyor?

Ne bileyim! İşte öyle söyleniyor!

*
**

Boşverin bu çapsız palavracıları! Bunlara en iyi bildiklerini öne sürdükleri konularda sorular yöneltin. Bakın o zaman üç kelimeyi yanyana getirmekten aciz olduklarını görürsünüz. Örneğin nedir şu savunduğunuz "*Laiklik*" diye sorun. Size basmakalıp, hiçbir gerçekliği olmayan kulaktan dolma bazı klişe cümleleri sıralayacaklardır, o kadar. Sorun bu tiplere: "*Nedir Batı uygarlığı ve bu uygarlıkta yer alan kiliseler?*" Bakın nasıl kem küm edeceklerdir, zırvalayacaklardır, görürsünüz.

Siz en iyisi bu çapsız "*Casus avcılarını*" içkileriyle başbaşa bırakın. Abuk sabuk ve çoğunluğu belden aşağı fıkralar anlatsınlar birbirlerine. Kim kimin karısıyla ne yapmış, onları konuşsunlar. Rakı içerek, Allah'a ve İslam'a küfür ederek "*Kahraman laiklerden*" olacaklarını sansınlar. En yakın arkadaşlarına ihanet ederek "*Özgür*" olacaklarını düşünsünler. Bırakın aldatmaya devam etsinler kendilerini.

Siz dilediğiniz köşe yazarını okumayı sürdürün.

Dedikodulara değil, siz yazılanlara bakın. Bir köşe yazarı olarak okurlarına saygı duyarak, bildiklerini onlarla paylaşmaya çalışan ve önce yurdunu düşünen bir yazarım. Gerisi beni ilgilendirmiyor!

(Yeni Günaydın, 25 Kasım 1993, Perşembe)

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan: "ORDU BİZE KARŞI DARBE YAPMAZ"

Refah Partisi'ni ve onun vazgeçilmez önderi Necmettin Erbakan'ı seviyor ya da sevmiyor olabilirsiniz. Görüşlerini beğenip beğenmemek sizin bileceğiniz iştir. Nedir ki kimsenin inkâr edemeyeceği bir özelliği vardır Erbakan'ın: Erbakan son 25 yıllık siyasi yaşantımızın en renkli siyasetçisi olmayı başarmıştır. Kendisine en çok kızanlar bile Türkiye siyaseti içindeki yerini ve önemini inkâr edememektedirler.

Necmettin Erbakan'ın Türkiye siyaseti içindeki bir diğer özelliği de alışlagelmiş parti liderlerinden olmayışıdır. Erbakan Refah Partisi içinde –geçmişte Milli Selamet Partisi'nde olduğu gibi– tartışmasız önderdir. Diğer parti önderlerinden hiçbirisi için kullanılmayan bir tanım Erbakan için kullanılmaktadır. Erbakan'ın Refah Partisi üyeleri arasındaki adı "Mücahid"tir. Bu karizmasıyla Erbakan Refahlılar için bir tür "kurtarıcı" olarak görülmektedir. Erbakan'ın mücahitliği, Kıbrıs çıkartması sırasında gösterdiği kararlı tutumundan kaynaklanmıştır. Bu nedenle de Erbakan –ve Ecevit– sadece Türkiye için değil tüm Müslüman ülkeler için "Uyandırıcı" olmuşlardır. Kıbrıs çıkartmasına kadar Hristiyan alemi karşısında "Eziklik" duygusu içinde yaşayan Müslüman toplumlarda Türkiye'nin 1974'teki kararlı tutumu ve askeri başarısı bu eziklikten kurtuluşu haber veren ilk karşı çıkış olmuştu. Dikkat edilirse başta Libya'da ve Afrika'da olmak üzere sırasıyla Pakistan'da, İran'da ve Afganistan'da Batı'ya karşı çıkmak arzuları hep Türkiye'nin Kıbrıs hareketinden sonra ivme kazanmıştır. Hatta yıllardır süren Filis-

tin direnişini bile bu çıkartma hareketından sonra ilk kez uluslararası arenaya taşınamıştır.

"Çirkin Türk" İmajı

Özellikle Kıbrıs hareketinden sonra Türkiye ve İslamiyet özdeşleştirilerek Avrupa'da bir "Çirkin Türk" imajı yaratılmıştır. Bunu başta Yunanistan desteklemiş, Fransız ve Amerikalı Ermeniler de bu imajın yerleştirilmesinde gayret göstermişlerdir. 1980 sonrasında Türkiye aleyhtarlığı kampanyasına PKK'lılar da katılmışlardır. 1980-1990 yılları arasında İran İslam Devrimi, Sudan'daki İslamcı hareketler, Pakistan'ın "Şeriat"ı anayasa kabul etmesi gibi olaylar ve Libya'nın Kaddafi'sinin siyasi çıkışları –Uganda'nın İdi Amini'nin Kraliçe Elizabeth'i alaya alışı– Avrupa'da İslam'ın terörizmle özdeş bir din olduğu şeklinde lanse edilmiştir. Basın, radyo ve televizyonlar sürekli olarak İslamiyet'i "Barbarlık ve terör"ün kaynağı olarak göstermişlerdir.

Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Cezayir'de İslami esaslara dayalı yeni bir yönetim kurmak isteyen güçlerin büyük bir hızla ve "seçimle" iktidara gelmek üzere oldukları gerçeği Avrupa'da, özellikle de Fransa'da bomba gibi patlayan bir haber olmuştur. Buna Irak'ın Saddam'ının tüm Batı'ya ve ABD'ye meydan okuyuşu eklenmiştir. Benzer gelişmeler Mısır'da da ortaya çıkmıştır. Bu hızlı ve radikal gelişmeler Batı'da alarm zillerinin çalmasına neden olmuş ve Cezayir'de seçimle iş başına gelmek üzere olan FIS örgütü askeri bir darbeyle susturulmuş ve Müslüman militanlar tutuklanarak cezaevlerine konulmuşlardır. Nedir ki, taraflar arasındaki mücadele sona ereceğine daha da şiddetlenmiş ve suikastler, idamlar, cinayetler birbirini izlemeye başlamış ve Cezayir "İstikrarsız" ülkeler arasına katılmıştır.

Cezayir'in Akıbeti mi?

İşte bu gelişmeler Türkiye'de de yankılar yaratmakta geç kalmamıştır. Türkiye'de son bir yıl içinde Refah Partisi büyük bir atak yaparak ilkin 4. siyasi parti statüsüne ulaşmış, son üç ay içinde de 2. parti olmayı

başarmıştır. Bu nedenle Türkiye’de hiç gündemden düşmeyen "Laiklik" tartışmaları yeniden alevlendirilmiş ve Refah’ın yıpratılmasına çalışılmıştır. Bu medya kampanyalarının istenilen sonuçları vermemesi üzerine Refah Partisi’ni, Cezayir’deki gibi bir akıbetin beklemekte olduğu söylentileri kulaktan kulağa yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bu söylentilere ve beklentilere göre Refah Partisi, yerel ya da genel seçimlerde birinci parti olarak ortaya çıkarsa Batılılar, Türk Silahlı Kuvvetleri’nden tıpkı Cezayir’deki gibi önlemler almasını isteyeceklerdir. Kısacası "Şeriatçılar" Türkiye’de başarılı olurlarsa Türkiye’de darbe olur, demeye getirmektedirler.

Böyle bir ihtimal varsa, Refah Partisi Genel Başkanı Prof. Necmettin Erbakan bu konuda ne düşünüyor? Bunu doğrudan doğruya Erbakan’a sormaktan yarar vardı. İşte Erbakan’ın bu söylentiler hakkındaki görüşleri:

"Bu telaş boşunadır. Türkiye’de tüm sistem tıkanmış durumda. İdari mekanizmalar laçka olmuş vaziyette. Terör azgın boyutlara ulaştı. Üç mankenli vitrin (DYP, ANAP, SHP) Türkiye’nin iflasını gösteriyor. Refah artık bir alternatif değil tüm Türkiye için tek çözüm haline geldi. Bunu Türkiye’nin aydınları görmeye başladılar. Kuşkusuz Türk Silahlı Kuvvetleri de Türkiye’nin dışında değiller. Meselelerin ne kadar vahim olduğunu onlar da görüyorlar. Refah seçimlerde iktidara yürüyecek. Siz şimdi Cezayir’deki gibi bir müdahale olur mu diyorsunuz? Muhterem kardeşim bu ordu, bu milletin ordusudur. *Türk Silahlı Kuvvetleri, Refah iktidara geldi diye darbe yapmaz.* Çünkü Cezayir’de ordu darbe yaptı. Sonra ne oldu? En ılımlı çevreler bile askeri cuntaya karşı FIS’ın yanında yer aldılar. İnsanlar kör değiller. Gördüler yapılan haksızlığı ve karşı çıktılar. Göreceksiniz İslami cephe FIS, Cezayir’de iktidara gelecek.

Yani darbe onların istedikleri sonuçları getirmedi. Tam tersi oldu. Müslümanların iktidara gelmesini askeri kullanarak engellemek isteyenler, Müslümanların iktidara gelmesine alet oldular. İşte Allah’ın hikmeti budur."

Erbakan, seçimle iktidara geldiği takdirde Refah Partisi’ne karşı Türk Silahlı Kuvvetleri’nin bir darbe yapamayacağını düşünüyor.

"Ya Amerika ve İsrail zorlarsa" diyorum.

"Zorlayamazlar, muhterem kardeşim" diyor. "Onlar Cezayir'den ders aldılar."

Biraz susuyor. Kısa bir süre bakışıyoruz. Gözüm duvardaki Atatürk panosuna ilişiyor. Birden Erbakan alçak bir sesle ilginç bir açıklama yapıyor.

"Ama Refah Partisi'ni bekleyen büyük bir tehlike var" diyor.

"Ordu değilse nedir?" diye soruyorum.

"Anlatayım, muhterem kardeşim" diyor. Sesi kaygılı. Ama ümitsiz değil. Her halde birkaç saat önce Türki cumhuriyetlerinin önde gelen Ayetullahları'yla yaptığı toplantıdan edindiği "Umut"la bakmak istiyor geleceğe diye düşünüyorum.

(Yeni Günaydın, 22 Aralık 1993, Çarşamba)

"İktidar"a gelip de "Muktedir" olamamak... REFAH'I BEKLEYEN EN BÜYÜK TEHLİKE

Refah Partisi Genel Başkanı Prof. Necmettin Erbakan'la yaptığımız söyleşiyi sürdürüyoruz.

Erbakan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu milletin ordusu olduğunu ve seçimle, demokratik kalıplar içinde iktidara gelen bir siyasi partiyi, Refah Partisi'ni anti-demokratik bir askeri darbeyle devirmek istemeyeceğini belirtiyor.

Erbakan, bu konuda TSK'nın kışkırtmalara kapılmayacağını vurguluyor.

Ama Erbakan'ın Refah Partisi'nin geleceği ile ilgili endişeleri var. "Refah Partisi'ni bekleyen büyük bir tehlike var" diyor Erbakan. Ben de bu tehlikeyi açıklamasını rica ediyorum.

Taklitçi Zihniyet

Şöyle konuşuyor Erbakan:

"Bakın şimdi muhterem kardeşim. Türkiye'nin ekonomisi çıkmazdadır. Türkiye, taklitçi zihniyetle yönetiliyor. Bu adamlar kadrolar kuruyorlar. İktidara getiriyorlar kurdukları kadroları. Yıpranuncaya kadar bunları kullanıyorlar. Sonra yıpranan kadroyu ambara kaldırıyorlar. Elleriindeki yedek kadroyu iktidar yapıyorlar. Ambara kaldırdıkları kadroyu da yeniden cılalayıp, gerek görülürse iktidara getirmek için hazır bekletiyorlar. Böylece tahterevalli gibi, biri iniyor, diğeri çıkıyor. İşte

bu nedenle Demirel, yedi defa gidip, sekiz defa geri gelebiliyor. Biz buna karşıyız. Artık Türkiye’de yeni bir dönem açılın istiyoruz. Bu yeni dönemi açacak olan parti de, Refah Partisi’dir. Refah Partisi’nin sadece Türkiye’ye değil, tüm dünyaya ileteceği bir mesajı var. Biz bu mesajı iletme istiyoruz. Bu mesajı iletebilmek için iktidara gelmek zorundayız. Biz iktidara geliriz. Geliriz gelmesine de..." diyor ve duraklıyor Erbakan.

İktidar, Ama...

Yine kısa bir sessizlik oluyor. Erbakan’ı rahatsız eden, endişelendiren bir durum var. Ama ne? Erbakan, neden çekiniyor?

Belki inanmayacaksınız, ama Erbakan’ı endişelendiren konu, iktidar. Evet, yanlış okumuyorsunuz, Erbakan, Refah Partisi’ni bekleyen en büyük tehlikenin "İktidar" olduğunu düşünüyor. Diğer bir deyişle, Erbakan, iktidara gelmekten değil, iktidara gelip de, "Muktedir" olmamaktan korkuyor.

Erbakan, şöyle açıklıyor endişelerini:

"Evet, iktidara gelebiliriz. Ama sonra ne olur? İktidarda kalabilir miyiz? Yani bizi iktidarda hapsederler."

"Kim hapseder?" diye soruyorum.

"Bakın muhterem kardeşim" diye başlıyor Erbakan.

"Biz bir şey fark ettik. Bugün Türkiye’de bizim iktidara gelmemizi engellemek isteyen güçler var. Eskiden bize ilgi göstermeyen çevreler, şimdi bize hoş görünmeye çalışıyorlar. Eskiden yolumuza engel koyanlar, şimdi engellerini çekmek ister gibi davranıyorlar. Adeta bizim iktidara gelmemizi istemiş gibi çalışıyorlar. En azından bize ilişmemeye özen gösteriyorlar" diyor Erbakan.

"Ne var bunda çekinilecek?" diye soruyorum.

"Mesele öyle değil muhterem kardeşim" diyor Erbakan. Ve, ekliyor:

"Bu adamlar bizim iktidara gelmemizi hoşgörüyle karşılıyorlarsa, bunda bir bit yeniği vardır. Anladığımız kadarıyla, bu adamlar bizim ik-

tidara gelmemize ses çıkartmamak kararını aldılar. Biz iktidara geldikten sonra da bizi iktidarda perişan etmeyi düşünüyorlar."

"Anlamadım, nasıl yani? Nasıl perişan edebilirler sizi?" diye soruyorum.

"Böyle bir planları varmış gibi geliyor bana. Biz iktidara geleceğiz. Sonra da bizi iktidara hapsedip, perişan etmek isteyecekler. Bize iş yaptırtmayacaklar. Önümüze akıl almaz engeller çıkartacaklar. Atacağımız her adımda bizi batırmayı, sabote etmeyi düşünecekler. Hangi soruna el atsak, çözümünü yokuşa sürüp, çok kısa zamanda bizleri iktidarda beceriksiz davranmış olmakla suçlayacaklar. İşte Müslümanlar ne kadar başarısızlar, görün diyecekler."

Necmettin Erbakan'ın endişesi ve Refah Partisi için tehlike diye gördüğü husus işte bu. Refah'ın iktidara yürümesine ses çıkartmamak arzusunda olan bazı çevrelerin, partinin iktidara gelmesinden sonra hızla bir yıpratma kampanyasına başlayacaklarından endişeleniyor.

Türkiye, böyle bir engellemeyi daha önce yaşamıştı. Bülent Ecevit, iktidara gelmiş ama, bir türlü "Muktedir" olamamıştı. Daha doğrusu, Ecevit, iktidara geldikten hemen sonra hiç beklenmedik bir engellemeyle karşılaşmıştı. O yıllarda şiddetli muhalefet yapmayı planlayan Süleyman Demirel'in emriyle bir anda "Pazarlar" bomboş kalıvermişti. Kuyruklar yaratılmış ve Türkiye'de temel gıda maddelerinden iğneye, ipliğe kadar ne varsa karaborsaya indirilmişti. Devletin her kademesinde hükümet kararlarına uymama, iş yavaşlatma hareketleri başlatılmış, işçi kesimlerinde grevler yaygınlaştırılmıştı. Kasıtlı elektrik kesintileri, su kesintileri insanları canlarından bezdirmişti. Ecevit Hükümeti, işte bu nedenle iktidarda olmasına rağmen eli-kolu bağlanmış ve istifa etmek zorunda bırakılmıştı. Ecevit'in istifasından sonra Demirel iktidarı bir kez daha ele geçirmiş ve şu mucizeye bakın ki(!) iki gecede tüm Türkiye'de mallar bollaşmış, ne elektrik kesintisi, ne su sıkıntısı kalmıştı. Demirel, kendi iktidarının işte böyle bir "Bolluk" iktidarı olduğunu övünerek ilan etmişti.

İşte, Erbakan'ı korkutan buydu. İktidara geldikleri takdirde Ecevit'in başına gelenlerin kendi başlarına geleceğinden korkuyordu Erbakan.

"Elimizde Amerikalıların yayınladıkları stratejik araştırma enstitülerinin raporları var. Bunlara göre Türkiye’de askeri ihtilaller çözüm getirmiyor deniliyor. Ama biz iktidara gelirse hükümetimizi çalıştırmazlar. Bu raporlardan bizim çıkardığımız sonuç budur. Ama biz Allah’a güveniyoruz."

Konuyu değiştirmek için Türkiye’nin kadın Başbakanı Tansu Çiller hakkında ne düşündüğünü soruyorum. Partisine katılan bazı eski mankenler hakkında ne düşündüğünü soruyorum.

"Anlatayım muhterem kardeşim" diye başlıyor Erbakan.

"Biz, bu genç hanım tecrübesizdir. Kendisine bir şans verelim dedik. Dedik ama..." deyip, susuyor, ellerini iki yana açıyor. Belli ki, Erbakan, Çiller’den hoşnut değil. Kısa bir suskunluktan sonra başlıyor konuşmaya.

(Yeni Günaydın, 23 Aralık 1993, Perşembe)

"Ya kendisinde ya da çevresindekilerde bir bozukluk var"

"ÇİLLER'İN İLANI DEVLETİN İFLASI"

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'la yaptığımız söyleşinin bu üçüncü ve son gününde Refah Partisi'nin Genel Başkanı'nın Başbakan Tansu Çiller hakkındaki görüşleriyle, partisine yeni katılan bazı "Aykırı" kişiler hakkındaki izlenimlerini aktaracağım.

Ama önce bir anı.

Yıl 1973. Diyarbakırdayız. Partilerin seçim propagandaları yapılıyor. Ben de TV çekimleri yapmak üzere Diyarbakır'dayım. Tabii o yıllarda Türkiye'de TV yok. Ben de İsviçre Devlet Televizyonu adına ve İsviçreli dört kişilik bir ekiple birlikte oradayım. Diyarbakır'a gelince, uçaktan iner inmez, apar topar Emniyet Müdürlüğü'ne götürülüyoruz. Neden? Nedeni basit. O yıllarda Diyarbakır'da bırakın TV çekimi yapmayı – oysa Dışişleri Bakanlığı'ndan iznimiz var – fotoğraf çekmek bile zor. Hele 1950-1960 arasında üzerinde fotoğraf makinesi bulunan her şahıs casus muamelesi görüyordu!

"Erbakan'ı Çekmek Yok"

Neyse, Emniyet'de bizim izin geçerli sayılmıyor. Aynı gün gerisin geri Ankara'ya postılıyorlar bizi. Ankara'da, Sıkıyönetim Komutanlığı, çekim yapabileceğimizi Diyarbakır'a bir kez daha bildiriyor. Ertesi gün yine Diyarbakır'a gidiyoruz. Bu kez Emniyet'de daha güler yüzlü karşılanıyoruz ama kesin bir uyarı var; sadece CHP ve AP'yi (Adalet

Partisi) çekeceksiniz. Necmettin Erbakan'ın seçim konuşmalarını çekmeyeceksiniz...

Tüm ekip olarak şaşırıp, itiraz ediyoruz.

Emniyet müdürü, "Sizi son kez uyarıyorum" diyor, "Erbakan'ı çekmek yok."

Gerçekten de çekemiyoruz. Bari konuşmasını dinleyelim diye miting alanına gidiyoruz. Polisler peşimizde. Az sonra yanıma yaklaşıyor biri. "Arkadaşlarını al, derhal otele geçin. Erbakan'ı dinlemenizi istemiyoruz" diyor. Gerekçesini soruyorum. Çok ilginç bir açıklama yapıyor memur: "Bu adam solculuk yapıyor. Bankaları kötülüyor. Onun için."

"Solcu" Damgası

Erbakan'ı işte ilk kez o mitingde kısa bir süre dinlemek ve tanımak olanagını bulmuştum. Erbakan, "Faizci" sistemi eleştirdiği için bazı çevrelere göre "Düzen yıkıcı" ve banka düşmanı olarak tanıtılıyordu. Bu da Erbakan için emniyetin "Solcu" damgasını vurmasına yetiyordu. Biraz gayret etseler, Erbakan, 141 ve 142. maddelerden içeri girecekti 1973'te Diyarbakır'da.(!)

Bu anıyı niçin anlattım? Şundan: Erbakan, yıllar sonra "Adil Düzen" adlı bir kitap yazdı. Bugünkü Refah Partisi'nin el kitabı bu. İngilizce, Fransızca, Almanca çevirileri yapıldı. Refahlılar arasında çok tartışıldı, benimsendi ve artık Refah'ın parti programı gibi görülüyor.

Erbakan, "Adil Düzen" adlı incelemesinde bol bol emperyalizm, kapitalizm, sömür, vb. gibi sol literatürde önemli rol oynayan kavramları kullanmıştı. Türkiye'nin ve tüm İslam aleminin "Dünya Emperyalizm'i" (bu deyim Almanca çeviride geçiyor, ne anlama geldiğini anlayamadım) tarafından sömürüldüğü anlatılıyor; kapitalizme ağır eleştiriler yöneltiyor. Tek çözümün Türkiye ve İslam alemi için işte bu adil düzen önerisi olduğu vurgulanıyor.

Şimdi Tansu Çiller hakkındaki görüşlerine gelelim.

"Muhterem kardeşim. Ya Tansu Hanım'ın akli dengesi sarsıldı ya da çevresi bu genç ve tecrübesiz hanımı aldattı. İnsan hiç devletin iflas

ettiğini böyle gazete ilanlarıyla yapar mı? Anladık, gazetelere ulufe dağıtmak istiyor ama bu ilanları kimler hazırlamışlarsa, devleti küçük düşürmüşler."

"Siz de devletin tıkanıdığını söylüyorsunuz" diyorum.

"Evet. Zaten Tansu Hanım'ın ilanları bizim dediklerimizi doğruluyor. Ama devletin iflası da gösteriyor. Bakın, ben size bir olay anlatabayım. Devlet ne hale getirildi, görün" diyor.

Bir an soluklanıyor. Sonra anlatmaya başlıyor:

"Bugün Güneydoğu Anadolu'da Ziraat Bankası, köylünün, çiftçinin kredi ya da borç istekleri karşısında gösterdiği tapuları kabul etmiyor. Bütün bankalar Güneydoğu Anadolu'da çiftçinin teminat olarak gösterdiği araziye kabul etmiyor. Adamın tarlası var. Bunu teminat gösterip, Ziraat Bankası'ndan kredi almak istiyor. Bankalar, Güneydoğu Anadolu'daki tapulu tarlayı teminat kabul etmiyor. Sen git, bize İzmir'den ya da Muğla'dan tapulu arazi getir. Krediyi ondan sonra verelim diyor. Devletin Güneydoğu Anadolu'da ne hale geldiğini bundan daha iyi gösterecek bir örnek yoktur."

Bu şaşırtıcı açıklamayı, Erbakan'la yaptığım görüşmeden hemen sonra bir dostun verdiği akşam yemeğinde Mesut Yılmaz'a soruyorum. Yılmaz, her zamanki içtenliğiyle "Evet" diyor. "Bu doğru. Ben de birkaç ay önce bu konuyu gündeme getirmiştım ama, Tansu Çiller önemsemedi. Tıpkı Doğu'da kapalı duran 4 bin 200 okulu önemsemediği gibi."

Bankaları bırakıp Refah'a olan katılımları soruyorum Erbakan'a.

"Muhterem kardeşim, Refah, kitle partisi değildir. Refah gelişiyor, cemiyetin her kesimine uzanıyor. Aramıza yeni katılan insanlar, Refah'ın doğru söylediğini anladıkları için katılıyorlar. Biz, İslamın baktığı gibi bakıyoruz insanlarımıza. Bu çürümüş sistem insanlarımızı baştan çıkarıyor. Ama kötülüğü gören bizim aramıza dönüş yapıyor. Mesele budur. İnsan sarhoş olabilir, kumarbaz olabilir ama, hatasını anlayıp, kendisine imanlı bir yol aramak isterse bize katılabilir. Manken olmuş, kumarbaz olmuş, sarhoş olmuş biz aldırmayız. Düzeldiyse, aramıza katılır."

Öneriler

"Bu durumda Türkiye'ye ne öneriyorsunuz?" diyorum.

"Adil Düzen kitabımı okusunlar, görecekler" diyor Erbakan. "Orada anlattım. Türkiye'nin tek çözümü biziz. Bu sömürü sistemine ancak biz son verebiliriz. Kapitalizm de, komünizm de çöktüler. Yükselen İslam'dır. Bunu anlayan herkese kapımız açıktır."

Sonuç olarak şunları eklemek istiyorum.

Erbakan'la yaptığım söyleşiyi üç günlük bir yazı dizisiyle size aktardım. Buna göre Erbakan, ordunun kendilerine karşı bir darbe yapmama çağını düşünüyor. Bu bir. İkincisi, Refah'ın iktidara geleceğini, ama iktidarda ambargoyla karşılaşabileceğinden korkuyor. Bu iki. Tansu Çiller'in ekonomik paketine karşı kendi "Adil Düzen" kitabını öneriyor. Bu da üç.

"Adil Düzen", sömürü düzenine karşı Erbakan'ın tezi.

Ama Türkiye ekonomisini düzlüğe çıkarmaya yeter mi?

Bunu ancak Erbakan ve ekibi iktidara gelirlirse görecektir Türkiye.

(Yeni Günaydın, 24 Aralık 1993, Cuma)

Avrupa’da düşmanını pişirip yiyen kabileler...

İSLAM VE AVRUPA KÜLTÜRÜ - 1

"Eğer öz babam kilisenin öğrettiği doktrinden sapmışsa ve inancını değiştirmişse onu yakacak olan odunları bizzat ben toplayım ve babamı yakmaktan kaçınmam."

Bu sözler Papa 4. Paul’e aittir. 1555 yılında söylenmiştir. Katolikliğin dışındaki her inancı ve düşünceyi yok edecek kadar hoşgörüsüz olan 4. Paul, ilginçtir ki, Fransız ve İspanyol ordularının hışmına uğrayınca, o güne kadar Hristiyanlık âleminin baş düşmanı olarak gösterdiği Türklerin sultanı Kanuni’ye başvurarak onun koruyuculuğunu ve desteğini istemişti. Ve Kanuni, Papa 4. Paul’ü ve Katolik Kilisesi’ni saldırgan Hristiyan prenslerine karşı korumuştur. Kanuni döneminde sekiz papa değişmişti ve Sultan’ın bunların tümüyle yakın ilişkileri olmuştu. Papalarla Osmanlı sultanları arasındaki gizli yazışmalar ilkin Papa V. Martin ile I. Mehmet arasında 1417’de başlamıştı. 1403-1566 yılları arasında altı Osmanlı sultanı ile 19 papa arasında gizli yazışmalar yapılmıştır. Hatta ilginçtir, her pazar ayininde Türkleri Hristiyanlığın bir numaralı düşmanı olarak gösteren papalar, belgelere göre, bazen aynı pazar gününün akşamında Türklerle nasıl anlaşacaklarını ve hangi silahların satılıp satılamayacağını görüşmüşlerdi!

İslamiyetin Avrupa’daki yeri ve rolünü, günümüzün getirdiği koşullarda ne durumda olduğunu anlayabilmek için, geçmişteki bu tip belgelere başvurmak bir zorunluluktur.

Avrupa Topluluğu’nu oluşturan 12 devlet ile altı EFTA ülkesinde özellikle 1980’den günümüze dek yazılı, sözlü ve görüntülü yayın or-

ganlarında İslamiyet konusunda pek çok inceleme ve yorum yapılmıştır. Nedir ki bu yayınların tümünde İslamiyetin tarihi, ne olup olmuştğu araştırmacıların bağlı oldukları dünya görüşleri açısından izleyicilere aktarılmıştır. Bu yorumcuların konusu İslamiyet ama bakış açıları Avrupa merkezliyiştir. Gözardı edilmiş olan husus, Avrupa'da yaşayan Müslümanların geçmişleri ile, özellikle 1960'tan sonra Avrupa'ya gelen Müslümanların buralarda neler yaptıkları, nasıl yaşadıkları ve Avrupa'yı ve Hristiyanlığı nasıl görmekte olduklarıdır.

Avrupa'da en az 900 yıldır (İspanya ve Sicilya'da daha eski) varolan İslamiyet ve Müslümanlar konusunda yapılmış bu tip araştırmaların sayısı henüz çok az bir sayıdadır. Bunların çoğu da son 10 yıl içinde yayınlanmışlardır. Avrupalı devletler, kendi topraklarında yaşamakta olan Müslümanların durumlarıyla ilgili araştırmalar yapılmasının gerektiği fikrine son 10 yıl içinde ulaştılar ve üniversitelerin bünyelerinde eski oryantalizmden ayrı akademik birimler kurdurdular. Başta Norveç ve Almanya olmak üzere çeşitli ülkelerde bu merkezler açıldılar bazıları da açılmak üzeredirler. Yakın zamanlara kadar sadece Katolik, Protestan ve Anglikan kiliseleri tarafından yönlendirilen İslamiyetle ilgili çalışmalar artık olaylara tarafsız gözlerle bakabilen ve konusu din değil insan olan uzmanlarca hazırlanmaya başlandı. Bu çalışmalar henüz çok yenidirler ve sayıları 20'yi bulmamıştır. Nedir ki ilk kez bu çalışmalarda yeni bir yöntem uygulanmıştır ve Müslümanlar yaşamakta oldukları ülkelerde iktisadi, siyasi, toplumsal ve kültürel yapılanmalar çerçevesinde ele alınmışlardır.

Hristiyanlık Din Değildir

Bu kısa açıklamalardan sonra konumuza girebiliriz.

Kendi alanında ilk olan bu yazı dizisinde ise, Avrupa'daki İslamiyetin Avrupa kültürü içindeki yeri ve rolü, Avrupa'yı ve onun temsil ettiği uygarlığı kuran ve ortak dil olarak kabul edilen Yahudilik, Hristiyanlık ve laiklik gibi değerlerle İslamiyetin bunlarla olan bağlantılarını karşılaştırarak verilmiştir.

Bu nedenle söze Avrupa'yı kuran Yahudilik ve Hristiyanlığın öngördüğü din-devlet ilişkilerinden başlayarak girmek gerekmektedir.

Günümüzde eleştirel ilahiyat bilimi denilen akademik çalışmalar açısından yapılan değerlendirmelere göre, tanımsal olarak, Hristiyanlık bir din değil, bir kültür. (Kült: Tanrılara ve Tanrı'nın özel sevgisine mazhar olmuş varlıklara gösterilen saygı, tapınma.) Kilise kurucuları, örneğin Aziz Thomas (Kıbrıs'ta), Aziz Markus (Mısır'da) ve Aziz Paul (Anadolu'da) ve onunla birlikte Aziz Peter (Roma'da) tarafından başlatılmış bir kilise-kültürdür. İsa, Hristiyanlık inancına göre, aynı anda Oğul olarak (mediator=mütevelli-mesih) olduğu ve Tanrı, kendi yarattığı olayın içinde *bizzat* yer alamayacağı için, kendi adına kurulmuş olan ve din olarak tanınan Hristiyanlığın kurucusu değildir. Kaldı ki İsa, İncil'e göre, yeni bir din kurmaya değil, içinden geldiği Museviliğin peygamberlerinin yarım kalmış görevlerini tamamlamaya geldiğini ve Musevi şeriatını tamamladığını söylemişti.

Bu nedendir ki kilise tarafından temsil edilen Hristiyanlık birinci yüzyıldan bu yana aynı iddiayı sürdürmüştür. Öyle ki 18. yüzyılda bile Avrupa'da eğer bir haham (Musevi öğretmen) kendi isteğiyle İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğuna inanırsa, İsa'nın yeryüzüne geri döneceğine inanılmaktaydı. Bu inanç II. Dünya Savaşı sırasında da vardı ama ne yazık ki Naziler bir tek hahamı bile bu konuda ikna edememişlerdi!!! Kısacası, Hristiyan kelimesinin ilk kez İsa'nın ölümünden yaklaşık yarım yüzyıl sonra bugünkü T.C. sınırları içindeki Antakya'da kullanılmaya başlandığı –ve biraz da alaylı bir anlam taşıdığı– düşünülürse, İsa'nın sağlığında Hristiyan kelimesini hiç duymamış olduğu anlaşılır. Kaldı ki kelime özgün şekliyle Grekçe idi ve İsa da Grekçe bilmiyordu.

İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmesinden sonra ona inanan küçük toplulukların arasında ilk fikişel ayrılıklar doğmuştu. Öyle ki Anadolu'daki Hellen ve Romalıları İsa'yı kabul ettirmek görevini üstlenen Aziz Paul ile diğer havarilerin bile arası açılmıştır. Aziz Paul, başta en büyük rakibi Aziz Peter'le ve onu tutanlarla bazen ağır sözler kullanarak tartışmıştı. Bu eski tartışma günümüz Hristiyanlığının konuşlanışında önemli rol oynamıştır ve hâlâ da sürmektedir.

Farklı İnciller

Bu inançsal ve fikişsel ayrılıkların sonucu olarak henüz 2. yüzyıldan başlayarak Latince ve Grekçe yazılmış pek çok İncil bugün kiliselerin arşivlerinde durmaktadır. Bir sayı vermek gerekirse, 1933 yılında yapılan sayıma göre Grekçe yazılmış tam 4 bin 230 İncil vardır. 1957'de yeniden yapılan bir sayımda bu sayı 4 bin 680'e yükselmiştir. Ve bu 4 bin 680 İncil'den bir teki dahi diğerlerinin bire bir aynısı değildir... Yine 2. yüzyıldan başlayarak 325 yılına kadar geçen süre içinde, resmen tescil edilmiş tam 122 değişik İncil yorumuna inanan Hristiyan cemaatleri oluşmuştu. Bunlardan bazılarına göre İsa mevcut tanrılardan biri iken, bazılarına göre de annesi Meryem hiçbir şekilde bakire değildir! Bu kargaşalı dönemden sonra yaklaşık 1000 yıl süreyle Hristiyanlık kendi içinde çalkantılarla yaşamıştır. 16. yüzyılda toplanan ve Trient Konseyi denilen toplantıdan sonra bugün kullanılan İncil ile *Vulgata* denilen Latince çevirisi Katolik dünyası için kabul edilmiştir.

Bu nedenledir ki, günümüzde kullanılan İncil tam anlamıyla bir "derleme"dir.

Çifte Standardın Kaynağı

9. yüzyıla kadar Avrupa'da Hristiyanlığın gelişimi, İmparator Konstantin'in 4. yüzyılda Hristiyanlığı devlet dini olarak tescil etmesinden sonra, papaların, imparatorların ve halkın Hristiyanlığı (popüler din olarak) başlıca üç başlık altında geliştirdi. 9. yüzyılda (800 yılında) Frankların Kralı Muhteşem Karl, Papa 3. Leo tarafından dünyaya yeniden gelmiş olan Davut Peygamber olarak ilan edildi. Papa, imparator yaptığı Karl'dan "yeni Kudüs" şehrini kurmasını istedi. Altısı resmi, dörtü metres olarak 10 karısı ve 18 çocuğuyla yaşayan Karl, böylelikle Avrupa'nın ilk "halifesi" oldu. Karl, aynı anda hem ruhani hem de cismani (seküler) önder olarak Avrupa'daki Hristiyanlığın hem imparatoru hem de Frankistan halifesi idi... O yıllardan kalma belgelere göre; Bağdat'ta İslamın halifesi, Avrupa'da Frankistan'ın halifesi oturuyordu! Frankların (Osmanlıcası Frenk) halifesi Karl, sadece adıyla değil, be-

densel yapısıyla da dev gibi bir adamdı. Yeni Kudüs olarak seçtiği yer ise, bugünkü Almanya'nın sınırları içindeki Aachen ve çevresiydi. Karl, Aachen'ı yeni Kudüs olarak kurdu. O çağda Aachen, Avrupa'nın Roma dışındaki en önemli kültür merkezi oldu. Karl, bugünkü Avrupa Topluluğu'nu ortaya çıkartan fikirlerin çoğunu ilk kez Aachen'da dene-di. Kilisenin tersine kendi kentinde tolerans-hoşgörü kavramını yücelt-ti. Daha sonraki yüzyıllarda ünlenen Berlin'de ise o sıralarda egemen olan Töton ve German kabileleri arasında, rakiplerini öldürdükten son-ra pişirip yemek geleneği vardı. Berlin'deki bu Kanibalizm (yamyam-lık) 11. yüzyıla kadar sürmüştür. Fransa'da ise 19. yüzyıla kadar tek tük de olsa Kanibalizm'e rastlanmıştır.

Karl, aynı zamanda bugünkü AT'ın çıkış noktası olan Avrupa Hristi-yanlık âlemi (Christendom) kavramının sınırlarını ilk tanımlayan şahıs-tır. Bu sınırların içinde, ilginçtir ki, bugünkü 12 ülkeden sekizi ismen dahil değildi. (Örneğin Belçika, Hollanda.) Doğum yeri itibariyle Fran-sız, dili itibariyle Alman olan Muhteşem Karl, tarihte Karolenj Röne-sansı diye bilinen gelişimin de başlatıcısıydı. Bu nedenle de Musevilik ve İslamiyetle de çok sıcak ve yakın ilişkiler kurmuştu. Ve işte ilkin 9. yüzyılda daha sonra İslamiyette önemli roller oynayacak olan şeriat, irtica ve cihat gibi kavramlar "sistematik" ilahiyatın konuları arasına ka-tıldılar. Bunlardan şeriat ve irtica Musevilikten, cihat ise Hristiyanlık-tan İslamiyete geçmiş olgular olarak tanındılar.

Günümüzde sıradan Avrupalıyı İslami cihat kavramıyla korkutan ve bir Hristiyan-Müslüman çatışmasını körükleyen çevrelerin cihat yani kutsal savaş kavramının mucitlerinin gerçekte kendileri olduklarını giz-lemeleri rastlantı değildir. Avrupa'da, yüzyıllar boyunca kiliseye yöne-lik her eleştirinin kaynağı olarak Türkleri ve Osmanlı'yı gösteren kili-se, ateizmin de cihadın da kaynağı olarak Türkleri suçlamıştı.

AT ülkelerinde ve çevresindeki EFTA ülkelerinde yaşayan Müslü-manlar ve özellikle de Türkler bu nedenledir ki, her zaman bu çift standart oyunlarına kurban edilegelmişlerdir.

(*Milliyet, 13 Şubat 1993, Cumartesi*)

Kutsal Savaş'ın mucidi, Konstantin...

İSLAM VE AVRUPA KÜLTÜRÜ - 2

FRANK Kralı Muhteşem Karl'ın Aachen şehrinde başlattığı ilk Rönesans, onun ölümünden sonra sürdürülemedi. Avrupa'da yeniden savaşlar başladı. İmparatorun şahsında toplanan ruhani ve cismani önderlik yeniden Papaların ellerine geçti. Avrupa'da yüzyıllar boyunca sürececek Papaların egemenliği kuruldu. İşte bu dönemde ilk büyük Haçlı Seferleri düzenlendi.

Türkçeye Haçlı Seferleri diye çevrilmiş olan bu askeri hareketlerin gerçek adı *Hristiyan Haçının Taşındığı Seferler*'dir. Haçlı Seferleri diye bilinen askeri hareketler Papalar tarafından Hristiyanlığın kesin ve mutlak *doğruluğunu* kanıtlamak amacıyla düzenlenmiş *'cihat'*lardı. Haçlı Seferleri en kısa tanımıyla dinin siyasete alet edilerek düzenlendiği savaşlardır.

Cihadın, yani dinin askerileştirilerek siyasallaştırılması ya da *kutsal savaş* fikrinin mucidi, İstanbul'un kurucusu sayılan *I. Konstantin*'dir. Konstantin, Hristiyanlığa tam ölmek üzereyken geçmişti. Güneşe tapan *Konstantin*'in, imparatorluğun tek sahibi olabilmek için kendi gibi pagan (uydurma tanrılara tapan) olan diğer İmparator Licinius'u yenmesi gerekiyordu. Bu amaç uğruna Hristiyanlardan kendisi için bir ordu kurmalarını istedi. Savaşı kazanırsa Hristiyanlara tam özgürlük ve reçeğini söyledi. *Böylece tarihte ilk kez, çok tanrıya inanan bir pagan imparatorunun isteğiyle, tek Tanrı'lı bir dinin ordusu kurulmuş oldu!* Hristiyanlardan kurulu ve ellerinde haçlar taşıyan bu orduyla Konstantin, İtalya seferine çıktı. Rakibi Licinius'un ordusu ise tamamen paganlar

dan kurulmuştı. Savaş başlar başlamaz, daha sonra Hristiyanlar tarafından mucize olarak yorumlanan bir olay yaşandı. Licinius'un geçmekte olduğu Tiber Köprüsü çöktü, Licinius boğuldu. İşte bu olaya dayandırılarak Avrupa'da Hristiyanlık uğruna yapılan savaşların daima mucizelerle dolu olacağı inancı yaygınlaştırıldı. Nitekim ilerki yüzyıllarda Avrupalı krallar birbirlerine karşı kutsal savaşlar ilan ettiler. Örneğin Viyana kahramanı Prens Filip Osmanlı'ya karşı savaş ilan edip kazanınca, ardından Fransa'ya da kutsal savaş ilan etmişti. Nedir ki Filip bu savaşta yenildi. Filip'in yenilgisi cihada değil, işlediği bir günaha ciro edildi. Buna göre Filip, 10 karısı bir o kadar metresi ve 13 çocuğuyla yetinmemiş bir de masum bakire rahibeyi iğfal ederek hamile bırakmıştı.

Konstantin'in başlattığı bu ilk cihattan sonra ortaya çıkan Grekçe *Ökemenik* (Hristiyanların yaşadıkları topraklar) kavramı da daha sonra İslamiyete *Darül-İslam* olarak, yani Müslümanların yaşadıkları topraklar olarak girmişti. Kutsal dil kavramı da öyledir. Konstantin döneminde Grekçe, Latince ve İbranice kutsal dillerdi. Müslümanlık da **kutsal dil** kavramını Kuran'daki Arapça ile özdeşleştirildi.

Günümüzde Avrupa'da yaşayan Müslümanlar Avrupa kültürünü yaratmış olan paganlık, Musevilik ve Hristiyanlığın birbirleriyle iç içe geçmiş olarak temellendirdikleri, tolerans ve laiklik çerçevesinde kurulmuş toplumlarda yaşamaktadırlar. Bu nedenledir ki, içlerinde yaşadıkları toplumları yaratmış olan inanç sistemlerini iyi tanımak zorundadırlar. Musevilik ise bu kültürleri oluşturmuş olan değerlerin başında gelir.

(*Milliyet*, 14 Şubat 1993, Pazar)

Alman Aristokrati Olan Türk

İSLAM VE AVRUPA KÜLTÜRÜ - 3

1683'te düzenlenen 2. Viyana kuşatması bilindiği üzere iki ay sürdü ama başarısızlıkla sonuçlandı. Kuşatmayı yöneten *Kara Mustafa Paşa*, orduya verdirdiği zararların bedelini idam edilerek ödedi. Viyana kuşatması sonrasında Osmanlı ordusu geri çekilirken birçok askerini ve beraberinde getirdiği çeşitli uluslara mensup esirlerini bu topraklarda bıraktı. Bu insanlar, Viyana'da kendilerine uygulanan cezaları çektikten sonra gündelik hayata katılmaya başladılar; kimileri ticarete atıldı, kimileri asker oldular ya da tarım emekçisi haline geldiler.

Almanca konuşulan topluluklarda özellikle de daha sonra Prusya devleti ve disipliniyle tanınacak olan Böhme'de (eski başkent şimdiki Postdam, kuruluşu 993) ve Viyana'da, Türk imajı ve Türklük ilk kez bu insanlar tarafından gündelik hayatta temsil edildi. Bu insanların arasından bazıları dinlerini değiştirerek Hristiyan oldular. (Günümüzde de Almanya'da dinlerini değiştirerek Hristiyan olmuş 1200 kadar Türk vardır.) Dinlerini değiştiren bu insanların en az elli kadarı papaz yapılmışlar ve diğer Müslümanları Hristiyanlaştırmakla görevlendirilmişlerdir. Yine bu "kılıç artıklarından" bazı Türkler, belgelere göre, Hristiyan olduktan sonra evlilik aracılığıyla Alman aristokratlarının arasına katılmıştır.

Ayçöreği

Bu gelişmelerin bir uzantısı olarak ilk "Cafe Turc" 1717'de ilginçtir ki Viyana'da değil Hamburg'da açılmıştır. Yine gündelik hayatta yer

alan ve günümüzde de çok sevilerek yenilen "ayçöreği" denilen kahvaltılık yiyecek de ilk kez bu yıllarda Viyanalı ve diğer Almanların sofralarına girmiştir.

İlginç bir husus da, din aleyhtarlığı ile ilgilidir. 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere’de, İtalya’da ve kısmen de Hollanda’da bir yeraltı faaliyeti olarak yürütülen ateizm tartışmalarında Türkler dolaylı olarak bir rol üstlenmişlerdir. Bu dönemlerde birçok Avrupalı aydın ve kilise karşıtı bilim adamı "Bir Türk Casusunun Gizli Mektupları" adıyla dağıtılan bildirilerde yer alan Heterodox (Karşı Dine Açık Olmak) görüşlerle İsa’ya, kilise ve papalara karşı mücadele yürütmüşlerdi. Türk Casusunun Gizli Mektupları dizisi, daha sonraki yıllarda ünlenen 18. yüzyıl aydınlarından birçoğuna esin kaynağı olmuştur. Bunların arasında *d’Holbach*, *Diderot* ve *Toland* sayılabilir.

Müslüman Türklerle Katolik ve Protestan Almanların arasındaki bağlar 18. yüzyılın başlarında Avrupa’da söz sahibi olmak isteyen Prusyalıların yayılmacılık siyasetinin sonucunda yoğunlaşmıştır. 1731’de Kurland Dükü, Kral 1. *Frederik William*’a bağlılığının bir nişanesi olarak 20 Müslüman Türk’ten kurulu bir hassa birliğini kralın özel muhafızlığına göndermiştir. 1742’de ise Kral *Büyük Frederik*, Rus ordularından kaçıp Alman topraklarına giren Tatar, Kazan ve Kırımlılardan oluşan mızrak alayını kurmuştur. Rusya’dan kaçarak Almanlara sığınan bu insanları yeniden Ruslara karşı kullanmak siyaseti, Almanlar tarafından 2. Dünya Savaşı sırasında da uygulanmıştır. Hazindir ki, savaşta Almanların saflarında dövüşen bu insanlardan bazıları savaştan sonra aldatılarak gerisin geri Rusya’ya gönderilmişler ve orada kurşuna dizilmişlerdir!

Pazar Namazı

1740’larda anlaşıldığı kadarıyla 1000 kadar Müslüman, Prusya ordusunda özel bir süvari birliği oluşturmaktaydılar ve kendileri için de bir mescit açılmıştı. Nedir ki, bu Müslümanlara ayrılan ibadet günü cuma değil, pazardı. Bu mescide bağlı bir Müslüman mezarlığı da vardı.

Almanca konuşulan topraklardaki ilk cami ise, 1860'larda başlayan ve her yıl katlanarak artan Osmanlı-Almanya diyalogunun sonucunda diplomatik girişimlerin bir başarısı olarak 1866'da Berlin'de açılmıştır. 19. yüzyılda Avrupa'da açılan ilk Türk-Müslüman camii budur. Doğrudan doğruya sultanın ve halifenin iradesi altında olan bu camide Osmanlı halifesi adına hutbe okunmaktaydı. 1839'dan itibaren başlayan Osmanlı-Alman ticari ilişkileri, 1870'te Tüm Almanya Birliği kurulunca daha da yaygınlaşmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren Osmanlı-Alman dostluğu sırasında Berlin'de oldukça önemli sayıda Türk, Çerkes ve Kazanlı Müslüman yerleşmiştir. 1914-1918 yılları arasında ise bu yerleşik nüfusa ek olarak Hintli, İngiliz, Senagalli ve Cezayirli/Fransız Müslüman da eklenmiştir. 1918'de Osmanlı ve Almanya savaşından yenik çıkmışlar ama Berlin'deki Türklerin önderliğinde toplanan tüm Almanya'da yaşayan Müslümanlar 1920'de Wilmersdorf'ta yeniden bir cami inşa ettirmişlerdir. Bu cami günümüzde de hizmetlerini sürdürmektedir.

Avrupa'da Camiler Çoğalırken

2. Dünya Savaşı sırasında ise yerleşik Türklerden Alman uyruğuna geçmiş olanlarla, din değiştirmiş olan Türklerden seçilen elit bir grup öğrenci, Göttingen Üniversitesi'nde açılan İslami Araştırma Merkezi'nde eğitilmişlerdir. Günümüzde etkisi ve ağırlığı çok hissedilen Alman dış politikasının mimarları işte bu insanlar olmuşlardır. Türkiye'nin kültürel, dinsel ve etnik yapısıyla ilgili ilk haritaları çıkaranlar, tarikat ve mezheplerin mozayikliğini hazırlayanlar, yerleşik ahlaki ve töresel özellikleri sistematize ederek 1970'lerdeki Alman dış politikasına yön verenler bu akademik çevreler olmuştur.

2. Dünya Savaşı sonunda ise Almanya'ya sığınmış olan kaçak Tatarlardan ve Bosnalılardan oluşan Müslüman cemaati daha önce Almanya'da yerleşmiş ve cami açmış Türklerin önderliğinde 1951'de en büyük üst örgütü kurmuşlardır. Türk Diyanet İşleri modelinde olan ve Almanya'daki Müslüman Sığınmacıların Ruhani Yönetim Birliği adını ta-

şıyan bu örgütün 7000'den fazla kayıtlı üyesi bulunmaktaydı. Söz konusu kuruluş günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Avusturya-Macaristan'da ise Habsburg İmparatorluğu, 1878'de Bosna-Hersek'i işgal edince büyük bir Müslüman nüfusu sınırları içine almak zorunda kalmıştır. Osmanlı'dan ayrılıp Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na katılan Bosna-Hersekli Müslümanlar için 1879'da Viyana'da ilk müftülük açılmıştır. Bosna'nın işgalinden dört yıl önce bu toprakları işgal edebilmek için uygun yasalar hazırlanması gerektiğini düşünen imparator, 1874'te Avusturya-Macaristan yasalarında gerekli düzeltmeleri yaptırmıştı. Böylece ortamını hazırlayan Viyana daha sonra işgali gerçekleştirdiğinde hemen hemen hiçbir sorunla karşılaşmamıştı. 1909 ve 1912'de yapılan yeni değişikliklerle Avusturya-Macaristan topraklarında yaşayan Hanefi mezhebine mensup Müslümanlara bu mezhebin öngördüğü kurallar çerçevesindeki bir aile yapısını koruyacak haklar tanınmıştır. Viyana'da devletin isteği üzerine Hanefi codexi (yasaları) ilk kez 1883'te Almancaya çevrilerek yayınlanmıştır. Günümüzde Almanya'daki Müslümanlara uygulanan yasalar işte bu Bosna-Hersek Hanefiliğinin öngördüğü codexde yapılmış bazı küçük değişikliklerle 1979'da kabul edilmiş olan yasalardır.

(Milliyet, 17 Şubat 1993, Çarşamba)

Müslüman Olan İngiliz Lordu

İSLAM VE AVRUPA KÜLTÜRÜ - 4

İslamiyetin İngiltere'deki serüveni ise çok daha değişik bir çizgide gelişmiştir. Alman toplumlarında İslamiyeti daha çok Türkler temsil etmişlerdir. Bu nedenle Katolik Kilisesi'nin isteğiyle Almancada ve daha sonra da İngilizcede, Arap-Acem ve Türk İslamiyetini birbirlerinden ayırabilmek için bazı özel terimler türetilmiştir. İlkın 15. yüzyılda başlayan bu akıma göre, Türklere, doğrudan doğruya Müslüman değil *Muhammedan* (yani Muhammed'e bağlı olanlar, Araplara ve Acemlere bağlı olmayanlar) denilmeye başlanmıştır. Acemlere ise *Muselman*, Araplara da *İslam* denilmesi, resmi yazılarla istenmiştir. Dolayısıyla ki, günümüzde Avrupa'da özellikle de akademik çevrelerde, Türklerden, sadece *Muhammedan* diye söz edilir ve Arap-Acem İslamiyeti ile Türk İslamiyeti (bu ne demekse?) farklıdır şeklinde yorumlar yapılır. İran İslamiyetinin, şehitlik ve imamiyet esasları üzerinde yükseldiği vurgulanarak, bu nedenle İran'da Batılılaşma hareketlerinin hep tepkiyle karşılaştığı anlatılır.

İngilizleri Etkileyen Müslümanlar

Batı'nın bu tip bir ayırım yapmasının nedeni, kendi standartlarını ve Hristiyanlık dünyasında bulunan üç ayrı Hristiyanlık akidesini İslamiyette de görmek istemesindendir. Bu Avrupa-Merkezci modele göre, Türkler, sadece Paul (Aziz Paul) tipi Hristiyanlık gibi bir daldırlar

ve Araplar tarafından Müslümanlaştırılmış oldukları için de kendilerine ait bir din kuramamışlardır.

Benzer anlatım tarzı, İngiltere’de de kullanılmaktadır. Burada da Türklerin İslamiyeti tartışma konusu yapılmıştır. Ancak bu ülkedeki tartışmaları başlatan ve yönlendirenler, çoğunlukla Araplar ve Hintli Müslümanlar olmuşlardır. İngiliz akademisyenler, bu konuda, Araplardan edindikleri izlenimlere çok fazla rağbet etmezler. Nedir ki, yaygınlaştırılmış olan ve sokaktaki Türk olmayan Müslüman için durum böyledir.

Osmanlı’nın İngiltere ile olan diplomatik ilişkileri ve ticari yakınlaşmaların tarihi 450 yılı bulmaktadır. Ama İngiltere’de İslamiyet, Hintli, sonra Pakistanlı ve Bangladeşli Müslümanlar tarafından yaygınlaştırılmıştır. İlginçtir ki, 19. yüzyılın sonunda İngiltere’de İslamiyeti sistematize ederek tanıtan ilk şahıs, bir Macar orientalisti olmuştur. Dr. Leitner adlı bu şahıs, ilk kez 1889’da Woking’de bir cami inşa ettirmiştir. Şah Cihan adı verilen cami, Dr. Leitner’e güvenen Müslümanların ve Bopal Sultanı’nın, doktora verdiği sermaye ile kurulmuştur. İlk kez bu camide büyük bir kütüphane açılmış ve İslamiyet, İngiltere’deki seküler/laik düşünce yapısına tanıtılabilecek şekilde özüne dokunulmadan, anlatılmıştır. Bu girişim etkisini göstermiş ve kısa bir süre içinde karşılığında sarıklı hocaları ve alışlagelmiş softa tiplerini değil, Hristiyanlığı çok iyi incelemiş ve İslama inanan aydınları gören İngilizler arasında Müslümanlığa yöneliş hızlanmıştır. Nitekim 1913’te bu tip aydın Müslümanlarla yaptığı tartışmalardan çok etkilenen ünlü İngiliz soylusu Lord Headley ve taraftarları, İslamiyete geçmişlerdir. Lord’un yanı sıra, Anglican Kilisesi’ne bağlı papazlardan üçü de Müslümanlığa geçmişlerdir. Bunlardan biri, daha sonra Mısır’a giderek El Ezher’de görev almıştır.

Lord’un katılmasıyla bir hayli güçlenen Pakistan kökenli Ahmediye tarikatı ve Şah Cihan Camii, daha sonra çıkan iki dünya savaşı sırasında çok önemli roller üstlenmiştir. Avrupa’daki seküler ve laik yapıyı derinlemesine incelemiş olan Ahmediye’nin girişimleri, diğer Ortodoks İslami cemaatler tarafından kuşkuyla karşılanmıştır. Nedir ki, dışa açıl-

mamakta ısrar eden bu cemaatlerin çoğu, bir süre sonra silinip gitmişlerdir. Ahmediye ise varlığını sürdürmüş ve günümüzde Avrupa'da en çok söz sahibi olan dört İslami kuruluştan biri haline gelmiştir.

Lord Headley ve Woking misyonu, 1926'da Londra'da bir cami açmak istemişlerdir. Bu amaçla para toplamaya başlanmış ve Haydarabat Nizami'nın desteğinde bir vakıf kurulmuştur. Araya savaşın girmesiyle cami projesi ertelenmiştir. Buna rağmen, 1944'te Londra'da ilk İslami Kültür Merkezi açılabilmiştir. Regent's Park'ta açılan merkezin masrafları, kısmen vakıf, kısmen de Suudiler tarafından karşılanmıştır. İngiltere Kralı 4. George tarafından açılan merkez, daha sonra 1954'te caminin yapımına başlamış ve Londra'daki görkemli cami, 1977'de açılmıştır.

Gizli Müslüman Napolyon

İslamiyetin Avrupa'daki serüvenine Fransa ile devam edelim. Gerçekte, Avrupa'da Almanya, İngiltere ve Fransa'dan çok önce, İspanya'da, 1492'ye kadar Müslümanlar yaşamaktaydılar. Ama bundan önce Sicilya ve Güney İtalya'da da İslami yönetim vardı. Bugünkü Libyalıların, Ürdünlülerin ve Filistinlilerin ataları olan Araplar, özellikle bugünkü Palermo'da var olan İslami bir devletin temsilcileriydiler. 11. yüzyıla kadar süren bu yönetimden geriye, bazı kırık dökük İslami eserler kalmıştır ama İslami düşünce tarzına uygun davranış normları varlıklarını hâlâ sürdürmektedirler.

Almanya'da Türkler, İngiltere'de Hintli Müslümanlar tarafından temsil edilen İslamiyet, Fransa'da, özellikle Batı Afrikalı Araplar tarafından geliştirilmiştir. Başta Mısırlı, Faslı ve Cezayirli Araplar olmak üzere Fransa topraklarında açılan ilk İslami kuruluşlarda, Türklerin payı göreceli olarak azdır. Fransa, Türklerin İslamiyetini, Arap İslamiyetinden ve "uygarlığı"ndan ayırmıştır. Napolyon'un Mısır Seferi'yle güçlenen Arap-Fransız ilişkileri sırasında, Fransa'da İslamiyete ilgi artmıştır. Daha sonra, o zamanki Osmanlı topraklarında Fransa'ya getirilerek eğitilen bazı Araplar, bir süre sonra geldikleri ülkelere geri gitmiş-

ler ve buralarda ilk İslami ve Batıcı kurumları başlatmışlardır. Napolyon'un ünlü sözü, (*İsa'nın gerçekten yaşayıp yaşamadığını merak ediyorum*) Araplar arasında, imparatorun "gizli" Müslüman olduğu şeklinde yayılarak, Fransa sevgisi körüklenmişti.

Fransız Kültürüne İlgisi

Müslüman Türklerden başka herkese inanmak eğiliminde olan Araplar arasında büyük sempati toplayan Napolyon, Araplar arasında ilk milliyetçilik duygularını uyandıran devlet adamıdır. Onun öne sürdüğü görüşler sayesinde Araplar, İslamiyeti değil, kavmiyetçiliği öne çıkarmaya başlamışlar ve pan-Arabizmi, Fransız ve Hristiyan Arapların ideolojik katkılarıyla bir siyaset olarak benimsemişlerdir. 1950'li yılların BAAS partileri baştan sona Hristiyan Araplar tarafından biçimlendirilmişlerdi ve bu Hristiyan Arapların nerdeyse tamamına yakını da Fransa'da eğitilmişti. Ünlü Şeyh Muhammed Abduh (1849-1905) ve öğrencisi Cemalettin Afgani de Fransa'da sürgün yaşamışlar ve daha sonra Arap âleminde, Fransa'dan öğrendikleri Batıcı-kavmiyetçilik tezlerini İslama uydurarak yaygınlaştırmışlardır. Mısır Hıdivi Arnavut Mehmet Ali Paşa ise Abduh'tan önce İslamiyete modernizmi sokarak ilk milliyetçi akım olan "*En nahada*" hareketini örgütlemişti.

Bu gelişmelerin sonucunda, Fransa'ya ve onun "*laik*" kültürüne yoğun bir ilgi başlamıştı. Araplar arasında kavim ve kabile ilişkilerini öne çıkartmak siyasetini güden Fransa'nın, dış politikası, Araplar tarafından İslamiyete hizmet olarak değerlendirilmiştir! Fransa da bu tavrını kanıtlamak için, örneğin 1912'de, bir kalemde bir Cezayir kabilesinin 5 bin üyesini birden Fransız topraklarında yaşama hakkına sahip yarı-yurttaş statüsüne sokuvermişti. I. Dünya Savaşı sırasında yaklaşık 200.000 Cezayirliye, Fransa'da oturma hakkı tanınmıştı. Daha sonra bunlara Faslı, Tunuslu ve Senegalli kabilelerin üyeleri de eklenmiştir. Bu cemaatlerin önderliğinde, 1926'da, ilk cami açılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında, Vişi hükümeti, 16.000 Müslümandan oluşan bir kabileye, Kuzey Atlantik Duvarı'nı ördürtmüştü. 1946'da Fransa'da yaşa-

yan yaklaşık 80.000 Müslümandan 25.000'i Cezayirliydi. Bu sayı 1954'te 212.000 olmuştur.

Diğer Avrupa devletlerindeki İslamiyetin yeri ve rolü, bu üç büyük ülkedeki gelişimlerin düzeyini ve yoğunluğunda değildir. Diğer ülkelerdeki İslamiyet, sayısal bakımdan değil ama nitelik ve etkinlik açısından bu üç ülkeyle kıyaslanmayacak kadar zayıftır.

(Milliyet, 18 Şubat 1993, Perşembe)

Avrupa'daki 13 Milyon Müslüman

İSLAM VE AVRUPA KÜLTÜRÜ - 5

Almanca konuşulan ülkelerde İslamiyetin 1970'lere kadarki rolü, geçmişten gelen sağlam bir temel üzerinde yükseltilmişti denilebilir. İslamiyet, 1970'lerden sonra Almanya'da özellikle de artan işçi göçüyle yeni bir boyut kazanmıştır. 1980 sonrası yoğunlaşan ve gerçekte İran'daki radikalleşmiş İslamiyetin getirdiği yeni boyut ve bakış açısı, Türkiye'deki askeri rejime duyulan tepkinin örgütlenmesine yol açmıştır. Nedir ki İran'da mollaların radikalize ettikleri İslamiyetten sadece Avrupa'daki Müslümanlar değil, başta Katolik kilisesi olmak üzere tüm Hristiyanlık âlemi de etkilenmiştir. Örneğin, Vatikan bu etkilenmeyi kabul etmiş ve Avrupa'da Laik/Seküler düzenin insanların yararlarına olmadığını vurgulayarak Hristiyan Avrupalılardan bir an önce eski Katolik değerlerine dönmelerini istemeye başlamıştır.

Bir tepki hareketi olarak kurulmuş olan bazı İslami örgütlerin bildiri ve mesajları ne denli keskin görülürse görülsün, son tahlilde bunlar dini olmaktan çok siyasi kuruluşlardır ve tüm siyasi örgütler gibi değişen koşullarda kalıcı olamayacaklardır. Bu örgütlerin Türkiye'deki İslamiyetin ve Almanya, Avusturya ve İsviçre'deki İslamiyetin geçmişiy-le hiçbir bağları yoktur. Bunlar, çeşitli siyasal çıkarlar düşünülerek kurulmalarına icazet verilmiş örgütlerdir. Yaşadıkları ülkelerin devletlerinin Türkiye ile olan ilişkilerine göre varlıklarını sürdürebileceklerdir.

Maceracı Kuruluşlar

Almanya, Avusturya ve İsviçre'deki eski İslami örgütlerin ilk dikkatli çeken özellikleri, T.C. Diyaneti ile olan bağlarıdır. Diyanet İşleri ve dinle görevli Devlet Bakanlığı, tüm Avrupa'da olduğu gibi bu üç ülkede de Alman, Avusturya ve İsviçreli yetkililer için tek *resmi* temsilcidir ve muhataptır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın muhatap almadığı hiçbir dini örgütlenme, Avrupa'daki dinle görevli devlet daireleri tarafından ciddiye alınmaz. Örneğin, 12 Eylül rejiminin yaratıcısı *Kenan Evren*'in yurt gezileri sırasında yaptığı konuşmalarda, İslamiyeti alet etmesi ve gerçekte İslamiyetle uzak yakın ilgisi olmayan bazı sözleri hadis zannederek kullanmasını istismar ederek şöhret olan *Cemalettin Kaplan* hareketi bunlardan biridir.

Yüzyıllar boyunca Avrupa'daki ciddi kuruluşlar, İslamiyette bazı asli değerler bulmuşlardır. Bu değerler siyasi değil, felsefi, toplumsal ve kültürel değerlerdir. Bu yönüyle, İslamiyetin, Hristiyanlığın gerçek rakibi olduğunu bilen Avrupa, başta Türkiye'deki İslamiyet ve Laiklik olmak üzere tüm Avrupa'daki İslamiyeti denetim altında tutmakta ve *devletten devlete prensibiyle konuya yaklaşmaktadır. Haçlı seferleri sırasında Avrupa'ya aktarılmış olan İslami değerlerle, günümüzdeki marjinal/radikal İslamcı hareketlerin hiçbir felsefi, mistik ve kültürel bağı yoktur. Bu keskin İslamcı örgütlerin yönetim ve kuruluş modellerine bakıldığında 18. yüzyılda İran ve Pakistan çevrelerinde etkili olmuş olan Şeyh Velilullah'ın (1703-1762) düşlediği gecikmiş (anakronik) bir İslam devleti modelini henüz aşamamış oldukları görülmektedir. Bu modele, anlaşıldığı kadarıyla, teknik planda da Muhammed ibni Abdül Vahab'ın Vehhabiye için hazırladığı Yedili (7) yönetimcilik eklenmiştir. Buna göre en tepede imam bulunacak ve bunun yedi erdemi olacaktır. Yedi erdemli bu imamin yedi kişiden oluşan bir de meclisi olacaktır. Bunlar da vezir, gâzâ amiri, güvenlik amiri, kadı, şeyhülislam, hâkim (eğitim bakanı) ve vekilidir. Bu naif örgütlenme modeliyle peygamberlerin ve 4 halifenin devri saadetini getireceklerini sanan bu tip örgütlerin, günümüzün gelişmiş teknolojisi ve diplomasisi karşısında hiçbir şansları yoktur, meğer ki rastgele!!!*

3000 İslam Kuruluşu

Günümüzde Almanya’da vakıf, cami, birlik vb. adlarla örgütlenmiş yaklaşık 3000 kuruluş vardır. 1987 sayımına göre Almanya’da 1 milyon 650 bin 952 Müslüman yaşamaktadır. Bunların 73 bini İranlı, 22 bini Lübnanlı (Filistinli), 9 bini Suriyeli ve Ürdünlüdür. Aynı sayımda, yaklaşık 100 bin Türk kendilerinin Müslüman olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bunların arasında Süryaniler, Nasturiler, Ermeni grupları çoğunluğu oluşturmaktadır. Bilinebildiği kadarıyla, küçük bir Yahudi-Kürt toplumu da bu sayıya dahildir. Alman uyruğuna geçmiş Müslümanların sayısı ise 100 binin üstündedir. Buna karşılık beş bin Alman Müslümanlığa geçmiş, 1200 kadar Türk de Hristiyan olmuştur. Müslüman nüfusun yoğun olduğu Köln, Düsseldorf, Duisburg ve Essen’de 600 bin Türk yaşamaktadır. Hamburg’da 55 bin, Karlsruhe ve Stuttgart’ta 250 bin Türk vardır. Berlin’de yaklaşık 200 bin Müslümandan çoğu Türkiye kökenlidir. Münih ve Frankfurt’ta ise 170 bin Türk yaşamaktadır.

1950’lere kadar daha önce sözünü ettiğimiz Ahmediye mezhebi tarafından Almanya’da açılan birkaç mescitle yetinen Müslümanlar, 1960’tan sonra Almanya’nın her eyaletinde birçok cami açmışlardır. Örneğin, toplam nüfusun yüzde 8’i Müslüman olan Duisburg’da, 1972’de tek cami varken, 1987’de 30 cami açılmıştır.

Almanya’daki Diyanet dışında resmen tanınan Türk Müslüman örgütlerinin en ciddi ve dikkate değer olanları 1970’lerde etkili olan Avrupa İslam Kültür Merkezleri (Süleymancı), Milli Görüş Teşkilatı (RP’ye yakın bağımsız) ile özellikle camiden çok medrese açan Nurculuk hareketidir. Alevi dernekleri de Bektaşî, zikir ve Kuran kursları açmaktadır. Süleymancıların 1980’lerde denetimleri altında tuttukları yaklaşık 200 cami bulunmaktaydı. (Bu camilerin büyük kısmında şimdi MGT etkilidir.) Milli Görüş Teşkilatı (MGT) ise özellikle son yıllarda yaptığı ataklarla, günümüzde, kuşkusuz sadece Almanya’da değil tüm Avrupa’daki en etkili Türkiye kökenli İslami kuruluşların başında gelmektedir. Refah Partisi’ne yakınlığıyla tanınan MGT, yarı-bağımsız statüsüyle ve yeni başlattığı dışa dönük faaliyetleriyle, önümüzdeki yıllarda Avrupa’daki en etkili Türk dini kuruluşu haline gelmek üzeredir. MGT yöneticileri, Türkiye solu ve laik çevreleriyle de sağlıklı dialog-

lar yürütmektedir. Almanya'da tapulu mal sahipliği açısından en varlıklı dini kuruluş da MGT'dir. İskandinavyalı araştırmacılardan *Jörgen Nielsen*'in belirttiğine göre, MGT'nin aktif üye sayısı 500 binin üzerindedir.

Nurculuk ise özellikle genç işçilerden çok, bir önceki kuşaktan orta yaşlı işçiler arasında yayılmıştır. Nurcular, özellikle Türkleri Hristiyanlaştırmaya çalışan Yehova Şahitleri vb. sapkın Yahudi-Hristiyan tarikatlarıyla mücadele ederek taraftar toplamışlardır. Son yıllarda diğer İslami akımlardan *Saidi Nursi*'ye yöneltilen eleştiriler nedeniyle bazı taraftarlarını yitirmişlerdir.

Diyanet'in merkezi Köln şehrinde olan DİTİB (Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği) adlı yan kuruluşu da etkili kurumlardan biridir. Türkiye'deki devlet-laisizminin temsilciliğini yapan bu kuruluş, esas görevi gereği sadece dini hizmetler sunmakta ve tartışmaların dışında kalmaya çalışmaktadır.

Avusturya'da da tıpkı Almanya'daki gibi, İslamiyet, Türklerden sorulmaktadır. İşçi göçüyle birlikte 1981'de 77 bin olan Müslüman nüfusu, 1987'de 110 bine yükselmiştir. Bunun 70 bini Türk, 22 bini Bosnalı, kalanı da diğer ülkelerden gelenlerdir. Son Bosna savaşı sırasında yaklaşık beş bin kadar Bosnalı da Avusturya'ya sığınmışlardır. Avusturya'da halen 50 kadar İslami kuruluş vardır. Bunların en eskisi 1962'de Bosnalı Müslümanlar tarafından kurulmuş olan İslami Hizmetler Birliği'dir. 1980'de Süleymancılar tarafından Avusturya İslami Kültür Dernekleri Birliği kurulmuştur. Daha sonra Milli Görüş dernekleri de açılmıştır. Diyanet az sayıda camide etkilidir. Viyana'nın merkezinde İslami eğitim veren iki özel okul vardır. Bunlardan biri Türklerin, diğeri de Suudilerin denetimindedir. Türk işçileri arasında özellikle Milli Görüş taraftarları çoğunluktadır.

Avusturya'nın komşularından İsviçre ve uzak komşu İtalya'da durum daha değişiktir. Şöyle ki, İsviçre'de özellikle Zürih'te, Almedie ve onun camii etkili durumdadır. Cenevre'de, İsmailiye tek zengin ve örgütlü cami ve vakıftır. *Ağa Han* tarafından yönetilir, kültürel ve sanatsal alanlarda dünya çapında bir ağırlığı vardır. Mimari de İsmailiye'nin ilgi alanı içindedir. Kültürel faaliyetler için en yüksek yaptırım-

ları yapan, uluslararası konferanslar vb. faaliyetler düzenleyen Ağa Han Vakfı, bir anlamda İslamın Suudilerden sonra en etkili kuruluşudur. Milli Görüş ise Zürih ve Basel'de yaklaşık beş bin kişilik bir kitleye hitap etmektedir.

İtalya'daki Cami

İtalya'da ise uzun yıllar İslamiyetle iç içe yaşamışlığın getirdiği bir alışkanlık vardır. Çoğunluğu Kuzey ve Orta Afrikalı olan Müslümanlar, İtalya'da yaklaşık 1 milyon kişilik bir alt-kültür grubunu oluşturmaktadırlar. Nedir ki, çoğunluğu kağıt üzerinde Müslüman gözükken bu insanların, Avrupa çapında etkili bir üst örgütleri yoktur. Somalili, Eritreli, Mısırlı, Cezayirli, Libyalı, Faslı, Tunuslu ve Malililerden oluşan bu toplulukta, Türkler azınlıktadırlar. Roma'daki görkemli cami için gereken parayı kısmen İran Şahı, kısmen de Suudiler bir vakıfta toplamışlardır. Caminin temeli 1984'te atılmıştır. Sicilya'da, Palermo'da ise 1980'de bir cami açılmıştır.

İngiltere ve Fransa'daki İslamiyet ile İskandinav ülkelerindeki İslamiyetin durumu, İtalya-Avusturya ve İsviçre'den çok farklıdır. Günümüzde gerek uluslararası siyasette ve ekonomide (örneğin, OPEC'de) gerekse dünya İslamiyetinin liderliği gibi konularda, İngiltere'deki ve Fransa'daki İslamiyet önde yer almaktadırlar. Bu iki ülkenin İslamiyete lider olarak gördükleri ülke Mısır, Pakistan ve Senegal arasında değişmektedir. Suudiler ise İslam âleminin, Mısır gibi siyasi liderliğine değil, ruhani liderliğine taliptirler. İran, son devrimden sonra, Batı'nın çıkarları arasında tehlikeli gördüğü ülkedir. Sudan ve Somali ile yakın zamanlarda olaylı bir dönem geçirmekte olan Cezayir de sakıncalı ülkeler arasındadırlar. Libya'nın esamesi okunmaz ama Fas Sultanlığı da İslam âleminin ruhani liderliği konusunda Suudilere rakip olmak üzeredir. Türkiye'yi, İslam açısından değerlendirildiğinde çıkarlarına uyduğu zaman "fazla Müslüman", uymadığı zaman da "fazla laik" ilan eden Fransa'da ve İngiltere'de günümüzde İslamiyet ne durumdadır? Yarın, bunu inceleyeceğiz.

(*Milliyet, 19 Şubat 1993, Cuma*)

İngiltere, Hilafeti Londra'ya Götürmek İstiyordu...

İSLAM VE AVRUPA KÜLTÜRÜ - 6

İslamiyetin İngiltere'de ve Fransa'daki bugünkü yerini anlayabilmek için geçmişte yaşanmış bazı olayları bilmek gerekir.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u ele geçişi'nin askeri stratejiler dışındaki Avrupa'nın kültürel ve dinsel yaşamında ortaya çıkardığı büyük ve köklü değişiklikler, hemen hemen hiç incelenmemiştir. Avrupa'da ise bu konu, bir bakıma tabudur: Türkiye'ye kredi tanınmasını istemeyen çevrelerin baskısıyla ve görmezlikten getirme gayretleri nedeniyle açıkça yazılamamakta ve tartışılamamaktadır. Avrupa'da modern millet (din ve dile göre bütünleştirilmiş cemaat) sisteminin tohumlarının atıcısı olan *Fatih*, aynı zamanda imparatorluk statüsüne ulaşmıştı. 15. yüzyılın birçok aydını, o yıllarda hiç çekinmeden Türklerin Hristiyan Avrupa'ya getirmeyi planladıkları yenilikleri (evet yanlış okumuyorsunuz!) yazabiliyorlar ve tartışabiliyorlardı. O dönemde bu tip aydınların gayretleriyle papalar ve sultanlar arasında birçoğu gizli, bir kısmı açık yazışmalar başlatılmıştı.

15. yüzyılın Avrupası'nda fikir alanında en önemli tezleri hazırlayanlardan biri, belki de en önemlisi *Nicolaus von Ceus* adlı aydın bir Katolik din adamıdır. Onun hazırladığı tezler *De Pace Fidei* başlığıyla anılagelmiştir. *Von Ceus*'un tezi "dinlerarası barış" fikri üzerine kurulmuştu. Bu yazara göre *Fatih*'in İstanbul'u alışı, artık yeni bir dönemin başlangıcı olabilirdi. Avrupalı altı devlet ile Yunanlılar, Araplar, Türkler, Ermeniler, Tatarlar ve Acemler tek tanrıya mutlak bağlılık duyan

insanlardı. Dolayısıyla adil hükümdarların koruyuculuğu altında bu uluslar birlikte kendi aralarında bir din barışını oluşturabilirdi. *Nicolaus von Ceus*'in tezleri, başta İtalya olmak üzere eski Roma İmparatorluğu'nun tüm illerinde derin yankılar yaptı. Sadece Müslüman-Hıristiyan barışı değil, aynı zamanda Hıristiyanlığın kendi içinde de barış sağlanabileceği ve toleransın kurulabileceği fikri yaygınlaştı.

1450'li yıllarda İngiltere, papalara vergi ödemekle yükümlü adı prenslik olan ve fazla önemsenmeyen bir tımar statüsündeydi. İngiltere'nin sınırlarını belirlemesi ve bir krallık olarak tescili, yaklaşık 100 yıl sonra gerçekleşti. Ünlü 8. *Henry*, Avrupa'daki ilk resmi devlet kilisesi olan İngiltere Milli Kilisesi'ni kurdu ve artık papalara vergi vermeyeceğini ilan etti. 16. yüzyılda 8. *Henry*'nin gerçekleştirdiği reformlar sayesinde İngiltere, papalığın tapulu malı olmaktan kurtulup bağımsız bir krallık ve kilise sahibi devlet konumuna geldi. 8. *Henry* ile birlikte Avrupa'da, Bizans'tan sonra ilk kez resmen kral, kilisenin tek sahibi oldu. Aynı yüzyıllarda birçok aristokrat da kendi kiliselerinin sahipleri oldular, diledikleri şahısları papaya danışmadan – din adamı olsun olmasın kendi kiliselerinin başına atayabildiler. Diğer bir deyişle soylular, diledikleri kimseleri papaz yapabildiler. O günlere değin kilisenin tek ve mutlak egemeni olan papaların etkisi, Avrupa'da kırılmaya başladı. Kendini, kilisenin başı olarak kendi imzasıyla tayin eden ilk kral olan 8. *Henry*'den sonra, İngiltere'de tüm krallar ve kraliçeler aynı zamanda kilisenin de başı ve mutlak egemeni oldular.

Halifelik Londra'ya

Günümüzde İngiltere kraliçesi; hem krallığın, hem kilisenin, hem de parlamentonun başıdır. Dinlerarası barış ve secularizm (laik toplum; sivil-toplumla karıştırılmamalıdır!) günümüz İngilteresi'ndeki ortay paydadır.

İngiltere'deki İslamiyet, işte böyle bir toplumsal ortamda varlığını sürdürmektedir. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nden çok Müslüman tebası olan ve toplam nüfusunun yaklaşık yüzde 65'i Müs-

luman olan İngiltere, 1919'da, "Dünyada İslamiyeti biz temsil ediyorum, öyleyse halifelik Londra'da olmalıdır" diyerek hilafeti ve tüm kutsal emanetleri İstanbul'dan Londra'ya götürmek istemişti. Bunun Osmanlı tarafından nasıl engellendiği, apayrı ve hiç bilinmeyen bir konudur.

İngiltere'de yaşayan Müslümanların çoğu Hindistan, Pakistan ve Bangladeş ile eski imparatorluğun topraklarından buraya göç etmiş olanlardır. Avrupa'nın en güçlü İslami örgütleri, İngiltere'dedir. 1981'e göre 690 bin Müslümandan sadece 5 bini Türk'tür. 1986 sayımına göre ise, 936 bin Müslümandan 21 bini Türk, 5 bini Kıbrıslı Türk'tür.

İngiltere'de İslamiyet, kiliselere uygulanmış olan yasalar çerçevesindedir. Nasıl ki kilise kendi yasalarıyla yönetiliyordu, İslami cemaatler de aynı şekilde yönetilmektedirler. Özel olarak konulmuş, tek tip bir yasa yoktur. Avusturya, Belçika, Danimarka ve Almanya'da İslami cemaatler için konulmuş olan yönetmelikler, yasalar ve kısıtlamalar İngiltere'de yoktur. (Örneğin, kurban kesimi gibi konularda.)

İngiltere'de günümüzde camilerin açılması, 1963'ten sonra hızlanmıştır. 1963 yılında İngiltere'de 13 cami varken, 1985'te 338, günümüzde ise 351 cami vardır. Oxford Analitica diye bilinen ve Avrupa'da İslamın gelişimini izleyen bir think-tank (fikir üretim merkezi) grubuna bağlı bilim adamları tarafından confidential (kişiyeye özel) yayınlanan bir rapora göre (1990), İslamiyet, camiler sayesinde Avrupa'da yaşayan ve birbirlerinin konuştukları anadilleri anlamayan Müslümanlar arasında "Kuran dili"ni yeniden –tıpkı Osmanlı döneminde olduğu gibi– ortak dil haline getirmiştir. Yeniden kendi ortak dillerine kavuşan Müslümanlar, kendilerine lider bir ülke bulabilirlerse, geleceğin dünya ve Avrupa siyasetinde önemli görevler oynamaya hazırdırlar. Bizim de konuşmacı olarak hazır bulunduğumuz uluslararası bir toplantıda, Aalborg Üniversitesi'nde yapılan açılış konuşmasında Prof. *Johan Galtung*, ilerde İslam ülkelerinin başına geçmeyi planlayan Türkiye'nin, AT'ın, hem askeri, hem ticari rakibi olacağını vurgulamıştı. (1992-Danimarka-Ağustos.)

Tarikatlar Cenneti

İngiltere İslami tarikatlar cennetidir, dense yeridir. İlginçtir ki, Nakşibendiliğin en zayıf ve örgütsüz olduğu ülkelerden biri de İngiltere'dir. Araştırmacı *Nielsen*'in belirttiğine göre, İngiltere'deki Müslümanlar, Sikhlerin tersine eski kiliseleri satın alarak mabet yapmaktansa, eski soyluların binalarını alarak cami haline getirmektedirler.

İngiltere, Ramazan'ın, Avrupa'nın en coşkulu tarzda kutlandığı ülkedir. Ayrıca İngiliz ordusunda Müslüman askerler için özel yemek ve ibadet olanakları vardır. Geçtiğimiz yıllarda İngiltere'de yaşayan Müslümanlar, alternatif bir parlamento kurmuşlardır. Henüz sembolik gücü de olsa, ilerde bir hilafet şurası gibi görev üstlenebileceği izlenimini vermektedir. Bu parlamentonun başkanı, Pakistanlı, yardımcılarında biri de Türk'tür.

Fransa'da ise İngiltere'nin tersine laiklik, devletin denetim ve güvencesi altındadır. Dolayısıyla İslam, Fransa'da devlet-laisizminin öngördüğü sınırlar çerçevesinde faaliyetlerde bulunabilmektedir. Fransa'da özellikle göçmenlik statüsünde yer alan işçi kesimi ile çeşitli pozisyonlarda hizmet sektöründe çalışan Müslümanların 1987'ye göre sayısı yaklaşık 3 milyondur. Avrupa'da en yüksek Müslüman nüfus, Fransa'dadır. Bunların üçte biri Cezayirlidir. Çoğunluğu Kürt olan 200 bin Türkiyeli Müslüman vardır. 1957-1982 yılları arasında yaklaşık 50 bin Fransız, Müslümanlığa geçmiştir. Buna karşılık Hristiyan olan Kürtlerin sayısının Almanya'dakinden daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Fransa'daki cami sayısı da Avrupa'daki en yüksek sayıdadır. Fransa'da halen 1007 cami vardır. 1976'da bu sayı 131 idi. Türk ve Kürtlerin yoğun oldukları Alsas bölgesinde resmen tescil edilmiş 14 cami vardır. Fransa'da Alevi Kürtler, orantısız olarak Sünni Türklerden daha az sayıdadırlar. T.C. hükümetleri tarafından görevlendirilmiş yaklaşık 250 kadar din adamı ve öğretmen Kemalist laiklik anlayışının Fransa'daki temsilcileri gibidirler. T.C. Devleti ayrıca "Türk İşçileri ve Kültür Kurumu" adlı bir üst örgüt de kurmuştur.

Cezayirli Alevilerin 1924'te kurdukları Lar'ul Kavi zaviyesi, Paris'teki en eski İslami örgütlerden biridir. Refah Partisi ise 1983'te "Fran-

sa İslam Birliği" adıyla bir örgüt kurmuştur. *Türkeş*'in de milliyetçi-İslamcı bir örgütü vardır.

Cenevre'de olduğu gibi Paris'te de *Ağa Han*, İslamın sembolü gibidir. Özellikle TV yayınları, basın ve radyo aracılığıyla yapılan iletişimi finanse etmektedir. Her pazar günü Fransız TV-2'de İslamiyetle ilgili yayını bu gruplar finanse etmektedirler. En çok ve sık –Avrupa'da ve ABD'de– konferans ve seminer düzenleyen bunlardır. Bu hizmetler için özel bir kuruluğu –Hıristiyan– görevlendirmişlerdir. Kendi bürolarının dışında bu uzmanlar da İslamiyetin yaygınlaştırılması için çalışmaktadırlar. Bazı gözlemcilere göre, İslam bu finans gücü ve bu örgütlenme modeliyle yaygınlaşmasını sürdürebilirse, 20 yıl içinde Fransa'da toplam nüfusun en az 1/3'ini Müslümanlaştırabilmiş olacaklardır!

Sonuç

Bugüne kadar T.C. Devleti ve İslamı savunan siyasi kuruluşlar, Avrupa'daki İslamın dünü, bugünü ve yarını ile ilgili hiçbir inceleme ve araştırma yapmamışlardır. Ne bir üst örgüt ne de bir think-tank kuruluğu vardır Türkiye'nin. AT'a girmek için uğruşan Türkiye, Batı dünyasının kendisine uygulamakta olduğu çifte-standart komplosundan bir türlü kendisini kurtaramamaktadır. *Dolayısıyla da Batı, çıkarlarına uyduğu zaman Türkiye'nin Müslüman bir ülke olduğunu söylemekte (ömeğin, AT konusunda), çıkarlarına uymadığı zaman da Türkiye'nin laik bir ülke olduğunu söylemektedir (Türkiye'nin İslam ülkeleriyle ilişkilerini yoğunlaştırması durumunda).* Batı'nın isteği ve çıkarları doğrultusunda çalışan basın, TV ve radyolar, zaman zaman bu iki standarttan birini öne çıkarmaktadırlar. Katolik kilisesi, Türkiye'deki ve Avrupa'daki İslamiyeti incelemek için 1978'de SRI diye bilinen İslamla İlişkiler Dairesi'ni kurmuştur. Bu kuruluş, başta Türkiye olmak üzere tüm İslam âlemindeki gelişmeleri izlemektedir. Devletler ve üniversiteler tarafından kurulmuş benzer tip örgütler de vardır. Türkiye'nin Batı'yı ve Hıristiyanlık âlemi ile bu ülkelerdeki seküler/laik yapıyı inceleyen tek kuruluğu bile yoktur. Bırakın Batı dünyasını, Avrupa'daki tüm İslamiyeti in-

celeyen kuruluğu da yoktur. Bu yazı dizisi, bu konuda hazırlanmış ve kuşkusuz olayı tüm ayrıntılarıyla yansıtamayan ilk yazı dizisidir. Umarız, Türkiye'yi büyük devlet yapmak isteyenlere bir uyarı olur. Yoksa atıp tutmakla, vatan-millet-Sakarya nutukları savurmakla büyük devlet olunmaz. Bosna-Hersek'ten hiç değilse bu konuda bir ders alınmalıdır...

(Milliyet, 20 Şubat 1993, Cumartesi)

LAİKLİK

AYTUNÇ ALTINDAL

Bu kitabın ilk baskısı 1986'da gerçekleşti. Laikliği o güne dek yazılanlardan farklı bir yaklaşımla ele alıyordu. Bu nedenle "laik" ya da "anti-laik" her iki kesimde de ilgi gördü, tartışıldı. Aradan geçen sekiz yılda laiklik üzerindeki tartışmalar daha da yoğunlaştı. Elinizdeki kitap ilk baskısından iki kat daha hacimli. Süreç içerisinde, yazarın konuya ilişkin güncel yazılarıyla zenginleşti. Yeni baskı için hazırladığı giriş yazısı konuya daha da açıklık getiriyor:

"Bu kitabın başlığı "LAİKLİK". Altında bir başlık daha var. Enigma'ya dönüşen Paradigma. Bu ne demek?

***Paradigma**, en kestirme açıklamasıyla bir tasarımlar ve görüşler sistematizindeki (bütünlüğündeki) modelleştirilmiş bir veçhe (pattern) dir. Örneğin Tanzimat'tan bu yana Osmanlı-Müslüman-Türkiye toplumuna sunulmuş olan Paradigma, sekülerizm (Dünyevilik) ve Laisizm'in eklektik bileşiminden oluşan "Devlet-Laisizmi"dir.*

***Enigma** ise, kasıtlı olarak esrarengiz, anlaşılması zor, muğlak hale getirilmiş olan sözlü ya da yazılı metinlerdir. Herhangi bir fikir, tasarım ya da model Enigma'ya dönüşünce, onu ortaya atmış olan şahıs(lar)ı aşar ve çoğunlukla gizemli hatta metafiziksel ama yine de cazibesi olan bir veçhe ve anlamsallık kazanır. İdeolojilerin ve dinlerin bazı veçheleri de enigmaya dönüşürler.*

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde Laiklik, bir Paradigma (model) olarak, Fransa'dan getirilmiş ve zamanla, ne olduğu tam anlaşılamayan, içinden çıkılmaz (muğlak), bazıları için cezbedici, diğerleri için de korkutucu ve ürkütücü bir Enigma'ya dönüşmüştür.

İşte bu kitap Enigmatize edilmiş olan bir Paradigma'nın (Laiklik ve Sekülerlik) incelenmesi amacını taşımaktadır."